Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

~~QH5~~
~~H2L~~
OK 63-2197

Digitized by Google

01 1888 1739 UB AMSTERDAM

Digitized by Google

Digitized by Google

J. Boudaillaires

Annuaire S. A. B. D. S. J.

16 Aug. 1837.

Digitized by Google

Digitized by Google

T' AMSTERDAM,
Bij Iacob van Meurs, *op de Singel tegen over de Appel marct inde Stadt Meurs.* 1660.

Digitized by Google

Digitized by Google

BESCHRYVING
DER
NEDERLANDEN;

Soo uyt *Louis Guicciardijn* als andere vermaarde Schrijvers kortelijk voorgestelt, en met nieuwe Byſonderheden, t'zedert haren tijdt voorgevallen, doorgaens verrijckt.

Hier benevens zijn d'aenmerkkelijkſte Steden met haere Aftekeningen verçiert.

TWEEDE DEEL.

t'AMSTERDAM,
By JACOB van MEURS, *Boeckhandelaer en Plaet-ſnijder*, op de Cingel tegen over d'Appel-markt in de Stadt Meurs. Anno 1660.

Digitized by Google

'T Landtſchap HOLLANDT.

DEn Hoogh Geleerden Marcus Zueris Boxhornius ſeyt, na dat hy alles, wat dit Landſchap aen mach gaen, doorſnuffelt had; het is dan geloofliick, dat de Noormannen deſe geweſten door Oorloge aengevochten en overweldight hebben, eenige hondert jaren, want den oprechten en waerachtigen tijd en kan men niet t'eenemael verſekeren, voor d'oprechtinge van de Graefliikheyt, en dat ſommige van haer, die uyt het Deenſche Hollandt gekomen, en Hollanders geſeght waren, deſe plaets aldereerſt ingenomen, en van haer eygen naem Hollandt genoemt hebben; daer-en-tegen die uyt Zailandt quamen, Zailanders genoemt wierden, Zeelandt beſeten, en alſoo na haer ſelven noemden, en dat de voorſchreven Noormannen in volgende tijden van de Koningen van Vranckrijck aengevochten zijnde, van de ſelve ſomtijdts verjaeght, oock de Victorien bevochten hebben, en dat ſy onder de Regeringh van Diderick den eerſten van dien naem, Grave van Hollandt, niet t'eenemael in route geſlagen en zijn, gelijck men tot noch toe gemeent heeft, maer dat ſy in de beſittinge van dit Landt gebleven, en wy daer van af-

komstigh zijn, welcke gissinge of meyninge den Hoogh Geleerden en beroemden Petrus Scriverius seer wel aengestaen heeft; Hollandt seyt de voornoemde Boxhornius, light van drie zijden aen drie Zeen, verscheyden van naem en plaetse, van 't Westen aen de Britanniſche Zee, van 't Noorden aen de Noorder Zee, en van 't Ooſten aen de Zuyder Zee ſtreckende; naer den middagh heeft sy de Riviere de Mase genaemt, en Brabant; na het Zuyden paelt sy aen het Sticht van Utrecht, en een deel van Gelderlant: Aengaende de groote van het Landt, ick soude lichtelijck gelooven, dat sy van andere overtreft wordt; want haer palen zijn kleyn, hoewel dat hier geen groote woeſte plaetsen en zijn, gelijck in veel andere Landen; het Landt is doorgaens wel gebouwt en verçiert, voor de meenichte der Menſchen, en de groote der Heerlickheyt des Landts, zijn de Palen en Limiten te kleyn; want in't ronde en telt sy niet meer als sestigh mijlen, haer lenghte ſtreckende met een rechte Linie langhs de Zeestrandt, wort uytgespreyt van het Eylandt der Schellingh genaemt, aen het Noorden gelegen, tot het Edel Eylandt van Zeelandt-Schouwen; de breette is heel enge, dewelcke in het alderwijdtſte niet grooter en is, als seven ofte acht mijlen, men seght dat een reyſende Man in drie uuren soude konnen gaen van het midden van Hollandt, soo aen d'een zijde tot de Zee, soo aen 't ander tot de uyter-

Digitized by Google

ſte

ſte Palen des Landts, waer uyt af te meten is, dat Hollandt in haer gelegentheyt en gedaente is gelijck een Schalmerye: Een Schalmerye een ſpecie van Trompet, is onderſcheyden van een Trompet, dat de Schalmerye wat krom is, daerom ſy ock een Kromhooren genaemt word, want een Trompet is recht.

De Steden van Hollandt, in rijckdom en Volckeren vermaert, zijn Dort, Haerlem, Delft, Leyden, Amſterdam, Gouda, Rotterdam, Gorcum, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Geertruydenberge, Heuſden, Worcum, Woerden, Oudewater, Yſelſteyn, Aſperen, Hoeckelum, Leerdam, Naerden, Weeſp, Muyden, Alckmaer, Hooren, Enckhuyſen, Edam, Medenblick, Monnickendam, en Purmerent; Der Steden van Hollandt, ſommige worden groote, andre kleyne gemeynlijk genoemt, vier groote werden in oude tijde gerekent, als Dort, Haerlem, Delft en Leyden, d'welcke Jan van Leyden in ſijn eerſte Boek op 't eerſte Capittel noemt, principaelſte en geprivilegeerde; maer hedendaeghs is haer getal vermeerdert, met Amſterdam en Gouda, om hare groote wille, in welck ſy nu zijn; in eerlickheydt volgen de voornoemde, deſe navolgende Steden, te weten, Rotterdam, Schiedam, Schoonhoven, Briel, Alckmaer, Hooren, Enckhuyſen, Edam, Monnickendam, Medenblick en Purmerendt, en deſe alle, ſenden haer Gedeputeerde tot de Generale Vergaderinge der Staten van Hollandt, die omtrent alle drie maenden ontbo-

Digitized by Google

den worden, tot het gemeyne beſte, de andere Steden en worden hier niet toegelaten, op dat Geertruydenbergh en Heuſden, op den Bodem van Brabandt gelegen zijnde, eertijdts van de Graven van Hollandt met Wapenen overweldight en gewonnen, en om dat Worcum een weynigh buyten de Palen des Landts is gelegen, op de kant of oever van Vranckrijk, en om dat Yſelſteyn in twijffel en Proces geſteldt is, tuſſchen de Hollanders en die van Utrecht, Maer Woerden, Oudewater, Aſperen, Hoeckelum, Leerdam, Naerden, Weeſp en Muyden, en komen in de Vergaderinge der Generale Staten niet, ſoo om andre redenen, als om dat ſy van ſoo groote importantie niet en zijn.

De Steden van Hollandt zijn ſoo naer d'een den anderen gelegen, dat tuſſchen beyde van veele nauwlijcks drie of vier mijlen en zijn, om welcke reden, de geene die hier en daer van d'een Stadt in d'ander willen reyſen, konnen ſeer lichtelijck en gemackelijck den wegh over-brengen, met d'ordinariſſe Veer-Schuyten, gelijck ſy die noemen, die op geſette dagen en uuren gemeynlijck afſteken, en varen; want Hollandt heeft over al ſeer breede ende klare Waterloopende Rivieren, die met groote konſt en neerſtigheyt, over alle zijden geleydt en gekromt, ſonder ophouden met riemen en Seylen der vaerende Scheeps-luyden gehanteert worden, door welcke oorſake de Koophandel en oock den gemeyne en een yegelijcks

gelijcks in 't besonder rijckdom wonderlijck gevordert en vermeerdert wordt,

In Hollandt worden veel Vryheden ende Vlecken gesien, dewelcke, hoewel sy met Muuren ende Vesten niet geslooten en zijn, hebben nochtans Stadts Privilegien, en zijn verçiert met groote vrydom der Graven van Hollandt, waer van dese de voornaemste zijn, Gravenhage, Vlaerdinge, Delfshaven, Gravesant, Beverwijck, Schagen en Nieupoort, tot welcke Sevenbergen van eenige by-gevoeght wordt, gelegen op de Bodem van Brabant, maer onder het recht van Hollandt, en den Clundert rontom bemuyrt van den Doorluchtigen Prins van Oranjen, wien de plaets ten eygendom toekomt.

Hollandt teldt onder sich eenige schoone Eylanden, gescheyden van het ander Lichaem der Zee, als Tessel, dit is aldermeest vermaert, om het aenvaren der Schepen; Vlielandt, Schellingh, en Wieringen, gelegen aen het Noorden; ten Oosten hebt ghy Urck, en Ens, ten Suyden Voorn, Goeree, Somerdijck, Corendijck en Hierschil.

Hollandt als een Vruchtbare Moeder, omhelst in haer schoot omtrent de vier hondert Dorpen, dewelcke veel meer Steden schijnen te wesen als Dorpen, het sy door haren omvanck, menighte der Gestichten ende Menschen, als oock door haren rijckdom: in vermaertheyt overtreffen dese navolgende alle andere, Egmondt, Rhijnsburgh, Valckenburgh,

Digitized by Google

burgh, Rijswijck, Noortwijck, Voorburgh, Maeslandt-sluys, Loschduynen, Giervliet, en meer andere.

Ick ga voor by die Sloten en Kasteelen, dewelcke gelijk onse Chronijcke vermelden, die seer groot en vermaert eertijdts in dit Gewest zijn geweest, nu of door Oorloge vernielt, of door ouderdom verwoest, niet anders en hebben behouden, als de gemeyne naem. Weynigh van die zijn noch in wesen, derweleker de voornaemste, te weten Lovesteyn, gestelt is aen het scheyden der Mase en Wael, tusschen Gorkum en Workum: Ick laet noch varen de heerlijcke Huysen, over al opgebout in groot getal van d'Edelluyden, en machtighste Borgers, om dat, wanneer sy de Stadt moede zijn, haer vermaeck en genuchte aldaer scheppen soude; en dit is hedendaeghs de gedaente van ons Hollandt, door welcke als een eerbare en eerlijcke Vrouwe, sy een yegelijck treckt tot haer liefde en verwonderinge: Het is klaer en seker uyt d'oude Historien, dat hy over eenige hondert jaren al anders gestelt is geweest.

Gantsch Hollandt wordt gescheyden in haer deelen, en gemeynlijck na haer gestaltenisse in Zuydt en Noort-Hollandt; gelijck den Leser in het Toneel van Hollandt breeder vinden kan, daer wy hem toe wijsen, alsoo ons voornemen maer streckt in 't kort de Nederlandtsche Steden, maer geen Landen te beschrijven.

Digitized by Google

DOR-

Digitized by Google

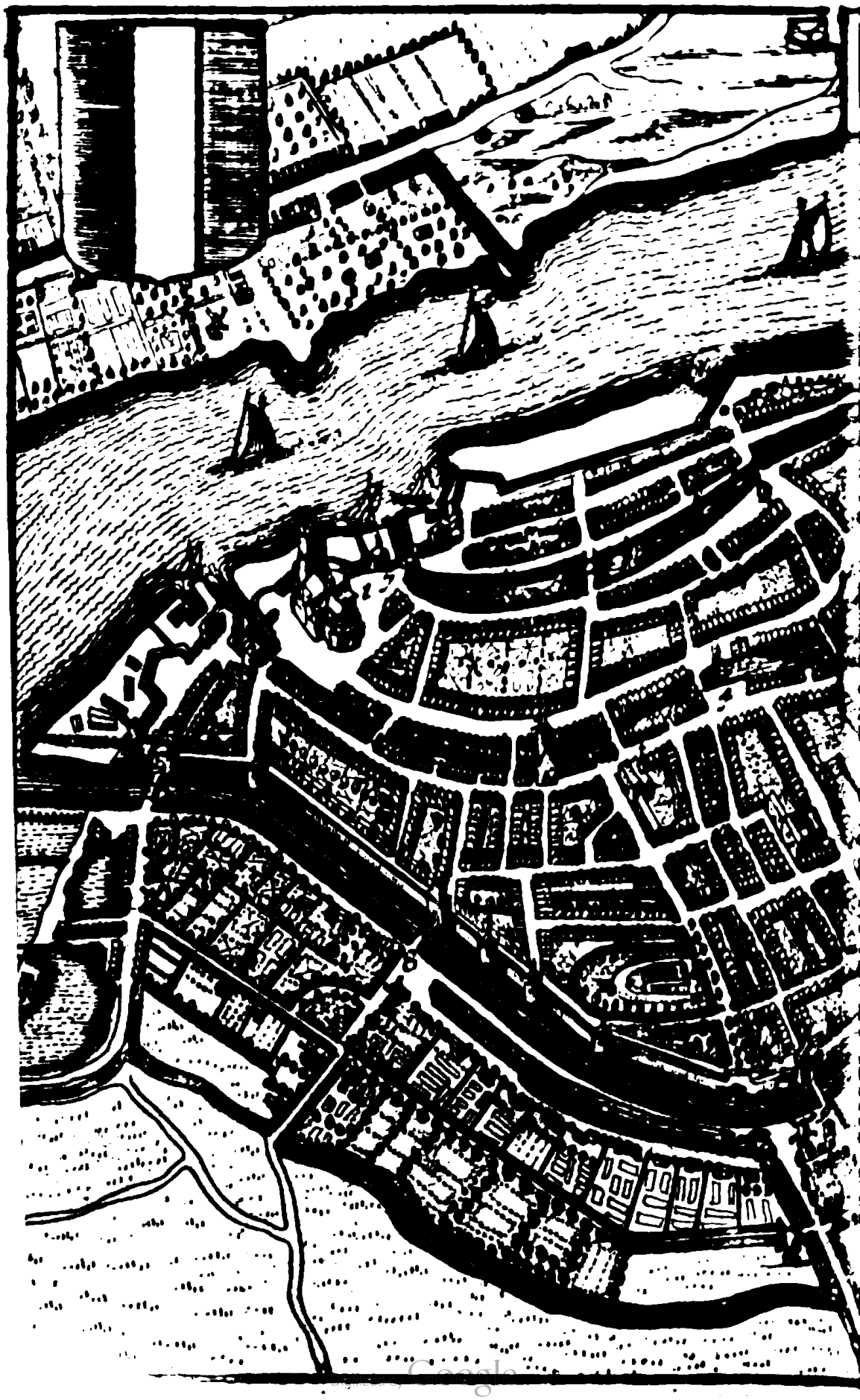

DORDRECHT.

1. Groote kerck
2. Nieuw kerck
3. Stadt huys
4. Marcke velt
5. Nieuwe havē
6. Oude haven
7. Blaeu poort
8. Spey poort
9. Vrie ze poor
10. S. Joris poor

Digitized by Google

Digitized by Google

DORDRECHT.

DOrdrecht is d'Hooft-Stadt van Hollandt, en wort (alsoose d'eerste en d'ouste-gerekent wert) by veele de Vorstin der Steden van dit Heerlijck Lantschap genoemt; eenige schrijven dat sy van *Antonius* den Goedertieren Keyser, die in 't jaer der verlossinge een hondert en veertigh 't Rooms Keyserrijck regeerden, gesticht is.

Marcus Zuerius Boxhornius verhaelt in sijn Toneel van Hollandt, in de beschrijvingh van Dordrecht; Ick kom nu tot de meyningh van *Iohannes Gerbrandus*, die ons *Petrus Scriverius* uyt des Schrijvers ongedrukte bladeren ter handt gestelt heeft; de woorden luyden aldus: *Veel Slavi hebben gegaen over de Mase, daer achter na de Stadt van Dordrecht met Zuyt-Hollandt is gelegen; Ende die Zuyt-Hollanders vvaren genaemt Wilti, ende sy hebben haer gevaer met Wey-koesten, Schapen, Koeyen, ende Paerden, ende sy zijn daer na soo vermenigvuldight, dat sy vermochten een sterck Leger voort te brengen om te Oorlogen.* Maer in dit Landt, voorseydt Boxhornius, ick lees uyt de Nederlandtsche Kronijck-schrijver die dese dingen van woort tot woort heeft uyt geschreven, *Maer onder dese, met lanckheydt van tijden heeft gewees een rijck en seer machtigh man, met namen Dorotheus, te vveten in 't jaer achthondert en vijf, vvant van dese vermaerde Dorotheus,*

Digitized by Google

theus; De Stadt Dordrecht heeft daer na getrocken haer beginsel en naem, alsoo dat geseyt soude vvorden in de Duytsche sprake Doretheſdrecht, 't vvelck in het Latijn geseyt wordt Dordracum, ende dese Stadt met Succesſie van tijdt is gevvassen in sulcken solemniteyt, datter vvondere dingen geseyt vvorden van de selve. Daer vvordt geseyt datter met lanckheyt van tijden een Maeght, genaemt in het Latijn Sotheris, maer in't Duytsch Zuvvaert, soude in deselve Stadt de Keele afgesteken hebben gevveest: Ende men seyt dat dese Maeght heeft gesticht de Kercke van Dort, kopende alle noodsakelyckheden met drie penningen, en de selve altijdt in haer Beurse vveder vindende; Ende als drie vverck-luyden deselve de Keele afgesteken hadden, door hoope van gelt, 't vvelck sy meynden dat dese Maeght in overvloet hadde, en alleenlyck vonden drie penningen: t siet daer is een Fonteyn uyt de Aerde gesprongen, goet zijnde tegen Kranckheden en verscheyde sieckten; Den tijdt van dese Maeght vvort niet geweten van het Volck, maer de Fonteyne vvort binnen Dordrecht gesien: dus verre van Gerbrandus: Maer Boxhornius seyt van dien *Dorotheus* dan, een seer vermaert Man, gelijck hy hem noemt, en hebben onse Chronijcken niet sekers, ick meyn dat het komt uyt een fabel, gelijck als dat *Bato* de gront-legger van *Batavia* is, *Zialandus* van Zeelandt, *Metellus* van Middelborgh, *Vlisses* van Vlissingen, *Syringus* van Sirckzee, *Rotterus* van Rotterdam souw wesen.

Digitized by Google

Den

Den Geleerde *Hadrianus Iunius* ſchijnt oock van diergelijcke verſieringe beſmet te zijn, en meynt ſonder ſekere kenniſſe, dat Dordrecht de Marckt ſy geweeſt, niet van eenen Dorotheus, maer van eenen Duretus, eertijdts een vermaert man onder ſijn Volck, waer van hy ſeyt in onſe Hiſtorien gewagh ghemaeckt wort, maer ſeer duyſter; voorder meynt hy dat het woort Drecht by onſe voor-ouders ſo veel ſouw geweeſt hebben, als by d'oude en ſuyverlijcke ſprekende Latijnſche *Forum*, dat is Marckt: niet ſoo veel om dat daer recht geſeyt en gedaen wort, gelijck dat woort ook luyt, als om dat daer de Waren gedragen werden, als tot een Marckt, daer alle dingen verkocht werden, als of Drecht moeſt getrocken en genomen worden van dragen; Boxhornius gelooft daer tegen dat Junius dit verſiert heeft en niet bewijſen kan: *Philippus Claverus* ſeyt, dat het woort Trajectum van de Romeynen aen een Stadt of Dorp gegeven, niet anders beteykent, dan een oprecht overſchepen of overdragen der Rivieren, en dat het woordeken Drecht, ofte Trecht, ofte oock Tricht verdorven van Trajectum, is ſuyver en oprecht Latijn, Boxhornius ſeyt van *Trecken* komt dan Trecht, of om dat het beter ſouw luyden, d'eerſte letter ſoetelijck verandert zijnde, komt Drecht, by de Latijnen Trajectus: Maer Dordrecht is ſeer bequamelijck, met deſe naem getekent, om de ſeer gemackelijcke en lichte overtreckingh, overvoeringh, van d'een

Digitized by Google

zijde

zijde voorder in Hollandt, van de andere in Brabant, Zeelandt, en alle omleggende Gewesten, door gelijcke maniere en reden noemen wy Utrecht, van Oudt en Trecht, gelijk of men seyde Outrecht, en wat sachter Utrecht, waer uyt beslooten wordt dat men Dordrecht en niet Durdrecht, als Junius seyt, moet schrijven; hoewel verscheyde andere meningen over de naem zijn, soo sullen wy 't hier by laten, en verder van Dordrecht spreken.

't Is seker dat dese Stadt seer oudt is, van welcke, als oock van eenige omleggende Dorpen, in 't Placcaet van Keyser Hendrick in't jaer duysent vier-en-tsestigh, aen Wilhelm Bisschop van Utrecht verleent, gewagh gemaeckt wordt, met dese woorden: *Wy bevestigen aen de selve Heylige Kerck vier Mansen (oste meningen) gelegen in Crimpen, van de Riviere Ablas tot Merwede toe, en van daer tot Merkenesdrecht, bevestigen de helft van het geheel Lande met al het district. Item de Riede, by Merwede tot Slydrecht. Item, in Wael, van daer vveder in Merwede tot in Dordrecht, tot Cordoheus Hof-Stadt, &c.* Uyt het welcke men lichtelijck kan afmeten, de Stadt in die tijdt vergroot en vermeerdert zijnde, dat geen kleyn deel van het Merwedes Ambacht ofte Officien gelijck sy als dan spraken, met betalinge der Heeren van de selve plaetse, is in de Stadt en Mauren begrepen geweest, en voorwaer de Sint Niklaes Kerck, die gemeynlijck de nieuwe Kerck genoemt wordt, was eertijdts de Parochie-

Digitized by Google

Kerck

Kerck van Merwede. Nochtans alsoo dat d'Heeren van Merwede voor sich eenige groote Privilegien bewaerden, die van haer Nakomelingen verloft zijnde met veel gelt, naderhandt in de macht van de Magistraet zijn gekomen, gelijck hier na breeder sal verklaert worden.

In 't jaer duysent twee hondert dertigh is dese Stadt omçingelt met een Steene Muur, als de Duycky, Suysy en de Oemy, oude en Vaderlijcke geslachten, Regeerders der Stadt waren.

Omtrent het jaer duysent twee hondert en twee-en-twintigh is 't Stapel-recht der Wolle, die met groot getal uyt Engelandt overgevoert werden, van Koningh Eduard van Engelandt, (door 't versoeck van Floris de Vijfde van dien naem, Grave van Hollandt) aen de Dortenaers gegeven: maer een weynigh tijts daer na, is het van de selve afgenomen, en te Mechelen gestelt: Daer en souw geen gedencke-nis van dese saecke by de nae-komelingen wesen, waer 't niet, dat de Hollandsche Rijm-Kronijck-Schrijvers, die in dien tijdt bloeyde, daer vermaen van maeckten.

In 't jaer duysent twee hondert vier-en-tachtigh, heeft Floris de Vijfde, aen Dordrecht gegeven en bevestigt eenige Tollen van Wijn en Terwe; en niet lang daer na andere Privilegien meer.

In 't jaer duysent twee hondert negen-en-tnegentigh, heeft Jan d'eerste aen Dordrecht het

Digitized by Google

het Recht van't Stapel, en Statuten van alle vreemde Coopmanſchappen, die van de Leck en Merwede gevoert werden, vergunt; die volgende Graven hebben daer na de voorgaende vryheeden verſcheydemael beveſtight; gelijck oock Keyſer Karel de vijfde, in't jaer duyſent vijf hondert vijftigh gedaen heeft.

Als in't jaer duyſent drie hondert acht-en-dertigh, de Borgers door een ſchrickelijcke brant ſeer groote ſchade geleden hadden, ſoo heeft haer Graef Willem deſe brieve verleent: *Wy Willem, Grave van Henegouvve, Hollandt, Zeelant, en Heere van Vrieſlandt, doen een yegelijck te kennen, dat vvy aen onſe goede en beminde Invvoonders van Dordrecht, om d'Officien en dienſten die ſy Ons dickmaelgedaen hebben, &c. En de groote ſchade, 't vvelck den onlanckſten Brandt haer lieden heeft aengedaen, ghegeven hebben, en geven; Willende dat de Coggen, en ſoo alle Scheepen, die inde Maſe uyt Ooſtlandt neder komen, ſouden tot Dordrecht, als tot de opperſte Marckt, aenvaeren, en ſouden aldaer haer Coopmanſchappen verkoopen. Gegeven tot Bergen in Henegouvven, op den tvve-en-twinſtighſten Auguſti, duyſent drie hondert acht-en-dertigh.*

De ſelve Graef Willem heeft, in't jaer duyſent drie hondert twee-en-veertigh, aen die van Dordrecht, het Stapel-recht der Wijnen die uyt Hoogh-duytslandt gevoert werden, op deſe manier gegeven. Dat ſulcke Wijnen ſouden tot Dordrecht acht dagen langh blyven, en verwachten; het en waer dat ſy ondertuſſchen

Digitized by Google ver-

verkocht werden uytgesondert die Wijnen, die te Keulen, of elders vande Vrye Steden gekocht waeren, d'welcke een yegelijck geoorlooft was te voeren tot sijn huys inde Stadt, hoewel sy niet voorgestelt had geweest tot Dordrecht; Hy behiel oock by sich selve de macht om die vryheyt te geven aen alle die Hy soude willen. Hy ordineerde daer-en-boven, dat de Borgers van Dordrecht souden gehouden zijn aen het selve recht; in desen deel als d'andre Koopluyden: de Brieven zijn geschreven in 's Graven Haghe op de feest-dagh van Sinte Catharina, in 't naest voornoemde jaer.

Twee jaer daer na heeft hy wederom aen Dordrecht bevestight, dat de Koggen, Severen, Hulcken, en andere slagh van Schepen te Dordrecht soude Stapelen, uytgheſondert die na Vlaenderen soude willen varen; hy getuyghde daer-en-boven dat hy de Privilegien aen die van Dordrecht gaf te besitten in der eeuwicheyt, voor hem en sijn Nakomelingen, en gaf last aen den Bailju, Ontfanger, en andre Rechters van Zuyt-Hollandt, dat sy in dese deelen als het noot waer die van Dordrecht tegens de misdoenders te hulpe soude komen: dese Brieven zijn gegeven tot Dordrecht, Donderdaghs na de Feest-dagh der Geboorte Maria, de getuygen waren Jan van Henegouwe, Heer van Beaumont, Willem van Duve-voorden, Heer van Oosterhout, Henrick van Brederode, Daniel van Merwede,

Digitized by Google

de, Jan van Egmont, Jan van Polanen, Heere van Leck, Diderick van Brederode, Herbart van Riede, en Tielman van Meulenaer.

In 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh heeft Willem by openbare Brieven betuyght, dat hy wilde dat de Schepen der Koopluyden, die op of neêr vaeren in de Maese, Wael, Yssel, Leck en Merwede, aldereerst soude tot Dordrecht aen komen, en haer Koopmanschappen voort setten om te verkoopen, nochtans sonder yet af te nemen van 't Recht eertijdts aen die van Middelborg en Zirick-zee, Hooft Steden van Zeelant, gegeven; maer al 't geene dat van die van Dordrecht tegens de misdoenders souw gedaen worden, dat soude hy voor goet en aengenaem nemen, en beloofden daer-en-boven hun met sijn hulp by te staen.

Dordrecht heeft noch de Stapel der Rhijnsche Wijnen, die de Maes en Rhijn afkomen, als mede van Yser, Kalck, Marmer en Moole-steenen, oock van Koolen uyt Namen en Luyck, en Greynen en andere waren die door de Geldersche en Kleefsche Schippers afgebrocht worden.

In 't jaer duysent drie hondert twee-en-dertigh verbood Willem Graef van Hollandt, dat niemant te Dordrecht soude eenigh Mes ofte scherp dragen, nochtans van dese Wet waren de Ridders, Edle, Bailju van Zuyt-Hollant, Schouten der Stad en de Stadts Knechts vry.

Digitized by Google

d'In-

d'Inwoonders deser Stadt zijn oock met dit voorrecht begunstight: *Ist dat eenigh Borger schuldigh is van eenigh Schelmstuck, hoe ongeregelt dat soude mogen vvesen, datmen daer af in geen andere plaetse, als te Dordrecht, van den Schout ende Schepenen der selve Stadt en onderscoecke, ende straffe.*

Dordrecht is oock een toevlucht voor de geene die haer schulden niet konnen redden, en vreesen aengetast te worden; dese mogen hier komen en trachten met haer Schult-eyschers te verdragen, als de schulden daer niet gemaeckt en zijn, anders mach 't haer niet helpen.

In 't jaer dertien hondert negen-en-dertig, is de Hooft-Kerck, gemeenlijk de groote Kerck genoemt, gebout, eertijdts aen de Heylige Maget gewijt; 't is een treffelijck gebouw, maer alsose, als vooren geseyt is, om drie penningen gesticht is, of niet, sullen wy niet verder van-onderscoecken: Men leest in de Kerck aen de Tooren; *Ick ben gefundeert in 't jaer duysent drie hondert en negen-en-dertigh, en een-en-tsestigh jaer daer na verbrant.*

In 't jaer dertien hondert drie-en-tsestigh is door d'Hertogh Albrecht van Beyeren alhier een vergaderingh van een Deecken en twaelf Kanonicken ingestelt; de Kerck had toen ter tijdt twee-en-veertigh Autaren; aen d'andere zijde van de Stadt, ontrent de Riedijck, is de Nieuwe Kerck, die eertijts Sint Nicolaes gewijt was.

Digitized by Google

In 't

In 't jaer twaelf hondert en twee, wierdt hier 't Klooſter der Franciſcanen gebouwt; in 't ſelve wierdt oock de vergaderingh van d'Auguſtianen begoſt te ſtichten, die drie-en-twintigh jaer daer na volmaeckt was, en in 't jaer duyſent vijf hondert en twaelf verbranden.

In 't jaer duyſent drie hondert ſes-en-twintigh wiert het Klooſter van Sint Agniet geſticht, 't was onder 't Capittel van 't Klooſter van Wyndeshem, gelegen in Overyſſel, 't welck Sint Agniets Klooſter is, genoegh vermaert, om d'Edle Maeghden die 't ſelve eertijdts bewoonden; de Kerck daer van is hertimmert in 't jaer duyſent vier hondert en twee-en-veertigh.

In 't jaer duyſent drie hondert twee-en-tachtigh wierden de Huyſinge gebouwt, die tegenwoordigh zijn in plaets van 't Stadthuys ten gebruyck der Koopluyden, die Brugge verlaten hebbende, met groot getal tot Dordrecht waren aengekomen, 't is een fraeye plaets op een verwelft water met een Tooren en Blauſteene Gevel.

Dordrecht heeft van oudts 't Recht van de Munt gehadt, waer van d'oudtſte Brieven vermelden, van out gelt, als Grooten of Groſſen, Florenen, Placcen en Wilhelmus Schilden, alſoo genoemt om datſe geſlagen zijn van Wilm van Beyeren, die in 't jaer duyſent drie hondert een-en-vijftigh Overſte van Hollandt was: Eraſmus van Houwelingen, ge-

Digitized by Googlebooren

booren van Dordrecht, heeft een beſonder Boecxken van deſe en andre Koopere, Silvere en Goude penningen, eertijdts te Dordrecht van de Graven van Hollandt geſlagen, uytgegeven; tot deſe Munt heeft Dordrecht, behalven andere verſcheyde verçierſelen, doorluchtige Huyſinge geſchickt, van Keyſer Karel de vijfde gebouwt of vermaeckt, gelijck men uyt het opſchrift van de winckel der Munte ſien kan.

MUNTE.

TER.EEREN. VAN. CAREL. DE.V. HEYLICH. KEYSER.

DIT. IS. DE. MUNTE. DES. ROOMS. KEYSERS &c. EN. GRAEFLICKHEYTS.

VAN HOLLANDT.

Aengaende de ſituatie vande Stadt Dordrecht; Sy was in den beginne heel anders als nu, want al leytſe op d'oude plaets, ſo iſſe evenwel door d'inbreuck van water, verloop van Rivieren, af en aenwas van Landen ſoo verandert, datſe nu de ſelve Stadt niet en gelijckt: Aen de Noort-zijde daer Dordrecht nu gantſch op 't water leyt, plachtſe ten meerendeels aen 't vaſte Landt vaſt te leggen, ſoo wanneer de Riviere de Wale, nu de Merwede, noch ſynen loop vande Stadt Noort-waerts hadde, en dan Weſt-waerts af door 't Canael noch met de naem van Wale bekent, met de

Digitized by Google
twee

twee vermaerde Dammen, den Ooſten en Heer Jans-Dam, omtrent het jaer duyſent drie hondert een-en-dertigh toegedamt; dat oock alle 't uyterſte Ooſten-deel van de Stadt Dordrecht aen de Noort-zijde eertijts op 't water lagh, dat is bekent, door dien hier in 't jaer ſeven hondert eenige Viſſchers-hutten op den hoogen dijck aen de Rivier gemaeckt zijn, van de Sloe (die nu by den Boom het ſcheyſel van den Riedijck is) tot de Speuw, gelijck d'Heer van Beverwijck in ſijn Beſchryvingh van Dordrecht getuyght: Aen de Zuyt-zijde lagh de Stadt oock aen 't vaſte Landt valt, gelijckſe noch in d'oude Kaerte vertoont wort, geweeſt te zijn, als Johan Hertogh van Brabant de Stadt in 't jaer veertien hondert en elf belegert hadt.

In 't jaer duyſent vier hondert een-en-twintigh is deſe Stadt door d'inbreuck van de groote Wateren van 't vaſte Landt geſcheyden, en een Eylandt geworden, met groote ſchadeſen verlies van twee-en-tſeventigh Dorpen, veel Heeren Huyſen, en over de hondert duyſent Menſchen, en heeft, als een tweede Venetien, op de baren van 't water leggen drijven, tot dat de groote verdroncken Waert ontrent de Stadt allengskens heeft begonnen te verhoogen, en datter weder een groote hoeck Landt is bedeckt geworden; Waer op de Ridder Huygens ſeyt:

Sints heeft my eenen nacht Venetien gemaakt,
En al mijn wandeling, in handeling geſtaakt.

Eynde-

Eyndelijck is Dordrecht door verſcheyde vergrootinge tot ſoo heerlijcken Stadt geworden, als tegenwoordigh geſien wort, met tien Poorten en heerlijcke Gebouwen verſien.

In de Stadt wort grooten Handel gedreven met Salm en Steur, die 'er in groote meenichte in d'omleggende wateren gevangen, daer ter merckt komen, waer van wel ſomtijts ontrent de duyſent ſtucks Salmen op eenen dagh verkocht zijn.

In Dordrecht nam den dertienden Novemberduyſent ſes hondert achtien 't Synodus Nationael alhier ſijn begin, en eyndighden 't jaer daer aen in Mey: Oock is 'er tegenwoordigh *de Chambre miepartie* tuſſchen den Koningh van Spanjen en de Vrye Vereenighde Nederlanden.

Deſe Stadt heeft maer een Officier die de Graven plachten te ſtellen, maer nu geſchiet het by de Staten van den Lande; zy plachten Rechters te heten, nu Schouten, 't is een aenſienlijck Ampt, gaet *ad inſtar Faſcium Romanorum*, met Hellebaerdiers vergeſelſchapt en bewaert, daer is oock niet meer als een Borgemeeſter, welckers Ampt hier in ſeer groot aenſien is; Hy gaet als de Schout met Hellebaerdiers, dat in geen andere Steden van Hollandt meer en geſchiet.

De Regeeringh deſer Stadt beſtaet in het Borgerlijck, voornamentlijck by een Borgermeeſter, die alleen de beſtieringh heeft, ſoo wel in lijf als Borgerlijcke ſaecken, dewelcke voor negen

Digitized by Google

negen Schepenen worden afgehandelt; Edoch werden de lijf-saecken by den opper-Officier of Schout, wegens de Graeflijkheyt, gevordert en uytgevoert: Daer is oock een Ouden Raedt, en d'Heeren veertigen, en goeden luyden van den Achten alsoo genoemt, bestaende uyt de vier deelen der Stadt.

Niemant en mach hier in 't Gerechte gestelt worden of hy sy een ingebooren Poorter, of hy en heeft zijn Poorterschap wettelijck behylickt, of tien jaer te Dordrecht Poorter geweest.

Boven d'elendige water vloet die Dordrecht soo hart treften, soo heefter in 't jaer duysent vier hondert ses en vijftigh, de Brandt twee duysent Huysen met de Hal, daer de Kooplieden vergaderden, 't Gasthuys ende d'Hooft-Kerck van d'Heylige Maget, vernielt.

In de droeve tijden van Oorlogh, daer Dordrecht mede haer deel wel van gehadt heeft, gelijck de Historien getuygen, heeft sy haer soo dapperlijck gedragen datse noyt overwonnen wierdt, en de naem van *Maeght* verkreeg, dieſe tot noch toe behoudt.

Gelijck Dordrecht door veel treffelickheden vermaert is, soo heeftse oock altijdt in geleerde Mannen gebloeyt, wiens getal te veel is om hier breeder van te spreken.

Dor-

Digitized by Google

Dorpen ontrent Dordrecht, die boven andere vermaert zijn.

VVERKENDAM,

EEn Dorp, alsoo geseyt van 't Rivierken datter voorby vloeyt, voert de tijtel van Burghgraefschap; 't heeft een oudt Slodt of Burght, tot wooningh der Burghgraven.

BEYERLANDT.

IS alsoo ghenaemt van Lamorael van Egmont, aen den welcken, als in 't jaer duysent vijfhondert seven-en-vijftigh dit Landeken alderereerst werdt toeghe-eygent, met hooge en leege gerecht; hy heeft het willen noemen Beyerlandt, na syn Huysvrouw Sabyna van Beyeren, en dit is Out Beyerlant; 't ander dat namaels byg-voeght, en van deselve Sabyna in 't jaer duysent vijf hondert een-en-tachtigh bedijckt is, wort Nieuw-Beyerlandt genoemt.

CRIMPENDER-WAERT,

IN deselve is een seer oudt Dorp, genaemt Ouderkerck; sijn oudtheydt wordt bewesen in 't Placcaet dat hem van Floris de Vette, Graef van Hollandt, gegeven is.

Digitized by Google

ALBLAS
EN
ALBLASSER-WAERT.

MEn meynt dat deſe plaets ſy genoeme Tabala in de ſeer vermaerde Tafel van Peutinger, in de welcke 't ſelve geſien wordt onder de leegſte of onderſte plaetſen van Batavia.

DORTMONDE.

IS alſoo geſeyt van de Rivier Dorta, eertijds, als het ſchijnt, ſeer vermaert; *Regino* Abt van Priame heeft van 't ſelve loflijck geſprooken in 't jaer acht hondert neghenen-tachtigh.

NIEMANTS-VRIENT.

IN dit Dorp is eertijdts een ſeer ſware Tol geſtelt geweeſt, waer van gewagh gemaekt wort in de Brieven van Alydis van Henegouwe, Voochdinne van Hollandt; in welke ſy gegeven heeft eenige vryheden aen 't Klooſter van Rhijnſburg, waer uyt het ſchijnt alſoo genaemt, om dat het weynigh aengenaem was aen het voorbyvarende volck, daer ſe groote Tol van eyſchte.

Digitized by Google

Kaſtelen ontrent

DORDRECHT.

Merwede heeft eertijdts een vermaert Slot gheweeſt, dat in 't jaer duyſent vier hondert een-en-twintig door de Watervloet by na afgeworpen wiert.

't Was ſoo na Dordrecht gelegen, dat ſijn Juriſdictie geraeckten de walle der Stadt.

Lieſvelt wordt geacht voor het Heerlickſte Caſteel van al die in Hollant ſtaen.

Herlaer heeft oock geweeſt.

Capelle dreyghde deſgelijcks den val, maer is onlanghs wederom hermaeckt met een treffelijck gebouw.

Rye heeft oock geweeſt.

Yſelmonde is van Floris van Oem Ridder, geſticht, in 't jaer duyſent vier hondert drie-en-tachtigh.

Langeraek, gelegen op de Leck, toebehoorende 't huys van Boetſelaer; hier is geluckige en overvloedige Salm-vanghſt.

Geyſenborgh is een oudt ſlot, 't welck een deel is van d' Heerſchappye van 't Huys van Brederode.

Beſoye heeft oock geweeſt de wooningh van een oudt geſlacht, voerende dien naem.

Putteſteyn heeft eertijdts gelegen by Heyneoort maer is heel afgeſmeten.

Wonde, voor deſen geſtelt tuſſchen Rid-

der-Kercken Slickerveer, is nu t'eenemael te niet.

Almsteyn is oock heel onder gegaen.

Valckensteyn, tusschen Roon en Poortegael, is van d' Heer van Putten gebouwt: Van dit Casteel wort het 't Huys van Valckensteyn genoemt.

Roon, dat van d' Ouderdom seer bedorven was, is van de Heer der plaets veel treffelijcker vermaeckt.

Soutbergh komt toe het ghesslacht der Goebely.

Develsteyn, gelegen tot Swindrecht, hoort toe 't treffelijck Huys van Beveren.

HARLEM.

HAerlem heeft de tweede Stem onder d' Hollandtsche Steden, is gestieht ontrent het jaer onses Heeren driehondert, van een Vorst genoemt Lemus, Soon van Dibbaldus, Coningh der Vriesen, en is genoemt Heerlem, nu Haerlem, als of ghy seyde de Stadt of woon-plaets van d' Heerlem; andre meynen dat Haerlem alsoo is genoemt gewcest van d' overvoeringe der *Heruli*, (een Volck uyt Duytslant, die Jornandus schrijft, gercyst te wesen uyt Scandinavia) als of geseyt waer *Heruleim*, of van *Eer* en *Lemmers*, als *Eerlem*, om dat het Wapen des Lemmers of Sweerdts verkregen sy geweest door deught en eer; 't is een scherpsinnigheyt van den

Digitized by Google

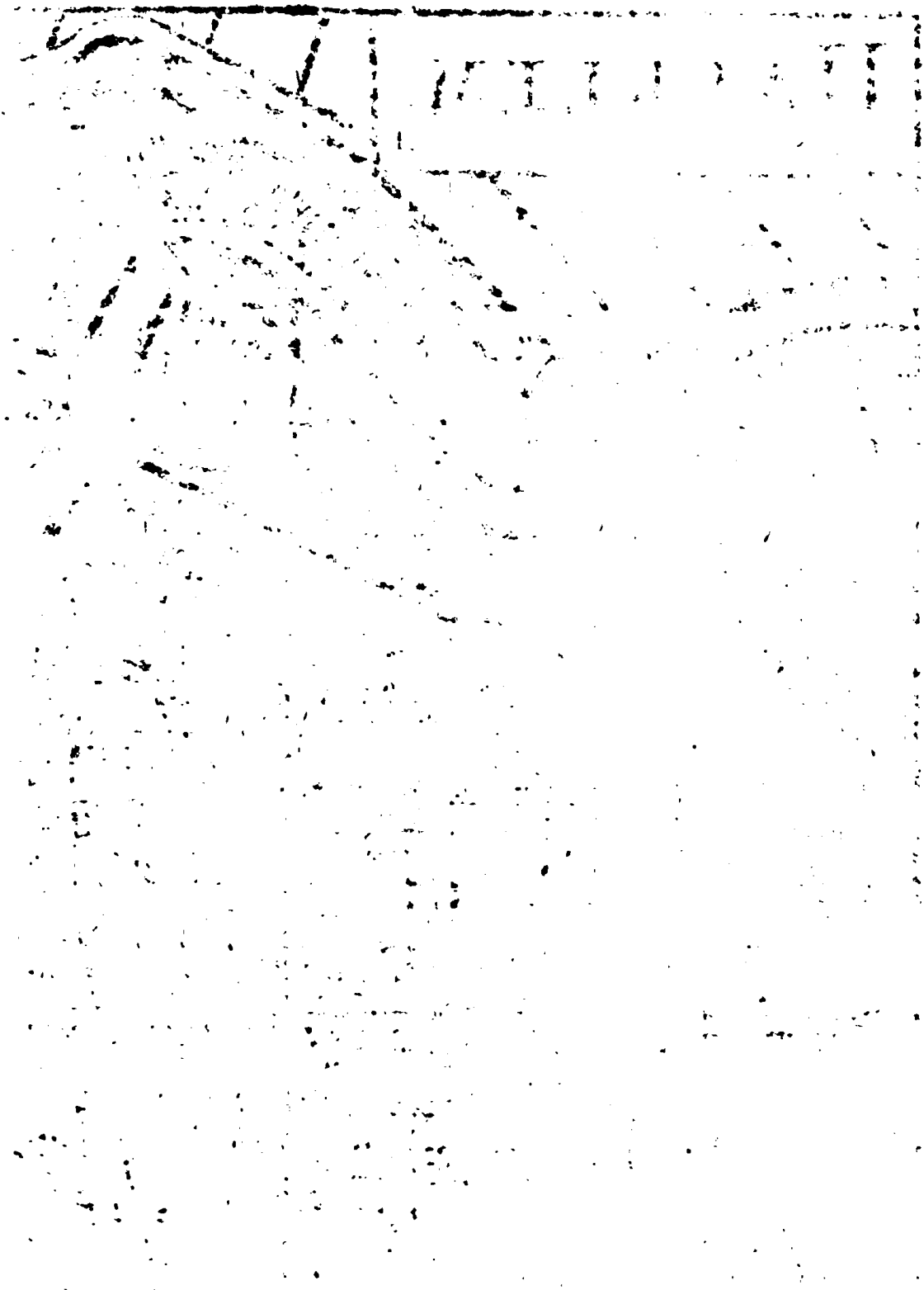

Digitized by Google

Digitized by Google

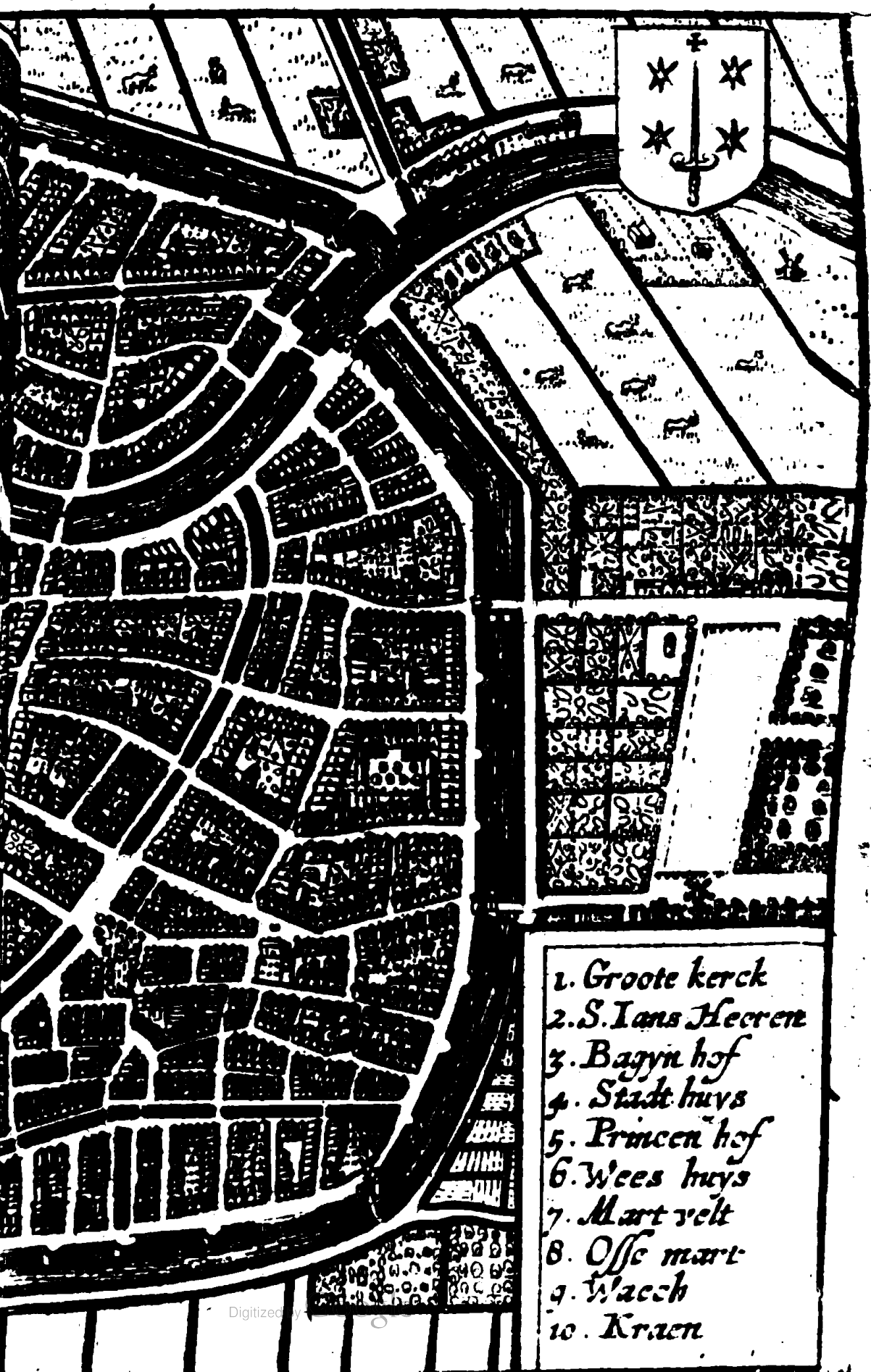
1. Groote kerck
2. S. Ians Heeren
3. Bagyn hof
4. Stadt huys
5. Princen hof
6. Wees huys
7. Mart velt
8. Osse mart
9. Waech
10. Kraen

Digitized by Google

den Geleerden Petrus Scriverius van Haerlem seyt Bocxhornius, en voorder verhaelt hy, het dunckt my dat Haerlem met eenige andre Steden van Hollandt is gheweest een vervoerde wooningh der Noormannen, want daer is te vinden een Stadt, met namen Jerlem, gelijck blijckt aen de Caerten van dat Landtschap, maer de Jerlemmers schijnen alsо genaemt te weſen van een kleyn Beesje, datter veel is, en d' Inwoonders gemeynlijck noemen, Lemus, 't heeft vier voeten en de groote van een Muys, met verscheyden koleuren, het vernielt, gelijck de Sprinckhanen 't Gras op den Velde, en 't sterft op sekeren tijt met sulcken stanck dat het de Lucht besmet, en d' Inwoonders sieckten en ongheſontheden aenbrengt, als drajinge van 't Hooft en Geelsieckten, gelijck Petrus Bartius verhaelt in sijn beschrijving der plaetsen van Sweeden en Noorwegen; 't is lichtelijck af te meten wanneer Haerlem ghebouwt is, en de naem en d' overvoeringe der Deenen ontfangen heeft, te weten ontrent het jaer acht hondert na de Geboorte van onsen Salighmaker, als de Noormannen en d' andre nabuurige Volckeren d' ooren over gesonden hebben om dese Lande te bewoonen: In de Blaffaert der Goedeten van de Kercke van Utrecht onder Odibaldus, in 't jaer acht hondert wort ghewagh gemaeckt van Haerlem; daer werdt meest altijd geschreven in d' oude Parchimente Brieven, Haerlem, Herlem, Herelem, Ha-

ralem, waer by wy 't laten ſullen en in ons voornemen voortvaren.

In't jaer duyſent vier hondert twee-en-t'seventig is Haerlem, Alckmaer en 't Clooſter en Egmont meeſt verbrandt.

In 't jaer duyſent en een-en-twintigh heeft Floris, toegenaemt de verte, ſijn Hof en woninge alhier geſtelt, en ſijn Dochter Hadewijdt uyt Petronella, de Suſter van Keyſer Lotharius geſprooten, in de groote Kercke doen begraven.

In't jaer duyſent een hondert en t'negentigh heeft de Stadt Haerlem groote eer verkregen, door 't innemen van Damiaten in Egypten, met een wonderlijcke en nieuwe konſt van Oorloge, want het is waer, dat d' Haerlemmers met het Heyr der Chriſtenen onder 't beleyt van Frederick Barbaroſſa Roomſch Keyſer, na 't Heyligh Landt gevaren zijn, om Peluſien t'onderbrengen, geluckelijck d' Yſere Ketenen, die over de Haven tuſſchen de Caſtelen geſpannen waren, met hare ſchepen, daer ſcharpe Yſere Sagen onder aen waren, door geſneden hebben, als hun een ſtercke wint dienden, en alſoo de Stadt vermeeſterden: Boxhornius ſeyt, ick en twijffel niet aen de waerheyt der Hiſtorien, maer aen den tijdt van 't jaer, dat ſulcks ſouw geſchiet zijn, dat wy niet naerder ſullen onderſoecken. Junius getuyght.

De Haerlemmers houden alle jaren op den eerſten Ianuarij gedachteniſſe van deſe Victorie, ver-

Digitized by Google

kregen

kregen tot Damiaten, de Kindren dragende in haer handen Palm Tacken, ofte yet dieſgelijcks, ofte om dat ſy op dien dagh de Victorie verkregen hebben, ofte om dat ſy geſont en voorſpoedelijck als dan te Santvoort aen Landt zijn gekomen: Daer wordt oock geſeyt dat den Keyſer en Patriarchen van Jeruſalem, tot eeuwiger gedachtenis deſer ſaeck aen die van Haerlem ghegeven hebben nieuwe Wapenen der deught en eerlickheyt, te weten, een Sweert met een Kruys, en vier Sterren, byvoegende dit opſchrift; *Vicit Vim Virtus: de deught en kracht heeft de macht overwonnen*; Daer worden oock bewaert twee Klockjes die ghegoten zijn, van het alderbeſte Metael van Corinthen, die ſeer helder geluyt hebben, en tot Eer der Stadt Damiaten genaemt worden.

In 't jaer duyſent twee hondert vijf-en-veertigh heeft Wilm de tweede, Graef van Hollandt, aen die van Haerlem Vryheden en Privilegien gegeven, om dat hy, na ſommige ſeggen, aldaer gebooren en opgevoet was, en de plaets bequaem vondt tot de jacht en Vogelvanghſt; maer 't is ſeker, dat deſe Graef tot Leyden, en niet te Haerlen gebooren is.

In 't jaer onſer gebooren Saligheyt duyſent twee hondert t' ſeventigh, zijn de Broeders van d' ordre der Maget Maria, die men Carmeliten of Vrouwen-Broers noemt, door geheel Europa, en inſonderheyt in deſe Landen verſpreyt: Symon van Haerlem heeft voor

Digitized by Google

haer in deſe Stadt een Clooſter geſticht, en met veel inkomen verſien, alwaer hy ſoo men ſeyt, begraven is.

Graef Floris de vijfde, Soon van Keyſer Wilm, heeft in 't jaer duyſent twee hondert twee-en-tachtigh tot Haerlem aen de Broeders der Preeck-Heeren ordre, eenighe Huyſen en erven met jaerlijcks inkomen vereert.

In 't jaer duyſent drie hondert en tien, zijn de Hoſpitaliers te Haerlem gekomen, die de groote Huyſingh van Jacob van Denemarcken, Biſſchop van Guda, &c. gegeven wierdt: ſes jaer daer na wiert door den ſelve Jacob hier een Coninckliick Hof gebouwt, 't geen 't volghende jaer met een Kerck verciert is.

In 't jaer duyſent vier hondert is Haerlem vergroot aen de zijde van 't Sparen; 't is ſeker, dat het Sparen niet binnen, maer by de Stadt heeft geloopen.

Onder de Gebouwen deſer Stadt munt uyt de prachtige Hooft-kerck, door d' Hertogh Albrecht van Beyeren in 't jaer dertien hondert twee-en-t' ſeventig geſticht, en door Paus Bonifacius de negende, Sint Bavo toegewijt; deſe Kercke is ſo treffelijck, datſe van veel Bouw-Meeſters voor d' aenſienlijckſte van Hollandt en Zeelandt gehouden wordt; ſy wierdt van Paus Paulus de vierde tot een Biſdom verheven, gebiedende over twaelf Steden met de tuſſchen-leggende Dorpen.

Digitized by Google

Buy-

Buyten de geseyde Kerck waren in Haerlem voor de laetste Nederlandtsche beroerten twintigh Clooſters, elf Capellen en tien Gasthuysen.

Boxhornius seyt in sijn Toneel van Hollandt, ontrent het jaer duysent vier hondert twintigh zijn d'eerste grontlegginge van d'alderedelste Const der Druckerye, begost tot Haerlem geleyt te worden van LAURENS COSTERIUS, dat dese Const eerst beproeft is gheweest in 't jaer deses eenwes twintigh, niet dertigh of veertigh, gelijck men ghemeynlijck meynt, leert ons *Rabbi Ioseph*, die verhaelt in sijn Cronijck, dat het alderoutste exemplaer is ghedruckt geweest te Venetien, in 't jaer der Jooden vijf duysent een hondert acht-en-tachtigh, der Christenen veertien hondert achten twintigh: Ick en heb dat Boeck van Josephus niet konnen sien, hoewel ick het lang gesocht heb. Nu komende dan tot LAURENS COSTER, van den welcke men niet eierlijcker spreken kan, als met de woorden van den wel-sprekende en gheloofweerdige Junius, die altemael verdienen geschreven te worden.

Onse Stadt (HAERLEM) *segge ick de eere van de Vindinge der* BOECK-DRUCKERYE *toe te komen; die haer oock toe te schrijven is als haer eygen-geboorte: maer die veroude en ingebrande meyninge verdwelmd hier onse ogen, die sulcke dappere wortelen heeft geschoten in de her-*

ten der menſchen, dat ſy met gene graven nochte beuvelen uyt te roeden en is, waer door ſy vaſtelijck gelooven, en voor ſeker houden, dat de druckletteren eerſt te Ments, een oude ende vermaerde Stadt in Duytſlandt, ſouden ghevonden zijn. Och! ofte ick met wenſchen verkrijgen konde, die ſonderlinge kracht van welſprekentheyt, die men ſeyt in den Philoſooph Carneades geweeſt te zijn, die noyt yets voornam te verdedigen, ofte hy beeft het ſelfde beweſen; noyt yets beſtrede, dat hy niet te gronde en heeft omgekeert; op dat ick de ghevluchte eere weder hale, en dit Segeteycken haer oprichten mochte, als een opſoecker en herſteller der waerheyt: dat ick tot geen ander eynde en ſoude begeeren, dan op dat de waerheyt, by den ouden Poët een Dochter vanden tijdt ten rechten genoemt, ofte een Aenſeghſter van dentijdt, als ickſe placht te noemen, mochte ontdeckt en te voorſchijn gebracht worden, dewelcke (op dat ick met Democrius ſpreke) tot noch toe in eenen diepen Put beeft geſoncken gelegen. Soo bet die van Egypten en Phenicien niet verdroten en heeft, eenen eerlijcken ſtrijde van de vindinge der Letteren aen te nemen; deſen door beleyt van Godt de vindinge der ſelve ſich toerekenende, wanneer ſy de tafelen van Godt geſchreven by ſich vergaen: die andere daer en teghen roemende, dat ſy die gevonden hebbende, deſelve in Grieckenlandt hebben gebracht, als Cadmus door de vlote van Phenicien overgevoert, het rouwe Grieckſche volck die konſt aengeweſen heeft. Wederom, ſoo die van Athenen hunnen Cecrops,

Digitized by Google

en

en van Theben hunnen Lynus deſelve eere geven, ſoo Tacitus en Philoſtratus den roem van de gevondene Letteren den Grieckſchen Palamedes opdragen; gelijck oock Hyginus de vindighe der Latijnſche Letteren Carmenta, de moeder van Evander, toeſchrijft. Indien derhalven, alle volcken niet en hebben ontſien die twijffelachtige en zwiſtige eere als haer eygen tot ſich te trecken: wat ſal ons verhinderen, dat wy het beſit der ontwijffelijcke eere, waer van wy door onſer Voor-ouderen ſloffigheyt verſtoten zijn, nu niet rechtelijck en ſoude wedereyſſchen? Gewis, ick en worde door nijdigheyt ofte quaetwilligheydt niet verruckt, dat ick het den eenen ſoude benemen, en den anderen geven. Ick en ſal de onbeſchaemtheyt van Craſſus niet navolgen, nu de heyligheydt en diſtigheyt van Scævola nabootſende, nu met ſtroken en ſtrelen de gunſte van menſchen afſtroggelende. Ick en ben die man niet. Ick en hebbe niet voorgenomen den valſchaert te ſpelen door bedorven en bedriegbelijcke ſeghs-luyden. Ick wil alleen, ſoo veel in my is, die klare waerheyt vertoonen, dewelcke, als een Hemelſche Sonneſtrael, geen nacht, geen duyſterniſſe, hoe dick oock, kon verdonckeren: en dat met eene een voudige en ongeblanckette reden, dewelcke ſy lief heeft. Indien by, naer het gevoelen van Plutarchus, de beſte getuyge is, die door geen weldaet verplicht, nochte in eenen anderen ghehouden, vry uytſpreeckt dat hy gevoelt, ſoo laet dan mijne getuygeniſſe met recht gelden, die den doodden, ofte zijne Erven en Nakomelingen, in bloede

Digitized by Google

nochte Maeghſchap, niet en beſtâ, nochte eenigbe gunſte nochte weldaet van hun en verwachte, de welcke, wat ick hier in doe, alleen ſchult-plichtigh doe, ter eeren van den begravenen. Ick ſal dan ſeggben wat ick van oude en aenſienlijcke luyden en Magiſtraets-perſoonen ghehoort hebbe, dewelcke dier en hooghlijck betuyghden het ſelve van hunne Voor-ouderen alſoo verſtaen en ontfanghen te hebben, welcker deftigheydt met recht by ons ghewicht behoort te hebben, om ons deſe ſaecke te doen gheloouen. Daer heeft voor hondert en acht-en-twintigh jaeren binnen Haerlem in een beerlijck Huys (ghelijck het gebouw, dat noch teghenwoordigh ſtaet, uytwijſen kan) aen het Marckvelt, teghen over het Koninghlijcke Paleys, een Laurens Janſſen Koſter ghewoont, (van welck vet en eerlijck Ampt, dat gheſlaght de ndem droegh, en erffelijck beſat) die ſelve, die nu den vervallen lof van de ghevondene Konſte der BOECKDRUCKERYE, van anderen ſchendigh ghervoft, en beſeten, met recht is achterhaelende, en weder eyſchet; met allen waerdigh met de hooghſte eere te bekroonen. Hy dan by gelegentheyt in het Boſch, dicht onder de Stadt gelegen, wandelende, (gelijck de Renteniers en Rijcke Burgers na de Maeltijdt ofte op Feeſt-dagen plegen) begon aller eerſt Boecke-ſchorſen tot Letters te ſnijden, de welcke hy ſegels gewijs averechts en omgekeert op Papier gedruckt hebbende, alſoo een regel of twee uyt luſt maeckte tot nut en dienſte van ſyn Swagers kinderen.

Het

Het welcke alst hem wel geluckt was, begon hy grooter dingen te beslaen (gelijck hy een man was van groot en diepsinnigh verstant) en bedacht eerst met sijnen Swager Thomas Pietersz zoon (de welcke vier kinderen nagelaten heeft, die meest alle van de Radepste Wetbouders zijn geweest, dat ick daerom segge, dat een ygelijck verstaen mach, dat dese Konste in een eerlijck en waerdigh Geslachte is gevonden) eene soorte van dicker en taeyer inckt, om dat hy bevont dat de gemeyne inckt vloeyde en kladde: waer mede hy ock gebele gebeelde Tafelen en Formen met bygevoeghde letteren gedruckt heeft. Op welcke wijse ick van hem gedruckt gesien hebbe eenige Proeven, het beginsel van sijn werck alleen op eene sijde gedruckt: dat was een Nederduytsch Boeck van eenen onbekenden Autheur beschreven, geintituleert Spiegel onser Behoudenisse. Waer in dat waergenomen was onder dese eerste beginselen van dese Konste (gelijck dan gene te gelijck gevonden en volbracht wort) dat de bladeren tegen malkanderen gepapt waren, op dat de ledigheyt der selve niet mis-staen en soude. Daer na heeft hy de Boecx-staven in loot verandert, en die ock wederom in tin, op dat sy te min buyghsaem, en te vaster en gedueriger soude wesen: uyt welcker letteren overblijffel noch buyten Wijnkannen gesien worden in de ghemelde huysinge van Laurens voornoemt, aen de Marckt gelegen, naderhand van sijnen na-neve Gerard Thomasz zoon bewoont, dien ick om eere wille noeme, een vermaert Burger, en oudt man, voor weynighe jaren ghe-

ſterven. Als nu deſe nieuwe ware, noyt te voren geſien, van alle kanten Koopluyden verſekte, ſoo is door de overvloedighe Vinſt de liefde tot de Konſte met Eer aenghewaſſen, de arbeydt en't werck oock, en daer zijn verck-gaſten aengenomen, het welcke het eerſte begin van het quaet is geweeſt, onder welcke geſellen een ſeker Ian is geweeſt, hy zy dat hy (als men vermoet) Fauſt was toegenaemt ſijnen Meeſter ontrou en rampſaligh, of yemandt anders, met dien naem, daer my niet beſonders aengelegen en is, om dat ick de begraven dooden niet ſtooren en wil, in hunne conſcientie ongetwijffelt geraeckt zijnde, ter wijl ſy leefden. Deſe Ian tot de Druckerye onder Eede aengenomen, na dat hy de konſte van Letterſetten, en de wetenſchap van het Letter-gieten, en wat meer tot die ſake behoort, nu meynde wel te weten, hebbende gelegen tijdt verſpiet, boven welcken hy geenen bequamer en konde bekomen, heeft op den Korſ-nacht, in welcken alle't Huyſgeſin het Geboorte-Feeſt vierden, alle het Letter tuygh en Gereetſchap tot deſe Konſte dienende opgepackt, en is als een Dief ten huyſe uytgeſtreken, eerſt t' Amſterdam gevlucht, en daer na te Ceulen, tot der tijdt dat hy te Mentz is gekomen, als in een verſekerde plaetſe, daer hy buyten ſcheuts veyligh mochte woonen, en met open vinckel den rijcken vrucht van ſijne dieverye maeyen. Want het is ſeker, dat binnen s' jaers, in den jare duyſent vier hondert twee-en veertigh met die ſelve Letteren, die LAURENS te Haerlem gebruyckt hadde, in't licht gekomen is

Digitized by Google

Alexan-

Alexandri Galli Doctrinale, *welcke Grammatica doe ter tijdt in seer groot gebruyck was met* Petri Hispania Tractatibus, *zijnde de eerste vrucht. Dat zijn meest die dingen, die ick eertijdts verstaen hebbe van seer oude en geloofwaerdige Luyden, en die sulcks niet anders als eene brandende toorse in eene loopbane, van handt tot handt ontfangen hadden, en hebbe ock anderen bevonden, die dat selve mede verhaelden, en betuygen. My gedenckt ock noch, dat Nicolaes Gael, mijn School-Meester in mijne jonckheyt, een Man van een ysere memorye, en aensienlijck door sijne graeuwe hayren, my placht te verhalen, dat hy jongh zijnde, meer dan eens geboort hadde eenen Cornelis Boeck-binder, eenen ouden deftigen Man, weynigh onder de tachtigh jaren (die ock in* LAURENS *Winckel voor knecht gedient hadde) met sulcken yver en heftigheyt sijns gemoets de gantsche ghelegentheydt van de geschiedenisse vertellen, de maniere van de Vindinghe, (gelijck hy 't van sijn Meester verstaen hadde) de verbeteringhe en aenwas van de rouwe Konste, en andere diergelijcke dingen, dat hem ock tegens sijnen danck van weghen de onwaerdigheyt van de daet de tranen uytbersten, soo dickwils als van dese Dieverye gewagh gemaeckt wierde; en dat de oude Man om dese ontstolen eere sich soo ontstelde en vergramde, dat ock scheen, dat hy desen Dief wel hadde willen vernielen, indien hy in 't leven ware gheweest: dat hy ock desen eerlooscn Fielt ter Hellen toe vervloeckte, en die nachten verfoeyde en*

ver-

verdoemde, dewelcke hy te ghelijck met desen Schelm in eene slaepkamer eenighe maenden hadde overghebracht. Welcke dingen over een stemmen met de woorden van den Burgermeester Quirinus Talesius, die my verhaelde genoegsaem het selfde uyt den mont van den gemelden Boeckverkooper wel eer verstaen te hebben. De lust en yver tot de beschermínge der waerheyt heeft my gedrongen dit te seggen, of sy schoon gemeynlijck sich selven haet pleeght te baren: ghereeder en bereyder zijnde dien haedt te dragen, dan mijn schuldige plicht in de beschermínge der waerheyt te verklaren. Want alle die dese sake billijck en beschey den, als in Critolaus weegh-schale, sullen overwegen, sullen dien haer lichtelijck afleggen: maer die de verdedinghe van de waerheyt, dewelke het beelt Godts is, niet gaerne aen en nemen, achte ick den naem van eenen menschе schier onwaerdigh; boven welcker sorghe en liefde niemant yets heyligher mochte liever en beboorde te wesen. Door het beschermen van de waerheyt sal onse Stadt hare Eere genieten, de eere van eene d'allerheerlijckste vindinghe wederkrijgende, die haren Burger ontnomen was; en hunner trotze en hooghmoet sal te nedersincken, die sich niet gheschaemt en hebben in eens anders erfdeel vermetelijck te vallen, en de selve aen sich te trecken, de gerechtighde en ware besitters verstootende. Maer ick vreese, dat ick dit voor een doof mans deure singe: hoe't dan noch uytvallen sal, so sal my dit nietteminn goet doen, dat ick voor de gedachtenisse van den Vinder, en de

Digitized by Google

eere

eere van de Stad, naer mijn uyterſte vermogen het beſte gedaen hebbe, ter wijl dat by lichtvaerdige menſchen, en die na de waerheyt niet en vragen, het voor-oordeel van hunne meyninge meer ghelt (als ick te vooren oock aengeroert hebbe) als alle reden en aenſienlijcke lefwaerdigheydt. Welck onghelijck de beroofde en des t' onvredene Burgers moeten in-kroppen, en verdouwen. Hoe wel minder te beklaghen ſoude weſen, dat deſe lof tot eene wijt-vermaerde Stadt van Duytſchlant, als tot een ander Geſlachte ware overgegaen, indien ſulex niet door dieverye, maer door rechte weghen, ware ghebeeſt, &c.

Het Huys van *Laurentius*, ſtaende in het midden der Stadt, is tegenwoordigh noch in weſen. En tot eeuwige memorie der ſake en Mans, de Magiſtraet en gemeente van Haerlem heeft deſe woorden geſchreven voor het ſelve Huys:

TOT EEUWIGE MEMORIE.

DE

DRUCKERYE-KONSTE, ALLER KONSTEN BEWAERSTERSE

IS HIER EERSTMAEL GEVONDEN ONTRENT HET JAER CIↃ CCCCXL.

Digitized by Google

Een van de Borgers heeft naer gevolgt het loffelijk exempel des Magiſtraets, die opgerecht heeft, ter eeren van Laurens Coſter, een openbaer Stockbeelt met dit eerlijck Opſchrift:

M. S.

TER EEREN VAN DEN BORGER-MEESTERMAN,

LAURENTIUS COSTERUS,

VAN

HAERLEM:

DEN ANDEREN CADMUS, ENDE DER DRUCKERYE ONTRENT HET JAER ONS HEERE MCCCCXXX. DEN EERSTEN VINDER,

DIE VEEL HEEFT VERDIENT VAN DE LETTEREN, ENDE GEHEELE WERELT

DIT

Q. L. C. Q.

STOCKBEELT, OM DAT HY GEEN VAN KOPER EN HADDE, HEEFT TOT GEDINCKENISSE GESTELT EEN DANCKBAER BORGER.

In het jaer duyſent vijfhondert negen-en-vijfeigh is Haerlem verciert geweeſt met een Biſſchop-

Bisschoplijcken Stoel, en Hoogheyt van Paulus de vierde Paus van Romen. *Paulus de vierde Paus, heeft S. Baefs Kercke verheven, en in een Bisschopdom opgerecht. En heeft haer ghegeven het Landtschap van twaelf Steden, behalven de Dorpen tusschen liggende, hebbende de lenghde van de t' negentigh, ende t' sestigh, de brede van dertigh duysent gelijcke schreden.* Het zijn de woorden van de Bulle of Placcaet van Paulus de vierde gegeven in het jaer Christo duysent vijfhondert negen-en-vijftig, 't welk geheel staet by den seer vermaerden en mijnen goeden vrient *Aubertus Myræus*, pag 324. der Godtvruchtighen Donatien. Niclaes van Nieulandt is verklaert gheweest den eersten Bisschop, die gheweest was Vicaris van den Bisschop van Utrecht, en daer na den acht-en-dertighsten Abt van Egmont. Het was een man die seer vry van leven was; die daer na, met de toestemminge des Paus, vrywilligh sijn Bisschopdom heeft ghegeven aen *Godefridus Mirlous*. Dese was gheweest Monick van Sint Dominicus Orden, en Prior van Utrecht, een seer welsprekende Man. Maer in 't jaer duysent vijf hondert acht-en-t'seventigh de Stadt wederom ingeseten zijnde van het Krijghsvolck des Prince van Oranjen, hy is gedwongen geweest van daer te verhuysen. Is gestorven te Deventer, in 't jaer duysent vijf hondert seven-en-tachtigh. Desen heeft geweest den tweeden en lesten Bisschop van Haerlem.

Digitized by Google

Haerl-

Haerlem is dan d' Hooft-ſtadt van kennemerlant; ſeer overvloedigh in alle dingen, die uyt d' omleggende Landen daghelijcks hier worden gebracht. Sy is toegemaeckt met haer gelegentheyt tot alle fraeyheyt en vercierſel. De Sparen, een ſeer klare Riviere, die haer oorſpronck uyt den Rhijn treckt, vloeyende midden door de Stad. De Borgers zijn vernuft, ſy ſoecken den rijkdom tegenwoordig met de Linde Webben, als ſy eertijdts deden met de Wolle. Haer excellentie en wittigheyt is ſoo groot, dat die niet alleenlijk tot de nabuurige Landen, maer oock na Vrankrijk, Engelant, Italiaen, Spanjen, en alſo door geheel Europa geſonden worden aen voortreffelijke Mannen, tot beſonder preſenten en giften. Sy hebben eertijdts ghebloyt en vermaert geweeſt, en zijn als noch om 't Bier, dat begeert wordt niet alleen in Hollandt, maer oock in de Twent, Drent, en geheel Over-Yſſel deur. Daer zijn veel Brouwerijen. De ſtraten zijn ſeer gehanteert, en volckrijck; veel huyſen zijn ſeer hoogh, fraey, en bequaem. De ſchoonſte van timmeragie zijn gelegen op de Marckt, of daer ontrent. Daer en zijn geen onbetimmerde plaetſen, of die zijn ſeer kleyn: De gemeyne geſtichten verdienen meer loſs.

De Bakenes Tore, na het oordeel der Werkmeeſters, is uytnemende koſtelijck. Het Raedt-huys is oock een treffelijk gebouwſel. Buyten de Stadt ſult ghy ſien een ſeer aengenaem en playſant hout ofte Boſch, d' welck

Digitized by Google

ghy

ghy met goede reden noemen meught, eenen Boomgaert en Luſt-hof, tot groot vermaeck en welluſtigheyt der Borgers. In dit Boſch zijn d'edelſte gronden der Druck-konſt geleyt, van *Laurentius Coſterus* eeuwighet memorien. Hier heeft Floris den vijfden van dien naem, Grave van Hollandt, een oprecht, Coninghlijck Huys doen timmmeren; dat hy om den ſoeten ſangh der Vogelen genaemt heeft Vöghel-ſangh. Hier quam den Grave alſoo dickmael, als hy achterlatende de gemeyne ſorge des Landts, ſich ſelven woude vermaken. Alſoo dat van Haerlem waerlijck en konſtelijck eertijdt is geſeyt:

H	is een plaetſe	Heerlijck,
A		Aengenaem,
R		Rijck,
L		Lieflijck,
E		Eerlijck,
M		Moogende.

De Stadt Haerlem heeft ſeven Poorten, en twee water-Poorten: Haer Regeeringh beſtaet in een Schout, vier Burgermeeſters, en ſeven Schepenen; en de Vroetſchap in twee-en-dertigh Perſoonen.

De rampe van Brant en Oorloghe hebben deſe heerlijcke Stadt niet voorby gegaen. In't jaer duyſent drie hondert ſeven-en-veertigh is Haerlem by na heel verbrandt; vier jaer daer na weer ontrent half, en in 't jaer vijftien hondert ſes-en-t'ſeventigh vernielden de Vlam

ontrent

ontrent vier hondert en vijftigh Huyſen, Sint Gaugolfs kerck, 't Gaſthuys van Sint Eliſabeth, 't Clooſter van Franſciſcus Suſteren en Sint Martens Hofken.

In't jaer duyſent vier hondert ſes-en-twintigh, als de verbitteringh tuſſchen de Hoeckſche en Cabeljauſche aen 't branden was, wierdt onder de Regeringh van Vrouw Jacoba, Gravin van Hollandt, Haerlem belegert maer Hertog Philips van Bourgondien quam met een ſterck Leger om de Stadt t' ontſetten, waer over de plaets verlaten wierdt.

Eenige tijdt daer na hebbende de voorſeyde partye twee dagen alhier op de Marckt tegens malkanderen geſtreden, eyndelijck kregen de Hoeckſche de Nederlaeg, en vluchten in 't Huys van Niclaes van Adrichem, alwaerſe van de Cabeljauſche beſet, na onderhandelingh uyt de Stadt wierden gedreven.

Boxhornius verhaelt van Haerlem aldus:

In't jaer veertien hondert twee-en-t'negentigh is Haerlem door 't volck van 't Kaes en Broot, met hulpe van eenige van binnen, in de Stadt gekomen, plunderende de voornaemſte Huyſen, en ſloegen de Schout Klaes van Ruyven en twee Schepenen doot, daer na opende ſy de Schat-kamer, en verſcheurden de Regiſters en Privilegien; eenighe tijdt daer na quam Hertogh Albrecht van Saxen met krijghsvolck, ſuyverende 't Landt van 't ſnoeboefte, en ontnam de Haerlemmers hun geweer en Prievilegien, en dede de Borgers acht-

Digitized by Google

en-

en-twintig duyſent Croonen tot boete geven, die haer koſtelickheden verkochten om 't gelt op te brengen; waer van den Leſer in de groote kerck de geſchiedenis ſien en leſen kan.

Daer na is gevolght de aldergrootſte Belegeringe der Spanjaerden, daer het onſeker is, of ſy meer eere als arbeyt ghehadt hebben. Daerom hebbe ick noodigh geacht d'oorſake en oorſpronck der ſelver een weynigh hooger te hernemen en te verhalen: daer geen ander Stadt oyt geſien heeft een bitterder Belegeringe als deſe was; om de wreetheyt der gevechten, met de twijffelinge der victorie, de Spanjaerden van deſe zijde, ſtrijdende voor het gebiedt, van d' ander zijde, de Borgers met geen minder gemoet voor de Vryheyt.

In het jaer duyſent vijf hondert twee-en-t'ſeventig, de Haerlemmers verdriet hebbende van de Spaenſche Tyrannye, daer toe aendrijvende Geraert Berkenrode, en Jan Colterman, hebben omhelſt de partyen van den Prince van Oranjen met eenige andere Steden van Hollandt. Welcke ſake heeft ſoo verſtoort 't herte van den Hertoge van Alba, dat hy terſtont en ſonder vertoeven overgeſonden heeft naer Hollandt, ſijnen Soone Frederick met een ſeer groot Leger; op dat hy met den ſelven ſoude dwingen, de nieuwe beroerten der gemoederen, en principaelijck de rebellige, gelijck hy ſprack, Haerlemmers tot dienſt van haren Coningh. Middelertijdt zijn Brieven gegeven aen die van Haerlem, van de

Digitized by Google

Gouver-

Gouverneur van Hollandt Maxmiliaen van Bossu en van d' Amsterdammers, met de welke de Magistraet en de Borgers vermaent werden, dat Fredrick met sijnen Leger t' Amsterdam nu gekomen was: Dat sy nu ten lesten souden laten vertoonen dat sy beter raedt gevonden hadden. Dat sy door haer Gedeputeerden souden begeeren vergiffenisse van haer misdaet, terwijle noch den toegangck geopent was tot de goedertierenheyt des Vorsts. De sommige hebben voorgenomen te verdragen een Belegeringe, of het gene dat de Fortuyne soude presenteeren: geleert zijnde d' ontrouwigheyt en wreetheyt der Spanjaerden met het versch exempel van die van Naerden. d' Andere, en die de voornaemste der Stadt, voorhielden haer kranckheyt, en dat sy oock niet genoeghsaem waren om desen Krijgh en Belegeringe te verdragen, en uyt te voeren. Dese sententie van dese heeft aengenomen geweest. Daer zijn gesonden, sonder het advijs der Borgeren, Gedeputeerde tot Frederick, die met woorden vol berouws, souden verbidden haer groot misdaet. Wilhelm Ripperda, een out en eerbaer man, nytnemende in heyligheydt van leven en hoogheyt, en heeft hier op sijnen toorn niet konnen houden. Die de Borgers by een geroepen hebbende, wat dat eenige van de Magistraet versinden, en in wat staet de saken der Stadt waren, heeft hy met groote welsprekentheyt getracteert en ghediscoureert; en

heeft

heeft vermaent dat sy haer niet overgeven en souden aen den Spanjaert, maer dat sy onvertsaeght souden tegen sijn voornemen stellen, leven en al haer Fortuyne. Daer is ontstaen een gramschap van d'eene, en een groote begeerte en versoeck der andere; maer hebben al eendrachtelijck toegestemt met den vermaender, met haer geluckige en bereyde toeroepinghen tot een teecken van gonste. Kort daer na de Gedeputeerde weder gekeert zijnde van Amsterdam, zijn vast gehouden en na Delft gevoert, om aldaer gerecht te worden. Nochtans isser een van de selve t'Amsterdam gebleven, verwachtende een volkomender antwoorde van den Vader, den Hertogh van Alba, van de vergiffenisse te verkrijgen. Die van Haerlem hebben daerentusschen haer voorsien, dat sy geen gebreck souden hebben van Garnisoen der Soldaten, en dat eenige van de voornaemste Borgers, de sommige tot Hoorn, d'ander t'Enckhuysen souden besorgen, dat men soude overvoeren 't gene tot den Oorlogh en tot de Stadt noodsakelijck en dienstelijck was. En sonder vertoeven, is Frederick met den Grave van Bossu aengevallen met al sijn volck. En in den eersten heeft hy Sparendam van de Haerlemmers ingenomen; daer na het Gasthuys van Sint Lasarus, dat was in de Voorstad van Haerlem, ingekregen; en heeft kort daer na sijnen Leger naerder de Stad gevoert. Hy heeft sijn Schantsen en Wercken ghemaeck-

Digitized by Google

maeckt, alsoo seer als hy konde. En in de Stadt en werdt in alle dingen geen minder geruysch gemaeckt met alle Krijgs-gereetschap, en men bereyde de dingen die gevonden zijn om de Steden te bewaren, en den vyandt te keeren. Ondertusschen de Loop-graven ghemaeckt, en de Beschansinghen en Bateryen opgerecht zijnde, de Spaenjaerden hebben veertien groote stucken Geschut aengevoert, met de welcke de Mueren en Vesten der Stadt, zijn met sulck een macht en gewelt bestormt geweest, datter in korten tijdt, een seer groote Bresse is gemaeckt gheweest. Daer is terstont een storm van de Spanjaerden aengevangen. Maer sy zijn van d' Inwoonderen der Stadt verdreven geweest, met een groote en schandelijcke nederlage van de hare, al t'same gestelt met soo groote quellinge en verdriet der ydle hope, dat sy in twee maenden tijdts niet meer aenvielen op de Wallen der Stadt. Op eenen tijdt is het geschiet, dat sy by na de Stadt ingenomen hadden, onwetende de Wacht, en had het een Soldaet niet gewaer geworden, die een gerucht verweckt hebbende, heeft de Borgers tot de Wapenen gheroepen. Dese zijn met sulck een moet op den Spaenjaert gevallen, dat hy gedwongen is geweest te rugge te keeren, met sijn groot verlies en oneer. De kloeckheyt der Vrouwen heeft haer oock vertoont in dit gevecht, en onder de selve voornemelijck van een Kennava Symone, een Weduwe met een manne-

mannelijck hert, oudt wesende, ses-en-veertigh jaren; die Capiteyn wesende van d' andere, met haer vrome daden en volherdigheyt des gemoets, om den Vyandt te verdrijven, en heeft niet alleen overwonnen haer Vrouwelijcke natuere, maer oock de Mans. Ick vinde geschreven, dat Frederick met dese nederlage der sijne, alsoo seer verbaest heeft geweest, dat hy ernstelijck dachte de Stadt te verlaten: en soudese onghetwijffelt hebben verlaten, had hem de Vader niet vermaent met seer straffe woorden, dat het welvaren des Landts, en den geheelen naem en faem des Coninghs, en oock den sijnen aen dese Belegeringe hongh. Hierentusschen is den moet der Borgers oock gewassen. De Wacht wiert wel besorght, en d' Officien der Oorloghe gegeven aen de vroomste en fraeyste Krijghslieden. Sy zijn dickmaels uytgevallen, voornamelijck om dese reden, op dat terwijle den Vyants oogen gewent waren tot het vechten, yemandt soude uyt de Stadt tot den Prince van Oranjen, ofte eenige Bode met Brieven van den Prince in de Stadt doorvlieden. Sy hebben oock op het Hooghduytscher Quartier gestormt, en hebben der acht hondert neder geslagen, en drie hondert Tenten in brant ghesteecken, bekomende de Vaeddelen des Vyandts, en seer grooten buyt. Maer terwijle dit alsoo geschiede, naer dat den Prince een Vloot toegerust, en tegen den Vyandt in een Schip-strijt twaelf Scheepen verlooren

Digitized by Google

had,

had, heeft de fortuyne hem contrarie ghevonden. Het is oock te vergeefs geweeſt, dat Diderick Sonoy, Dinerick ingenomen heeft om de Victalie van de Spanjaerden te benemen, het welcke haer van Amſterdam toegevoert werdt, d' Amſterdammers hem uytdrijvende niet lange daer na van de ſelve plaetſe. d' Andere aenſlagen zyn oock te niet ghekomen, alſoo dat het ſcheen dat d' ellendighe Borghers moetwillighlijck beſpot werden. In deſen ſtaet heeft de gedaente der Stadt haer droevelijck laten aenſien, naer dat de fortuyne verlaten hadde haer voorgaende goede hope. Den honger, die nochtans beter was, als het Sweert des Vyandts, heeft haer ſeer bedwongen, en daerom hebben de Soldaten gemuytineert, de Winckels der Borgers geplundert, en hebbender oock eenighe ghedoot. Den Vyandt heeft oock gebreck ghehadt van vele dingen, en de Peſtilentie, die gemeynelijck het arder geſelſchapt, heeft hun medebeſprongen. Daer-en tuſſchen vermaende den Prince de Haerlemmers geduurighlijk met brieven; dat ſy goets moets ſouden weſen; dat hy niet achter laten ſoude van 't gene dat ſoude konnen dienen tot ontſet der Stadt. Ten leſten dan Wilhelm van Batenburgh heeft een groot Leger voor den dagh gebracht. Daer waren veele Borgers van Delft, Leyden, en Rotterdam, deweleke het medelijden van haer nabuurige Stadt in wapenen getrocken hadde. Maer haer raedt en voornemen nu geſien

sien weſende van den Vyandt, alſoo ſy te verre getreden waren, zijn altemael omcingelt en verſmacht geweeſt met haer Capiteynen. De duyſterheyt des naghts heeftet ſeer weynigh behouden. Alſſer dan geen hope meer en was van hulpe te bekoomen, door noot ghedwongen weſende, hebben de Borgers gehandelt en geparlamenteert met den Spanjaard, om de Stad over te geven: maer ſy en hebben niet konnen verkrijgen, dat ſy ſouden met haer Gheweer uyttrecken. Daerom hadden ſy voorgenomen onder haer de Stadt te verlaten; doorbrekende het Leger des Vyants, daer het 't alderſwakſte was, hadden de Brieven des Princes niet gekomen, met welcke hy ernſtelijck vermaende, dat ſy de reſte des oorloghs ſouden met een ſtantvaſtigh gemoet volherden, dat haer verloſſinge korts ſoude komen. Maer daer en is niet gedaen. Daerom keerenſy wederom tot haer eerſten raedt, dat ſy ſouden achter-laten, alſo wel Huyſ-vrouwen als haere kinders, om dat die niet ſoo ras en konden loopen als de Mans. Maer het ſuchten en lamenteeren van de ſelve, heeft den Vyandt haer voornemen geopenbaert. Ten leſten, ſy overleveren de Stadt aen Frederick, bevoolen weſende te geven twee hondert en veertigh duyſent guldens om de plunderinge te verloſſen. Frederick ingetreden zijnde, heeft dadelijck de Borgers berooft van haer Wapenen. De Spanjaarts beſpringen eenige Huyſen en Winckels. Daer zijn oock eenige Borgers en

Digitized by Google

Soldaten ſtrengelijck gheexcuteert met der doodt. De Religie was oorſake des doodts van deſe, gelijck het aen meer andere geſchiet is. Vele van de voornaemſte van de Stadt zijn uytgebannen: die van de Republijcke wel bedient hebbende, hebben het verdriet des Ballingſchap geleden, in plaetſe des loons van het Vaderlandt bewaert te hebben. En dit is 't eynde geweeſt van dieſware en ſtrenge Belegeringe: met dewelcke de macht des Hertoghs van Alba is alſoo gebloocken, datſe alleenlijck niet en is t' eenemael vermoorſelt geweeſt. Want die heeft hem ſeer verachtet in ſijn ander voornemen. Twaelf duyſent van ſijn Soldaten zijn door honger, ofte door het ſweerde gebleven, gelijck de Chronijcke vermelden. Maer de Haerlemmers en konnen van deſe Belegeringe niet gedencken ſonder haer eeuwige eere. Want haer macht en heeft haer niet verlaten, maer de Fortuyne, ofte geluck. Sy hebben ſoo neerſtigh en ſcherpſinnigh geweeſt, tegen de beproevingen van d' invarende Vyanden, dat de Spaenjaerden nimmermeer ghemineert hebben, ofte eenighe Veſtinge op eenige Bolwercken opgerecht; noch oock eenige liſtigheden en bedriegeryen verſiert, in de welcke ſy niet van de ſelve voorgekomen en bedrogen zijn geweeſt, en ſy en hebben niet alleen ſorgvuldigh en vlijtigh geweeſt, om den Vyandt te verdrijven en wederſtaen, maer waren oock ſtout en ſeer manhaftigh, om die te beſpringen en t' overvallen.

Nevens

Nevens dese Manhafte helden, mach Haerlem roemen op geleerde en konstrijcke Inboorlingen daer 't Toneel van Hollandt wijtluchtig van spreeckt.

d'Haerlemmers in 't jaer duysent vijfhondert seven en t'seventig gedwongen zijnde, door de langduerige moetwilligheyt der Spanjaerden, hebben haer weder gegeven in de beschermingе des Prince van Oranjen.

Dorpen en Casteelen omtrent HAERLEM meest vermaert.

BREDERODE, is een seer oudt Casteel, van het welcke de Graeflijcke Familie van Brederode haer naem heeft; 't geen door lanckheydt des tijdts by na ter aerden geworpen is.

HARLEA, is eertijts geweest de woonplaetse van 't geslachte van Haerlem. Waer van tegenwoordig niet anders gesien en wort, dan eenige ellendige overblijfselen.

BAKENESSE, heeft eertijdts geweest seer overvloedigh met Wijngaerden en Olmboomen; dit is de reden, dat onse Logensprekers droomen, dat het aen den Afgodt *Bacchus* toe ge-eygent is geweest, en dat het daer na den naem heeft ontfangen.

VELSEN, heeft een Slot gehadt, afgeworpen

Digitized by Google

worpen ten tijden van Geraert van Velsen, die gedoodt heeft Floris de vijfde.

HEEMSTEDE. Hier is ghetimmert geweest een seer schoon Clooster, genaemt Hemelspoort, in 't jaer duysent vier hondert acht-en-vijftig, van Hugo van Assendelft. Het geslacht van Heemstede is seer oudt. Want *Goutbovius* wort verabuseert, die begint 't geslacht-Register der selver van Geraert van Heemstede, die floreerde in 't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftigh. Daer wordt gemelt van Sander, Borreus, en Niclaes van Heemstede, Gebroeders in de Brieven, die ick gesien hebbe, ghegeven in 't jaer duysent drie hondert vier-en-dertigh. Heemstede besit als nu de Heer Adriaen Pauw, een man van groote digniteyt, geleertheyt, en beleeftheyt.

SPARENWOUDE. Hier is geboren, in 't jaer duysent drie hondert, een man van onmeetelijcke groote, gemeynlijck gesey t *Klaes van Kieten*. Van den welcken wort breeder ghesproocken in onse Chronijcken. Die sal willen hebben neerstiger dingen van d' andere Sloten, gelegen ontrent Haerlem; dat hy lese *Samuel Ampzingh*, een seer vermaert Lof schrijver sijns Vaderlandts.

Daer zijn oock *Assenburgh*, *Heemskercke*, *Adrichem*, *Merestein*, *Foreest*, *Cleve*, *Berkenroede*, *Tetroede*: welcke plaetsen vernaemt zijn om de treffelijcke gheslachten van den selven naem. Van de welcke wordt wijtloopiger gehandelt

Digitized by Google

Digitized by Google

handelt by den ſelven *Ampzingh* en *Valerius Gouthove*, in ſijn aenhanghſel der Chronijke van hollandt.

DELFT.

DElft en is de tweede niet, als eenige ſeghen, maer de derde Stadt van Hollandt, waer voor ſy in de vergaderingh der Heeren Staaten van die Landen de plaets bekleet.

Zy is treffelijck en ſterck van Godevaert de Bultrughde ontrent het jaer duyſent vijfen-t'ſeventigh, na d'over een ſtemmigh der Hiſtorie-ſchrijvers geſticht; deſe Godevaert ſteunende op den Rijckdom van Wilm, Biſſchop van Utrecht, heeft Robrecht de Vries, Vooght van Diderick, de Soon van Floris d' eerſte verdreven, en gantſch Hollant ingenomen, daer na trock hy met ſijn Leger na Weſtvrieſlandt om dat te dwingen, en veroverde met geweldt en verdragh meeſt al die Steden, deſelve naulijcks vier jaer geregeert hebbende, werdt door liſte van Robrecht, die een onverſoenlijcken haedt tot hem droegh, als hy t'Antwerpen op een Secreet ſijn gevoegh deedt, van achteren met een Swaerdt, genoemt *Glaive* doorſteecken; maer in wat jaer de Stadt getimmert is, wordt weynig sekerheyt gevonden: De gemeyne Chronijckſchrijver ſeyt, datſe geſticht is voor de Krijgstoght tegens de Weſtvrieſen, te weten, in't jaer

Digitized by Google

jaer duysent een-en-seventigh, als hy Hollandt ingenomen had; andre seggen, na dat d'Oorlogh geluckigh uytgevoert waren, in't jaer vijf-en-t'seventigh, daer in hy, na sommige verhalen, gedoodt wierdt: Boxhornius seyt, d'eerste meening dunckt ons waerschijnlijck te wesen, want het is seker, dat Godevaert om geen andere reden de Stadt Delft heeft gebouwt, dan om aldaer een sekre toevlucht te hebben, soo dat het schijnt geschiet te zijn, als Robrecht verdreven was, en de saeck noch in twijffel stondt; want d'eerste sorgh der gene, die andre Luyden Heerlickheden innamen, placht te wesen, sterckten te maecken om haer selven te bevrijden teghen d'aenval der Vyanden, daerom heeft hy by Delft een sterck Slot gemaeckt, daer hy in woonden: *Ian van Leyden* vervolght de saeck met dese woorden; *Godevaert Hertogh van Lotthringe, begeerden nu ten eenwigen dagen met sijn nakomende geslacht het geheele Hollandt te besitten, heeft de Stadt van Delft ghesticht met het Casteel, gevende haer Stadts rechten en Privilegien. Maer dese Stadt is na vele jaren grootelijcks gewassen.*

't Schijnt dat de naem van Delft gekomen is, van de Gracht die der doorloopt, want het woort Delven of Dolven dat eenighsins beteykent, of om dat het Dorp, daer de Stadt gebouwt is, dat nae veeler meyningh Delft ghenoemt was, van de Gracht van Corhalo, daer C. Tacitus in het een-en-twintighste

ste Boeck der Chronijcken aldus van schrijft.

Hier kan bygevoegt worden de meeninge van *Ph: Cluverius, daer blijft seyt hy een Gracht, die van de Stadt Leyden loopt tot Delft, en van daer tot het Dorp Maeslandt, ten leſten aen het Sluys, daerſe met de Maſe vereenight, ook bewijſt hy, dat het is de Gracht van Corbulo, in den eerſten, om dat die gelegt is tuſſchen de Maſe en den Rhijn, daer na om dat die ſeer naer by de Zee is, Ten derden, om dat de lenghte met de twee-en-dertigh mijlen van Tacitus wel over een komt*; Of ten waer als andre meynen, dat et doorlucht gheſlacht van Delft die naem ghegheven heeft, daer van in een oude Brief, die in de Regiſter van Rhijnsburgh te vinden is, gheſproocken wort.

Den voortreffelijcke Joannes Isaacx Pontanus, heeft eenighe Jaren gheleden met ſijn beſchrijvingh van Amſterdam, een onbekende Hiſtorie, die voor hondert Jaer geſchreven was, uytghegeven, die van Delft dit volgende beſchrijft; Delft houdt de derde „ plaets niet minder in rijckdom als de voor„ gaende Steden, getimmert van Godevaert „ de Bultrugh, de eertijdts Hertogh van Bra„ bandt, die Hollandt hadde ingenomen en „ beſeten, gevoert hebbende aldaer een me„ nighte volcx uyt Brabant, om die plaetſe te „ bewoonen. Het is van alle kanten omcin„ gelt met ſeer overvloedige Weyden, om de „ Beeſten te voeden: ghelegen een mijle van

Digitized by Google

„'s Gravenhage naer 't Zuyden; hebbende „van Westen der Goude, van Zuyden dry „mijlen tot Rotterdam, van Westen de Zee. „Haer inwoonders oeffenen sich meestendeel „met Brouwen ende wolle-werck. Maer Delft „is een Stadt enghe, gestreckt in langheydt, „van binnen overvloedigh van wateren, ver„ciert met seer schoone timmeragien. Het „volck is boven d' andere Hollanders beval„ligh ende delicaet, ende aldernaest ghelijck „met de manieren der Brabanders, van de „welcke, gelijck geseydt is, haer oorspronck „gekomen is. Si heeft twee schoone Prochie „Kercken, de oude ende de nieuwe, ende vee„le Clooster der Minne-broeders ende der „Nonnen, en buyten de mueren dry Cloo„sters, een van Nonnen, twee van Regulie„ren, ende het derde van Carthuysers, ghe„fondeert door den Grave van Oostervant. Daer zijn nochtans eenighe die gheschreven hebben, dat Delft niet en is ghesticht geweest van Godevaert de Bultrughde, maer dat het alleen van hem vermeerdert ende vergroot geweest is.

De Stadt is terstont daer na seer vermeerdert, en heeft veel toegenomen: Wilhelm den tweeden van die naem, Grave van Hollandt, Coningh der Romeynen, heeft gegeven aen de Delfenaren, gelijck als men vindt in eenige Chronijcken, de Borgerlijcke rechten en Privilegien met dese Conditie, dat sy aen hem en sijn nakomelingen, om dit groot beneficie,

Digitized by Google

souden

souden jaerlijcks betalen vijftigh Hollandtsche ponden; maer als hy soude ofte Ridder geslagen worden, ofte een Huysvrouwe trouwen, dat sy alleen souden betalen twintigh ponden. Wat dat hier af sy, t'is blijckelijck dat Delft nu in 't jaer duysent twee hondert sestigh gebruyckt heeft het Stadts recht uyt desen brief, die de Schepenen van Delft in die tijdt gegeven hebben.

„ Ick Wilhelm, Sone van Ermengaert, be-
„ geere dat kennelijck zy alle dese teghen-
„ woordighe Brieven sullen sien, dat ick
„ gegeven hebbe aen het Clooster van Rhijns-
„ burgh vijf Bunder Landts, ghelegen in Ho-
„ denpile, tot oprechten eygendom; welck
„ Landt ick nochtans ontfanghen hebbe van
„ gemelde Clooster tot een Tijtel van leen te
„ besitten, ende aen mijn outdste Sone te ko-
„ men, maer so ick overlede sonder Sone, dat
„ mijn oudtste Dochter 't voorseyde leen met
„ ghemelde Tijtel soude besitten, ende alsoo
„ aen alle mijner Sonen d'een naer den ande-
„ ren, op de voorseyde maniere soude toeko-
„ men. Maer soo mijn oudtste Sone ofte oud-
„ ste Dochter sonder kinderen overleden, oft
„ soo ick gheen kindt naer my achter en liete,
„ dat de helft van den voormelden leen soude
„ aen den voorseyde Clooster toe-behooren,
„ maer d'ander helft van het voornoemde leen
„ wort bekent te wesen de duartie van Agnees
„ mijn Huysvrouwe, maer soo het geviel dat
„ sy overlede sonder kinders uyt my achter te

Digitized by Google

 „ laten

„laten, 't gheheel deen sal komen aen 't ghe-
„meide Cloosher, sonder eenigh tegenspreec-
„hen. Maer tot meerder bevestinge deser sa-
„ke, wy Schepenen van Dolf hebben voorge-
„nomen de tegenwoordige Brieven met den
„zegel onser Stadt te bevestigen. Ghegheven in het jaer ons Heeren Mcc vestigh, op
„den dagh der Geboorte van S. Jan den Doo-
„per.

Den selven Wilhelm (gelijck *Opmerus* verhaelt) als tot desen tijdt den Hollanders niet ghenoorloft hadde geweest, met ander Hoppe haer Bier te brouwen, als met dien, welcken sy gebocht hadden van den Grave, heeft aen die van Dolft toegelaten, dat sy oock de Hoppe van andere soude mogen kopen: alleen met dese conditie en voorwaerde, dat sy voor 't Grave recht, voor elcke tien Vaten Biers souden betalen eenen Hollandschen stuyver, ofte twaelf penningen. Met dese miltheyt des Princes is het in korten tijt geschiet, dat den rijckdom der Borgers seer toegenomen heeft, om dat het Bier over al seer begeert werde. Aengemerckt dat het door de goetheyt der Hoppe, door den lieflicheen en aengenamen smaeck: seer gelijckt was het Londens Bier der Engelschen, en het Hamburghsche der Chimbrischen.

Floris de vijfde heeft in 't Jaer duysendt twee hondert ses-en-sestigh, de Poorters vry verklaert van Tollen, en eenighe Jaren daer na verscheyde Privilegien gegeven.

Digitized by Google

Daer

Daer heeft altijdt noch de Stadt geſtaen een ſeer eerlick Hof ofte Paleys, geſticht, ſo het ſchijnt, van Wilhelm de tweede, gemeynlijck geſeyt, de Coninghs-uyt-Hof; beneffens 't welck Richardis, Moeye van deſen Wilhelm, heeft gefondeert een Clooſter der Broederen van d' Orden Premonſtreyt, Coningsveldt: in welck ſy oock korts daer na, geſeyt wort, begraven te weſen.

Onder Jan de tweede van Henegouwe, gelijck de Vlamingen uyt geheel Hollandt, alſoo zijn ſy oock uyt Delft van *Virus* van Haemſtede verdreven geweeſt, vijfhondert van deſelve doodt blijvende; en van die tijdt af heeft deſelve ſtrate tot deſen huydigen dag genaemt geweeſt, de Vlaminghſtraet.

In 't jaer duyſent drie hondert en elf, heeft Hertogh Willem dese Privilegien aen die van Delft gegeven.

„ Wy Willem Grave van Henegouwe, van „ Hollandt, van Zeelandt, ende Heere van „ Vrieſlandt, ontbieden u Tollenaers van Har„ darſcoeten, dat ghy ons Poorters van Delft „ laet varen in ſulken rechte, als ſy by des Gra„ ve Florens tijden voeren, ende haer hande„ veſten houden, ende des niet en laet. Ghe„ gheven in 't jaer ons Heeren derthien hon„ dert ende elve, des Vrydags na onſer Vrou„ wen-dage, te midden Oogſt.

Dertigh jaren daer na heeft de Stadt ſeer met Brouwen, van goede Bieren gefloreert, gelijck uyt deſen Brief van de ſelfden Graef Willem oogenſchijnlijck blijckt, Her-

Google

Hertogh Philips van Bourgondie, heeft in't Jaer duysent vier hondert vijf en veertigh, die van Delft een Brief tot de Regeeringh der Stadt verleent, luydende voor een gedeelte aldus.

So ist, dat wy willende in deſe ſaken voor-
„ſien, ende onſe voorſz. Onderſaten houden
„in goeder ruſt, vreede, ende eendrachtig-
„heydt met malkanderen ten beſten dat wy
„mogen, geconſenteert, geoorloft ende ge-
„ordineert hebben, conſenteren, oirloven en-
„de ordineren met deſen onſen Brieve, onſe
„voorſz. Stede van Delft, dat die Vroedt-
„ſchap ende Rijckdom van onſer voornoem-
„de Stede van Delft, ſullen mogen kieſen, by
„hoiten eede, die ſy daer toe oirbaerlijck doen
„ſullen, veertigh Perſoonen, die Rijcxſte,
„Eerbaerſte, Notabelſte ende Vredelikſte van
„onſer voorſz. Stede, van wat conditie of ſta-
„te dat ſy zijn, ſonder yemandt daer uyt te
„verſteken, om haedt, nijdt, ofte eenigerhande
„ander ſaaken, welcke veertigh Perſoonen
„tot thien jaren lanck geduirende, uytgaende
„opten datum des Briefs, ende daerentijen-
„den tot ghenerichte ende wederſegghen van
„ons ende onſen nakomelingen, ſullen alle
„jaer eenen dach, voor den dach die gewoon-
„lick in onſe recht aldaer te vernieuwen, kie-
„ſen ende nemen by gelijcken eede 11. ende
„10. Perſoonen, uyt den alder Rijcxſten, Nota-
„belſten, Eerbaerlickſten, Redelickſten en-
„de vredelickſten Mannen der ſelver onſer
Stede

Digitized by Google

„Stede van den ſtate of conditie en ſonder
„verſteken als voorſz. is, die den voornoem-
„de veertich by hoiren conſcientien dunken
„ſullen, eerbaerlickſt, waerdelickſt en profij-
„telickſt, om ons en onſe voorſz. Stede, en
„ſullen die preſenteren en overleveren ons, of
„onſe Gecommitteerden, om uytten ſelven
„11 en 20 gekooren te nemen te ſtellen en or-
„dineren vier Burgermeeſters en ſeven Sche-
„penen; Alſulck als ons, of onſe voorſz. Ge-
„committeerden goetdunken ſullen tot Gou-
„vernemente van onſer voorſz. Stede van
„Delft, dat jaerſchaer duirende, en voort
„dat die voorſz. veertich, van nu voortaen
„den voorſz. tijt geduirende, ſullen gehou-
„den bekent en geroepen weſen; in alken on-
„ſen en onſer voorſz. Stede ſaken, gelijck die
„andere van de Vroetſchap en Rijckdom der
„ſelver onſer Stede. Te weten, inde materien,
„en tot allen tijden ghewoonlijck de voorſz.
„Vroedtſchap en Rijckdom te vergaderen, en
„oock ſullen de voorſz. veertigh eedt doen, en
„ſweeren ons en onſer voorſz. Stede goet en
„ghetrou te wtefen, onſen Rechten, Hoog-
„heydt en Heerlijckheyt, en oock der ſelver
„onſer Stede Rechten, Privilegien en Hant-
„veſten te bewaren en te onderhouden, ghe-
„trouwelijck te Raden en te vorderen, ons en
„onſer voorſz. Stede oirbaer en profijt en al-
„les te doen, dat goede en getrouwe luyden
„mogende en ſchuldig zijn te doen. En ofte ge-
„beurde dat eenigh van den voorſz. veertig

„oflij-

„oflijvigh worde, of hem ontvrijde van sijn „Poorterschap van onser voorsz. Stede, binnen „den tijde voorsz. soo sullen dan die ander „van den voorsz. veertigh blijvende, in wesen „kiesen, by hoiren eede ende conscientie, an„dere notabele, en eerbare Persoonen, sulcke „en in der manieren voorsz. in die Stede van „de voornoemde aflijvige of ontvryde, welcke „doende den eede voorsz. hebben sullen, al„sulcke macht, ende sullen schuldigh wesen „te doen, als die ander van den veertig voor„noemt. Ontbieden daerom, en bevelen onsen „lieven en getrouwen Presidente en anderen „onsen Rade in onse Raetkamer in den Hage „onsen Schoute van Delft, en allen onsen an„deren Rechteren, Dienaren en Ondersaten, „wien 't aenteleren magh, nu zijnde of nae„maels wesende, en elcken hoire bysonder, al„soo verre als 't hem betaemt, dat sy 't in„houde van desen onsen Brief, van puncte te „puncte onderhouden, sonder yet ter contra„rien te doen ofte laten doen, in eeniger wijs, „want wy 't alsoo gedaen willen hebben. In „oirconde van desen, hebben wy onsen zegel „hier aen doen hangen. Gegeven in die Ste„de van Bergen opten Soom, seven dagen in „Septembri, in't Jaer ons Heeren. 1445.

De bestieringh der Stadt Delft, bestaet jegenwoordigh in een Schout, vier Burgermeesteren, en seven Schepenen, en een Vroetschap van veertig Personen, die 't gantsch lichaem der Stadt uytbeelt, en een Pensionarus, en twee Secretarissen.

Digitized by Google

Aen-

Aengaende de twee Dorpen, Schipluyden en Rijswijck, niet van hier te vervreemden, heeft den selven Hertogh een Brief verleent, die den begeerigen Leser in Boxhornius Tooneel van Hollant, met verscheyde vergun Brieven vinden sal.

In't jaer duysent drie hondert een en-vijftich is de voornaemste Kerck binnen Delft gesticht, en aen Sint Hipolitus geweyd, na dat die, gelijckse seggen, dertich jaer lanck inde lucht had gesien geweest, in haer ruyste; onder andre vermaerde lichamen de wijt beruchte Zee-helden, *Pieter Pietersen Hein* en *Marten Harpertsz Tromp*, met kostelijcke Graf-steden, ter gedachtenis van haer yver en dienst aen den Landen bewesen, die sy met haer doodt besegelt hebben.

d'Andre is tegenwoordich de nieuwe kerck die Sint Ursel toegeweyt is, die roemen mach op de Coninckl ijcke Graf-steede, opgerecht ter gedachtenis van Wilm van Nassouw, Prins van Oranje, &c. Die in de Stadt Delft in't jaer duysent vijfhondert vier-en-tachtig, den tienden Julij in sijn Hof door een moordenaer, genaemt Balthasar Gerardes doorschooten wiert; dese Vorst was de eerste grontlegger van de gewenste staet der Vrye Vereenighde Nederlanden, die door de dapperheyt van 's Landts-Regeerders, en sijn loffelijcke nasaten, met de Swaerde verkreegen is; by dese prachtighe Graf-stee verciert met kouper en marbre beelden, zijn dese woorden te leesen.

D. O. M.

D. O. M.

TOT EEWIGE MEMORIE VAN

WILLEM van NASSAU

OPPERSTE PRINCE VAN ORANGIEN, VADER DES VADERLANTS, DIE OM DE FORTUYNEN DES NEDERLANTS, DE SYNE ENDE DER SYNEN ACHTER GELATEN HEEFT: SEER STERCKE LEGHERS MEESTENDEEL MET SYN EYGEN GELDT TWEEMAEL BESCHREVEN HEEFT, TWEEMAEL MET DE MACHT DER HEEREN STATEN; HEEFT DE SPAENSCHE TYRANNIE VERDREVEN. HEEFT WEDER GEGEVEN DE OEFFENINGE DES OPRECHTEN GODTSDIENST, HEEFT WEDERROEPEN DE OUDE WETTEN DES VADERLANDTS: HEEFT TEN LESTEN DIE VRYHEYDT DES VADERLANDTS VERSEKERT AEN DEN PRINCE MAURITS, ERFGENAEM DER VADERLYCKE DEUCHDEN SYNEN SONE ACHTER GELATEN,

Digitized by Google

OM

OM TE BEVESTIGEN ; EEN WAERLYCK GODTVRUCHTICH VROOM VORST, WYS, ONWINNELYCK: DEN WELCKEN PHILIPS DEN TWEEDEN CONINCK VAN SPAENGIEN, DIE VREESE VAN EUROPA HEEFT GEVREEST NIET GETEMT, NIET VERSCHRICT ; MAER OMGHEKOCHT HEBBENDE EEN VERRADER MET SCHELMSCHE LISTEN HEEFT WECH GENOMEN.

DE PROVINCIEN DER VEREENIGHDE NEDERLANDEN, HEBBEN DIT TOT EEN EEWIGE GEDENCKNISSE DER VERDIENSTEN GHESTELT.

• Prins Maurits Lijk is mede in 't Jaer duyſent ſes hondert vijf-en-twintich in deſe Vorſtelijcke Tombe geſtelt.

• Prins Fredrick Hendricks in't jaer ſesthien hondert ſeven-en-veertich.

• Prins Wilms de tweede in 't jaer duyſent ſes hondert en vijftich.

In't jaer duyſent vier hondert neghen-en-veertich wert het Minnebroers Clooſter geſticht; oock is over d'oude Kerk een Clooſter van Sint Agata geſticht, dat nu het Princen-

Digitized by Google

hoff

Hof genoemt wort, daer Prins Wilm zijn Hoff hiel, als de Vorst gewont wiert, en nader handt de Stapel van d' Engelsche Lakens geweest is.

Tegens over de Nieuwe Kerck, was eertijts een Raedt-huys, met een schoone Tooren, dat in't jaer sestien hondert en achtien, door een brant die by na de gansche Stadt vernielde, om veer raeckten, maer de voorseyde Tooren met haer kunstig vuur-slag, wiert door groote tegenweer behouden. Nadethaut is op de selve plaets, een treffelijk Stadt-huys met hard steen verciert; dat weynich weerga in dese Landen heeft gesticht.

In Delft is een Heerlijcke Marckt, tusschen 't Raedt-huys en de Nieuwe Kerck, die een schoone Tooren heeft, voorder zijn inde Stad wel treffelijcke gebouwen, oock isser een deftighe school, en een Collegie van de Theologie.

Sy is wel versien van Mueren, Wallen, Poorten en Grachten, en heeft overvloet van alle noodsakelijke behoeftigheeden, als gelegen in't beste van Hollandt.

De Stadt Delft heeft veel roemwaerdighe Mannen voort gebracht, maer wy sullen alleenlijck seggen, dat het de geboorte-plaets is van dien Grooten Fredrick Hendrick, Prince van Oranje, &c. daer de Heer Hooft aldus van spreeckt;

Nooyt Hollandt baerd' een Helt, ſoo goet, ſoo groot,
Als Delft ontſingh, eerſt op, leſt in ſijn ſchoot.

In't jaer duyſent drie hondert negen en ſeſtich, hebben die van Delft haer inde twiſt van Hoecks en Cabeljauſche, tegen d' Hertogh van Beyeren, toen Ruwaert van Hollandt geſtelt, en queten haer ſoo manlijck, dat hun den Hertogh met groote vryigheden begiftigden.

In't jaer duyſent vijfhondert ſes-en-dertig, den derden May, is de Stadt tenemael verbrandt. Als daer een Oeyevaer ſijn jonge niet en vermocht uyt het vuer te dragen, heeft ſy haer ſelven inde vlam geworpen, en geraekten met haer jonge tot as. Na deſe brandt is de Stadt teenemael vernieuwt, ſoo datſe door't vuur ſuyverder en Heerlijcker wiert als oyt van te vooren.

Als in't jaer duyſent vijfhondert vier en ſeventich, eenige France en Spanjaerden die binnen s' Graven Hage, en d' omlegghende plaetſen roofde, lage leyden om Delft in te krijgen, ſoo wert haer aenſlagh ontdeckt, en op haer aenkomſt ſoo gekoockt, datſe onverrichter ſaeck, met weynich ſchade de vlucht namen.

In't jaer duyſent ſes hondert vier en vijftich, den 12. October, ontſprongh ſmorgens ten elf uuren te Delft (de Wapen Kamer van Hollandt) de Buſpoeder Tooren van die Provincie, ſtaende op de Geerwegh; maer tot noch

Digitized by Google

noch onseecker waer door 't ongeluck ontstaen is, op deselve tijdt was den Commis Soetingh daer binnen gegaen, seer wonderlijk nam dat krachtigh Solfer sijn meeste uytwerkingh in de Lucht, en liet Kerck noch Dack in de Stadt ongeschent.

Den Cruyt-Toren (omringht met een Water-gracht) was gantsch wegh, en een Poel geworden; Van twee Doelens sagmen niet meer als eenige dicke stammen van Boomen, tot den grondt als met een Bijl afgheslaghen: De naeste twee hondert Huysen geruineert, meest al de glasen, Porseleyen, &c. inde Stad aen stucken: Beyde Kercken aen Muuren, Pijlaren, Wapens, Bandelerollen &c. beschadigt. Maer 't getal der Dooden is even soo veel geweest als men Jaren schreef, te weten vierten-vijftigh. De ghequetsten om de verdeeltheydt bleef ontelbaer: Soetens is noyt ghevonden; Maer wel den treffelijcken Schilder Carel Fabritius, die voor syn Ezel doodt lagh, met noch een Persoon daer hy na Schilderde. Een Jarigh Kindt spelende met een Appelken in syn kackstoeltje, is door een Balck die op het achterste van het kackstoeltje over 't kindts Hooft viel, en de neerstorting van boven gelijck een Luysbeletsende, levendigh onder de Puyn gesalveert: Soo heeft men ook twee stock-oude Mans en een Vrou onder de neergestorte Huysen levendigh ghevonden; Als mede twee Kinderkens in de Wiegh, doch de Moeder verplettert.

Digitized by Google

De

De Glasen in den Haegh wierden door dien slagh gebroken: Geheel Hollandt voeldent als een Aartbevinghe: Te Haerlem schudde de Deuren en Vensters daer af: Ja men heeft tot Wageningen en te Amersfoort op de Veluwe den dullen swavel donder van dat Bose-kruyt gehoort.

DE VERMAERSTE PLAETSEN OMTRENT DELFT GHELEGHEN.

Uyt Boxhornius Toneel van Hollant.

LOOSDUYNEN. Margareta, Huysvrouwe van Floris de vierde van dien naem, Grave van Hollandt, ende Dochter van Hendrick de tweede Hertoge van Brabant, heeft opgerecht in dese plaetse, een seer vermaert Clooster van d' Order van Cisteaux. Margareta is overleden in het jaer van de Mensch-wordinge des woorts duysent twee hondert seven en-t'sestigh, en is solemnelijk begraven in dit selve Clooster. Dit Clooster heeft vereert geweest met den Tijtel van Abdye, en heeft altijdt seer overvloedigh geweest met d'Edelste Maeghden des Landts. Maer dese plaets is vernaemt geweest met Machtildis, ofte Margareta, gelijck andre haer noemen,

Digitized by Google

Huysvrouwe van Harman Grave van Hennebergc, en Dochter van Floris de vierde, uyt Margareta, van de welcke wy nu gesproken hebben, overmidts haer wonderlijcke baeringe van drie hondert vijf-en-sestigh kinderen. Onse Chronijck-Schrijvers verhalen op dese maniere de geheele Historie. Een arm Vrouken, Weduwe, omvattende twee kinderkens, die sy met eender dracht gebaert hadde, begeerde van Machtildis een aelmoesse. Maer Machtildis gebruykende dese woorden, seyde, dat het niet en konde geschieden, dat een Vrouwe meer dan een kint van een man gelijkelijck soude ontfangen. Het Vrouken op dese woorden seer verwondert wesende, versekerde dat het mogelijck ware, als het Godt alsoo beliefde. Op dese woorden Machtilt verstoort wesende, heeft gebooden, datmen dese arme Vrouwe van haer soude stooten. Dese suchtende Vrouwe badt den goeden Godt, dat hy soude toelaten, dat de Gravinne so veel kinders soude baeren met eener draght, alsser dagen in een jaer zijn. Godt heeft verhoort 't gebet der arme Vrouwe. Want 't is gebeurt, dat in 't jaer duysent-twee hondert ses-en-t'seventigh, op den Heyligen dagh van de H. Maria, Machtelt baerde drie hondert en vijf-en-sestigh kinders, eensdeels Knechtkens, eensdeels Meyskens: dewelcke alle Otto Bisschop van Utrecht heeft gedoopt, gevende aen de Mannekens den naem Jan, en de Wijfkens Elisabeth. Maer korts daer naer zijn sy met

Digitized by Google

haer

haer Moeder gestorven; al t'samen in een Graf begraven. Maer laet ons hooren een geschrijft, dat hangt in de kercke van Loosduynen tot eeuwige gedachteniſſe, van sulck een saake alsoo sprekende.

Margriet Hayſvrouwe van Herman Grave van Henneberge, Dochter van den vierden Floris, Graef van Hollandt en Zeelant, ſuſter van Wilhelm Coningh der Romeynen, en daer naer Caſar of Regeerder des Keyſerrijcks, en van Alisbeia Gravinne van Henegouwe, wiens Vaderlijck Oom, was Biſſchop van Vtrecht, maer de ſoone haers Moederlijck Oom, was Hertogh van Brabant en Grave van Duringen. Maer deſe Doorluchtige Gravinne, omtrent twee en veertig jaren oude weſende, op den goeden Vrijdagh ontrent negen uure, in't jaer duyſent twee honderd ſes en ſeventigh, heeft gebaert drie honderd vijf en ſeſtigh Kinders, die t'ſamen gedoopt zijn van Guido, Vicaris van den Biſſchop van Vtrecht, al t'ſamen in twee Kopere Beckens geleyt zijnde: van welcke de Mannekens ſoo veele alſſer waren, Ian, maer alle de Meyskens, zijn genaemt Eliſabet, die al gelijck met haer Moeder ſyn geſtorven op eenen dagh, en liggen begraven in de Kerck van Looſduynen. Het welck in de waerheyt geſchiet is om een arme Vrouwe, die uyt een draeght drie ogh in haer armen twee tweelingen, welcke dinge de Gravinne verwonderde, ſeyde, dat dit door eenen man niet konde geſchieden, en herſt de ſelve ſpytelijck verworpen. Waer af deſe arme Vrouwe, in haer gemoet be-

roert, en verſlagen weſende, wenſchte haer ter-ſtont uyt een drachte ſulck getal en menighte Kinderen, alſſer dagen in een geheel jaer getelt werden. 'Twelck voor waer alſoo gedaen is buyten den loop der natuure met een wonderlicke manniere; gelijck het hier toe een wijs memorie, deſer ſaake, in's kort geſtelt en verhaelt is uyt de oude Chronijcken, ſoo met de handt geſchreven, als gedruckte. Die aldergrootſten Godt ſy om deſe geſchiedeniſſe gevreeſt, geeert, en gelooft in der eeuwigheyt, Amen.

Daer hangen noch hedenſdaeghs in de Kerke van Looſduynen de kopere Beckens, in de welcke men ſeght, dat alle die Kinders gedoopt zijn geweeſt, met dit opſchrift.

IN DESE TWEE BEKENS SYN ALLE DESE KINDEREN GHEDOOPT.

NAELTWIICK. Een oudt en ſchoon Dorp. Hier is gefondeert een Collegie van ſes Canonicken van Wilhelm Heere der plaetſe, in het jaer duyſent drie hondert ſeven, het welck ſeer vergroot is in't jaer duyſent drie hondert negen-en-ſeſtigh van Wilhelm van Naeldwijck, Neve des voorſeyde Wilhelm, bygevoeght hebbende ſes andere Canoſijen. 't Geſlachte van Naeltwijck, is van oude Edeldom. Want de Chronijcken bekennen, dat Wilhelm van Naeltwijck in 't jaer duyſent twee hondert vijftigh Gouverneur was van het

Slot

Slot van Wijdenes in West-Vrieslandt, en dat hy hem vromelijck tegen de Vriesen gedragen heeft.

HUNTSLARDYCK, Tegenwoordig toebehoorende zijn Hoogheyt den Prince van Orangien, is door sijne Groot-Vader onsterfelijcker memorie, seer verciert met een groot kostelijck Huys, Hoff en Bosschagie. Het wort genaemt *Hantsel* in den Brief van Lubbertus, Abt van Egmont, die wy hier sullen voorsetten uyt de Registers van 't Clooster van Rijnsburgh, om dat hy ook gewagh maeckt van Naeltwijck.

Wy Lubbertus door Godts toelaetinge, Abt en Convent des Clooſters van Ekmund, geven een yegelijck te kennen, die de tegenwoordighe ſullen ſien, dat wy de verkoopinge onſes Landts, dat onder de Prochie van Naeldwijck by Huntſel gelegen is, gemaeckt van Niclaes Monick onſen Broeder, aen Kerſtantius ten gebruyck des Clooſters van Sinte Marien in Rinsburgh, van weerden hebben en aengenaem, willende dat den voorſeyde N. uyt onſer naem, overgeeft d' eygendom van het voorſeyde Landt, en dat hy doe daer over 't geene datter van rechts wegen te doen ſtaet. Tot welcker ſaetke getuygeniſſe ende eeuwighe verſekeringe, wy hebben doen verſtercken dit tegenwoordigh gheſchrift met het by-hanckſel der Segelen. Gedaen en gegeven in't jaer ons Heeren een duyſent twee bondert twee-en-ſeſtigh. Op den dach van den Heyligen Odolphus Belijder.

OVERSCIE, Gemeynelijck *Ouwerschie* genoemt, heeft den naem van de vaert der Revier Scie, die der middel door loopt. Het Dorp is genoech vermaert door het gelumrig deur vaeren der Schuyten x 't sy naer Delft of Rotterdam.

's GRAVENSANDE, heeft eertijts geweest een fraeye benuusde Stadt, vereert met 't Hoff der Graven, dat tegenwoordigh is in 's Graven-hage. Waer uyt het ock sijnen naem getrocken heeft. De plaetse wort veredelt boven alle andere, om sijne vette, ende wel smakende Kaes, die seer begeert wort, niet alleen in Hollant, maer ook in de nabuerige Lantschappen. Het omleggende Landt is seer schoon, en vruchtbaer van d' alderbeste Tarwe. Men kan af meten sijn oudtheyt, uyt vle Brieven van Diederick Grave van Hollandt, soo dat het waerschijnelijck is, dat van dien tijt af het Hoff der Graven daer vermaert was.

MONSTER, in het Latijn *Monasterium*, en hebben wy niet konnen naerlaten, om, dat aldaer uyt d' aerde gedolven is, een seer oudt Latijnsch geschrift der Romeynen.

VOORBURGH, is 't oudtste Dorp van geheel Hollant, in 't welcke in voorleden tijden gestaen heeft, een Slot van wonderlijke oudtheyt: men siet als noch sijn merckteecken, oude Materialen ende gedachtenissen. *Ioannes Beka*, in Hungerus, den elfften Bisschop verhaelt, ick en weet niet uyt wat Autheur, dat het daer gesticht is geweest van Keyser

ſer Aurelianus. *Ontrent het jaer ons Heeren duyſent drie hondert ſes-en vijftigh is verbrant*, ſeght hy, *een ſeer ſterck Slot in die Provincie, die ſy noemen Hollant, eertijdts aldaer geſtelt van den Keyſer Aurelianus, 't welck ly gemeynelijck noemen* Arundulum, *in het Dorp van* Voorburgh. *De teekenen der welcker Slot wy ſien in onſe tijden, en de ſtucken uytdelvende, geven te kennen de Fabrique, en Timmeringe der Romeynen: Als weſende een ſtuck van een Vloer van kleyn vier cantige ſtucken gemaeckt geenen Kooperen voet van een gebroken ſtock beelt; penningen van Kooper, Silver en Goudt, met het opſchrift van AVRELIANVS; oock een kleyn Goude Keten met eenige Smaragden verciert, met veel hoecken door geboort, die men gemeynelijck aen den hals banght tegens S. Ians vallende ſiekte. Wilhelmus Heda* verhaelt het ſelve. De oude vervallingen liggende onder d' aerden, toonen dat dit Caſteel ſeer treffelijck is gheweeſt, en dat het in ſijn begrijp een ſeer groote ſpatie begrepen heeft. Daer is in onſe tijden hier uyt de aerde getroken, ſoo groote menichte van ſeer oude Penningen, dat men ſoude mogen dencken dat hier heeft 't huys van *Saturnus*, oft vande drie Overſte Regenten van Romen, bevel hebbende over de Munte geſtaen heeft. Maer die de ſotte Fabel verciert en gevonden hebben van *Elinus*, Soone van Ritſardus Coning der Vrieſen, aen den welcken ſy toegeven Eſels ooren gedragen te hebben, ſulcke Menſchen en hebben daer af geen an-

Digitized by Google

dre oorſake genomen, dan uyt de Penningen, d' welcke ſeer veel hier eertijdts uyt-gedolven ſijn geweeſt, en opgeſchreven niet den naem van AURELIANUS. Want alſoo de Letteren door oudtheyt der tijden verſleeten waren, ende niet anders konde geleſen worden, als de laetſte letteren ELINUS, ſy hebben dien kloeken Vorſt gedicht met Eſelsooren. Het kan oock weſen, als ſy leeſden de Steenen ende Sercken toegheſchreven, en ge-eygent ter eeren van den Af-godt BELINUS, dat ſy het ſelve den Menſchen door drongen hebben, dichtende dat *Elinus* ſoude geweeſt hebben, den Stichter deſes Slot. Het belieft ons hier by te voegen de woorden van den wel ſpreekenden *Iunius*.

Men vertelt, ſeght hy, *voor de Menſchen van dat ſeer oudt ende vermaert Caſteel van Elinus (den welcken de Chronijck-Schryver, alleenlijck maecken eenen anderen Midas, hem noemende Eſelor, met ooren der Eſelen) niet verre gelegen van's Graven-hage, by het Dorp van Voorburg; die geſeyt wort begrepen te hebben, in haer omvangh, de ſpatie van veel Budders, ende vervallingen ende Fondamenten liggende onder d' aerde, maecken de ſaecken geloovelijck, in de welcke uytgegraven ſijn geweeſt, inde voorleden jaeren, oneyndelijck vele Medaillien van alle ſoorten. Ick hebbe onder andere geſien, eenige Goude Penningen, ſpreekende van d' een zijde van Elinus, van d' ander zijde van de Stadt, genaemt Duierſtede.*

Digitized by Google

LEY-

Digitized by Google

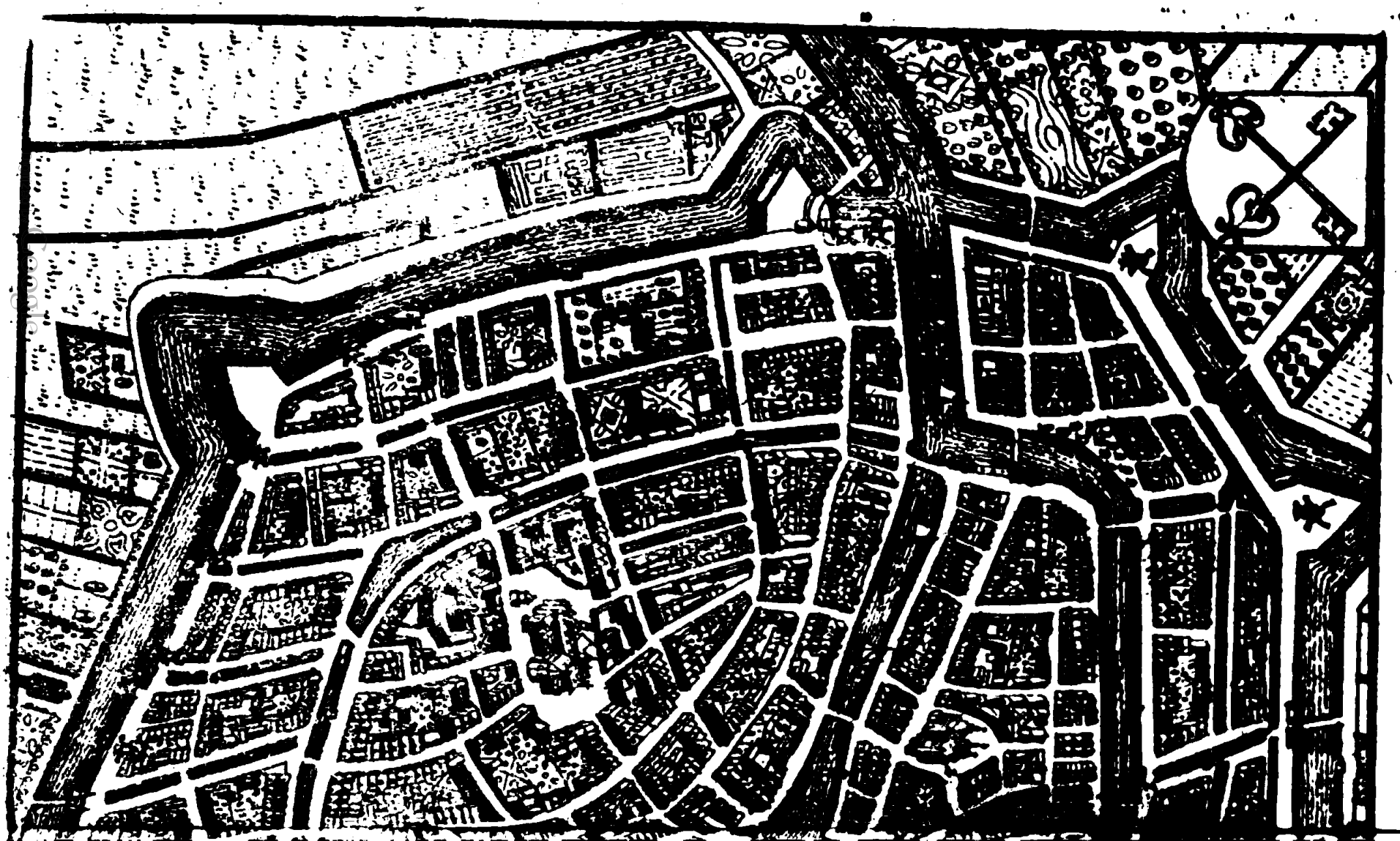

LEYDEN.
1. Nieuwe stadt 6. Pieters kerc
2. Vrouwe kerck 7. Stadthuys
3. Het Gasthuys 8. Hoochstraet
4. Gerams gheys 9. Wees huys
5. Vyverstegt 10. de Borcht

Digitized by Google

LEYDEN.

LEyden is een van de ses grootste, en oudtste Steeden van Hollandt, gelegen in 't Suyder deel, Rhijnlant ghenoemt, daerse d' Hooftstadt van is, twee duysent twee hondert en sestigh roeden van de Noort-Zee, en drie mijlen van Delft, vijf van Haerlem der Goude en Rotterdam, seven van Dordrecht, Amsterdam en Utrecht, soo dat men haer rekent in 't midden van Hollandt, omheymt met hooge alderhande vrucht dragende Weiden, die doorsneden worden van de Riviere de Rhijn, de Does, de Sijl, de Vliet en Maere, die men met Schepen ghebruyken kan.

Aengaende haer herkomst en d' oude naem Lugdonum, waer over de geleerde seer ghe-knibbelt en geschreven hebben, eerse tot de tegenwoordigh ghebruyckelijcke naem van Leyden ghekomen zijn, sullen wy over slaen, en alleenlijck voor brengen de eygen woorden van Jan de Hout, eertijdts Secretaris van Leyden, die aldus luiden.

By wien, ofte wanneer de beginselen vande Stadt Leyden mogen sijn geleyt, ofte waer den oorsprongh vanden naem herkomt, en weet ick niet voorseker te stellen, als daer van niet het alderminste onder de Boecken, stucken, of Papieren van de Stadt gevonden hebbe, der welcker geloove ick in desen alleen

Digitized by Google

voorgenomen hebbe te volgen, sonder yets voorseker te stellen dan 't geen daer mede sal konnen bewesen en staende gehouden werden. Gelooveboeck wel, dat daer van alhier nemmermeer yetsseckers gevonden sal konnen werden. Want, dat behalven d'eenvoudige simpelheydt onser Voor-ouderen, van ouden tijden aen soo groot geweest is, van weynigh geen by geschrift gestelt, en meer getracht hebben, naer eenen vromen oprechten handel en wandel, dan hare daden, met schoone verbloemde woorden, hunne af-komelingen naer te laten: soo was die nijus Oordeels soo groot, dat men alhier weynich luyden vondt die lesen ofte schrijven konden: jae oock niemandt anders sulex en werde geleert, dan de geene die men naer 't gevoelen van die tijdt Gode toe wijde ofte op offerde, om Papen of Monnicken te werden. Welcke eenvoudighe slechticheyt van niet te konnen schrijven, of onderteyckenen, wel oorsaeck gegeven mach hebben, dat de Schepenen van ouds Segelkens hebben begonnen te gebruycken, daer van de gewoonte tot desen onse tijden toe, onveranderd en ghebleven is. Dat meer is, ick hebbe onder de stucken van de Stadt, eenen Brief gevonden, die by de hant van Hertoch Albert van Beyeren (hooger memorie) geteyckent was, niet anders onderteyckent zijnde, dan met een A hebbende een Lynie in 't ronde omgetrocken, het welck een twijffel, en achterdencken in my heeft veroorsaeckt, of

Digitized by Google

by

hy oock sijne naem ten vollen heeft konnen schrijven : van gelijcken hebbe ick oude luyden verscheydelijck hooren vermanen, datmen van oudts geen Brieven van eygendomme, van eenige verkocht ofte vervremde gronden, en plach te maken, maer datmen de School-kinderen van de plaetse op plach te brengen, en voor deselve te verhalen, dat soodanigen stuck Landt, Huysinge, Gront ofte Erve, was verkocht aen sulcken een; en dat sy 't selve gedencken, en in hare oude dagen kennisse en geheughnisse daer van dragen souden. En om het selfde te beter t' onthouden, was een gewoonte de Jongens, ten oorconden van dien, by de ooren te grijpen, en te reckooren : andere gaven de kinderen Soetemelck ende Wittebroot t' eeten. Welcke maniere om best t' onthouden sy geweest, laet ick andere onder den anderen reden Cavelen: achte wel dat de eerste maniere d' oudste is, naerder komende met d' oude Romeynsche manieren, volgende den welcken, men de getuygen om oorcontschap te geven, gewoon was met aenraeckinge van 't Oor in recht te trecken ; maer dat de tweede best over een komt met onse oude Hollandtsche manieren, van wel te drincken, en dat alle kennisse metten Bandt van dien aldervast verbonden, en verknocht blijven. Soo is dan de eenvoudige simpelheyt van onse Voor-ouderen, van niet ofte weynigh, by Geschrift gestelt te hebben, oorsaeck, dat de waerheydt

Digitized by Google

van de oudtſte ſaken en geſchiedeniſſe, dickwils niet te voorſchijn en kan komen, maer met een eeuwighe duyſterheydt verſmoort moeten blijven. Behalven 't welck alhier een byſonder tweede oorſaeck is, daer door weynigh kenniſſe te vinden is, van de beginſelen van de Stadt, en meer oude geſchiedeniſſen: Te weten, den val van den Tooren van de Sint Pieters Kercke, gheſchiet in den Jare duyſent vijf hondert twaelf, tuſſchen Donderdagh en Vrydagh, inder nacht, in't begin van den vijfden Maert: onder welcken Toorn in een Kamer daer toe bequaem ghemaeckt, en ge-eygent, beneffens 't groote Segel bewaert werden, alle deſer Stede Privilegien, Brieven, Chartren, en principale Stucken, veele van de ſelfde waerſchijnlijcken verplettert en te niet gekomen zijn, ſonder dat de ſelfde in hare voorighe ghedaente herſtelt hebben konnen werden, niet tegenſtaende de naerſtigheyt en de vlijt by die van der gerechte in dier tijdt, daer toe aengewent: de welke, omme ſoo veele mogelijck was, te mogen bewaeren 't geen door den grooten val niet geheelijcken vernielt en was, alle puyn en gebriſelde ſteenen ſorchvuldelijcken deden onderſoecken, daer toe gebruykende het geheele Ambacht van de Volderye: maer is en moet de Stadt, het welck te beklagen is, van de reſt voor eeuwich berooft blijven, ſonder eenige hoop van die immermeer te bekomen, als lijdende in dien deele, een onverwinnelijcke

Digitized by Google

ſchade.

schade. Soo en isser dan, om redenen voorschreven, geen hope om uyt de Boeken, stucken oft pampieren deser Stede, by mijn meer dan eens gesien, hersien en door lezen, yets sekers te vinden, aengaende 't begin ofte outheyt der Stadt Leyden, en omme daer op mijn gevoelen te openen, achte ick, dat het begin van dien ouder is dan van de Graven; namentlijken dat wesende dese Landen woest en weynich bewoont, en de Dalen, en de Laeghten, alle Hooge-vloeden, en Springvloeden, sonderlinge stormende uytten Suydwesten, Westen, of Noort-westen, metten water overloopen wierden, door dien den Rhijn doen ter tijdt by Catwijck noch in de Zee liep, eenige Visschers, en gelijcke schamele lieden, soekende aen de Burch-Graven in dier tijden, (het sy dan d' Heeren van Wassenaer, ofte andere) hooft en troost, onder de vleugelen schut en scherm vande selvige, begonst hebben te schuylen: en sulcx doende (hebbende al vooren den grondt namentlijken ter plaetsen daer nu den Blauwen-steen leyt, hooger gemaeckt, dan eenige Vloeden beloopen mochten) hare Hutten, Keeten, Caskens oft Huyskens, by den andren, dicht omtrent den Bergh te maken en bouwen: niet alleen om malkanderen, jegens de opkomende Rovers (het sy gebuyren, het sy vreemde) te hulp te staen: maer ook de macht van de Burgh-Graef, en sterekte van den Burgh te hebben tot een Schut, Beuckelaer en Borstwering. In voe-

Digitized by Google

gen dat den Burgh-Graef over de soodanige, als sijne Burg-saten, allengskens Recht gebiet heeft verkregen: maer dat naderhandt, de Graven met meerder macht de Regeeringe van 't geheele Landt aengheslaen hebbende, 't selve begrijp met bewilligen van beyden (te weten de Grave en Burgh-Graven) vast en tot een kleyn Stedeken gemaeckt, en sulx onder Stadts rechten gekomen zy: 't welk met kleyne moeyten, en halve kosten (soo men seyt) te doen was, te weten (als hebbende den Rhijn, mitsgaders het beschutsel van den Burgh aen de Noordt-zijde) met het graven van een Gracht, namentlijcken, het water van Steenschuyre en Rapenburgh, ter langte van omtrent 276. Roeden, of sulex waer is, en by wien, of wanneer sulex geschiet soude mogen zyn, weet de Heer, voor wien niet verborgen en is, niet ick, die in desen naecktelijcken schrijve mijn gevoelen, sonder daer van yet gevonden te hebben: daer door alleen beweegt zijnde, mits het gespleeten Rechtsgebiet, binnen Leyden van outs geweest zijnde tusschen den Graven en Burgh-Graven, van te stellen by gheheurten, een Schout en vier Schepenen; en de boeten en brenken half te deelen. Ick bekenne, dat het oock wel mogelijck zoude konnen zijn, dat de Burghgraven het Stedeken van Leyden, voor de tijden van de Graven al vast gemaeckt hadden, en dat de Graven met meerder macht des Lants Regeeringe aennemende, den Burgh-

Digitized by Google

grave

grave genoodtdruckt waer'geweeſt, ſich oock onder het beſchut van de Graven te begeven, en in dier voegen metten Grave verdragende, het recht gebiet half te deelen. Dan ſlaet daer tegens te letten, indien het beginael van de Stadt, met autoriteyt van de Burgh-graven, voor den Graven tijdt geleyt waer: Dat men tegens de gemeene gewoonte, te weten, van het getal der Schepenen, om even-ſtemmigheydt te mijden, te nemen oneffen, als vijf, ſeven, negen, minder of meerder, alhier't ſelve genomen te zijn, op een effen getal, te weten acht: ick houde voor ſeker, dat den Burgh-grave ſulex nimmermeer gedaen zoude hebben, en kan oock geen redenen bedenken, die hem tot acht Schepenen te ſtellen zoude mogen beweecht hebben: 't welck mijn ſterckt in mijn eerſte gevoelen, latende in jegelijcx vryheyt te geloven of nier.

De Stadt Leyden wert teghenwoordigh na de beſte geſchriften en gheugeniſſe voor de ſeſte mael vergroot, d' eerſte gheſchiede in 't jaer duyſent twee hondert vier-en-t' negentichſte tweede in 't jaer dertien hondert vijf-en-vijftigh, de derde in 't jaer duyſent drie hondert negen-en tachtigh.

Boxhornius ſeyt, dat in die tijdt de Stadt vergroot en vermeerdert zy geweeſt, geeft ten ruygeniſſe dat huys, 't welck heden genaemt wordt *Roode Toren*, en wort geſien aen de Brugge getimmert, die gemeynelijck geſeyt wort der *Weveren*, met ſulck een opſchrift:

ANNO

Digitized by Google

ANNO DERTIEN-HONDERT TACHTIG NEGEN:
IS LEYDEN VERGROOT DOOR GODES SEGEN.
STEEN SCHUYR WAS DOEN VEST:
MYN NAEM ROODEN TOOREN:
DANCKT GODT DAER VOOREN.

De meyninge is, dat die huysinge geslaen hebben voor die tijden aen 't eynde der Stadt, maer de Stadt nu vergroot en verbreyt wesende, dat die van alle kanten alsoo omcingelt zijn geweest met huysen, dat sy niet reden mogen geseyt worden, gestelt wesen in het midden der Stadt. Uyt welcke dingen men lichtelijck kan afmeten, dat Leyden in die tijdt seer toegenomen heeft, en dat al het geene dat tegenwoordig genaemt wort Rapenburgh, en Steen schuer, is gebracht geweest binnen de Vesten der Stadt.

De vierde, in 't jaer sestien hondert twaelf, en voor de vijfde niet langh geleden, en nu is de seste noch onder handen, soo dat se naest Amsterdam de grootste en voornaemste Stad van Hollandt is; sy is van binnen met schoone en treffelijcke Kercken en huysen gebouwt, en met versche wateren en grachten tot omtrent de vijftigh Eylanden gedeelt, die door sterke Muuren, Wallen en Poorten omringht zijn, buyten om de schoone grachten zijn soo lustige beplante Cingelen, als in eenige plaetse van

Digitized by Google

Neder-

Nederlandt; nu ſullen wy weder in de Stadt gaen en beginnen met *Boxhornius*, daer hy aldus ſpreeckt:

Maer den Burgh, behalven andere dingen, betoont de wonderlijkſte Antiquiteyt, boven menſchen gedencken, de Stadt Leyden, een treffelijck ſtuckwercx, en dat die geſticht is geweeſt van de Romeynen, en twijfelen wy niet. Hoewel dat onſe Chronijck-ſchrijvers dencken, dat die hier getimmert is geweeſt van Engiſthus, Capiteyn van de Enghelſch-Saxiſche omtrent het jaer onſer Verloſſinge, vier hondert en vijftigh, 't welck ick late aen mijnen Lezer te doorſoecken. Eenen *Burgh* beteeckent by de laetſte Schrijvers een Slot; daer uyt is de naem gereſen van *Burger*, voor d'Inwoonders van een Stadt. Maer het Caſteel van Leyden, dat van de gemeynte qualijck genoemt wort *Burgh*, is opgerecht in het midden der Stadt, op een hooge plaatſe, by Sint Pancras, ofte de Hooglantſche Kercke, en begrijpt in ſijn omgangh boven de vijf hondert Roeden; van alle kanten omcinghelt met eenen ſtercken muur. Den *Burgh* heeft ſulcke hooghte, datmen kan ſeer lichtelijck luyſteren, en bemercken al d'omliggende plaetſen. In het middel van dien is eenen ſeer diepen Put; en de gemeyne meyninge is, datmen in voorgaende tijden ſoude hebben connen gaen van daer tot Catwijck. De plaetſe is doorgaens met Boomen beplant, tot grootę gelegentheyt en welluſt der Borgers, van den *Burg*

worden de Burgh-graeven, oft Castelleynen genaemt. Den eersten der welker in het jaer duysent negen hondert wort gemelt Adelwinus Castelleyn, dat is: *Burgh-Grave*, ghelijck *Ioannes Gerbrandi* spreeckt, want de Burgh-graven van Leyden hebben eerstmael geweest Castelleynen. Jacob heeft geleeft in het jaer duysent twee hondert. Hendrik, onder Floris de vijfde. Onder Wilhelm den Goeden, Philips, en andere meer zijn daer naer gevolght: tot de tijden van Jan van Bourgondien, onder welcke sy zijn berooft gheweest van alle haer macht, en de Borgers zijn verlost geweest van haer groot overlast, welcke sake wy breeder sullen vervolgen in sijn plaetse en tijt. Het Doorluchtige geslacht van Wassenaer heeft altijdt vereert geweest met het Burgh-graefschap. Nochtans den zegel, die de Burgh-graven eertijdts gebruyckt hebben, heeft veel anders geweest, als die't geslachte van Wassenaer tegenwoordigh gebruyckt En voorwaer, aen den zegel, 't welck gheticht is in het jaer ons Heeren duysent drie hondert sestigh, aen de Brieven van Diederick van Wassenaer, Burgh-grave van Leyden, zijn dry kleyne Manen, met also vele Balcken ghedruckt. Maer ick hebbe op ander tijden moghen sien in de oude Brieven des Cloosters van Rhijnsburgh den zegel eens Burgh-graves, drie hoeckigh gemaeckt, daer vier Balcken op gedruckt waren, Van de Manen en was geen teecken.

Op dat de hoogheydt der Castelleynen oft

Digitized by Google

Burgh-

Burg-graven van Leyden, beter bekent wort, het gelieft ons hier by te voegen 't gheene dat *Ian Buzelin* seer geleerdelijk heeft geschreven, van den oorlpronck der Castelleynen in het derde boeck, 20. cap. van Wals-Vlaenderen.

Veele oude en nieuwe monumenten geven ons veele materie van de Castelleynen van Rijssel. Maer eer wy van dit in 't bysonder handelen, men moet neerstelijck onderscoecken, wat daer beduyt wordt met den naem van Castelleyn. Oft den Castelleyn is ghebruyckt geweest, tot de bedieninge en oordeelen der Republicke: oft hy dien naem verkregen heeft, bedienende sijn Officie, en daer naer, buyten den dienst wesende, heeft 't selve genooten door beneficie der Princen. Daer en is geen twijfel dat den naem van Castelleyn gesprooten is van Casteel. Wat dat door die naem beteeckent wort, syn verscheyde meyningen. Men kan niet loochenen dat die begrepen worden met dien naem, om dat sommige Castelleynen syn, Overste van het Casteel gemaekt, om de beschermínge der plaetse, en om dat sy die besetten met Guarnisoen van Soldaten. Datter sommige alsoo genaemt worden, bewijsen de rechten der Leen heeren, die met het beneficie van het Leen besittende Casteelen, en niet om die te beschermen ofte bewaeren. *Claudius Fauchetus* verhaelt, dat men eertijdts placht by te voegen de Castelleynen met de Baniers-heeren, op dat sy die souden

souden aldernaest wesen in staet van Edeldom en Hoogheydt: maer dat sy altemael alsoo genaemt waeren, die recht hadden de Casteelen te besitten. Dat onder de treffelijcke en voornaemste geslachten van Vrankrijk, principaelijk met die tijtel vermaert zijn geweest, de Castelleynen du Puiset in Beauste, de Cossny, de Cortenay, de Montleherty, die al door den houwelijck geallieert zijn geweest, met het Coninghlijck gheslacht van Capet. Op dat yemant soude mogen een Castellenije, oft Castelrije oprechten, darter met een Placcaet verordineert is, in Vranckrijck van den Raet des Conings, darter binnen haer palen moeste begrepen wesen een Abdye, oft een Conventuelsche Prioraet; een Oven die schattinge moest opbrenghen, en meer andre dingen. Eyndelijck hy selve is van sulcke opinie, dat de Castelleynen eertijdts niet anders en hebben geweest, als Capiteynen van kleyne Steden, die versterckt waeren door konst, oft verstant; aenghesien dat de Graven de groote besaten, alsoo dat sy de plaetse der Graven bewaerden, in de kleyne Steden. Het is lichtelijck af te meten uyt den Rechts gheleerden *Speculator*, dat de Castelleynen en Burgh-graven onderscheyden zijn, alleen door de namen, niet door d' Officie. Want in den eersten, hy seght, dat die is een Burghgrave, *aen de welcken den Wereltlijcken Heer beveelt de executie van syn jurisdictie, in eenighe Casteelen*; Het welck in alsover een komt met

Digitized by Google

de

de Castelleynen. Hy leert daer naer, dat den Castelleyn op geen andere maniere en wordt in sijn possessie bevestiget, als de Burg-graven, *Florentius van der Haer*, Canonijck en Tresorier van Sint Pieters Kercke tot Rijssel, hanght t' eenemael aen *Speculator*, als hy handelt van de Castelleynen van Rijssel: en hy houdt die meyninge, dat de Castelleynen eertijdts niet anders hebben geweest, als Burg-graven, en eerst Stadt-houders der Graven, die kennisse souden nemen van Burgerlijcke, en Criminele saken; en dat sy daerom plachten geseyt te worden Castelleynen, om dat sy in die Steden Rechters waren, daer Casteelen Stonden.

Hoewel dat die dingen my niet en mishagen, ick oordeele nochtans, dat men wel daer op moet letten, het geene dat *Baldricus*, Bisschop van Nojon, en Doornick, schrijft. Want als hy dickwils in sijn Chronijcke spreekt van de Castelleynen van Camerick, en van haer wreede feyten, hy vermelt die dingen, die hy eensdeels heeft gesien, en eensdeels ontfangen heeft van die getuygen, diese gesien hadden; hy en verkondight niet een-mael, welck dat d' Officie sy gheweest van den Castelleyn der selve Stadt. Ick en sal niet meer als twee plaetsen daer uyt nemen, in de welcke hy spreekt van Wouter de tweede, die alle dingen binnen Camerick, met sijne boose feyten verderfde. Naer dat hy sijn leelijke stucken verhaelt hadde, voegt hy dit hier by: *De klachten der beschreyende Borgers, worden dickmaels met malkanderen*

Digitized by Google

kanderin geconfereert, dat sy geenen Patroon en hadden, maer eenen booſen Rover. Op een ander plaetſe verhalende, dat den Keyſer Hendriek aen de Graven geboden hadde, sy ſouden den ſelven Caſtelleyn tot ſich geleiden, om haer ſijn verdienſten geſtraft te worden, voeghtet dit by van den ſelven Keyſer, *Voorwaer ſeer verwonderende, dat aengheſien by ſich ſelve ſeyde te weſen Caſtelleyn, en Advocaet ofte Voorſpreker der Stadt, by nochtans nimmermeer en quam tot het Keyſerlijck Hof.* Uyt deſe plaetſen treeckt men dit, datter aen de Stadt van Camerijck eenen Caſtelleyn geſtelt is geweeſt, op dat hy door de macht die hy hadde van den Biſſchop, ſoude de Borgers en de Stadt beſchermen. Want dit wordt betoont met de namen van Patroon, en Advocaet, om dat in die tijden machtighe mannen, voerende den naem van Advocaet ofte Patroon, beſchermden ſeer voorſichtelijck de Steden, Kerken, en Clooſteren, tegen de quellagien van andere, gelijck wy hier naer ſullen ſien. En voorwaer den *Canon Salvator, cauſſa* 1. *quæſt.* 3. als hy uytleydt de Synode van Chalcedon, hy ſchijnt te nemen een Advocaet en Caſtelleyn, voor een dingen, als hy ſeght: *De voorſeyde Synode verſtaet door den naem van Procurateurs ofte Beſorgher, een yeghlijck Beſorger der Kerkelijcker ſaken, als by exempel, een Prooſt, Rentmeeſter, Stadt-houder; door den naem van Beſchermer verſtaen ſy een Advocaet, ofte Caſtelleyn, en een Rechter.* En *Gualbertus Marrianenſis*

Monnick

Digitized by Google

Moninck *in Politico cap.* 16. meynt, dat een Advocaet en Castelleyn t' eenemael gelijck, en het selve zijn, als hy seght: *De macht eens Castelleyns, dat is, eens Advocaets.*

Laet ons nu hooren het geene dat *Ioannes Gerbrandi*, gebooren tot Leyden, schrijft van d' eerste beginsel des Burghs, en der Stadt van Leyden.

Als de Saxische en Vriesen, seght hy, *weder gekomen waren met de Sclavensche*, dat is, *Hollanders, d' ander daer gelaten hebbende, en nu geen werk voor handen hebbende, niet en wisten dat sy souden doen, en waer sy haer souden wenden; zijn t' samen verreyst naer een woest Bosch, met stercke handt, en hebben daer gesondeert een groot Casteel by den Rhijn-stroom, dat tegenwoordigh wordt genoemt Leyden. Sy hebben dan in dat Casteel van Leyden gheordineert uyt den Raedt der Ouderlingen, en hebben gestelt, voor de behoudenisse des Boschs eenen Burghgrave, oft Castelleyn, een kloeck Helt, met eenige couragieuse mannen. Om dat den Castelleyn, oft Burgh-grave, soude met die selve beschermen, en soude sekerlijck geleyden, de Kooplieden, gaende en keerende van dat Casteel tot het Casteel Wijkenburgh, en Slavenburgh, en daerom wordt dit Slot geseyt Leyden, om dat het de menschen geleyde. Dese plaetse dan is naer veel jaeren alsoo seer vervult geweest, met menschen en Huysen, dat het een groote en schoone Stadt geworden is.*

De Stadt Leyden heeft van de Graven van Hol-

Digitized by Google

Hollandt veel Previlegien verkregen, en onder alle de dese.

Floris Grave van Hollandt, aen alle die dese tegenwoordige Brieven sullen insien, salayt en de waerheydt te kennen: Begeerende onse beminde Borgers van Leyden, om haer aenghename dienſten, die ſy ons, en onſe Voor-ouders dickmaels gedaen hebben, en noch ſullen poogben te doen, te vergelden met gunſte en beſonder gratie, wy hebben goet gevonden haer te vegunnen met het inbondt der tegenwoordighe, dat elck een menſch van nu voort aen, die ſal willen en verſoecken te worden ontfanghen tot Borgher der voorſz. Stadt van Leyden, die ſelve moet aengenomen en toegelaten worden, daer toe door den Burgh-grave en Schepenen der gemelde Stadt, en moet geven in teecken van ſyn voorſz aenneminge veertigh Hollandtſche ponden, en niet meer. Van de welcke de helft ſal toekomen, den Burgh-grave, ende het overſchot ſal gegeven worden aen de gemelde Schepenen, en den voorſeyde aengenomen ſal blijven in de ghemelde Stadt te woonen, als andere Borgers. Tot getuygeniſſe en verſekeringe der ſelver ſake, hebben wy doen verſtercken dit tegenwoordigh ſchrift met onſen zegel, gegeven en gedaen tot Leyden, Dijnghſdaeghs naer d' Octave van de Suyveringe der ſaliger Maghet Maria, in't jaer ons Heeren duyſent twee hondert vier-en'ſeventigh.

Van oude tijden was Leyden in drie Parochie verdeelt, en had drie Parochie Kercken, d' eerſte was Sint Pieters die in't jaer duyſent

Digitized by Google

een

een hondert een-en-twintigh van Godebaldus den vier-en-twintighſte Biſſchop van Utrecht gewijdt wiert, daer men voor hondert jaer dit byſchrift las.

IN 't JAER 1121, OP DEN SONDACH NAER DEN FEEST-DACH, DER GHEBOORTE DER MAGET, (HET WELCK ALTYDT VALT IN SEPTEMBER) IS DESE KERCKE GHEWIIDT, TER EEREN GODTS, ENDE DER HEYLIGE APOSTELEN S. PIETER ENDE S. PAUWELS, ONDER DEN EERWAERDIGHEN HEERE ENDE VADER GODEBALDUS, VIER-EN-TWINTIGHSTEN DER BISSCHOPPEN VAN UTRECHT.

In 't jaer dertien hondert vijftien, is de tweede ter eeren Sint Pancras geheyligh t, en wort nu de Hooghlandtſche kerck ghenoemt, om datſe op hooger gront geſticht is.

De derde is in 't jaer duyſent drie hondert en drie-en-ſeſtigh gebout, en wiert de Maget toegewijt, de Marien kerck geheeten; en wordt nu de Vrouwe ofte Wale kerck ghenoemt.

In 't jaer duyſent ſes hondert negen-en-

dertigh is d'eerſte Steen van de Nieuwe Kerck geleyt, door Cornelis Paets, Soon van Mr. Willem Paets, toenmaels Preſiderende Borgermeeſter.

Oock waren in oude tijde binnen Leyden veel treffelijcke Cloofters, als Sinte Barbara 't welck nu het Prinſen Hof is; daer ſijn Hoogheyt Wilhelm Hendrick, Geboren Prince van Oranjen &c. om de Studie by te woonen, ſijn Hof hout, 't Bagijn-Hof: dat ontrent de vijftigh huyſen met een kerck had, nu ten deele tot een duytſche Lees-plaets, wort oock tot d' Anatomie, daer ſo veel vreemde dingen om te ſien in zijn, dat niemant dan Arguis, die 't al ſonde kunnen tellen, gebruyckt wort; daer ſietmen, d' oude verwonderlijckheeden, eenige *Munie* en doode Lichamen van ſommige voornaemſte van Egypten, oude Afgoden, vreemde kleedinge, verſcheyde ſoorten van gedierte, die leven in China, Egypten, America en andere plaetſen, ſeer excelente ontledinge, daer noch onlangs bygekomen is, de geraemte kamer van Joncker de Bils, en ontallijcke frajicheden meer, die te langh ſoude valle, om te noemen; die ter ſelver plaets konnen geſien worden. 't De *Bibliotheque* iſſer aldernaeſt, die ſoo heerlick voorſien is, van alderhande Boecken, als weynigh andre in Chriſtenrijck.

't Cloofter van Pieters Bagijnen, is tot het Tuchthuys geſchickt.

Sint Urſels, ten deele tot het Melaets-huys,

Sint

Sint Michiels, is tot gemeene huysen bebouwt.

Sint Cecilien, tot Dol-en-Pesthuys.

Sint Angenieten, met noch vijf andre Vrouwe Cloosters, zijn meede met huysen betimmert.

't Witte Nonne Clooster, is nu d'Academie, daer wy hier na van sullen spreeken, soo datter te samen elf Vrouwe Cloosters waren, en een voor Manne, die Sellebroers genaemt wierden daer nu Theologianten op's Lants kosten in wetenschappen onderwesen worden.

Men reeckent onder de voornaemste Godtshuysen Sint Catharinaes Gasthuys, dat na 't oordeel van veel meer als drie hondert jaeren oudt is, daer voor ontrent de twee hondert arme menschen plaets is, om gerackt te doen, daer by is een kerck, alwaer in Nederduyts en Frans geprédicke wort, 't selve huys wort geregeert en onderhouden uyt sulcke middelen, als het Pest-en Dolhuys doet.

Oock is in dese Stadt een rijcken aensienlijck Weeshuys, daer wel ontrent de acht hondert Weese-Rinderen op een tijdt in geweest zijn; noch isser een Huys-sittent Huys, en verscheyde Huyskens die door besondere persoonen op verscheyde tijde gestitcht zijn, waer van 't oudste *Ierusalems Hofken* genoemt wort en de volgende *Sion*, *Sint Steven*, *Sint Ioost*, *Sint Ians*, *Sint Anna*, *Betanien en Emaus*, *Trijn Iacobs*, *Ian du Laters*, *Sint Barbaren*, *Sint Salvator*, *Bethlehem*, *Brouckhover*, *Catharina Mar-*

sens, alle voorsien met een goet getal huyskens, die jaerlijckse inkomsten hebben tot onderhoudinge, waer uyt blijkt de mildadigheyt tot den armen van d' oude vroome en Godtvruchtige Leydenaers.

Nu tot de Wereltse gebouwen komende, staet te letten op het heerlijck Stadthuys, dat voor een goet getal van jaren herbouwt, en met een schoone Witte hart steene Gevel, heel cierlijck vernieuwt is, aen den ingangh staet de gerechtigheyt en Vreede in steen uytgebeelt, in het onderste deel siermen de Vierschaeren van d' Universiteyt, de Stadt, en van Rijnlant, de Vlees-Hal en Thresorien, in't bovenste de Burgermeesters, Curateurs, Schepens, Reken en Weesmeesters-kamers, de Secretarie, de Griffie, en een lange Sael van omtrent de hondert schreeden langh: in de Raedt-kamer is een Schilderij, vertoonende 't oordeel gemaelt door den vermaerden Schilder Lucas van Leyden, waer voor soo men seyt, dat Rudolphus de tweede van dien naem, Roomsch Keyser, soo veel Hongersche ducaten heeft gebooden, alsmen souw mogen van noode hebben om de gantsche Schilderij te bedecken: Achter 't Stadthuys is een fraeye Tooren met een treffelijck Uur-werck, die in 't jaer duysent vijfhondert seven-en-t'sestigh, in plaets van d' afgebrande, gebouwt is. Omtrent dit Raedthuys is 't gemeene Lanthuys van Rhijnlandt, meede een treffelijck gebouw daer de Dijck-graef en Hoogh-Heem-raden vergade-

ren,

ren, om de saken haerder gebiedt rakende, af te handelen.

In Leyden zijn soo heerlijcke Doelens, als ergens in Hollant, om met Roers Cruys Voet en Handtboogen te schieten, alwaer men in een schoone Camer in de glasen, de Graven van Hollant aerdigh afgebeelt siet.

Ten dienste van de Neringe en Draperye zijn in Leyden vijf Looy-Hallen, daer allerley Lakens en Stoffen hier gemaeckt, besien, gewaerdeert en gelooyt worden, om 't bedroch voor te komen: oock werdt nu tot dienst der Coopmanschappen in Leyden een treffelijcke en konstige Waegh gebout.

Boxhornius seyt, Ick kom nu tot de vermaerde Academie, met welcke Leyden boven alle andere Steden van 't Nederland een grooten naem heeft, en geen kleyne lof en verwonderingh by de vremde Natien veroorsaeckt, den Grooten Prins Wilm van Nassouw heeft d' eerste gront daer van gheleyt in het jaer duysent vijfhondert vijf-en-t'seventigh tot een waerdige vergeldinge van die sware belegeringe, die de Stadt soo vroomelijck en volstandigh uytgestaen had; d' oprechtingh van d'Academie of Universiteyt, geschiede in't voorseyde jaer den sesten Februarius, op dees volgende manier; sy traden alle van 't Stadthuys, voor-aen reedt een Vrouw in't wit gekleet op een Wagen, die den Bijbel in haer rechter handt had, vergesellschapt aen de zijde van de vier Evangelisten, 't welck beteekende

Digitized by Google

de Theologie; daer na volghde de Rechts-geleertheyt, sittende op een Eenhooren, in sulcken gedaente en kledinge, als men de Justitie of gerechtigheyt placht uyt te beelden, daer by was gevoegt *Iulianus Papinainus*, *Vlpianus*, en *Trebonius*; de voornaemste autheuren van de Rechten: de Medicijne waren de derde, sittende te Paert, vergesellschapt met *Hippocrates*, *Galenus*, *Dioscorides en Theophrastus*. Daer na volghde *Pallas*, houdende met d' een hant een Lancie, en d' ander een Schilt; waer in men sagh 't Hooft van *Medusa*: dese werde ghevolght van *Plato*, *Aristoteles*, *Cicero* en *Virgilius*. En op dese maniere volgden in orden de Professoren der Theologie ofte Godtheyt; Rechten of Medicijne, vrye konsten of Philosophie, en der Spraaken, geleyt wesende van de voornaemste des Landts en der Stadt. Daer was ondertusschen een Schip fraey verciert, wiens roer gehouden wordt van *Neptunus*, *Apollo* en de negen Godinnen, op Musijck en Instrumenten spelende. Dit Schip voer door Rapenburgh tot d' Academie. Middeler tijdt bedreefmen veel tekenen van blijdschap.

Dese Academie heeft tegenwoordigh soo grooten naem over al, alsser eenige in gantsch Europa, soo ghy maer aen siet het getal van de Professoren, seer geleert in alle Faculteyten en konsten, of 't getal der Studenten, die by na van alle deelen der Werelt hier gefonden worden, om haer geleertheyt aldaer te verkrijgen.

Tot

Tot d' Academie behooren;

Den *Hof*, die voornamelijk toebeschickt is ten gebruycke der Medecijnen. Dese is seer lustigh, vervult met vreemde Boomen en Cruyden hier uyt verre Landen gebrocht. De Galderijen van beyde zijden des Hofs zijn seer schoon.

Oock d' Anatomie en Bibliotheque daer van gesprooken is.

Eenige jaren daer na is opgerecht 't Collegie der Theologanten, voor die de Kercke sullen bedienen, door de kosten van d' Hooghmogende Heere Staten van Hollandt en Zeelandt.

In 't jaar duysent ses hondert vijf, achtervolgende dit exempel, hebben eenige Fransche Coop-luyden een ander Collegie opgerecht, 't welck het *Fransch Collegie* genoemt wort; in welck eenige Studenten in de Theologie, die gebruyckt sullen worden in de Walsche Gemeynte, worden onderhouden en geleert.

In 't jaer duysent ses hondert en sestien, zijn die plaetsen, die men gebruyckte tot openbare Lessen van d' Academie, schielijck verbrant; gelijck het opschrift spreeckt, het welck in 't inkomen gelesen wordt.

Digitized by Google

TOT GEDACHTENISSE DER NAKOMELINGEN.

DIT HUYS, HET WELKE IN'T JAER cIↃ IↃ LXXXI. DE CURATEURS VAN. D'ACADEMIE ENDE BORGERMEESTERS DESER STADT, HEBBEN GE-EYGENT TOT D'OPENBARE LESSEN, TOT DE WARE WIISHEYT, ENDE TOT LIBERALE OEFFENINGEN DER ONDERWYSENDEN, ENDE LEERENDEN, ENDE TOT VERGELDINGE VAN DEUCHT, NAER DAT 'T GEWELT DER VLAMME SNELLICK OPGESTAEN, OP DEN XI. DACH VAN NOVEMB. IN 'T JAER cIↃ IↃC XVI. HADDE LEELIICK VERNIELT, HET DACK DES SELVE, DE BALCKEN, STOELEN ENDE DE ONDERBANCKEN, 'T SELVE UYT ORDINANTIE DER HOOGH-MOGENDE HEEREN STATEN VAN HOLLANDT ENDE WEST-FR. OB DIT FATSOEN HEERLIIC VERNIEUWET WESENDE, HEBBEN, GHE-EYGENT TOT OPENBARE LEERINGEN DER GODDELIIKE ENDE WERELTLIICKE DINGEN,

Digitized by Google

ADRIAEN

ADRIAEN VAN MATENES, HEERE IN MATENES, OPMEER, &c. CORNELIS VAN DER MYLE, HEERE IN MYLE, DUBBELDAM, &c. CURATEURS VAN D'ACAD.

Belangende de Regeringh van Leyden, die beſtont eertijdts in een Schout en acht Schepenen, volgens de Privilegien van Floris de vijfde, nu is de Schout gelijck in de meeſte Hollandſche Steden, en doe recht na d'uytſpraeck der Schepenen in de naem der Graeflijckheyt van Hollant.

De Borgerlijcke Regeringh is van vier Borgermeeſters volgens d' ordre van Hertog Philips van Bourgondien van den jaere duyſent vier hondert vier en-dertig, de Schepenen zijn acht, de Vroetſchap beſtaet in veertigen, daer is een Threſorier, twee Penſionariſen, twee Secretariſen en een Griffier.

't Oude Zegel van Leyden was van eertijts met de gedaente eens mans, houdende in ſijn rechter handt een Sleutel en een kleyn kerckxke, welcke ſeven mans ſittende op rechter Stoelen omringhde met het opſchrift:

ZEGEL DER INWOONDEREN FNDE GESWOORENS VAN DE GEMEYNTE VAN LEYDEN.

Nu ghebruyckt Leyden in haer Wapenen twee Sleutels, d' een over d' ander gebonden en gekeert.

Digitized by Google

In 't jaer duyſent drie hondert heeft Johan de tweede van die naem, Graef van Hollandt en Zeelant, aen de Leydenaers verleent, om groote dienſte aen hem en ſijn vooroudere-ren gedaen een vrye Martin te ſetten, alle jaer op Sint Margriets dach.

De Stadt Leyden heeft te roemen op de geboorte en opvoeding van Wilm Grave van Hollandt, de tweede van die name; als mede op Floris de vijfde ſijn Soon, Graef van Hollandt, en op veel voortreffelijcke geleerde, en groote konſtenaren.

Jan van Leyden, die van ſijn ambacht een kleermaker was, heeft in 't jaer dertien hondert vier-en-dertigh in Duytſlandt groote beroerte verweckt, en ten leſten Munſter d'Hooft-Stadt van Weſt-phalen ingenomen, en hem ſelve tot Coningh opgeworpen, gebruyckende veel wreetheeden, Godlooſheyt en Laſtering Godes, en wierdt eyndelijck in 't jaer ſes-en-dertigh tot Munſter gedoodt en in een Yſre Couw aen den Dom gehangen, gelijck de Cronijcke bréder melden.

Leyden is van de Hoeckx en Cabeljauſe verſcheyde mael ingenomen, en heeft verſcheyde ſwaerigheden uytgeſtaen, voornamentlijck in hun laetſte belegeringh, die Boxhornius aldus beſchrijft.

In 't jaer duyſent vijfhondert drie-en-ſeventigh. De ſpaenjaerden, na dat Haerlem gewonnen was, hebben onder Franciſcus Balceus Velt-Overſte, de Stadt van Leyden

Digitized by Google

ſwaer-

swaerlijck belegert. Maer om d' aenkomste van Lodewijck van Nassauw, die met acht duysent Soldaten, die hy in Duytslandt aengenomen hadde, de Mase gepasseert was, voornamelijck om dat hy soude in het Nederlandt geraecken, om den Prince van Oranjen te hulpe te komen, hebben sy de belegeringe opgebroken, na dat die vier maenden langh geduert had. Maer sy zijn korts daer na weder gekeert, als de saken uytgerecht waren, en sy meer Krijghs-volck by een hadden. In d' eerste aenval hebben sy eenighe Schanssen geluckelijck verovert, die alsdan opgerecht waren te Noort-wijck en Valckenburgh, d' Engelsche die sich overghegeven hadden, hebben de straffe van dese, haer misdaet-gheleden. Dit alsoo ghedaen zijnde, hebben sy terstondt twee-en-sestigh Schantsen ghemaackt, op dat sy de Stadt van alle toevoeringen souden berooven met het sluyten der wegen. Daer zijn middelertijdt Brieven van den Prince van Oranjen gesonden, met welcke de belegerde vermaent werden, dat sy alle onnutte persoonen souden laten uyt de Stadt verrecken, en dat sy haer van lijf-toght souden voor drie Maenden besorgen. Dat hy niet en soude achterlaten, van 't geene hy soude vinden te dienen om den vyandt van daer te verdrijven, maer dat hy het selve niet en konde te werck brengen, voor die tijdt. Die van Leyden antwoorden daer op, dat sy al gedaen hadden wat hy hun be-

Digitized by Google

volen had; Maer dat het hun onmoghelijck was, dat sy souden drie Maenden volherden. Nochtans dat sy liever wilden alle 't uyterste verdragen, dan dat sy haer souden begeven in de handen harer vyanden Baldeus, meynende dat hy niet soo lichtelijck soude konnen de Stadt met macht overweldigen, heeft het met listigheyt aengevangen; en heeft eenige van Leyden vermaent, die aen sijn zijde aenhangende in het legher waren, dat sy souden schrijven aen de belegerde haer vrienden, dat sy souden bedencken in wat perijckel sy altemael waren, dat sy hun sorghvuldighlijck souden wachten, van niet te berouwen over haer hartneckigheyt, na dat sy souden berooft zijn van haer leven en al hare goederen, datter noch eenen goeden toeganck was tot de genade. Dat sy souden willen beproeven de goedertierentheyt des Coninghs Welcken sy tegenwoordigh hadden sachmoedigh en gerechtigh; den selven souden sy namaels hart en onverbiddelijck bevinden. Op dese Brieven en hebben die van Leyden geen andre antwoorde gegeven, als dese gemeyne spreucke;

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Dat is:

Als den Vogelaer 't Vogelken vry siet vliegen,
Fluyt hy seer soet, om 't Vogelken te bedriegen.

Daer-en tusschen eenige Burgers, die buyten de

Digitized by Google

de Stadt woonden, hebben aengenomen binnen de Stadt te varen met seshtich Schepen, met Coren en Rogge wel geladen: Maer al haer poogen is te vergeefs geweest. Om welcke reden, de Magistraet vreesende een toekomende langh belegh, en siende datter aenstonde een groot perijckel van het ghebreck van Cooren, heeft voorsichtelijck en wijselijck geordonneert met openbaer Placcaet, dat men niet meer als een half pondt Broots alle daghen aen elcke mensch soude uytdeelen: want daer was een groote gemeynte, en een kleyn voorraet van Broodt. Want men telde doen ter tijdt in de Stadt veertien duysent menschen; maer men vont niet meer als vier duysent hondert en vijf-en-twintigh mudden graen. De Spaensen hebben daer-en-tusschen by Lammen, omtrent vijf hondert schreden van de Stadt, een seer stercke Schantse gemaeckt, die d'Inwoonderen der Stadt seer belettede om uyt te rechten, 't geene sy voorgenomen hadden.

Om dese oorsake hebben sy oock uytghevallen met ses Schepen, om dat sy souden de Spanjaerts van daer verjaghen. Maer na dat sy eenige Schepen, en eenige van de hare verloren hadden, zijn gedwongen geweest wederom in de Stadt te keeren. Nochtans korten tijdt daer naer zijn de Burgers met groote moet op de wercken aengevallen, die aen de Bos-huyser-brugge opgherecht waren. Negentigh Spanjaerts aldaer in Garnisoen ghe-

 Digitized by Google

ſtelt, hebben vromelijck wederſtaen 't gewelt der aenvallers; maer als die van Leyden met Vyerwercken worpen, hebben ſy lichtelijck geweken. Nochtans is het meeſte deel der ſelver gedoot; ſeer weynigh zijnder ontkomen. Die de naergelegen plaatſen bewaerden, zijn daer-en-tuſſchen aengeloopen, maer ſy zijn tweemael met groot gemoet van de Leydenaers verſtoten geweeſt. Nochtans als de Burgers ten leſten ſagen, dat de Spanjaerts met groote macht haer tegen ſtelden, hebben van daer haer weder begeven in de Stadt. Daer is een ſeer elendigen ſtaet gheweeſt. Daer is mede Pampiere geldt geſlagen door benautheydt van ſilver, met deſe opſchriften:

HÆC. LIBERTATIS. ERGO. NUMMUS. OBSESSÆ. URBIS. LUGDUNENSIS. SUB. GUBERNATIONE. ILLUSTRISSIMI. PRINCIPIS. GUSUS-LUGDUNUM. BATAVORUM. PUGNO. PRO. PATRIA.

Daer konde men ſien de Wapenen der Stadt en van Hollandt met een Hoet; 't welck by de Romeynen heeft geweeſt een oud teken der vrijheyt. Daer-en-tuſſchen den Prince van Oranjen bereyden alle dingen, die hy achte noodigh te weſen om de Stadt te verloſſen, en hoe hy ſoude 't Leger van den vyandt doorbreken en beraatſlaaghde neerſtelijck met de Staten. Ten leſten iſſer beſlooten geweeſt, dat

Digitized by Google

men

men de Maſe en Yſſel-dijcken ſoude doorgheſteken, en de Sluyſen te Rotterdam en Schiedam geopent zijnde, ſoude men het omliggende Landt onder water ſtellen, door 't welck de Scheepen ſouden als door een Zee met Zeylen en Riemen in de Stadt gedreven worden: en door de macht des Geſchuts de Vyandt van ſijn Schantſen verjaeght zijnde, ſoude men aen de belegerde ſenden alle noodelijcke dingen om het leven en d' Oorloghe t' onderhouden; Betoonende daer mede dat ſy liever hadden alles te laten ondergaen, en te bederven 't gewas ten platten Lande, dan haer Vaderlijcke vryheydt en ſaligheydt der Burgers te verlieſen, volghende het ſpreeckwoort, *liever bedorven; dan 't Lant verloren.* Den Yſſel-dijck is dan in ſeſthien plaetſen doorgeſteken; 't ſelve is gedaen tuſſchen Rotterdam en Delfs-haven. De Sluyſen ſijn ook geopent tot Rotterdam en Schiedam, waer uyt ſeer veel Waters in 't Landt geloopen is, dat allenxkens het drooge en vaſte Land omtrent Leyden heeft ondergebracht. De Vloote in Zeelant bereyt en toegeruſt, is daer naer tot Rotterdam aengekomen: daer waren in de ſelve acht hondert Bootſgeſellen, en een ſeer groot getal van groot en kleyn Geſchut; het Leger daer vergadert weſende, zijn twee hondert Platbodem-ſcheepkens, op de maniere van Galeyen, alſoo fraey toebereyt, dat elck voerde vooren, een of twee metale Stucken Gheſchuts, en ſes Baſſen aen de zijden; maer

Digitized by Google

maer op dat de Schepen geen hinderniſſe ſouden lijden, 't water haer loop niet houdende, ſijn al de Dijoken doorgebroken, die tuſſchen Soetermeer en Wilſveen waren. Dan is de Vloote na Leyden gevaren; voorgheſonden weſende van den Prince van Oranjen, eenige Compagnien Franſchen, onder de Capiteynen de la Garde, Durant, en Catteville, op dat de Grachten tot den eynde toegeleyt zijnde, ſouden ſy een Schantſe opwerpen tot Zoetermeer, tegen het aenſtooten des Vyandts: De Franſchen volbrochten neerſtelijck 't gheene haer geboden was, tegen de wille van haren Vyandt. De twee Admiraelen van Vliſſingen en Zierickzee, voeren ſonder vreeſe van beyde zijden van de nieuwe Schantſe, aliſſer vijf Compagnien Hooghduytſchen haer quamen beſpringen; de Franſchen waren alſo vlijtig, dat ſy in haer Schantſe d' aenkomſte des Vyandts niet en verwachteden, maer gingen hun tegen, maer eer ſy tot den anderen konden komen zijn de Duytſchen alſoo begroet geweeſt van 't Géſchut van ſes Galeyen, dat ſy tweemael met groot verlies in de vlucht gedreven zijn. Omtrent den nacht zijn van Wilſveen veel Krijghs-luyden gekomen, ſoo te paerde als te voet, om de Franſchen te verdrijven, maer deſe hebben haren Vyandt alſoo mannelijck ontfangen, dat ſy terſtondt van daer ſy quamen wedergekeert zijn.

Een Zeeuſch Bootſgheſel heeft hier een feit bedreven, dat weerdig is hier verhaelt te weſen

Digitized by Google

sen. Dese, hebbende eenen Spanjaert doodtgesteken, en het hart uyt den lijve gesneden, heeft'tselve met sijn tanden gebeten, en wech geworpen.

De Staatische die voorspoet hebbende, zijn voortgetreden met meerder moet. De Spanjaerts waren te soetermeer met dertigh Vaendelen Knechten, die beset hadden alle de wegen daer omtrent, en met groote neerstigheyt de Brugge versterckte, door welke de Vloote moeste noodsakelijck overvaren: alsoo dat sy van daer niet en konden verjaeght worden dan met groote macht: nochtans den Admirael van Zierickzee, is recht naer de Brugghe gevaren, naer dat hy de Galeyen verdeelt hadde in verscheyde Water-conduiten. Daer gekomen zijnde, is van beyde zijden sterck gevochten: Den Spanjaert heeft het al vromelijcken verdragen, en d' onse en hebben niet min haer beste gedaen. Om welcke reden den Admirael sijn Volck heeft doen vertrecken: daer en tegen de Fransche Catteville, Durant, en Guilerese, niet wetende van het vertrek des Admiraels, uytgelezen hebbende eenighe wel-gheoeffende Soldaten, die mannelijck met Musquetten de sake aengingen, op dat de Vloote lichtelijcker soude door-varen alsser eenige Huysen verbrant, en de Schantsen om verre geschooten souden wesen: maer den Spanjaert is tegen dese met sulcken ghewelde aengevallen, dat Catteville en Guilerese zijn verdroncken met eenige Soldaten, door een

Digitized by Google

Schuyt

Schuyt die om sloegh. Alsoo is de Fortuyne een weynigh verandert, en de gemoederen der Staatische en zijn niet weynigh verslagen geweest: want de Wint contrarie wesende, het water, in't welck de gantsche hope alsdan gestelt was, scheen dagelijcx meer en meer te verminderen; maer Godt heeft terstont merkelijck de bedruckte geholpen, want eenen grooten Wint, die de scheepen en 't water drijven soude, heeft voorspoedelijk beginnen te waeyen: en twee Boeren, die beter kenden de gelegentheyt der plaetsen, hebben geleert datter een seer gemackelijcke en seeker doorgank was om de Vloote te passeeren over den Seghwaertschen wegh; die leyt tusschen Soetermeer en Benthuysen: desen raedt in ghevolght. Den Admirael van Vlissinge is in der nacht tot Seghwaert gekomen met acht Galeyen, in de welcke seventig Soldaten waren, latende de reste van de Vloote voor de Soetermeersche Brugge, en heeft daer sonder vertoeven twee stercke Schantsen opgeworpen, op dat hy wederstaen soude den aenval der Spanjaerden, die seer veel waren tot Benthuysen en Soetermeer; dese sake heeft terstont sulcke verslagentheyt onder den Vyant ghemaeckt, dat die van Benthuysen en Soetermeer, den dag niet verwachtende, zijn uyt haer Schantsen met groote vreese gevlucht naer Soeterwoude, de Kerck-wech, Weypoort, en elders naer d'ander naeste Schantsen. Den Capiteyn Ladrire heeft terstondt de Schants ingheno-

Digitized by Google

men,

men, die de Duytſchen verlaten hadden: Capiteyn Kreyt heeft met vijf Vaendelen knechten Soetermeer ingenomen, en heeft d' Arke van Delft met hem gevoert: die was als een Huys gebouwt van twee ſcheepen, beyde aen malkanderen gevoeght, ſoo ſterck gemaekt, en ſoo ront-omme gefloten, datſe bevrijt was voor een Muſquet kloot; het en werdt oock niet met Zeylen of Riemén ghevoert of beweecht, maer met Raderen van binnen, die met twaelf Mannen gedraeyt wierden, daer op lagen vijfthien ſtucken grof Geſchut, en vijftigh Mannen konden hun daer uyt weeren. Alſoo ſijn de Staatiſche in korten tijdt gekomen tot de Rivier Nort A, de Spaenſe alomme ſich met de vlucht ſalveerende: maer ſy zijn genoorſaeckt geweeſt daer een tijdt langh te blijven, door den contrarie Wint. Waer uyt de Spanjaerts occaſie genomen hebben, d'arme Burgers te beſpotten: roepende dat al het beſtaan der Staatiſche te vergeefs was, dat het lichtelijcker was de Sterren uyt den Hemel te halen, dan dat den Prince van Oranjen in de ſtadt ſoude geraken; door ſoo veel ſchantſen, die al omme opgerecht waren. Sy vermaendenſe daer-en-boven, dat ſy ſouden met den Vorſt accordeeren, dreigementen daer byvoegende, dat ſoo ſy niet in tijts haer overgaven, ſoo ſouden ſy d' uyterſte elende ghevoelen. Daer was in de ſtadt groote miſerie, en in alle dingen eenen droevigen ſtaet: den honger verteerdender veele, eenige konden nauwelijcx

Digitized by Google

lijck verſaet worden met Leer, Muyſen, en ander ongewoonlijke dingen, en om alſo te ſpreken onmenſchelijcke ſpijſen; maer daer waren eenige Burgers die tweedracht in de ſtadt zaeyden, aen de welcke eenige gehoor gaven, meinende dat men moeſte met den Vyandt accordeeren, en alſoo in d' uyterſte benautheyt en bederfenisſe niet te geraken; op het leſte quamen ſommige boock tot den Burgermeeſter Pieter Adriaens van Werve, roepende, dat men moeſte tracteeren met den Spanjaert, of dat ſy moeſten van Hongersnoot ſterven. Maer hy, vol van ghemoet en volſtandigheyt zijnde, antwoorde haer kort en goet, ſeggende: *Siet Krijghs-geſellen, ick hebbe tenen eedt gedaen, dien wil ick naekomen met Godts hulpe, ſoo ghy met mijn Doodt geholpen wordt, het is my gelijck, of ghy my die aendoet, of den Vyandt, ick moet eens ſterven: om dat mijn ſake goet is, ben ick des getrooſt, ghy mocht mijn Lichaem in ſtucken ſnijden, en onder u-lieden uytdeelen, ſoo het u mach helpen.* En met deſe ſoo Mannelijcke antwoorde zijn ſy ſoo beſchaemt en verſlagen geweeſt, dat ſy dadelijk van daer wegh gingen. Daer zijn middelertijdt twee perſoonen uyt de Stadt tot d' Admiralen geſonden, dewelcke haer ſouden verwittigen den ſtaet der Stadt, en vermanen dat ſy zoo ſeer als't mogelijk ware ſouden het byſtant haeſten; deſe hebben met haer ghedragen, uyt een oude inſettinge der Romeynen, ſes Duyven, die de Boden der Brieven tot de

Digitized by Google

bele-

belegerde ſouden weſen. Den Admirael van Vliſſinge ſchreef dickmaels aen die van Leyden, bevelende dat ſy goeden moet ſouden hebben: datter noch een nieuwe macht was, en dat ſy zouden het laetſte attenteren en wagen; dat ſy niet en wilden de ghetrouwe en goede Burgers verlaten, dat men moeſte met meerder moet het tegenſpoet lijden, dan dat zy ſoude verlaten worden: dat de ſtercke en vroome Mannen oock teghen de Fortuine hoopten: maer dat de vervaerde en trage menſchen, haer door vreeze haeſten tot deliberatie? En voorwaer dit en was geen vleyinge, Want terſtondt als den Zuydt-weſten Windt begonde te waeyen, de Wateren nu ghewaſſen zijnde, is de Vloote gevaren uyt de Nort-A naer den Kerck-wegh; De Galeyen waren vijftigh in getal, en onder die waren twintigh Schuyten geſtelt, daer de Pioniers in waren, die voor al ſouden op den Kerck-wegh ſchanſen opwerpen. Het grof Gheſchut en werde niet geladen met Yzere-kogels, gelijck men gemeynelijck plach te doen, maer met Sackkens, in de welcke was een on-eyndelijck getal van loot en klooten, op dat zy aen den Vyandt meerder ſchade ſoude aendoen. De Spanjaerden dit gewaer wordende, die haer wacht hadden in Schuyten, haer plaetſe verlatende, ſijn gevloden tot haer mede-geſellen; Eenige van die dorſden de Vloote bevechten, maer verſchrickt ſijnde door de klooten van het Geſchut, die als hagel vielen, hebben de vlucht

Digitized by Google

vlucht genomen, niet sonder veel achter te laten. Dit gedaen zijnde, sijn de Statische op 't Landt gesprongen, en de Wapenen genomen hebbende, sijn getrocken naer Zoeterwoude, daer hebben sy veel Huysen in Brandt gesteken; daer zijn oock gekomen alle haere Victalie-schepen, wel hondert in't getal. De Spanjaerden siende het wassen des Waters, en de Vlamme des Vyers, vreesende besloten te worden, hebben met sulke haeste haer Schantsen en Casteelen verlaten, dat sy achter lieten een groot deel van haer Bagagie? Die tot Leyderdorp en te Lammen waren, en sijn niet weynigh door dese vlucht bevreest gheweest; maer de Schantsen die tot Lammen waren, en konden niet lichtelijck overwonnen worden, na het oordeelen van d'ervaren Krijgsluyden, want die waren gehouden van d'aldergheoeffende der Spanjaerden, en waren mede van alles wel voorsien. Maer dese vreese is haest verdwenen geweest: want in den toekomende nacht de Spanjaerden, als sy sagen verlaten te wesen van haer Volck en van de Staatische by naer belegert, hebben haer leven met de vlucht liever gesalveert, dan dat sy souden lof ghesocht hebben van een ydel standt-astigheydt en lichtveerdigheydt. Ick vinde van eenighe schrijvers genoteert, dat Baldeus geschreven hadde onder een Tafereel, in welcke hy hadde doen conterfeyten alle de schantsen en de belegeringe deser Stadt, en dese Woorden, een teecken van wanhopinge; *Vale civitas valete*

Ca-

Caſtella, quæ relicta eſtis propter aquam, & non per vim inimicorum. Alſoo den wech geopent weſende tot d' uytgehongerde Stadt, zijn de victalien in de ſelve gebracht: Daer ſagh men de Burgers haren ſchoot openen, en haer handen uyt-recken, de rouwe Haringen en het broot opflocken: men ſegt datter eenige van die daer naer zijn geſtorven, door al te veel gegeeten te hebben, om dat ſy het niet ghewoon en waren, zijnde al uytgeteert en ſonder bloet, datſe meer ſcheenen ſchaduwen en Geeſten te weſen, als menſchen. En alſoo is die belegeringe vergaen, dewelcke tot alle nakomelingen ſal doen vertellen de deught en volſtandigheyt van die van Leyden.

De vermaerſte Dorpen ghelegen omtrent Leyden.

Te *Rijnsburg*, is van Petronelle, ſuſter van den Keyſer Lotharius de tweede van die naem, en Weduwe van Floris de tweede, in't jaer duyſent een hondert twee-en-dertigh, opgerecht een vermaerde Abdye van Nonne van Sinte Benedictus orden, waer in niet meer als veertigh Nonnen mochten ontfangen worden, die van d' Edelſte moeſte zijn, gelijck 't blijckt uyt de Bulle van Paus Alexander van den jaere duyſent vier hondert negen-en-t'negentig, waer de Grave van Hollandt en andre Vorſten veel vryheden aen verleent hebben.

De Princen van Hollant plachten eertijts

in

in de Kerck van dit Clooſter begraven te worden; waer van men noch tegenwoordigh d'oude Muere van de Kerck, en drie Graf-ſchriften ſiet.

1. *Wilm d' eerſte, Grave van Hollant, is overleden in 't Iaer* MCCXXIII.

2. *Aleydis, Dochter van den Grave van Gelderlandt, ſijn Huyſvrouwe is overleden in het Iaer* MCCCVIII.

3. *Ada, Dochter van Wilhelm den eerſten, Grave van Hollant, Abdiſſe in Reynsburgh, is overleden in 't Iaer* MCCCLVIII.

Hier zijn onlanghs eenige Penningen uytgedolven, gelijck als die te Voorburg gevonden worden: daer zijn oock Steenen uytgehaelt, daer op geleſen wort, LEG. INF. GERM. Dat is, *Legioenen van Nederduytslandt*. Boxhornius ſeydt gheſien te hebben een Aerde Lampe, daer op geſchreven ſtont ATIMETUS, die hy gelooft, van de Romeynen geſneden te zijn; men ſchrijft van een vry-gemaeckte Slave van den Keyſer Auguſtus, genaemt *Atimetus*; Hier is oock een Pot gevonden met een lange dunne hals.

Oeſtgeeſt, wort mentie van gemaeckt, geſticht te zijn, van 't Geſlacht dat deſelve toenaem voert, daer Wilm de Graef van Hollant, Lant aen vereert heeft.

Digitized by Google

Re-

Digitized by Google

ARX BRITANNICA.

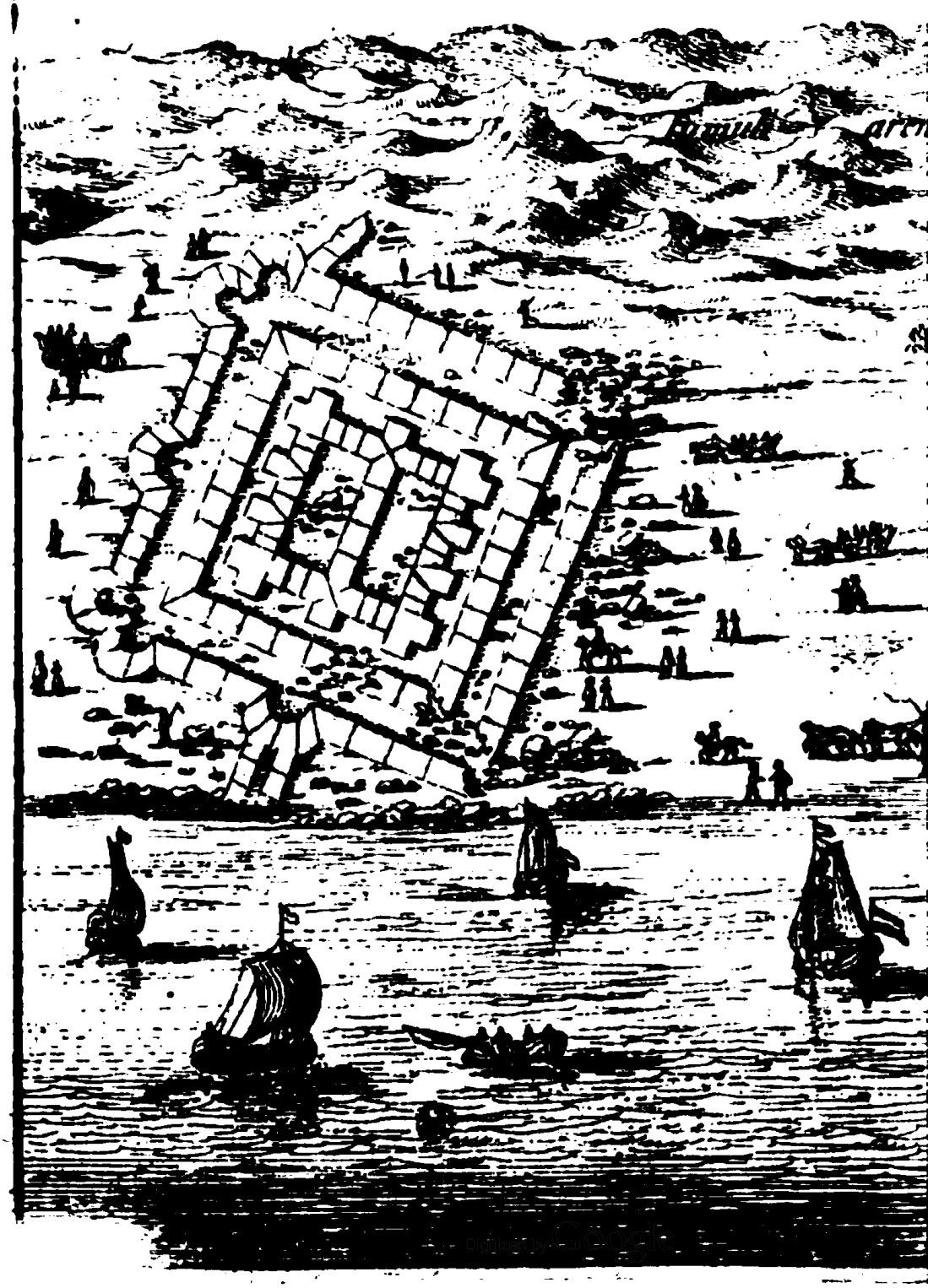

duynen

Digitized by Google

Rodanburgh, heeft eertijdts geweeſt een ſterck Slot, opgerecht van de Romeynen: waer van hedendaeghs geen verblijfſelen en zijn; daer worden onder d' Antiquiteyten van *Rodamburgh* geſchreve Tijtelen op Tichelen, met deſe woorden geſien:

BATAEFSCHE VOLCK, VRINDEN EN BROEDERS DES ROOMSCHENRYCK.

Alphen, is een ſeer oudt Dorp, en nu een treffelijck Dorp, daer mede eertijts de Romeynen gedomineert hebben: daer is onlangs t' Alphen uyt d' aerde getrocken, een ſtuck van een oude ſteen, waer in men deſe woorden ſien koſt, LEG. I. N. Dat is, *Van d' eerſte Minerve'ſche Legioen*, d' andre woorden en weet men niet.

Catwijck-op-Rhijn, is gemeenlijck alſoo genoemt van den Rhijn dieder voorby geloopen heeft, is gelegen drie duyſent ſchreeden van Leyden, een ſchoon Dorp, verciert met veel Volck en Huyſen. Boxhornius ſchrijft, aldernaeſt leyt een ander Dorp, voerende den ſelven naem, gemeynelijck genaemt *Catwijck op Zee*: memorabel en vermaert om het treffelijck Slot, hier op het gat des Rhijns eertijdts ghebouwet van de Romeynen: het wordt gemeynelijck genoemt *het Huys te Brietten*, dat is, *Britaenſche* Slot, 't welck nu tegenwoordigh diep in de Zee leyt: de Fondamenten en

Digitized by Google

de oude Materialen van de ſelve zijn van eenige Menſchen noch geſien geweeſt, over eenige jaren, als de Zee van den Oever vertrock en afginck: by naer vierkantigh, begrijpende aen elcke zijde twee hondert en veertigh voeten, gelijck de geene ghetuyghen, die hèt ſelve in dien tijdt gemeten hebben, en openthijck bekent wort uyt ſijn af-beeldinge, die te ſien is, neerſtelijck en konſtelijck op Cooper geſneden, en beſchreven by *Iunius* in ſijn Batavia, en den ervaren *Scriverius*, in ſijn Tafereel der Bataefſche Antiquiteyten, en andere: Eenige maken den Fondateur en Stichter van dit Caſteel *C. Cæſar Caligula*, gebruyckende d'Authoriteyt van *Suetonius Tranquillus*, ſchrijvende in ſijn Leven van ſijn Krijgs-tocht in Duytſlant. *In't leſte als willende Slagh leveren, den ſlagh-ordre op den Zee-kant geſtelt, en d' Inſtrumenten der oorloghen om te Stormen beſchickt zijnde, niemant wetende of vermoedende wat dat hy aenvangen ſoude, heeft geboden, dat ſy haeſtelijck ſoude Moſſel-ſchelpen vergaderen, en ſouden haer Helmen en Schoot met die vullen, noemende deſelve Rooven der Zee, toebehoorende den Capitolium en Paleys: en hy heeft getimmert een ſeer hoogen Tooren, in teecken der Victorie: uyt den welcke, als uyt een Zee-baecke, by nacht vyeren ſoude ontſteken worden, om den loop der Scheepen op de Zee te regeeren.* Maer deſe meyninge is van kleyne waerde: principalijck als daer geen mentie der Batavieren ſy gemaeckt van *Suetonius*. Dit Slot en Magazijn der Romey-

meynen, is eerſtmael opgerecht geweeſt van D. Claudius, daer na vermaeckt van D. Severus, en ten derden door oudtheyt vervallen zijnde, is vernieuwt geweeſt van Antonius. In deſe plaetſe zijn verſcheyde oude ſteenen gevonden, met geſchriften der Romeynen, onder anderen eenen in't jaer een duyſent vijf hondert en elf, die geſeyt wort, geſien te worden in 's Graven Haage, in 't Magnifijck Huys van het Geſlachte van Waſſenaer.

Valckenburg, is ſeer vermaert om ſijn Paerdemarckt.

Saxenheim, is een wooninge van die van Saxen; *Heim* beteekent by de Duytſchen een Huys, en hier een Contreye.

Coudekercke, is oock een wooninge van de Cauchi.

Leeuwenhorſt, heeft eertijts een Abdije gehadt van grooten naem.

De vermaerſte Caſteelen gelegen in Rhijnlandt.

Does, heeft ſijnen naem van de voor-by-vloeyende riviere. De Edele Heere van Noortwijck hebben den oorſpronck van haer gheſlachten van der Does, van dit Caſteel verkregen.

Raphorſt, is een ſeer plaiſante plaetſe, verkregen van het ſeer oudt en edel geſlachte van Raphorſt, dat noch in weſen is.

Teylinge, gelegen by Saxenheim, heeft geweeſt de wooninge van het geſlachte van Tey-

linge, tot dien tijdt toe, dat door het toeſtaen van dit geſlachte de Velſenaers hebben bedreven de moort aen den Grave, Floris de vijfde, dit Caſteel is aen de Domijne der Grave van Hollandt geconfiſqueert geweeſt: van deſe is de plaatſe altijdt toe-ge-eygent geweeſt tot de jaght. Albrecht van Beyeren heeft het ſelve gegeven in't jaer duyſent drie hondert en negen, aen Symon van Benthem Ridder. Dit Slot is oock vernaemt door de doot van Jacoba van Beyeren, die hier overleden is omtrent het jaer duyſent vier hondert en ſes, en dit heeft den naem van *nieuw-Teylinge*. Daer is oock een ander by Warmont, dat eertijdts *'t oude* genoemt werdt, en is nu met den naem van *Lockhorſt* geheeten.

Poelgeeſt, heeft eertijdts geſeydt gheweeſt Hoorne, en is nu gekomen aen de Heere van Hoemade en Coude-kercke.

Zwieten, *warmondt*, *Wijngaerde*, *Duyvenvoorde*, *Suyck*, *Croonenſteyn*, *Endelgeeſt*, *Stoop*, *Lipſe*, *Bouckhorſt*, *Roncoop*, *Rooſenburgh*, toenamen van ſeer Edele geſlachten, hebben oock de Woonplaetſe der ſelve Heeren gheweeſt. Daer waren eertijts meer ander Caſteelen geſien, en onder die *waerne*, *Sijl*, *Alckmade*, *Paddenpoel*, *Boshuys*, *Coebel*, *Meerenburg*, *Berendrecht*, *Mye*, *Torenvliet*, *Sonnevelt*, *Weer*, en noch meer andere die nu zijn afgeworpen, of door d' ongeſtuymigheyt der tijden, of der oorlogen.

Digitized by Google

AM-

Digitized by Google

1 twee Doelen
2 t'Wees huys
3 Nieuwerck's Capel
4 De Börse
5 De Vis mert
6 Den Dam
7 De Waegh
8 Het stadt huys
9 Nieuwe kerck
10 Westet kerck
11 Cortheuvlers
12 Noorder kerck
13 West Indisch huys
14 De Oude kerck
15 Antonis marcket
16 de Snyder kerck
17 Jan Peytmans hof
18 Harings packers stoff

AMSTERDAM.

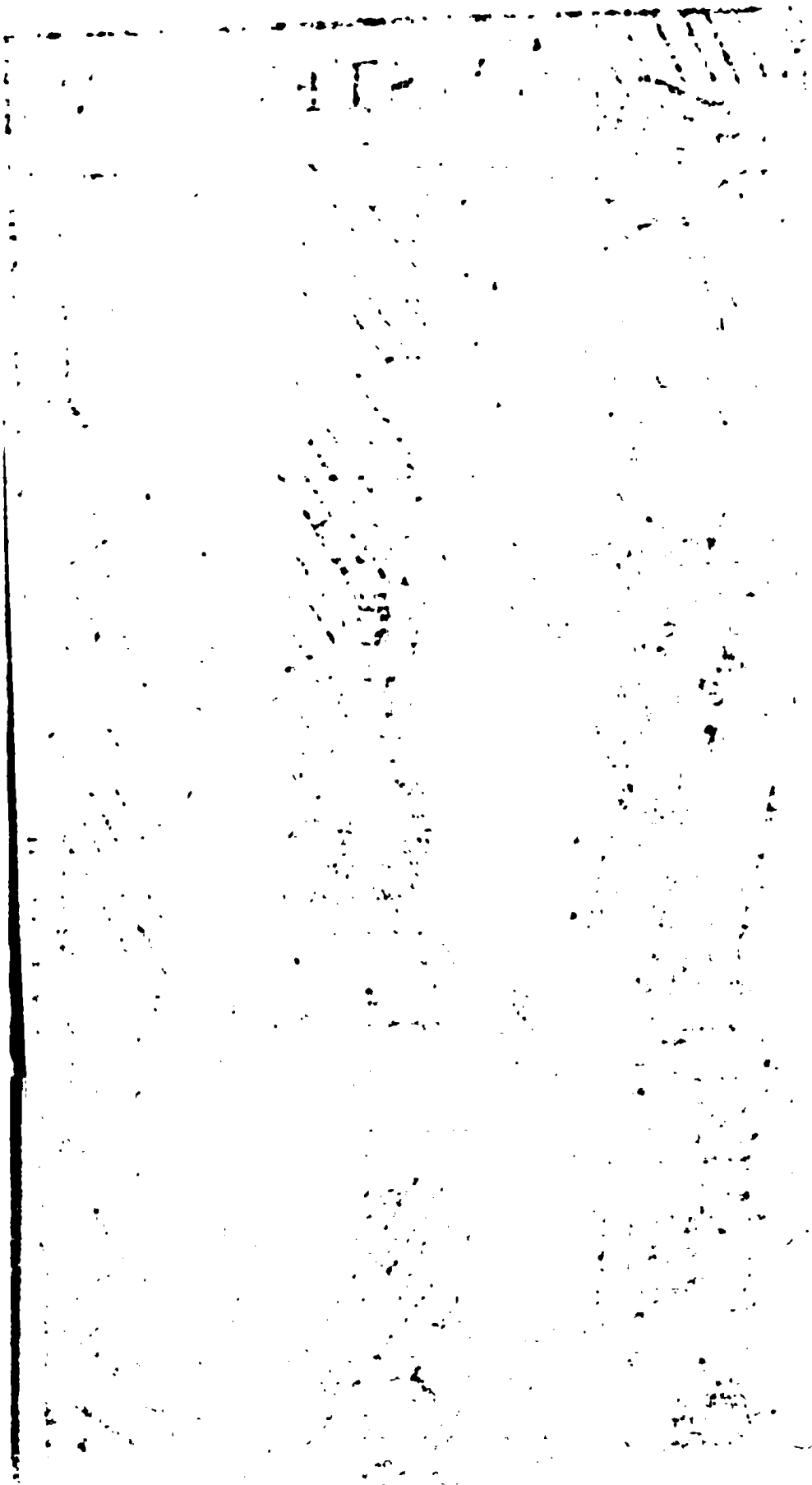
Digitized by Google

AMSTERDAM.

AMSTERDAM, de vijfde ſtadt ter vergaderingh van d' Edele Grootmoghende Staaten van Hollandt en Weſtvrieſlandt: de ſchrijver Pontanus ſeydt, is eertijds een deel van de Noorderſche Menapy by Straboni bekent: 'theeft aen de Weſt zijde naer 't Suyden, Suydt-Hollant, aen de Suytzijde 't Sticht Utrecht, aen d' Ooſt en Noordzijde Goeylandt; de Stadt leyt aen d' uytganck van d' Amſtel, in het Y.

Over de negentigh jaeren geleden, ſchreef Lodys Guiciardijn, beſchrijver der Nederlander, ſonder-twijffel, de Stadt Amſterdam is ſeer machtigh van Volck en Rijckdom, ſterck en onwinbaer om haer gelegentheydt, want men kanſe behendigh en ghemackelijck ſeer wijt en breet in 't water ſetten.

Als in 't jaer ſeſthien hondert en elf 't Beſtant van de Nederlandtſche Provincien ghetroffen was, ſchreef den Cardinael Guido Bentivoglio van de Vereenighde Provincien van Nederlandt, in ſijn ſevende Hooftſtuck; Omtrent haer macht ter Zee, ſullen inſgelijks genomen konnen werden vierderley opmerckingen: men ſal mogen aenmercken de menighte van haer Schepen, de overvloet van de noottaeckelijcke dingen om haer uyt te reden,

Digitized by Google

het getal van 't Zee-varend' Volck, en de èrvarentheyt van het vaaren.

En beginnende van de menighte van de Schepen, naer gemeyn gevoelen, die is soo groot geschat, datse vergeleken kan wesen by die, de welcke alle het overige van Europa gesamentlijck kan uyt maecken.

De Schepen zijn by na oneyndelijck, van de welcke de armen die inhammen, en de havenen van *Hollant* vervult werden, als insgelijcks van *Zeelant*, en daer-en-boven datter noch veel meer zijn in het gewesте naer de Zee van *Vriesландt*.

Het en sal niet buyten reden zijn, alhier kortelijck te verhalen eenige saken in't besonder van *Amsterdam*.

Maer in *Hollant* besonderlijck is haer getal overtollig, en in *Amsterdam* boven alle andere plaetsen van deselve Provincie. De Zee, aen die zijde streckende meest naer *Noord-Hollandt*, naer datse meer dan een hinder-pael van de Aerde doorgebroocken, en sigh geopent heeft meer dan eenen toe-padt, loopt op een nieuw *Hollant* bevochtigen, in sijn meest beslooten zijde, en maeckt in die plaetse een groote inham, dewelke *Suyder-Zee* in haer tale, van de inwooners genaemt werdt. Van desen grooten inham, de Zee haer naderhant sluytende in andere kleynder inhammen, die alle te samen bequame en ghemackelijcken toe-ganck geven, selfs aen het aldergrootste Schip, komt haer eyndelijck toe te sluyten, en gelijck

Digitized by Google

gelijck als sich te verbergen onder de aerde in een diepe water-loope, op de kant van't welke de Stadt sich uytstreckt in haer lengte. En de Zee niet vergenoeght zijnde, hare mueren alleenlijck te bespoelen, maer sich uytstreckende als een schoot naer deselve Stadt, komtse die te verdeylen, en gelijck als te klieven in veele water-loopen, en door deselve maecktse openinge voor de middelmatige en gemeyne schuyten, om met alderley groot ghemack te konnen voeren van de hooge en groote Schepen alle Coopmanschappen, dewelcke daer komen om gebracht te werden in de Spijckers en Magazijnen van de Stadt. Voor in't ghesichte van de Stadts mueren leggen geanckert de groote Schepen, die soo veele en dicht zijn, dat het dicke bosch van de Masten en van de Sprieten, het gesichte breeckt en verduysterd aen de aenschouwers. Alle dese Scheepen komen sich te versamelen en te samen wielen, om soo te spreken, in *Amsterdam*, van alle de gewesten der werelt, en met alderhande sorteringe van koopmanschap; in voegen, dat dese plaetse, op dees tijdt, kan gehouden werden als voor de meest begaenste Coop-stadt, niet alleenlijck van Europa, maer van de gantsche Werelt. Door toe-doen van den Oorlogh, is dese Stadt gekomen tot soodanige grootheydt en rijckdom, al-hoewel dat al te vooren in de selfde, de Coop handel seer bloeyden. Den Oorlogh heeft seer veel benomen van de Coop-handelinge aen *Antwerpen*, en heeft

Digitized by Google

oorsake gegeven aen de Volkeren van Hollant en van Zeelant, van haer te openen die van Indien, om welcker twee insichten, sy voornamentlijck in Amsterdam soo heeft toegenomen. In voorigen tijden pleegh Antwerpen te zijn het Magazijn van de Coopmanschappen, die Europa quam te verstrecken, en Lissebon de plaetse van die geene die van Indien quamen. Als nu naer den Oorlogh, bespeurt men dat Amsterdam schier tot sich getrocken heeft, alle de Coop-handelingen van Europa en van de Indien, en dat het t'eenemael daer van berooft heeft, Antwerpen en Lissebon. Door de gelegentheyt dan, van sijne overgroote handelinge, is in't gemeyn seer veel den toeloop van de Scheepen in dese Stadt, &c.

Hebben over veel jaeren de vreemde Schrijvers, soo loffelijck van Amsterdam gesprooken, hoe veel te meer zijn d'Ingesetenen of Inboorlinge gehouden de tegenwoordige zeegen-rijcke Staet der Stadt uyt te beelden; tot dien eynde sullen wy Boxhornius laten volgen, en achter hem verder gaen. Hy seyt, ick kom nu aen Amsterdam, die vermaertste Coopstadt van Europa, een Stadt, hoewel sy niet seer Edel is om haer oudtheyt, doch is sy met haer nieuwigheyt seer geluckig. Want voorwaer sy en heeft hedensdaeghs geen ander die haer soude vergelijcken in grootheyt, en welgelegentheyt der plaetsen, meenichte van Menschen, Rijckdommen, Coophandel, en geduerige Schip-vaerden in alle hoecken der

Digitized by Google We-

Werelt; nochtans haer beginſelen zijn kleyn geweeſt. Alſoo dat ick die met geen ander en kan vergelijcken, als by Roomen, die Godinne der Natien der Aerden, dewelcke haer oorſpronck haelde niet anders als tot den Herder Romulus, en de hutten der Herders.

Daer heeft eertijdts een Caſteel geſtaen aen den Oever der reviere Amſtel, dat de wooninge was der Heeren van Amſtel: men weet niet de plaetſe, noch den tijd, in welke die getimmert geweeſt is.

Daer is dickmaels gewagh ghemaeckt van 't Geſlachte van Amſtel, by de Schrijvers der Hollandtſche geſchiedeniſſen: uyt welcke ſake men lichtelijck kan afmeten, dat ſy in voorige tijden in groot-achtinghe en macht by haer Vorſten zijn gheweeſt. Daer en heeft by na geen ſoo groote ſlagh van Oorloge geſchiet en gelevert geweeſt, in dewelcke de vroomheydt van die van Amſtel niet en ſy gebleken. D'eerſte die ghemelt wort is *Godefridus* van Amſtel, in't jaer duyſent een hondert achtien, en wort geleyt, gemaeckt geweeſt te zijn den twee en dertighſten Biſſchop van Utrecht, na de doodt van Diederick. Deſe en wort niet gemelt van eenige Schrijvers, ſoo wel van de nieuwe als d'oude: en waert dat *Heda* van hem niet geſprooken en had, ſijn naem ſou t'eenemael op deſen dagh onbekent weſen. Deſe heeft ſeer neerſtelijck onderſocht d'oude brieven der Cloſteren van Utrecht, bekent openlijck, dat hy ergens geleſen heeft, dat deſen

Digitized by Google
Gode-

Godefridus geſuccedeert heeft in plaets van den Biſſchop, die ick nu genoemt heb; maer dat hy niet en heeft konnen vinden, wat eynde hy gehadt ſoude hebben van ſijn Leven, en Eere. En ick en kan geen andere redenen by brengen van een ſoo groote ſtilſwijgen, dan dat hy, aengelockt weſende door de Hoogheydt en Eere, niet beſonders uytgerecht ſoude hebben tot vorderinge van ſijn Kercke, of dat hy in voorſpoet weſende ten tijde ſijns Levens en Regeeringe, geen gelegentheyt ſou gehadt hebben om ſijn deucht en vromigheydt te bewijſen. Daer wort mentie gemaeckt van *Egbertus* van Amſtel, in't jaer elf hondert twee-en-vijftig. Hy heeft een ſone gehad met name *Gijsbertus*, in't jaer elf hondert ſes-en-ſeventigh: ſijn feyten betoonen dat hy gheweeſt heeft een Manhaftigen Heer. Want als na de doodt van Diderijck, Grave van Hollandt, den ſeſten van die naem, ſijn Broeder Floris, Grave van Ooſt Vrieſlant, worde in ſijn plaetſe toegeſchickt, en als den Grave van Loen, ten Houwelijck getrouwt hebbende Ada, Dochter van Diederick, meynde dat hy daerom tot het Graefſchap ſoude hebben gevordert geweeſt, pooghde Wilhem te verdrijven: maer verjaeght weſende van d'Edelen, als hy hem vertrocken hadde in Amſter-landt; Gijſbrecht zijn partye volghde, en als hy den ſelven Grave van Loen hadde tot Utrecht toe vry geleyt, heeft hy tegen ſich verweckt den toorn van de Kermers, de welcke doorgebrooken
Digitized by Google

ken hebben den Dijck die tegen over Amstellandt was, alle de Landen en Weyden, die onder dese contreye waren, onder water settende. En sy en hebben dit niet alleen uytgerecht, maer staaken oock het slot in brandt, en verwoesten het selve tot de grondt. Gijsbrecht heeft twee soonen gehadt, *Engelbrecht* en *Wilhelm* van Amstel, van welcke onse Chronijcken spreeken, in't jaer twaelf hondert vijf-endertigh. Uyt *Wilhelm* is *Goeswijn* van Amstel geboren, den seven-en-dertighsten Bisschop van Utrecht. Maer hy heeft sijn Ampt niet voorsichtelijck bedient: om welcke reden heeft hy sijn Hoogheyt verlaten, als hy naeuwelijcx een jaer geregeert had, hem volgenden tot successeur Hendrick van Vianen. *Heda* beschrijft alsoo in't kort d' oorsake, en de Historie. *Naer de doodt*, seght hy, *van Otto, Goeswijn uyt het geslachte der Edelen van Amstel, Proost van S. Ians Kercke, wort gekooren den seven-en-dertichsten Bisschop, een sachtmoedigh en eenvoudigh man, onbequaem om de lasten van sulck een digniteyt te dragen, door wiens onachtsaembeyt de gemeyne sake worde in dat jaer voorspoedelijck bedient, en het verviel wederom. Daer is oock by gekomen dat hy oock te seer aengenaem was aen den Koningh Wilhelm, om die van sijn Geslachte, waer door hy in een openbare Synode, in tegenwoordigheyt van den Koningh, en van den Legaet des Cardinaels van Portua, heeft aen het Bisdom gerenuncieert, te weynigh vermogende, soo men gelooft.* In welke

Digitized by Google
plaet-

plaetse, ick niet en sie wat het soude mogen wesen, dat *hy te seer aengenaem was aen den Koningh Wilhelm*, en dat hy, nochtans van hem geseyt wort beroofr geweest te hebben van sijnen staet, welcke twee dingen tegen haer selven strijden: 't en zy dat men te seer voor (*nimis*) leest te weynigh: (*minus*) 't welck niet so veel in onse meyningh is, als de sake selve. Goeswijn uyt sijn Bisdom verstoten wesende, by komende d' ouden haet tegen 't Huys van Vyanen, de gemoeden van 't Geslachte van Amstel en van Woerden, die in Houwelijcx Maegschap aldermaest waren met 't Huys van Amstel, zijnde soo seer verbittert en verstoort geweest, dat, een verbinteniſse gedaen wesende met Otto, Grave van Gelder-landt, sy hebben Krijgh gevoert tegen den Bisschop Hendrick, van den welcken sy nochtans zijn gevangen, en daer naer, door voorsprake van den Coning Wilhem, zijn ontslagen geweest. *Engelbrecht* heeft twee Kinderen geteelt, een Dochter genaemt *Beleloga*, Huysvrouw van Wilhelm Heere van Egmont, en een sone *Gijsbrecht*, den welcken de Chronijcken noemen Gouverneur van Amstellandt. Van desen *Gijsbrecht*, als oock van *Egbertus* van Amstel en sijn Kinderen, wort gesproken in de Brieven die ick getrocken hebbe uyt de Registers des Cloosters van Rijnsburgh.

Die Gijsbrecht, die tegen Floris de Vijfde, in 't jaer twaelf hondert ses-en-negentig hem verbonden heeft met Herman van Woerden

Digitized by Google

en Ge-

en Geraert van Velsen, kan geweest hebben den soone van desen Gijsbrecht. Ick late hier dje Historie van langer te verhalen, aengesien sy van eygelijck genoegh bekent wort, om op een ander plaetse wijdtloopiger te beschrijven. Floris de Vijfde, heeft voorwaer die van Amsterdam Tol-vry gesproocken met deese Brieven.

Floris Grave van Hollandt, aen alle die dese Brieven sullen sien saluyt; Dat ugemeynte wete, dat wy de mannen woonende tot Amstelredam, tot restitutie der schaden, die wy ende onse mannen haer gedaen hebben, van nu voort hebben goet ghevonden vry te maecken van alle schattinghe onses Tols met haer eygen goederen, diesy leyden ofte overvoeren door gheheel ons lant. Inghetuygenisse der waerheydt hebben dit tegenwoordigh schrift doen versekeren met onsen zegel. Ghegheven tot Leyden Sondaechs voor den dach van de H. Apostelen, Symon en Iudas. In't jaer onser Verlossinge duysent twee hondert vijfen-seventigh.

Gijsbrecht van Amstel, door vreeze van straffe, nu in ander Landen gevlucht zijnde, heeft den Grave Jan ghegheven al het Goet, verkregen ter Oorloge van den Heer van Amstel, aen sijn Broeder Guido. Maer Guido, die Bisschop van Utrecht gemaeckt is, overleden zijnde. Wilhelm, toegenaemt den Godsaligen, heeft het al weder ge-eyscht, en ingekregen Johan van Leyden, vertelt dat met dese woorden: *Daer na VVilhelm den goeden,*

Digitized by Google

Grave van Henegouwe en Holandt, Guido Bisschop, sijn Oom, overleden zijnde, onder Dorpen, de de Heerlijckheden van Amstel en van Woerden, met haer Stedekens aen sijn Landt, heeftse vereenicht aen het Graefschap van Hollandt. In de welcke hy uyt sijnder naem heeft Bailius en Pachters gesonden; verseckerende dat deselve Heerlijckheden ghegheven sijn gheweest aen den voorseyden Bisschop voor sijn Patrimonie, naer dat sy waren vervallen aen het Graef-schap van Hollandt, om dat in vorige tijden Gijsbrecht van Amstel, en Herman van Woerden niet en hebben bewaert de Ville van Floris, eertijdts Grave van Hollandt. Amstelredam dan, naer dese dingen prospereerende, is ghewassen in eenen eerlijcken staet.

In't Jaer duysent drie hondert veertigh, heeft Wilhelm de Vierde, Grave van Hollant, aen die van Amsterdam Stadts rechten, en andre Privilegien gegeven.

In't jaer duysent drie hondert ses-en-veertigh, heeft de Keyserinne Margriet een Brief gegeven, van Amsterdam nimmermeer voort aen te mogen scheyden van 't lichaem des Graefschaps van Hollandt. En dat selve heeft haren sone Wilhelm de vijfde, mede getuygt in't jaer duysent drie hondert vijfen vijftigh, dat hy het voor goet aenghenomen hadde, met een openbaer Placcaet. Maer de Brieven dienen hier ook bygeschreven te worden, om dat sy andere dingen in houden, niet onweerdich om te weten.

Digitized by Google

Mar-

Margareta by der genaden Godts, Keyserinne van Roomen, altoos meer ende Gravinne van Henegouwe, van Hollandt, van Zeelant, en Vrouwe van Vriestandt: maken kond allen Luyden, dat wy, noch onse nakomelingben, onse Stede van Amstelredamme nimmermeer in geenre manieren vervremden noch scheyden en sullen van der Graeflijckheden van Hollant, en gelooven onsen goeden luyden van onser Stede van Amstelredamme voorsz, voor ons en voor onse naekomelingben onser voornoemder Stede te blijven aen der Graeflijckheyt van Hollant, gelijck andere Steeden in onsen Lande van Hollandt sonder verscheyt te doen tot eeuwelijcken jaren, in oorconde desen Brief bezegelt met onsen zegele, gegeven in den Hage des Saterdaeghs Post Ascensionis, Anno Domini, duysent drie hondert ses-en veertigh.

Hertogh Willem van Beyeren, Grave van Hollandt, Zeelandt, en Heere van Vriestandt, en verbeyder der Graef-schap van Henegouwen, doen kond allen luyden, dat wy voor ons, en voor onsen nakomelingen, onsen lieven en ghetrouwen Poorteren van Amstelredam ghemeynlijck alsulcke gratie gedaen hebben, als hier na geschreven staet.

In den eersten, soo hebben wy ghegeven onsen goeden luyden voorschreven, soo dat Poorter van Amstelredam sijn lijf met recht verbeurt, die en mach tegen ons niet meer verbeuren dan halff sijn eygelijck goedt, en die ander helft sal blijven sijnen Wijve, of sijnen Wetachtigen Kinderen, of sijn rechten Erfgenamen.

Digitized by Google

Voort daer ſake dat onſe lieve Steede van Amſtelredam voornoemt eenige Hantveſten hadde, die verouldt en verdonckert waren, of by ongevalle verlooren worden, dat ſy betogen mochten met uytſchriften bezegelt van wetachtighe luyden, dien ſouden wy ben vernieuwen en verzegelen buyten hare koſte.

Voort ſoo nemen wy op ons t' ontheffen, en ſullen ontheffen onſe guede luyden van Amſtelredamme, gemeynlijck alle doodſlage, rouf, brant, ſchattinge, rechteniſſe van lijve, vangeniſſe, brekinge van huyſen, en van veſten, dat in deſen oorloge om des oorloghs wille geſchiet is, en dat gheweeſt heeft tuſſchen onſer liever Vrouwen, en Moeder, en haere hulperen, en ons, en onſen hulperen ſonder ons ofte yemandt eenige beteringe daer af te doen.

Voort ſoo beloven wy onſer liever Steede van Amſtelredam, dat wijſe nimmermeer in geenre mannieren vervreemden noch verſcheyden en ſullen, noch alle, noch deel, van onſer Graefljkheden van Hollant, maer altoos te blijven gheheelijck aen onſer Graefſchap van Hollant.

Voort ſoo hebben wy gelooft en geſworen onſen lieven en getrouwen Poorteren van Amſtelredam, gemeynlijcken allen recht dat ſy hebben van Graef. VVillem onſen Oom, die by den Vrieſen bleef, daer God die ziele af hebben moet, en van ſijne Voor-vaderen Graven te Hollant, Handtveſten, en vryheden alſoo verre als ſy betoghen moghen vaſt, en ghedaen te houden hem en hare nakomelingen, voor ons en voor onſe nakomelingen.

Digitized by Google

ghen. En om dat wy willen alle deſe voorſz. punctẽ onſe Poorteren van Amſtelredamme voorſz. eeuwelijck vaſt en geſtade houden van ons, en van onſen nakomelingen, ſoo hebben wy deſen Brief en Hantveſten, open bezegelt met onſen Zegele, gegeven in den Hage op den derthienden dach in Mey in't jaer ons Heeren duyſent drie hondert vijf-en-vijftigh.

Omtrendt het jaer duyſent drie hondert een-en-negentich, heeft den Haring-vangſt in Scania ſeer vermaert geweeſt van de Hollanders, en onder die een groot getal van de Amſterdammers. Dit getuygen die opene Brieven van Albrecht, van den welcken wy recht te voor geſproken hebben, in welcke hy aen die van Amſterdam, gelijck hy aen die ſeer toegedaen en genegen was, heeft macht gegeven van een Gouverneur te ſtellen in die contreye van Scania, die ſy genieten door beneficie des Conincx van Denemarken. Die Brieven worden gelezen in't negende Boek der Deenſche geſchiedeniſſen, gemaeckt door den ſeer vermaerden Johannes Iſacius Pontanus.

„Wy Albrecht, door Godes genade, Paltz-
„grave, Hertogh van Beyeren, Grave van He-
„negouwe, Hollandt, Zeelandt, en Heere van
„Vrieſlandt: geven eenygelijck te kennen, dat
„wy aen onſe lieve en getrouwe Schepenen en
„Raets-heeren van onſe Stad Amſterdam ge-
„geven hebben, en met dit hant-ſchrift, ſoo
„veel als ons en onſe naerkomelinghen aen-
„gaet, geven en vergunnen, dat ſy alle jaren,

Digitized by Google

en

„en dat ten eeuwige dagen, ſetten mogen een „Gouverneur, en dat ſy de Landen, die ſy in „Scania beſitten, ſouden beſchicken, en re„geeren achtervolgende haer wetten en Rech„ten. Onderteeckent in het jaer MCCCXCI.

In't jaer duyſent drie hondert negen-en-negentich, heeft Albrecht met ſolemnele Brieven verboden, dat niemant binnen Amſterdam ſoude Schout, Scheepen of Raedtsheere gemaeckt worden, of hy moeſt Burger weſen, en ſeven geduerige jaren daer geleeft hebben.

In't jaer duyſent vier hondert negen en-negentig, als d'Ooſtvrieſers, gebroken hebbende het verbondt, 't welck een weynigh tijdt te vooren gemaeckt was, nu de tweedemael afgevallen hadden van Albrecht, deſen heeft bevoolen dat ſijn Heyrleger t'Amſterdam vergaderen ſoude, om van daer tot Staveren te komen. En in deſen tocht der Amſterdammers, die oock de Vloot met alderhande Victalie verſien hadden, haer macht is beproeft gheweeſt onder Geraert van Heemſ-kercken, gelijck het niet ſwaer en is om af te meten uyt het Placcaet van des ſelfs Albrecht, in welck hy die van Amſterdam, om haer groote verdienſten tot hem-waerts, vry geſproken heeft in eeuwigheyt van alle laſten en tollen, te betaelen te Lande en ter Zee aen hem, als Grave van Bloys en Heere van der Goude en Schoonhoove. Sy hadden nu verkregen de ſelve Privilegie van Guido, den leſten Grave van Bloys,

Digitized by Google

die

die overleden is in't jaer duyſent drie hondert acht-en-negentigh: nochtans waren ſy ſchuldich, hem alle jaer een ſeker ſomme van Penningen op te brengen, dewelke haer Albrecht heeft quijt geſcholden. Den Brief luydt aldus.

„Aelbrecht by Gods genaden, Palijns-gra-
„ve op den Rijn; Hertoge in Beyeren, Grave
„van Henegouwen, van Hollandt, van Zee-
„lant, en Heere van Vrieſlandt. Doen kondt
„allen luyden: want onſe goede Steede van
„Amſtelredamme ons op onſe Brieve liende,
„een goede Cogghe geladen met een deel
„Souts, daer van onſen wegen mede uyt-reyſ-
„den in onſen Oorloge, van den Vrieſen Heere
„Gerijt van Heemskerck, welck Schip in den
„reyſen by onweder verlooren bleef. Alſoo
„dat wy dat daerom ſchuldigh waren te gel-
„den: ſoo ſijn wy daerom overdragen, met
„onſer Stede voorſchreven, en hebben hen
„voor dat Schip betaelt, by der ſelver onſer
„Stede voorſchreven vijf-talff hondert Hol-
„lantſche Schilden, maer want dat Schip beter
„was, en onſe goede Stede voorſchreven in
„voorleden tijden, een een-dracht gemaekt
„hadden, met onſen Neve den Grave van
„Bloys, die God genadigh zy, met haren goe-
„den voor by ſijn Tollen, die hy in ſijnen
„Lande gelegen hadde. Vry te varen, daer ſy
„hem jaerlijcx voor uytreycken ſoude, vier-
„Marck-ſilvers en die ſelve onſe Neve aflij-
„vich geworden. Alſoo dat alle ſijne Heer-
„lijckhe-

Digitized by Google

„lijckheden, en Tollen, als een Over-Heer aen
„ons gekomen zijn: soo hebben wy daerom-
„me: en om oetmoedigh versoecx willen, van
„onser goeden Steede van Amstelredamme
„voorschreven, en om menigen trouwen dien-
„ste, die sy ons, en onsen Voor-ouderen dic-
„wille gedaen hebben, en ons, en onsen nako-
„melinghen, noch of Godt wil, doen sullen
„hun, en alle haren Poorteren die nu zijn, of
„namaels sullen wesen, sulcke gratie gedaen
„en doen met dese Brieve, dat sy voor by alle
„onse Tollene, die onse Neve voorschreven
„toebehooren plagen te Water, en te Lande,
„voortaen met haren Schepen, ende goeden,
„Tollen vry varen sullen sonder eeniger-hande
„af-breke. En scheldense quyt van der vier
„marck-Silvers die sy jaerlijcx te geven pla-
„gen, als voorschreven is, voor ons en voor
„onse nakomelingen tot eeuwigen dagen. In
„oorconde desen Brieve bezegelt met onsen
„Zegelen. Gegeven in den Hage op den twin-
„tighsten dach in Octobri, in't jaer ons Hee-
„ren duysent drie hondert acht-en-t'negen-
„tigh.

In't selve jaer, heeft desen Albrecht aen die van Amsterdam dese forme geset van de verkiesinge der Raedts-Heeren.

„Dat een yegelijck wete, dat wy gegeven
„hebben aen onse lieve Schepenen en Bor-
„gers van Amsterdam: dat alle de gene, die
„bedient hebben t'Amsterdam het officie van
„Schepen en Raets-Heere, moeten alle jaren

„op

„op den Feest-dach der Suyveringhe Marie,
„met de meeste stemmen, verkiesen dry goe-
„de Mannen tot Raets-Heeren, op dese ma-
„niere. Dat sy te weten, moeten veertigh ja-
„ren oudt wesen. Ende de voorseyde dry
„Raets-heeren als dan ghemaeckt wesende
„sullen een kiesen uyt de gene, die in het voor-
„leden jaer bedient hebben het Raets-heeren.
„Ende in dese sake noch den Bailiu, noch on-
„sen Schout van Amsterdam sullen niet ghe-
„nieten het recht van verkiesinge.

In't jaer duysent vier hondert negen, heeft Wilhelm, die nu in plaetse van sijn Vader Albrecht in het gebiedt gekomen was, die van Amsterdam, die hy, naer het Exempel sijns Vaders, seer beminde, vergunt en vereert met verscheyde groote vryheden. Want hy heeft onder andere dingen geordineert, dat sy souden ten eeuwigen dagen vry wesen van de Tollen der solemnele Marckten des jaers, die sy gemeynelijck noemen *Foren*; en heeft gewilt, dat de jurisdictie der stadt soude bestrecken in de Riviere Y tot Voolwijck; by voegende, eenige andere dingen tot voordeel en Faveur van den Schout der Stadt en des Landts.

In't jaer duysent vier hondert elf, heeft deselve Wilhelm, aen de Schepenen van Amsterdam macht gegeven van yemandt Borgher te maken, met dese woorden.

„Item, een yeghelijck man van nu voort,
„die sal willen en versoecken aengenomen te
„worden tot Burger der ghemelde Stadt van
„Am-

Digitized by Google

„Amsterdam, die selve moet daer toe ontfan-
„gen worden door de Raets-Heeren, en twee
„of drie Schepenen der voorsz. Stadt, onsen
„wille daer toe niet versocht wesende, en hy
„moet geven vijf Hollantsche ponden in tee-
„ken van sijn voorseyde aen-neminge. Maer
„waert dat yemant van de geene die op sulke
„maniere aengenomen zijn, yet voor die tijdt
„tegen ons misdaen hadde, die sal aen ons de
„boete betalen, achtervolgende de gemeyne
„Justitie des Landt, in welck het misdaet be-
„dreven is. Nochtans alsoo, dat soo hy bin-
„nen het naeste jaer naer de voornoemde sijn
„aenneminghe om het selve misdaet niet en
„werde aengesproken, dat hy blijve vry en
„geabsolveert.

Vele dingen betoonen in wat groot-achtinge dat zy in dien tijdt geweest hebben by haer Prince den Keyzer Maximiliaen, maer in den eersten dit Placcaet, met den welcken hy hun de macht geeft van haer Stads Wapen te vercieren met een Keyzerlijcke Croone; die weerdigh is boven alle andre hier gelezen te worden;

„Maximiliaen by den ghenaden Godts,
„Roomschen Coninck, altijt vermeerders des
„Rijck, &c. allen den genen die dezen Brief
„zullen sien, of hooren lezen saluyt. Omme
„dat wy bemercken dien groote getrouwig-
„heydt, en goedtheyt, en oock den menich-
„foudigen, die onse Stede van Amsterdam, en
den ingeseten van dien, tot haren zwaren ko-

Digitized by Google

sten

„ſten, ons, en den Voor-vaderen van onſen
„Sone Coninck Philippis, tot diverſche ſtonden gedaen en beweſen hebben; byſonder
„dagelijcx doende in deſe teghenwoordighe
„Wapeninge, dien wy van noots wegen moeten doen, omme onſen Steede van Rotterdam, 't Slot, en den Stede van Woerden, tot
„reductie en onſe gehoorſaemheyt te brengen;
„zoo iſt, dat wy, aenſiende hoe die ſelve Stede
„niet verciert en is, met eenen alzulcken Wapen, als zy wel behoort te hebben, en dat byſonder, op dat die Poorteren en Ingeſetenen
„van onſen voorſz. Stede van Amſterdam, dagelijx met haren Schepen en goeden, te Waeter en te Lande, in vele verre vreemden Rijken en Landen converſerende zijn, in Coopmanſchappen: Waeromme en om der redenen wille voorſz. en om zonderlinge zaken
„ons daer toe porrende. Wy hebben uyt onſen eygen proprien wille, ſpeciale gracie en
„authoriteyt verleent, gegunt, en gegeven:
„verleenen, gunnen en geven mits deſen onſen Brieven den zelven onſen Stede van Amſterdam voorſz. dat zy van nu voortaen ten
„eeuwigen dagen toe, haren wapenen voeren
„en bekleeden zullen, tot eeuwigen memorie
„van onzer gracie metter Croone van onzen
„Rijcken, en omme dat wy 't zelve voor ons
„en onze nakomelingen, vaſt en geſtade, en
„van weerden willen gehouden hebben.

„Soo hebben wy, tot een Oorconde, deſen
„Brief beteyckent met onſen eyghen name.

„Gege-

„Gegeven in onſen Stede van Schiedam, den „thienden February, Anno veerthien hon„dert. En was onderteyckent. Maximilia„nus, &c.

Wy ſouden hier noch by kunnen voegen ſchier ontallige Vryheden en Privilegien van Roomſche Keyſeren, Coningen van Spanjen, en Grave van Hollandt aen de Stadt Amſterdam verleent, daer d' oude Hant-veſten van vermelde.

Ja om noch verder te gaen, wijſen wy den Lezer tot de nieuwe Hantveſten van Amſterdam, die tegenwoordigh by Otto Barentſe Snient onder de Pars zijn, aen het tweede Boeck, in't eerſte Deel. Inhoudende de Privilegien van Uytheemſche Potentate, die noyt in Druck zijn geweeſt: namentlijck, van Ferdinandus Rooms Keyſer, Aelbert Coning van Sweeden, Chriſtoffel Coning van Denemarcken, Chriſtieren d' Eerſte, Tweede, Derde, en vierde, Coningh van Denemarcken en Noorwegen, Frederick d' Eerſte, Tweede, en Derde Coning als vooren, Jacob Erts-Biſſchop van Upſael, Frederick Hertogh van Saxen, Joan Ertz Biſſchop van Riga, David van Bourgondien, Biſſchop van Utrecht, en andre meer.

Nu ſullen wy tot de Stadt gaen, en in't kort haer gelegentheydt en Regeeringh overloopen.

Amſterdam is d' eerſte mael in't jaer duyſent vier hondert twee-en-tachtigh, ten tijde van

van Maria van Bourgondien, Dochter van Hertogh Carel de Stoute, die met Aerts-Hertogh Maximiliaen van Ooſtenrijck trouwde, eerſt bemuert: daer tegenwoordigh niet van overigh is, als Schreyers-hoeck, en d' oude Sint Anthonus Poort.

Haer naem nam ſijn oorſpronck van de Riviere Aemſtel, of Amſtel en den Dam, en wort nu in 't gemeen Amſterdam genoemt: den Dam ſluys ſcheyt met haer deuren het Y en d' Amſtel van malkanderen. Haer binnen gront, en buyten haere Veſten, is broeckig en Moras-achtigh: ſoo dat, als men Kercken, Toorens, of ſware geſtichten wil bouwen, Maſten of Paalen tuſſchen de veertigh of vijftigh voeten diep, in d'aerde moet Heyen, tot datſe 't vaſte ſant raecken, waer op de Ridder Huygens deſe vaerſen paſt:

Averechte maſten Wout:
Wonder weelde van ons dagen,
Veen vol Steene ſack vol Gout.

De Stad is in twee verdeelt, d' een is d'oude, en d' andere de nieuwe zijde.

Wapen en oude Zegel van Amſterdam, was eertijdts een Scheepjen dat een Cogge genoemt wort, daer twee Hollandtſche Grave gewapent in ſtaen.

Nu is 't Wapen een groot Velt, hebbende drie Balcken, middelſte is ſwart met drie Silvre Mole-wiecken, d' andere aen weder-

zijde zijn root, geſamentlijk met een Keyſers Croon verheerlijckt. 't Selve Wapen wort van twee Leeuwen gehouden. Wanneerder Hals-recht geſchiet, ſoo hebben Schout, Burgermeeſteren en Scheepenen lange Tabberts met een ſwart Fluwele ſtroock, ten weder-zijde met een root kantje vol Silvere Mole wiecken, drie en drie by een hangende over haer ſlincker Schouder, by na tot onder aen, daer op yder ſtroock het Wapen der Stadt ſtaet, aen d' eene zijde met de *A*, en d' ander een *M* genaeyt ſtaet.

In 't jaer duyſent drie hondert tachtich, heeft Albrecht, Hertogh in Beyeren, die van Amſterdam by deſe Brieven toegheſtaen de Stadt te vergrooten.

Albrecht by Gods ghenaeden Palſ-Grave ,,op den Rijn, Hertoge in Beyeren, Ruwaert ,,van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ,,en van Vrieſlant. Doen kont allen luyden ,,dat wy om menigen trouwen dienſt, die ons ,,onſe goede luyden van onſer Stede van ,,Amſtelredamme ghedaen hebben en noch ,,doen mogen, en oock om onſe ſelve Stede ,,te verbeteren, op dat ſy ons te beth dienen ,,mogen, hem luyden deſe gratie gedaen, ,,ende doen, alſoo dat wy hem geven ende ,,oorlooven omme dat het heymelijck noot is ,,dat ſy haer vrijheyt van haer Stede meeren ,,mogen ende uytſetten, ſtreckende van haer ,,oude vrijheyt, die ſy nu hebben, tot hondert ,,Gardon toe, ter goeder ſchepe gaende alle

,,om-

Digitized by Google

„omme die Stede, te water, ende te lande,
„en geven hen mede oorlof, dat sy dit voor-
„schreven ruym betimmeren moge, ende be-
„woonen: tot haren besten oorbor, elcx op
„zijn die daer Erve binnen leggen hebben.
„Ende soowat luyden daer binnen woonen
„ofte woonen sullen, die sullen wesen volko-
„melijck in den selve rechte, en in alle vry-
„heyt die onse Stede voorschreven tot haer
„toe gehadt heeft, van ons of van onsen Ou-
„ders, en noch gebruycken, beurende tot eeu-
„wigen dagen. En om dat wy dit onse goede
„luyden voorschreven volkomelijck vaste, en
„stade houden willen tot eeuwigen daegen,
„als voorschreven is. Soo hebben wy in ken-
„nissen der waerheyt desen Brief open beze-
„gelt met onse Zegele, gegeven in den Hage.
„Anno Domini duysent drie hondert en tach-
„tentigh, des anderen daeghs naer Dertinen-
„dach.

In 't jaer duysent vijf hondert drie-en-tne-gentigh, begon men wederom de Stadt uyt te leggen aen de nieuwe zijde, van de Haerlem-mer-sluys af tot de helft van de Singel, die oock de Conings Gracht genoemt wort: en kort daer na tot aen de Reguliers Poort, die Wallen wierden geleyt daer nu d'oude Heere Gracht is.

Ondertusschen voer men aen d'oude zijde met uytleggen en timmeren oock voort, soo datment in weynich jaeren volbouwt sagh van de Geldersche Kay tot aen de Colveniers

Burghwal, en van de Schreyers Hoeck tot aen de Reguliers Poort.

In't jaer duyſent ſes hondert en twaelf, wiert aen de nieuwe ſijde, 't geen men de nieuwe Stadt noemt, Amſterdam vergroot: dat in ſich begrijpt d' eene zijde van de Heeren, en voorts de Keyſers en Prince Grachten, met noch acht die recht tot de Veſtingh loopen, en 't heel begrijp van Bickers Eylandt, en Sout Ketens: Soo dat de Stadt in ontrent de dertigh jaeren, door aenbouwingh in haer omkringh ſchier een kleyne Werelt vertoont.

Op wat tijdt d'oude Mueren geſlecht zijn, toonen deſe Veerskens:

In't Iaer duyſent ſes hondert ien,
Sagh men t' Amſterdam veel wonders ghe-
ſchien;
*De Stads Tooren * rechten,* * Van het
De Stads Mueren ſlechten: Stadhuys.
Twee ſteene † Sluyſen ſtich- † Heylewegs en
ten, Haerlemmer.
En ſeven hondert Huyſen richten.

Nu wercken weder door d' Edl: groot Achtbaere Mgiſtracts yver en trouwe voorſorgh, ten dienſte van haer Stadt en goede Ingeſeten, een groot getal Menſchen tot d'uytleggingh van Amſterdam, die verſpreyt van het Y om Cattenburgh, buyten om de Sint Anthonus, Reguliers, en Heylgewegs Poorten, tot aen de Veſtingh achter de Prince Gracht;

Gracht; dat geoordeelt wort, by na de Steeden Naerden, Weesp en Muyen te kunnen omvatten.

Eer verder van de gelegentheyt der Stad gesprooken wort, sullen wy haer Regeeringh voorstellen.

Amsterdam wort gelijck meest al d' Hollandtsche Steeden bestiert by een Schout, vier Burgermeesters, negen Schepenen, en ses-en-dertigh Raeden. De Schout is Steede-houder van d' Hooge Overigheyt en Graefflijckheyt van Hollant, en bekleet d' eerste plaets in der Schepenen banck: gelijck d'Heere Burgermeesteren in d'afstant van de satisfactie defer Stede bedongen, en by de Heere Staten toegestaen is. Volghens de Privilegien van Hertogh Aelbracht van Beyeren, in't jaer duysent drie hondert vier-en-tnegentigh gegeven soo kiesen de Ed. Burgermeesteren, na Resolutien van de ses-en-dertigh Raden, een bequaem Persoon, die seven jaer Poorter is geweest, om 't Schouts ampt te bedienen voor den tijdt van drie jaeren, soo dat hy gehouden is in't by-wesen der Burgermeesteren den Eedt aen de Presiderende Burgermeesteren te doen: sijn Ampt in't maecken van Ordonnantie en Willekeuren met d' Heere Burgermeesteren en Schepenen, sijn opinie te uyten, verkondinge der beveelen te vervorderen, en d' overtreeders te straffen naer 't Inhout der selven: hy vermach meede de quaetdoenders en misdadigers binnen de Stadt en haere vryheydt

te ſoecken, in hechtenis te nemen, haer t' examineeren, hun bekentenis te doen aenteykenen, en op de feyten daer ſy mee beſchuldicht zijn, t' informeren getuygen is te beleggen, en die voor den Rechter te ſtellen, om hen te ſtraffen na hun verdienſte, en d' uytgeſprooken Sententie te executeren, de Civile vonniſſe en ſaecken worden mede op ſijn aenmaningh, of in ſijn afweeſen by de Preſident der Schepenen geweſen.

't Getal der Burgermeeſteren die de Burgerlijcke ſaecke beſtueren, beſtaet in twaelf, en moeten veertigh jaer oudt zijn, eerſe tot het Burgermeeſter Ampt gekooren worden.

Op den eerſten Februarii, worden alle jaer door de meeſte ſtemme van alle de Burgermeeſteren, en die ooyt Scheepenen gheweeſt zijn, uyt deſelve drie Mannen gekooſen: en ſoo wanneer door 't af-ſterven van een of meer 't getal niet vol is, worden een ofte twee daer toe gekooren, welcke drie, uyt de drie die het voorige jaer aengenomen zijn, een tot ſich nemen, die de drie nieuwe den Eedt af-neemt, en d' eerſte drie Maenden voorſit, ſoo dat' er vier Burgermeeſteren jaerlijcx regeeren, d'andre acht, namentlijck oudt Burgermeeſteren, waer uyt gemeenlijck Threſoriers en Weesmeeſteren geſtelt worden: of oock en voor drie jaeren in de vergaedering van de Gecommitteerde Raden van Hollant en Weſt-Vrieſlant, en op haer beurten een in de Vergaderingh der Staten Generael, oock in den Raedt

van

van Staaten, en in de Raedt ter Admiraliteyt, die t' Amsterdam Reſideert voor drie jaeren. By Burgermeeſteren beſtaet de Regeringh der Stadt, voor't geen de Politie aengaet: maer, in gewichtige ſaecke, met Communicatie van de ſes-en-dertigh Raden.

De Regeerende Burgermeeſteren Kieſen Threſoriers, Wees-meeſteren, Threſoriers extraordinarijs, Reken-meeſters, en Commiſſariſen van de Banck van Leeningh, de Wiſſelbanck en andre, en op den vierden Februarij met de Regeerende Schepenen, Commiſſariſen van de Opper-Rechtbancken, als van de Huwelijckſe ſaecken, Aſſurantien, kleyne ſaecken, Zee-ſaecken, en Deſolate Boedels.

Eertijdts waeren t' Amſterdam ſeven Schepenen, doch in't jaer duyſent vijf hondert ſeſtigh, wiert het getal van 't Hof met twee vermeerdert, die jaerlijcx op Vrouwen-dagh verkooren worden, volgens de Prijvilegie van Vrouw Maria, In't jaer duyſent vier hondert ſes-en-ſeſtigh, ghegeven: die inhout, *dat van nu voortaen, en tot eenwighen dagen, die ſes-en-dertigh perſoonen die alreede ghekooren ſijn by den Rijckdom ende Ghemeente van der voorſz. Stede van Amſtelredamme, ommme te helpen raeden ende 't beſte doen metten goeden luyden van den Gerechte, in der tijdt weſende, in allen ſaken der voornoemde Stede aengaende, daer ſy haren Eedt toegedaen hebben, ſullen mogen kieſen eendrachtelijcken of by*

der meere stemmen van den luyden, ende dat by haren eede, dat sy daer toe openbaerlijcken doen sullen, in handen van onsen Schout van Amstelredam, of by gebreke van hem, in handen van den outsten Burgermeester van der selver onser Stede, alle jaer vijf dagben voor onser liever Vrouwen dagh te Lichtmisse, veertien persoonen van de rijckste, eerbaerste, notabelste, reckelijckste, ende vredelijckste Poorteren van onser voorsz. Stede van Amstelredamme, sonder jemant daer uyt te verstreecken, om haet, nijt, noch om eenigerhande andere saken, die sy schuldigh en gehouden wesen sullen Ons en Onsen Erven, of onsen Stedehouder ende Raede van Hollant, alle jaer voort over te seynden, omme daer uyt by Ons of onsen voorschreven Stede-houder ende Raede gekoren te werden seven Schepenen, voor dat toekomende jaer duerende, ende om onser lieven Vrouwen dagh te lichtmisse binnen onser voorsz. Stede geset ende ge-eedt te worden, gelijck dat gewoonlijck, en na der Privilegie van der voorsz Stede schuldigh is te geschien.

Van die tijd wierden de naemen der gekoorenen tegens den eersten Februarii beslooten, aen de Schout deser Stadt gesonden, die de seven gekooren daeghs daer na ontboot, en den Eedt afnam. Maer nu dit Landt sonder Gouverneur en Stadthouder is, hebben d'Ed: Heeren Burgermeesteren van d' Ed: Groote-Moogende Heeren Staten van Hollandt en West-Vriesland, in't Jaer duysent ses hondert en vijftigh Octroy vercregen, om selfs uyt het

Digitized by Google

getal

getal van veertien, de seven Schepens te kiesen: en doen in 't scheyden van den Raedt, sluytende de namen der selve in een Brief aen de Schout; maer soo ymandt tot Schepen gekooren is, die den Schout of de gekooren Burgermeesteren te na in bloede bestondt, soo blijft de Burgermeester, en de geseyde Heeren kiesen, een ander Schepen uyt de laetst gekooren veertien. De nieuwe en afgaende Burgermeesteren, met de nieuw gekooren Schepenen kiesen dan by de meeste Stemmen, twee van de seven die 't verloopen jaer gedient hebben, om dat jaer eerste en andre President te zijn; de Heere Schepenen moeten boven de vijf-en-twintigh jaeren oudt zijn.

Hier is oock een eeuwige Raedt van ses-en-dertigh Persoonen, die by aflijvigheydt van een of meer, den acht-en-twintighste Januarii by de selve vol gemaeckt wort, doch geen onder de vijf-en-twintigh jaeren oudt. 't Getal volkooren zijnde, kiest de veertienen, daer de seven Schepen uytgekooren worden. De voorseyde Raedt is gehouden door ordre van de Regeerende Burgermeesteren, op t' onbodt te verschijnen, en op de punten van d' Heere Burgermeesteren voorgedragen t' adviseren, helpen Raaden ten besten voor de welstant van 't Landt, en dese Stadt.

Amsterdam heeft twee Thresoriers ordinaris, dat meest altijdt Oudt Burgermeesters zijn, die sorge dragen voor 't Stads Gelt, en rekeningh houden van den ontfangh, en uyt-

Digitized by Google

geeft: en bewaren alle Instrumenten die de staet der Stadt raecken.

De Wees meesters, zijn in't gemeen oudt Burgermeesters, oudt Schepens, of Raedts-Persoonen, bedienen de Vooghdy van Weesen die onmondigh van beyde haer Ouders berooft zijn, en genoeg om van te Leven hebben, schoon sy by Testamenten van Vooghden versorght zijn, moeten evenwel de Weeskamer erkennen, 't en sy daer die expres by Testament of Codicille woorden uytgesloo-ten.

De Commissarissen van Huwelijcks-saecken zijn vijf, die over de geschillen van trouwbeloften, en watter aenkleeft ontstaen, vonnissen en recht spreken. Al die haer in den Huwelijcken staet begeven van wat gesintheyt sy zijn, moeten voor haer verschijnen, om haer namen en qualiteyt te laten aenteyckenen, om van 't Raet-huys, of in d' openbaere Kercken, na hun verzoeck afgekondight te worden: dese selve effenen oock injurien.

Hier zijn oock twee Thresoriers extraordinaris, die d' achtste Penning of Verponding, en de extraordinaris Impositien of lasten ontfangen, en eenige van des Landts Renten betalen.

De twee Reken-meesters oversien alle Rekeninge van ontfangh en uytgift der Stad; en hebben nu de Consignatie die eertijdts onder de Heere Schepenen plagh te wesen.

In d' Assurantie-kamer, worden jaerlijcks drie

drie Mannen geſtelt, of eenige van d'oude gecontinueert, die alle ſaecken en geſchillen uyt d' handel van Aſſurantie, of verſekeringh van Schepen en Goederen, en avarien, gereſen na de voorſchreve Wetten, examineeren en afdoen.

Daer zijn oock drie Commiſſariſſen van de Wiſſel-banck, dat een dienſtige inſtelling is voor de Coop-handel, voornamentlijck voor de Wiſſel-brieven, en andre ſaecken.

De Commiſſariſſen van de kleyne ſaecken beſtaen in't getal van ſeven, waer van ten minſten twee Oudt Schepenen moeten zijn. By haer dienen ter eerſter Inſtantie, alle ſaken tot ſes hondert gulden, en daer onder, behalve arreſten, of die tot andere Bancken behooren.

Door d' Ed: Magiſtraet, is in't jaer duyſent ſes hondert en veertien, een Banck van Leeningh opgerecht: daer de Panden onder de hondert Guldens, tegen ſeſthien ten hondert des jaers, en van hondert tot vijf hondert ſeven gulden vier ſtuyvers, en boven de vijf hondert, ſes ten hondert des jaer verſtaen, dat minder is als in eenige Banck van Nederlandt. Deſelve wort beſtiert door twee Commiſſariſſen, die veel tijdts beyde of een uyt de Magiſtraet gekooren worden.

Oock ſijnder vijf Commiſſariſſen van de Zee ſaecken, daer mede in't gemeen een of twee Oudt Schepen onder zijn; Sy vonniſſen oock alle actien van Injurien.

Digitized by Google

In de Camer van Desolate Boedels, worden jaerlijcks by d' Ed: Heeren van de Gerechten vijf aensienlijcke, daer onder ten minste twee Oudt Schepenen en eenige die Coop-handel verstaen, toegekoren worden. De Recht-bancken van alle de verhaelde minder of Subalterne Vonnisse, mogen Parthyen aen d' Heere Schepens, binnen seeckeren tijdt appelleren.

De Stadt heeft twee Pensionarisse, negen of tien Secretarissen, die door d' Ed: Heere Burgermeesteren gestelt worden, en vier mindere als van d' Huwelijcke, Assurantien, Water rechten, en Desolate Boedels.

De Krijghs-Raedt bestaet uyt twee Colonelle, vier-en-vijftigh Capiteynen, soo veel Leutenanten en Vaendrigs, onder vijf Regimen, als 't Blaeuw, Oranje, Witte, Geele en Groene, waer van alle nachten twee Vaendelen waecken.

De Militie bestont eerst in drie, nu in vijf Compagnien Voet-knechten in dienst en eed deser Stadt, waer van een gedeelt alle Nachten en op verscheyde plaetsen waken, de twee Compagnie worden van 't Landt, en de drie dat Stats zijn, van de Stadt betaelt.

De Majoor of Wacht-meester, neemt acht dat de Wachten wel en behoorlijck besorght zijn.

Oock isser een Capiteyn over de Ratel wacht van drie hondert man, die van des avonts te negen uuren, tot in de morgenstont

met

met zijdgeweer en halve Piecken door de Stadt gaen, die alle uurslagen roepen, hoe laet het is, en vorder toesigt nemen dat geen overlast aen Menschen, noch gewelt aen Huysen gedaen wort.

De Stadt heeft vier Onderschouten, die d'Heer Hooft-Officier in sijn Ampt behulpsaem zijn.

Alle mindre Amptenaren, als Kerck-meesters, Aelmoesseniers, Regente van Godtshuysen, en ontallijcke andere meer worden by d' Heere Burgermeesteren gestelt.

In Amsterdam is oock een Collegie van Raden ter Admiraliteyt, alwaer in Residieren, een Gecommitteerde uyt de Ridderschap van Hollandt, en een uyt de Stede Haerlem, Leyden, Goude, en Edam; een uyt Gelderlandt, Zeelant, Utrecht en Vriesslandt. Hun ampt is sorgh te dragen, om de Zee soo veel't mogelijck is van Roovers en Vyanden te suyveren, en de Coopvaerdy-schepen na haer gedestineerde plaetse te doen convoyeeren. Sy hebben onder haer een Ontfanger, Secretaris, Fiscael, Geweldige, en andere ampttenaren, meer.

De Stadt heeft oock een Ontfanger, die de gemeene middelen van *Hollandt* en West-Vriesslandt, onder *Amsterdam* sotterende, ontfanght en uytgeeft: die gehouden is aen de Edl. Heere Staten of haere Gedeputeerde Rekening te doen.

Over d' omleggende Dorpen is een Baljuw,

die volgens de Privilegien van Hertogh Aelbrecht van Beyeren, die aldus luyden den Eet moet doen. *Sal de Baelieu die nu is, ofte namaels weſen ſal, eer hy yet berecht in de Baljeuſchap, ten Heyligen ſelveren tot Amſterdam voor het Gerecht, en voor twee des Gerechts Luyden van elcker Stede ofte Dorpe, binnen onſe Landen voorſchreven, alle deſe voorſchreve Punten, ende recht te houden, ende te doen houden, ende dien eedt ſal hem Staven die Oudſte van den Raden van Amſterdam, &c.*

Voorts ſoo en ſal men geen vonniſſen beroepen in geene Dorpen in onſe Landen voorſchreven: maer waer eenigh man van den partbye, die dat Vonniſſe aenginge, ende des begeerde, ſoo ſouden de Schepenen dat Vonniſſe halen tot Amſterdam op der gener koſten, die in den onrechte be viele, ende ſoo als die Schepenen van Amſterdam voor recht uytgaven, dat ſoude voortgaen.

Laet ons nu met opmerckingh de Geeſtelijck en Wereltſe gebouwen overloopen.

Hier vooren is aengeweſen, dat de Stadt in Oude en Nieuwe zijde verdeelt is. Sy heeft eertijts twee Parochie Kerken gehadt: d'eerſte was aen d' oude zijde, die nu,

d'OUDE-KERÇK.

Genaemt wort, ſy wiert na datſe ontrent twee hondert en vijftigh Jaren te vooren begonnen was, eerſt volcoyt, en Sint Jan Baptiſt en Sint Niclaes toegewijt. Sy wiert in't Jaer duyſent vijf hondert met veel Kapelle vergroot: ſes-

Digitized by Google

en-

en-seſtigh jaren daer na, is haer hooge konſtige en cierlijcke Tooren uyt de gront opgebouwt. Na 't ſeggen van eenige, waeren eertijdts in deſe Kerck drie-en-dertigh Altaren, een groot Ciborie ſeven voeten hoogh, van tſeventigh Marck ſilver ſwaer, en veel koſtelijcke Prieſters Cleederen: noch waſſer een Conſtiger en waerdiger, die met d' andre verwiſſelt is.

Voor het Coor ſtaen deſe woorden:

't Miſbruyck in Godes Kerck allenghskens ingebracht,
Is hier weer afgedaen in't jaer tachtentigh acht.

Voor de Burgermeeſters Stoel.

Twiſt, hoverdy en Overdaet,
Doen dat geen huys ſeer langh en ſtaet.

Het groot Orgel in deſe Kerk met geſchilderde deuren, door Heemskercken gedaen, is ſoo heerlijck van geluyt als eenig in heel Nederlant.

Aen d' eene zijde van't Coor is de Graf-ſtee van den Zee-helt Jacob van Heemskerken, boven de welcke in Marmer met Latijns opſchrift ſyn daden vervat zijn, met ſijn Wapen en een goude Zee-kroon vereert.

Men leeſt in Boxhornius onder d' Inboorlinghe van *Amſterdam*, Jacob van Heemskerck, een ſeer vermaert Man om ſijn aengenomen Schip-vaert in bekende en onbekende

Lan-

Landen, verdient hier plaetſe om ſijn verdienſten. Dit opſchrift ſpreeckt in 't kort ſijn deughden, gheſchiedeniſſen en ſijn eynde, 't welck de Vaders des Vaderlants geſtelt hebben t' *Amſterdam* in de Oude Kercke, ter eeren van den Manhaftigen helt, die ſeer veel verdient heeft van het Vaderlant in ſijn leven, en ſterven.

TOT EERE EN EEUWIGE GEDACHTENISSE,

AEN

JACOB VAN HEEMSKERCK VAN AMSTERDAM.

DEN VROMEN HELDT ENDE VOORSTANDER VAN HET VADERLANDT, DIE NAER VERSCHEYDE SCHIPVAERDEN IN BEKENDE ENDE ONBEKENDE LANDEN, INDE NIEUWE ZEMBLA ONDER DEN POLUS ARTICUS, TWEE IN OOST-INDIEN NA EEN ANTARCTICUS, ENDE SOO VEEL MAEL VAN DAER WEDERGHEKEERDT, VICTORIEUS MET

Digitized by Google

MET GOEDEN BUYT IN 't JAER clɔ lɔc iv. TEN LESTEN OVERSTE GEMAECKT VAN DEN ZEE-TOCHT TEGEN DE SPAENGIAERDEN, OVERVALLENDE MET EEN STOUT BESTAEN, HEEFT VERSLEGEN ENDE VERDORVEN HUN STERCKE VLOTE, IN DE STRATE ONDER HET SLOT ENDE STAD VAN GIBRALTER, DEN xxiiii MEY INT JAER clɔ lɔc viii. HY IS DAER GLORIEUSELIICK GESTORVEN, VROMELIICK STRYDENDE VOOR HET VADERLANT, DE SIELE VERBLIIDT HAER IN DEN HEMEL, HET LICHAEM LICHT IN DESE PLAETSE.

WEEST GEGROET LESER, ENDE BEMINT DE FAME DESES MANS ENDE SYN DEUCHDEN: OM SYNENTWIL IS DIT GESTELT, VANDE HOOGHMOGENDE HEEREN STATEN, DER VEREENIGDE PROVINTIEN DES NEDERLANDTS.

• Hy heeft geleeft veertigh Jaren, elf Maenden, twaelf dagen.

Digitized by Google

Heems-

Heemskerck, die d'vers door 't Ys in 't Yser dorste ſtreven,
Leet d' eer aen 't Landt, hier 't Lijf, voor Gibralter het leven.

Aen d'andre zijde van 't Coor ſiet men ter gedachtenis van Cornelis Janſen van Amſterdam, toegenaemt het Haentje, boven 't Graf van de ſelve in 't Latijn, zijn daden door de Profeſſor *C. Barleus* uyt gebeelt, waer onder gevoegt zijn, door d' Heer *Laurens Reael*, deſe Vaerſe.

Hier ruſt de Helt, die van ſijn Vyandts Schepen.
In ſeven mael, quam ſeven Vlagbe ſteepen.
En gaf voor 't laeſt op t'die ſoo dapper vonck,
Dat d' eene vlood en d' ander by hem ſonck.

By d'oude Heerlijcke konſtige geſchilderde Glaſen in deſe Kercke, zijn in 't jaer duyſendt ſes hondert ſeven-en-vijftigh, noch ingeſtelt onder meer andere, d' afbeeldingh van Philippus Coningh van Spanjen Croningh, en ſijn teeckenen van d' eeuwige Vreede met de Vrye Vereenighde Nederlande, waer onder gevoeght is.

Digitized by Google

d' Aerts-

S' Aerts-Bisschop Kroont hier met sijn hant,
Den schoone Philips met Diamant:
Tot Coninck op Kastilies Troon,
Dus eert ons Nederlant de Croon.

Philippus teeckent met sijn handen,
Het Vree-Verbont met seven Landen:
En staet sijn Recht en Tijtel af,
Dit tuyght het Zegel dat hy gaf.

NIEU-KERCK.

De tweede Parochie-kerck is aen de nieuwe zijde: sy is in 't Jaer duysent vier hondert acht, of soo andre schrijven in't Jaer duysent vier hondert veertien begonnen, en ontrent hondert Jaer daer na opgemaekt, sy wiert de Maghet Marie en Catharina toeghewijt, en wort nu de Nieuwe Kerck ghenoemt; haer voornaemste Stichter was *Willem Eggart* van Gent geboortigh, een Coopman van Amsterdam, die Rentmeester sijnde van Wilm de vier-en twintighste Graef van Hollant, verscheyde Privilegien voor die van Amsterdam verkregen heeft. Daer wort verhaelt dat hy in't Jaer duysent vier-hondert en seventig, op het Casteel van Purmerent, dat hy selfs had laten maecken overleden is, sijn Lighaem wiert in dese Kerck heerlijck begraven, alwaer men noch tusschen twee Pilaeren ghe-schreven vint: *Anno duysent vier hondert seventien, den vijfstienden dach in Iulio stierf den Eerbaren Willem Eggart, Heer tot Purmerent,*

Digitized by Google

Fon-

Fondateur van dese Capelle, gedotieert met twee Vicarien, mede Fundateur van dese Kerck, die begraven is onder dese nieuwe Sarck.

Dese Kerck is na 't oordeel van de Bouwmeesters een der schoonste Gebouwe van Europa: sy heeft eertijts vier-en-dertigh Autaren gehadt, en boven aen een Balck stont geschreven:

De Spaensche Vloot geheel soo groot,
Heeft Godt te niet gebracht
In 't Iaer tachtentigh acht.

In 't jaer duysent ses-hondert vijf-en-veertigh den elfde Februarii, is door 't versuym van eenige Lootgieters, de Brandt boven in 't Dack geraeckt, die ontrent de Middagh begon, en ten drie uuren na Middagh lagh het Dack, Torentje Orgel en meest al watter aen vast was, soo datter niet over bleef als de Gevels, Mueren, Pilaren en eenige Glasen, die seer geschent waeren.

't Aalouw gheslicht, en eer van Amsterdam,
Quam onverhoedts in schrickkelijck vlam:
De Reock en Gloet sloegh d' Amstelaers in d' oogen,
Elck d' eed sijn best, de Vlam in top gevlogen
Hiel d' overhandt, en blaeckten heen en weer,
Tot sy Gewelf en Toren ruckte omveer?
Alleyt het Dack het mangelt aen geen Tempel,
Daer 't onbevleckt gemoet betreet de drempel.

Digitized by Google

Den

Den yver en genegentheyt van d'Achtbaere Magistraet der Stadt, heeft de verbrande Kerck in korten tijdt weer heerlijcker en kostelijcker doen opbouwen en vercieren, alsse oyt te vooren was: in't jaer duysent ses hondert en acht- en- veertigh, wasse weder so veer gebracht, datter den tienden Junii, een algemeene danckseggínge over de eeuwighe Vree tusschen den Coningh van Spanje, en d' Heere Staten der Vrye Vereenighde Landen gedaen wiert.

In't jaer duysent ses hondert seven- en- veertigh, wiert de Tooren aen dese Kerck begonnen: daer den ses-en-twintighste Junii in't selve jaer d' eerste Steen van geleyt is, door Cornelis Backer, Soon van d' Ed: Heer Willem Backer, toe ter tijt Presiderende Burgermeester.

Dese Kerck Praelt nu met een Heerlijcke gesneden Predickstoel, daer boven een konstigh Tooren gebouw van hout op staet, en Coopere Tralien met deuren voor het Coor, waer van men in Nederlandt gheen weerga en siet.

Oock isser een grooten Orgel, die op Marmer en Albaster Pilaren rust. Daer J. v. Vondel aldus van spreeckt:

Het heerlijck orgel noot geen d'waese zangverquisters,
Maer wysen, op 't bancket van veertien paer registers.

Digitized by Google

Vier

Vier orgeldeuren noôn alle oogen, door de gunſt
Van Bronckhorſts tekengeeſt en ſchoone ſchilderkunſt,
Hem van Natuure allem miltdaedigh ingegeven.
Men ziet hier geene verf, maer louter ziel, en leven,
Daer Saul zit te paerde, en David voert het hooft
Van Goliath, den Rues, gelijek hy wort gelooft,
Om zulk een trotſe daet, en ingehaeldt van vrejen,
Die zingende in triomf, den helt der poorte inlejen,
En wetten Sauls haet, en kroonzucht doer dien zangh,
Bezuurt van Ieſſes zoon, zoo veele jaeren langh.
Men ziet, daer Davids harp en ſnaer den God-vergeten
En dollen Saul ſtreelt, hoe eerloos en vermeten
De Haet dien Iongelingh den ſchit toedrijven will,
Ter wijl hy dien ontduickt, en Ballingh worde al ſtil,
Tot dat een flux Soldaet hem bootſchapt, hier beneden,
Hoe Saul op den Bergh, van wanhoop overſtreden,
Na zulck een nederlaegh, met ſijn verwaete ziel,

Digitized by Google

Op drie verſlage zoons, in ſijnen deegen viel.
Op dat men het ghevolgh aen deſe keeten ſchakel
Vraeght David Godt om rädt, daer Abjaẽthar 't orakel
Sal ſpellen, uyt den glans van't heyligh borſt-geſteent,
Dat hem naer Hebron wijſt, die Sauls doot beweent.
Wanneer de dubble deur van 't Orgel hangt geſlooten,
Wort David, daer hy knielt, ghezalft, en overgoten
Ten Koningh, over 't huys van Iuda, toen die ſtam
Te Hebron, met gejuich, op deſe ſtaetſi quam,
Waer op d' eenſtemmigheydt van uytgeleze keelen,
De Ieffers en de Ieugt, met zingen, dans, en ſpeelen,
En cyter, en tamboer, en rinckeltuigh, en luit.
Verheffen haeren galm, die aen den Hemel ſluit.

Boven de twee inganghen van de Kerck, worden in heerlijcke geſchilderde Glaſen vertoont hoe Graef Wilm de Stadt met een Wapen beſchenckt; en Keyſer Maximiliaen Rooms Coningh, haer met ſijn Croon vereert. Waer Vondel deſe Vaerſen opgepaſt heeft.

Digitized by Google

Graef

Graef Willem, tot den ſtoel des lendts, van
Godt geſchapen.
Beſebenckt in's Noorder glas, met haer door-
luchtig wapen,
Dees ſtadt, waer over hy, als wettegh Graef,
regeert;
Waer na Maximiliaen, Roomſch Koningh,
hoogh ge-eert,
Haer wapenkruisſchild kroont met diamante
ſtralen.
En parlen van ſyn Kroone, om eeuwigblijck
te praelen,
Als met een danckbaer merck van ſijne Ma-
jeſteit,
Voor Ridder Boelens geuſt, en's helts groot-
daedigheyt,
Ten dienſt van zijnen Heer, voor jeders oog,
gebleecken;
Een eer, die blijft, en duert, als 't brooſſe glas
zal breecken;
Gelijckſe oock op de kruien des Weſtertoorens
blinckt,
En blincken ſal, ſoo langh de Zon verrijſt, en
zinckt.

Achter de Predick-ſtoel is een heerlijcke Marbre Zee-Heldts Tombe opgerecht, voor 't Lighaem van den Manhafte Jan van Gaalen, met Latijnſche byſchriften, daer deſe onder ſtaen.

Digitized by Google

hier

Hier leyt in't Graf van eer de dappre van Gaalen,
Die eerst ginghbuyt op buyt Castilien afbaalen;
En met een Leeuwen hart, na by't Toscaner strant,
De Brietten heeft verjaeght verovert en verbrant.

Vondel schreef ter ghedachtenis van van Gaalen, dese vaersjens:

GESPRECK.

Vreemdeling. Amsterdammer.

V. Wien deckt dit graf? *A.* den Edelen van GALEN.
V. Wie zagh hem leest? *A.* het Florentijnse strant.
V. Waer blonck zijn deught? *A.* op zee, in bloet en stralen.
V. Wat trofze daer? *A.* het hart van Engelant
V. Hoe eert men hem? *A.* als't licht der Amialen.
V. Watschroomde hy? *A.* gheen beenbreuck, maer de schant.
V. En waerom slechts hem't eene been ghelaten?
A. Een pyler stut de Beurs van Zeven Staten.

Digitized by Google

NIEUWE-ZYTS-CAPEL.

Die men de *Heylige-stede* plagh te noemen, is oock een fraeye Kerck, en met een Orgel verrijckt. De Rooms-gesinde Schrijvers seggen, datse haren ouden naem van een mirakel of wonder-werck, dat op die plaers aen de heylige Hostie sou gebeurt zijn, ontfanghen heeft; en datse door d' offerhanden en aelmoessen der devote lieden, die hier bedevaerden deden, gebouwt is. Wat daer van zy, sullen wy in sijn waerde laten, alsoo het onderssoeck van dése saeck tot dese beschrijving niet behoort. De wegh, die van dese Stadt naer den Overtoom streckt, nu de Heylige-wegh genaemt, is ten aensien van dese Kerck, en tot gerief van die van Amsterveen, Slooten, en andere Dorpen, die hier mede ter bedevaert quamen, gemaeckt: want die van Amsterveen eertijdts niet dan langhs het Loop-velt naer de Stadt konden komen.

OUDE-ZYTS-CAPEL.

d'Oude-zijdts-Capel wierdt eertijdts in't gemeen S. Olofs-Capel genoemt; en is voor eenige jaren vergroot en verbetert. Dit is d'outste kerck van Amsterdam, by de welcke weleer het Stadt-huys was en een Poort der Stadt stont, welckers tooren noch by onse tijden tot een gevangenis gebruyckt is geweest. Sommige

Digitized by Google

mige gelooven oock, dat het eerſte bouwen en begin der Stadt omtrent deſe plaetſe aengevangen is, en van daer allenghs naer den Dam uytgebreydt, tot dat naderhant eenige Luyden aen de Weſt-zijde oock begonden huyſen te ſtellen, waer uyt tuſſchen die van de Oude-zijde tegen die van de Nieuwe-zijde grooten haet ontſtondt, die lange jaren geduert heeft, en van welcke wy by onſe tijden noch eenige kleyne overblijfſelen geſien hebben.

Maer door de laetſte vergrootinghen ſijn hier drie nieuwe Kercken van de gront af opgebouwt. D'eerſte der ſelve,

ZUYDER-KERCK.

De *Zuyder-Kerck* genaemt, is in 't jaer duyſent ſes hondert aengevangen, en vier jaren daer na volmaeckt; gelijck het volgende opſchrift, in de Kerck by de Toorendeur uytgehouwen, te verſtaen geeft: *Tot oeffeninge van de Chriſtelijcke Religie is deſe Suyder-kerck geſticht, anno* CIↃ IↃ C III *den* XXII *Auguſti den eerſten ſteen geleyt ('t werck tsaym* IV *jaer ſtil geſtaen) anno* CIↃ IↃ C XI *volmaeckt, en op den Pinxterdagh d'eerſte Predicatie gedaen.* De eerſte ſteen van dit gebouw is door Joan Bicker, naemaels Schepen deſer Stadt, geleyt.

WESTER-KERCK.

De *Weſter-Kerck* is hoogh en luchtigh, en met een' grooten Tooren verciert, op wiens top een Keyſerlijckl. Croon, de gift van Keyſer Maximiliaen, geſtelt is, om alſoo de mildadigheydt en 't gunſt-bewijs van die Vorſt, uyt een danckbaer gemoet, ten hemel te verheffen. Willem de Vrye heeft de eerſte ſteen van deſe Kerck geleyt. De tijdt is in de volgende letteren, boven de Tooren-deur uytgehouwen, aengeweſen: Tot oeffeninge van Chriſtelijcke Religie is deſe Weſter-Kerck ghesticht, anno M D C X X den IX September de eerſte ſteen geleyt, ende anno M D C XXXI op Pinxterdagh de eerſte Predicatie gedaen.

NOORDER-KERCK.

De derde der drie nieuwe Tempelen noemt men de *Noorder-Kerck*, om datſe in 't noordeyndt der Stadt ſtaet; ſommige noemen haer oock de Cruys-kerck, om datſe de gedaente van een Cruys heeft: want ſy is op een gelijckmatige wijſe aen alle zijden gebouwt; en der halven ſeer bequaem tot de Godts-dienſt. Men gelooft, dat'er noyt ſadanigh een Kerck in ſoo weynigh tijdts gebouwt is; want ſy is in minder dan drie jaren gemaeckt, gelijck het volgende opſchrift, dat in deſelve Boven

Digitized by Google

de

de eene poort uytgehouwen ſtaet, getuyght: „Tot oeffeningh van de Chriſtelijcke Religie „is deſe Noorder-Kerck geſticht; anno M D C „X X den X V Junii, den eerſten ſteen geleyt, „anno M D C X X I I I volmaeckt, ende op Paeſchdagh de eerſte Predicatie gedaen.

In't jaer duyſent ſes hondert negen en-vijftigh, zijn noch twee houte Lootſen om te Predicken geſticht, d'een by de Sout-keeten of Bickers Eylandt, en wort d'Eylants Kerck genoemt: en d'andre by Cattenburgh, met de naem van Ooſt-kerck, daer voorleede Kerſdagh d'eerſte Predicatien in gedaen zijn.

Maer behalven de voorverhaelde, was hier *S. Pieters-Kerck* of *Kapel*, d'outſte en eertijdts de voornaemſte deſer Stadt, ſoo eenige meenen, want het is waerſchijnlijck, ſeggen ſy, dewijl d'eerſte inwoonders Viſſchers waren, datſe hun eerſte Kerck na die Apoſtel, die ook een viſſcher was, genoemt hebben: hoewel andere, gelijck geſeyt is, S. Olofs-kapel voor d'oudſte van de gewijde gebouwen achten. Het benedenſte deel is nu een Vlees-hal: 't opperſte plag de vergader-plaets der Rethorijckers, die men d'Oude kamer noemde, te zijn; maer is nu geſchickt tot een Collegie voor de Medicijn-meeſters, en heeft mede een Anatomie.

S. Iacobs-Kerck was aen de Nieuwe zijde; doch is 't ſedert aen erven verkocht.

S. Ioris-Capel is aen deſelve zijde. Seker onbekent Schrijver ſeght, datſe eertijdts het

Digitized by Google

Melaetshuys was; en in sijn tijdt, dat is, omtrent het jaer duysent vijf hondert, een Oudemannen-huys. Nu noemt men dese plaets het Pant, daer allerley kostelijck schrijnwerck te sien en te koop is.

Hier zijn soo veele kloosters geweest, dat het ten hooghsten te verwonderen is, na de kleynheyt der stadt in die tijden: evenwel streckt het tot een klaer bewijs van de Godtvruchtigheyt onser Voor-ouderen: want aen d' Oude sijde waren'er drie voor de mannen, en dertien voor vrouws-personen. Het Clooster der minderbroeders was, soo 't schijnt, het eerste, 't welck nu in wooningen verandert is: de tweede waren de Broeders van den reghel van S. Franciscus, ofte Paulinianen: de derde woonden in den Nes. Sommige van de selve Paulinianen, die men Tertianen noemde, sijn in't jaer duysent vier hondert seven-en-vijftigh, misschien om datter hier te veel waren, na Hoorn vertrocken, daer sy een stuck Landts verkregen, en een nieuw Clooster met een Kerck bouwden, als Doctor Velius in sijn Chronijck van Hoorn getuyght. Van de dertien Vrouwe-kloosters, sijn'er vijf van Nonnen der ordre van S. Augustinus geweest. 't Eerste de Oude, en het tweede waeren de Nieuwe Nonnen, daer nu de Gasthuysen zijn; d' andere drie wierden S. Maria Magdalena, S. Agneta, nu de doorluchte Schoole, en S. Catharine genoemt. De Susters van den derden regel van S. Franciscus

ciſcus hadden ſes Conventen of Clooſters. 't Eerſte wiert S. Urſel, of der elf duyſent Maegden geheeten, dat nu het Spinhuys is, daer van wy hier na ſpreeken ſullen: het tweede, nu het Princen-Hof, noemde men S. Cæcilia: het derde S. Barbara: het vierde S. Clara: 't vijfde S. Maria, en het ſeſte S. Margareta. Van alle ſoorten van bekeerde Sondareſſen was hier een Clooſter, van S. Auguſtijns ordre, en Bethanien genoemt, welk nu de Latijnſche Schoole aen d'Oude zijde is. Het laetſte was het Convent der Sorori-cellarum, die men ook de Swarte ſuſters noemde, die de ſiecken, en inſonderheyt de genen, die met de Peſt beſocht waren, dienden en beſorghden: dit was op de Zeedijck, daer 't ſedert de Convoy-meeſter woonde, en nu noch d' oude Convoy genoemt wordt.

Aen de nieuwe zijde waren vier Clooſters: het eerſte van Nonnen der ordre van S. Auguſtinus, S. Geertruyt toege-eygent, dat nu wooningen zijn: het tweede van den derden regel van S. Franciſcus, en Lucia toegewijdt, 't welck nu het Wees-huys is: het derde der Bagijnen, in wiens Kerck d' Engelſchen nu predicken, en het vierde der Clariſſen, nu het Tuchthuys.

Buyten plag een fray Carthuyſers-klooſter te ſtaen; 't welcke, als een ſeeker Schrijver ſegt, van Hertogh Albrecht van Beyeren, omtrent het jaer duyſent vier hondert gebouwt is. Het is in de laetſte Oorlogen verwoeſt, en niets

daer van overigh, dan eenige oude muuren, het Kerckhof, en een Boomgaert: welcken door de laetſte vergrooting, als geſeyt is, binnen de Wallen gekomen zijn. Onlangs is de gemelde Boomgaert in erven afgedeelt, die aen beſondere lieden verkocht zijn, en nu betimmert worden.

Aen d'ander zijde buyten de Stadt plagh een Clooſter der Regulieren te ſtaen, niet wijt van de poort, die deſelve naem heeft, 't welck omtrent het jaer duyſent vijfhondert ſes verbrandt is. Nae dit ongeval hebben de ſelve Monnicken, buyten Alckmaer te Heylo, een ander gebouwt. Den Hof van dit Clooſter is tot een *Hortus Medicus*, of Genees meeſters Tuyn, door de E. Heeren Magiſtraten verordent, en met vele vreemde en medicinale kruyden beplant.

Laet ons komen tot de Gods-huyſen, welcke hier vele en in goede ordre zijn; ſoo dat Amſterdam daer in meeſt alle andere ſteden, ſoo men 't ſeggen der Uytheemſchen gelooven mach, te boven gaet.

't WEESHUYS.

Het *Weeshuys* verdient, om ſijn oudheydt, d'eerſte plaets: want men bemindt dat ſekere eerlijcke Matrone, Haesje Claes Paradijs genaemt, in 't jaer duyſent vijf hondert drie entwintigh, deſe nutte en noodige ſaak begonnen heeft; dewijl ſy ſeven ofacht weeskens,

Digitized by Google

op

op haer koſten onderhield en opbracht; Maer de Magiſtraet heeft dit goet begin met hare wijsheydt en beleyt gevordert, vermits ſy ordre ſtelden, op wat wijſe men 't ſelve beſtieren ſou. In't jaer duyſent vijf hondert een-en-ſestigh, dewijl d' ouderlooſe Kinderen ſeer vermeerden; heeft men een grooter Wees-huys gemaeckt. Eyndelijck is het S. Lucie-Clooſter in't jaer duyſent vijfhondert tachtigh tot het Weeshuys verordent, en daer toe bequaem gemaeckt; om dat de arme Kinderen, ſoo wel als d' inwoonders en de welvaert der Stadt, aengroeyden. Daer na is 't noch met nieuwe gebouwen verciert, en de wooningen der Jongens en meyskens van elckander, om beſondere redenen, afgeſondert. Voor eenige jaren waren hier meer dan negen hondert Kinderen; tot welckers onderhoud de Magiſtraet al d' inkomſten van dit en 't Carthuyſers-klooſter geſchickt hebben. In't Huys ſijn Meeſters, om de jeught te onderwijſen, daer na doet men hen eenige kunſt of hantwerck leeren.

't LEPROOSHUYS.

't *Leproos-huys* is opgerecht voor de genen, die met de Acker-ſieckte of Melaetsheydt beſmet zijn: deſe hebben yder hare beſondere wooningen; en de vreemden mogen in't Huys niet langer dan drie dagen blijven, afgeſcheyden zijnde van d' andere, die hier een vaſte woonplaets hebben.

Digitized by Google

Noch sijn in't voornoemde huys verscheyde simple, en krancksinnige Menschen, en eenige Costgangers dieder voor haer Leven in zijn.

S. JORIS HOF.

S. Ioris Hof is een plaetse, daer sigh de oude Burgers alleen, of oock met haere Vrouwen, voor een sekere somme gelts, die sy eens voor haer geheel leven uytstellen, van tijdelijcke noodruft versorgen konnen. Dit is een seer nutte instellingh voor de geenen, die weynigh middelen hebben, en bevreest zijn datse daer mede haere aertsche reyse niet sullen konnen volbrengen; want die hebben gelegentheydt om haer selven van het tijdelijcke in sekerheyt (soo immers eenige sekerheyt in het dal der ongestadigheydt te vinden is) te stellen, en sich voor d' uytterste armoede te bevrijden. Het is buyten alle twijffel, dat dit Gebouw, met de nevenstaende Kerck, welck de Fransche Gemeente nu tot haeren Gods-dienst gebruyckt, eertijdts het Clooster en de Kerck der Paulinianen geweest is.

Sint Ioris Hof beforght den onbeforghden kost,
't Sijn macke voogelen, van bekommeringh verloft.

Digitized by Google

GASTHUYS.

Het *Gasthuys* (als de voorseyde onbekende Schrijver, die omtrent het jaer duysent vijf hondert leefde, seght) *is ock in de selve prochie*, (verstaet hier door d' oude zijde) *en het vermaerste Hospitael van heel Hollandt, hebbende meer dan duysent gulden jaerlijcksche inkomsten, uyt twee Hospitalen S. Pieters en S. Elizabeths gemaeckt, van de Nieuwe zijde daer bygebracht.* Maer alsoo de voorige plaetsen te kleyn waren, zijn de Cloosteren van d'oude en nieuwe Nonnen, de grootste in de Stadt, daer toe in't jaer duysent vijf hondert twee-en-tachtich geschickt. In dit en de volgende jaren is dit Godtshuys door verscheyde giften van gemeene en besondere lieden, seer verrijckt: in voegen, dat het nu te recht het vermaertste en rijckste mach ghenoemt worden. Pontanus seyt, dese Nonne Cloosters hebben het Mannen en Vrouwe Gast-huys met een plaets en lange Galdery gescheyden, hebben ock twee ingangen, d'een op d' oude Turfmarkt, en d' andre op d' achterburghwal. Hier worden niet alleenlijck afgescheyden de siecke Mannen en Vrouwen, maer daer zijn ock nieuwe en seer groote gestichte byghevoeght: ock isser een Soldaten-huys voor Krijghs-gequetste, te samen met eenige hondert beddems, Apoteeck en alle noodsaeckelijckheden ten dienst der krancken voorsien.

Digitized by Google

Daer is meede een plaets voor de arme vreemde Reysers; die 'er drie daghen en nachten moogen verblijven, den Beyert genaemt, met dit opschrift:

Drie dagen langer niet huysvest ick die 't behoeft,
De vierde jaegh ick uyt de Schooysters en 't geboeft.

't OUDE-MANNEN-HUYS.

Het *Oude-mannen-huys*, daer oock d' oude Vrouwen woonen, is mede een aensienlijck werck, 'twelck in't jaer duysent ses hondert elf gebouwt is. Seker Schrijver noemt het niet t' onrecht, na mijn oordeel, het Paleys der Armen: want het is soo cierlijck, vermaeckelijck en heerlijck gemaeckt, dat de vreemdelingen daer over verwondert staen. In't gemelde jaer zijn d' armen (die eerst in't jaer duysent vijf hondert vijftigh maer twaelf, daer na vijf-en-twintigh, en in't jaer duysent vijf hondert seven-en-negentig, tot vijf-en-veertigh verordent waren) tot hondert personen, soo Mannen als Vrouwen vermeerdert; en drie jaren daer na noch vijftigh by de vorige gevoeght. Dit gebouw is by na vierkant, met een doorgangh en Galeryen verciert, daer nevens de huyskens en kameren der oude lieden getimmert zijn. In't midden is een fraeyen Tuyn, cierlijck beplant. Voorts sijn'er twee

Digitized by Google

groote

groote eet zalen, en andere gemeene vertrecken. Dit huys heeft oock, als andere Godts-huysen, door bevel der Heere Staaten, vryheydt van impoſten. In het ſelve is een Bornput, die twee hondert twee-en-dertig Voeten diep door den ſlijckighen grondt geboort is, en een ader van geheel ſuyver en verſch water geeft; 't welck in deſe Stadt ſeltſaem, en verwonderens waerdigh is.

DOL-HUYS.

Het *Dolhuys* is voor de kranckſinnigen in 't jaer duyſent vijf hondert twee-en-ſeſtigh, door Hendrick Pauwelſz en ſijn Vrou, uyt het geſlacht der Boelenſen, geſticht. Het beſtaet uyt twee deelen, als het oude en nieuwe: int eerſte ſijn elf huyskens, by welcke in 't jaer duyſent vijf hondert twee-en-tnegentigh, ſeſtien en daer na tot de veertich bygevoeght zijn. Wat voorder is een deel van 't Godts-huys afgebeelt, daer onder deſe woorden ſtaen:

Die met kranckſinnigheydt ſijn begaeft,
Worden hier geſpijſt ende gelaeft.

WALEN-WEESHUYS.

In 't jaer duyſent ſes hondert een-en-dertigh is hier oock een *Walen-Weeshuys*, voor de ouderlooſe kinderen van de Franſche Ghemeen-

meente, opgericht en met noodige ordre voorsien: daer oock een tamelijck getal onmondige jonge lieden gevoedt, opgebracht, en onderwesen worden.

HUYS-SITTENDE-HUYSEN.

Behalven de voorverhaelde Godts-huysen, heeft men hier oock bysonder opsicht op de huys-sittende Armen: waer by verstaen worden, die self huys houden, en door quade tijden en elenden onderdruckt, haer huysgesin niet geheel konnen onderhouden. De Regenten van de Nieuwe-zijde hebben onlanghs een cierlijck Huys, om te vergaderen en d'Aelmoessen uyt te deelen, doen bouwen. Oock is'er voor twee jaren, door de gemeene Huyssitten-Vaders, een fraey en groot Weduwenhof by de Carthuysers gebouwt, met meer dan hondert wooningen voorsien, daer d'arme Weduwen vrye woonplaets hebben.

AELMOESSENIERS.

Des Somers-onderhouden d'Aelmoesseniers oock eenige huysgesinnen, en besteden d'arme ouderloose Kinderen, die in't Weeshuys, om dat hare ouders geen Poorters deser stede geweest sijn, niet mogen komen. Dese hebben oock opsight, dat alle onbehoorlijke bedelaryen geweert worden, waer toe sy een Schout en eenighe Provoosten onderhouden.

DIA-

DIAKONEN.

De Diakonen hebben achtingh op d'armen van de Gereformeerde of publijcke Kerck, welcken by hen verſorgt worden; waer toe ſy in alle Predicatien omgaen, om de aelmoeſſen der Gemeente te vergaderen; gelijck oock doen die van de Franſche en Engelſche Kercken, en andere Gemeenten, als Luthorſchen, Remonſtranten, &c.

In't jaer duyſent ſes hondert vijf en-vijftigh iſſer een groot en heerlijck huys op de binnen Amſtel geſticht, daer de ouderlooſe Kinders, die eertijts by de Diakonen plachten beſteet te worden, nu na 't loffelijcke voorſchrift van d' Ed. Groot-Achtbare Magiſtraet deſer Stede gehouden, en onderweſen worden.

Tot beſluyt der Godts-huyſen ſullen wy hier byvoegen de Werck-huyſen voor Mannen en Vrouwen; want de menichte van Lantloopers en Bedelaers in Hollandt is oorſaeck van 't oprechten der ſelve.

TUCHT of RASP-HUYS.

't Eerſte is het *Tucht-huys*, dat in't jaer duyſent vijf hondert vijf en tnegentich, om de luye boeven en dieven te ſtraffen en tot beteringe te brengen, verordent is. Hier toe is het Clariſſen Clooſter geſchickt, en met een

fraye

fraeye Poort verciert, daer voor een gelade wagen, die van Leeuwen, Beyren, en wilde Swijnen voort-getrocken wort, uytgehouwen is, met dit Latijns vers daer onder.

Virtutis est domare quæ cuncti pavens:

Dat is:

Het is een deught van't kloeck gemoet,
Te temmen dat elck schricken doet.

SPIN-HUYS.

Het *Spin-huys* is in't jaer duysent vijf honderd ses-en-tnegentigh ingestelt: hier toe is het Clooster der Nonnen van S. Ursel verordent en bequaem gemaekt; en men heeft terstont veele meyskens, die gingen bedelen, en sich tot quaet doen begaven, daer ingebracht, om deselve met eerlijcken arbeydt besich te houden, en daer toe te wennen. Andere Vrouws-personen, die in ontucht leefden, sijn uyt de eerloose plaetsen in dese stichtiger gebracht, om, tot groote kosten der Stadt, door dese straffe en geregeltheydt tot een beter leven te komen. Boven de poort of gemeene ingangh is de *Castigatio* of Tuchtingh in steen uytgehouwen, waer onder de volgende regelen; soo gestelt als of sy die self sprack, van den meergemelden Heer P. C. Hooft te lezen zijn:

Digitized by Google

Schricke

Schrickt niet. Ick wreeck geen quaet ; maer dwing tot goet.
Straf is mijn handt ; maer lieflijck mijn gemoedt.

Voor eenige jaren verbrande het meeſtendeel van dit gebouw ; doch wierdt onlanghs daer naer weer heerlijcker, dan het te vooren was, vernieuwt.

't WERCK-HUYS.

Weynigh jaren geleden iſſer noch een derde *Tucht-huys* toegericht, daer alle luye Bedelaers en moetwillige ledichgangers te werck geſtelt worden, daer J. v. Vondel van ſeyt:

Het bezigh Werck-huys kan de Luye Koorts verjagen,
Die voor den arbeyt gruwt, als 't Hooft van alle plagen.

Dit ſal van Kercken, Clooſters en Godtshuyſen genoegh zijn. Laet ons komen tot de wereltlijcke gebouwen ; daer onder d' eerſte plaets verdient.

't OUDE STADTHUYS.

't Stont op de Marckt, en was over de tweehondert Jaren out, en daerom niet ſoo treffelijck, als wel in andere ſteden, doch de ſekerhey-

heyt van het Jaer, waer in het gebouwt was, gingh niet te wis: 'tScheen waerschijnlijk, dat de Vierschaer in 't jaer duysent vierhondert en veertigh, van gehouden steen gemaeckt was, om dat de beeltenisse van Willem de seste, Seventiende Graef van Hollandt, syn Dochter Jacoba, en Hertogh Philips de Goede, en noch een, wiens naem daer niet bekent was, boven de tralien vande Vierschaer te sien waeren, 't ander deel geleeck ouder te sijn, 't was oock vermeerdert met Sint Elizabeths Gasthuys, waer van de Straet dieder nevens liep de naem had. 't Was met een redelijcke hooge toorn versien, die in't Jaer duysent Seshondert en een gerecht wiert, om datse wat overhingh, en daer na wierder een deel van genomen, om swarigheyt van omvallen voor te komen, aldernaest de Vierschaer daermen na boven gingh stont ghe schreven, *Audi & alteram Partem*, daer waeren verscheyde vertrecken voor d' Ed. Achtbare Heeren Borgermeesteren, Scheepenen, Thresoriers, Weesmesteren, en andere vergaderingen.

Inde Scheepens kamer stont een Schildery, vertoonende de geschiedenis der nachtloopers en haer straffe. Als om de bouwvalligheyt, daer niet als ongeluck uyt te vresen stont, ten lange lesten by d' Ed. Achtbare Magistraet beslooten was, een Nieuw Raet-Huys te bouwen, en t' Oude al voor een gedeelte afgebrooken was, geraeckten 't overige, dat noch tot noothulp gebruykt wiert, buyten weten waer door,

in

Digitized by Google

in brant, daer de trouwe Borgerey soo vlytig by was, datmen 't gelt vande Wisselbanck, Stadts Papieren en alles wat nootsaecklijck diende geberght, uyt de schrickelijcke brant behiel. Dat ock verwonderens waerdig was, sy beschermden 't nieuw begonnen gebouw, datter dicht achter aen quam en al tamelijck hoogh boven de aerde was, soo dapper, datter niet aengeblaeckt noch geschent wiert.

Vondel in zijn Inwydinge van't Stadhuys, spreeckt onder andere rampen van een brandt aldus.

„*Markurius* verzinckt in 't smishol van
„Vulkaen,
„Beveelt hem 's middernachts dien ouden
„romp te sloopen.
„Vulkaen, toen't nachtglas net ten halven
„was verloopen,
„De wachters van den slaep beschooten,
„stom en stil,
„Vergaten hunne wacht, voltreckt Satur-
„nus wil,
„Ontsteeckt het zolderveen van boven,
„met zijn voncken,
„Het veen geraeckt in brant, dat eertijts
„lagh verdroncken:
„Dus brant het vier den balck, den zolder,
„en het dack.
„De gansche stadt waeckt op. De vlam
„ging op, en stack
„Het torenbuskruyt aen, nu rusten geene
„bedden,

Digitized by Google

De

„De trouſten ſchieten toe, en reppen zich
„en redden
„De brieven, boeken, geldt, trezoor, en
„banck en ſchat,
„En bergen in dien brant de ziele der gant-
„ſche ſtadt;
„Terwijl de vlam in top blijft weiden, als
een wonder,
„Uit gunſt, die t' vier ons droegh, dat tijt
„gaf, om van onder
„Te redden have, en goet, ten oirbaer van
„'t Gemeen:
„Dus liet Vulkaen hier niets dan muur-
„werck, puin, en ſteen.
„Waer na de Boukonſt breet haer vleugels
„ging ontvouwen,
„De nieuwe Phenixpluim en kroon van
„'s lants gebouwen,
„Als rijzende uit den grave en d' aſſche
„en 't lijck van 't out,
„En een gheduurzaemheidt van eeuwen
„toebetrouwt.

't NIEUWE STADTHUYS,

Dat niet buyten reeden het achſte Werelts wonder genoemt wordt; Is onder de Regeeringe van de Borgermeeſteren Cornelis de Graef, Waveren, Maerſeveen, en Geelvinck, en Stadts Seſ-en-dertigh Raden vaſt geſtelt, en ten tijde der Regeringh van Graef, Pankras, Valckenier en Schaep,

d' eer-

d'eerste steen, syn de wit albast, daer van geleit, met dit opschrift: DEN EERSTEN FONDAMENTSTEEN IS GELEYT DOOR GERBRANT PANKRAS (*van Erpecum.*) JACOB DE GRAEF, SYBRANT VALCKENIER, EN PIETER SCHAEP, DER HEEREN BORGERMEESTEREN SOONEN EN NEVEN, * DEN XXVIII OCTOBER, * M DC XLVIII. 't Selve staet nu aen alle kanten van buyten en binnen in wit gehoude steene muuren soo volkomen na de boukunsts orden uytghewrocht, dat het scheut vry van berispers angel is. Men sieter van buyten en van binnen, de drie uytgekoren vande vijf aeloude colommen, soo aerdig verknocht en net uytgewrocht, met gestreepte muurpylasters, hangende Festoenen, Capiteelen, Friesen en Lysten, elck om 't rijkst, die voor d' oude niet en swichten.

Het Ooster voorhooft vertoont in wit albast, een Dochter uytbeeldende Amsterdam, met een Keysers kroon tot hoofcieraet, de Leeuw stut haeren stoel, en waeckt aen elcke zy: de water gooden slaen een ongelijck geluyt, en verbreyen haren Lof: de Zeegoddinnen vereeren haer met Wier, Crans, Mosch, en Palmen: de Crokodil, de Swaen, en Zeehont dompelen in en uyt het water, de Tritons trompetten, de Dolfijnen, Mereminnen, en Zee-gedierten van alle deelen der werelt staen haer ten dienst.

De gevel sal in't op voeren Voorsichtigheyt en

en Vreede, Rechtvaerdigheyt bekleet de slinkerhant, en weeght een yders Recht.

Hoe Heerlijck dat den Tooren wesen sal, kan lichtelijck uyt het onderwerk geoordeelt worden.

De achter gevel in 't Westen, beelt uyt de Staet, inde gedaente van een Dochter, dragende de hoet van Marcurius, en spiegelt sich, omheynt van Graetboogh, Compas, Caertboeck, Caert en Stuer, Canaster Bael, en kas slingerende voor haer voeten, al Schatten die door winst de Coopmans sorgh versachten, vande vier werelde uyt verscheyde lucht offeren de Goddinnen uyt eerbiedigheydt haer vruchten, 't Goutrijck Amerijcke, 't wytheerschent Asia, 't Leeu voedent Afrike, en 't Burgerlijke Europa ontvouwen door dien schat haer gunst, en dragen dese Stadt die alle kusten kent, nu zeylt en bewandelt, in haer schoot.

Drie beelden sullender boven op staen, de Sterckheyt, de Vrede, en Atlas die den Hemel op zijn schouderen draeght.

Den ingangh toont voor eerst de Vierschaer, die om en t' om Albast en Marmer is, daer Salomon in 't midden het duystere gheschil, in't levendige kint scheyt.

Ter rechter zijde laet Seleucus sijn een oog uytsteken, om 't halve ghesicht van sijn beklaeghde Soon te sparen, en onbesproocken en oprecht sich in't recht te toonen.

Ter slincker syde eyscht Brutus Hals-roede van syn Soons, die int heymelijck met Tar-

quijn

quijn getreden waeren, om Romen te verraden.

Daer de Vierschaer ten oordeel sit, verschijnen voor haer oogen 't Rechtvaerdighe Gerecht, en voorsichtigheyt, want alle Vierschaeren doolen, daer dit paer susteren gescheyden worden.

Aen beyde syden daer verby gaende, siet men twee vierkanten, daer het licht van boven tot d' ondergront valt, daer tusschen beyde metael geschut sal rusten.

De Noorder zyde hout de Geyselaers besloten, en onder die sitten misdadigers, en die tot klingh of strop ghedoemt worden, naest de Gyselkamers is de Pijnkamer met sijn toebehooren, en de huyshouding der Cypier: In't West woont de Concierge, in 't Zuyden is de Wisselbanck met alles wat daer aenklevende is, en de toets kamer van Gout en Zilver, aen d' eene zijde van de Vierschaer zijn 's daeghs de Roedragende Boode, en 's nachts wakender de gemeene Borgers, en aen d'andere syde is daegs en 's nachts der Soldaten hooftwacht.

Van daer gaetmen na boven op de groote Burgersael, en treet d' Hemel en Aert kloot met voeten, en sietter twee Werelde gevloert, de Sterren, Son en Maen, en twaelf-teckenen, waer door de Son haer ronde voltreckt, van Jaer tot Jaer.

Langhs de ruyme en hooge Galdery, daer de Sael en twee open plaetsen tusschen leggen, kanmen

kammen na d' Ampt-Heeren gaen, en sien van buyten in Albast uytgebeelt, wat Ampten binnen bekleet worden.

De Borgermeesters Sael bekleet met sijn verreck de Vierschaer van omhoogh, waer in men boven aen de steene verwulffels heerlijcke en konstige Schilderyen siet, gepast op de gelegentheyt der plaets, boven de Schoorsteen is een Tafereel met dit byschrift van J. v. Vondel:

De Soon van Fabius gebiet syn eygen Vader,
Van't Paert te steygen voor Stadts eer en achtbaerheyt,
Die kent geen bloet, en eyst dat by eerbiedigh nader:
Dus eert een man van Staet, het Ampt hem opgeleyt.

In de Justitie kamer treetmen op wit albaste gerechts swaerden, alwaer de gerechtigheyt in 't kooper boven de deur staet, daer s' nachts de Borgers Adelborsten waecken.

De Groote Raedtsael van de ses-en-dertig Raden, is aende slincker zijde, boven de Schoorsteenen zijn twee groote schilderijen, d' eene daer Moses de volckeren wetten voorschrijft, en d' andre daer Salomon bidt en offert, met dus luydende Versen van J. v. Vondel:

Digitized by Google

Daer

Daer Salomons gebedt en offer Godt behaegen,
Wort hem de Wijsheyt 's daechts belooft uyt 's Hemels Troon,
Met eenen Rijckdom, eer en veel gewenste dagen:
Waer Wijsheyt Raden mach, daer spant de staet de Kroon.

In't Suyd-ooſt Paviljoen is de Threſorie daer de Renten of Burgerſchappen of Huyſhuer, de Stadt rakende, betaelt worden, waer uyt Amptenaren, Ambachtſmeeſters en Soldaten betaelingh krijghen.

In't Zuyd-weſt is de Threſorie, Extraordinaris: tuſſchen beyde de Secretary, ten dienſt vande Heeren en Volckeren.

In't Noord-Ooſt worden de Weſen door Weeſmeeſteren gehanthaeft.

In't Weſten is der Schepenen Zael, daer boven d' ingangh met goude letteren ſtaet. *Audi & alteram Partem*, daer elcks recht bewaert wort.

Der Rechten voorſprekers en pleytbeſorgers hebben hun plaets aen elcke zijde, om op hun plicht te letten, en de Keyſerlijcke wetten en keure voor te ſtaen.

Naeſt daer aen vergaderen de Schepenen Extraordinaris.

En aen d' andere zijde de Rekenmeeſters, en hier by is deſolate Boedel en Aſſecurantie kamer.

Digitized by Google

Inde Galderye boven de poorten daermen na boven toe de Commissarissen van Huwelijcks saken en injurien, de Commissarissen van de Zeerechten, en de Commissarissen vande Middelantse Zee gaet, als mede na de Wapen en Krijs-kamer, sietmen twee Schilderyen, waer van J. v. Vondel aldus den inhout uytbeelt:

Hier siegt in Burgerbeert, de grootsheyt van Oranje,
Hy kant sich tegens Romen; en treet in eed verbant;
Soo kantse Willem sich, in 't Harnest tegens Spanje:
De vryheyt Langh verdruckt, sprocke eyndelijck uyt de mont.

De doppre Brunie, een ver der Kermerlanders
Verbeftmen op een Schilt, en sweeren hem hun trouw
Soo viert Nassau het hooft een trots der Spaensche standers,
Vyt welcke duyngront rees het vrye Staets gebouw.

In 't Jaer duysent ses hondert vijfenvijftig, den eersten van Oogstmaent, wiert het Stadthuys ingewijt, onder de Regerende Borgermeesteren, C. de Graef, Maarseveen, Pol en Spiegel, en de Jaermarckt, die men Kermis plagh te noemen, ter gedachtenis van die dagh verleyt,

verleyt, die noch Jaerlijcks op die tijt haer aenvangh neemt.

Hier mede sullen wy met de woorden van J. v. Vondel uyt syn inleydinge van 't Stadthuys tot naerder gelegentheyt scheyden.

„ De bouwkunst, toenze in't werck be-
„ ooghde haeren wensch,
„ Coos tot haer voorbeelt uyt het li-
„ chaem van den mensch,
„ Zoo meesterlijck volbouwt, van buy-
„ ten en van binnen,
„ Dat niets hier aen ontbreeckt, en d' al-
„ lersnelste zinnen.
„ Die dit door snuffelen, van 't meeste
„ aen 't minste lidt,
„ Bekennen moeten dat het allerminst
„ miszit
„ Wat hier een wort berstelt. herstellen
„ is mistellen.
„ Wie dit hervormt, misvormt; laet o-
„ vermeeten, tellen,
„ En weegen wien dit lust; het lichaem
„ schroomt geen licht,
„ Geen klare middagh zon, noch maet,
„ getal, en wight.
„ Zoo blijckt dit bouwsel dan van lit
„ tot lit rechtvaerdigh
„ In evenredenheit, en zulck een bouw-
„ heerwaerdigh,
„ Die ieder bouwer wijst, en als Godts
„ leerkint, trouw

Digitized by Google

„ Het oogh leert slaen op hem, en zijnen
„ schoonsten bouw.
„ De bouwers van 't Stadthuis den eisch
„ der wet voldeden;
„ En volgden zulx de Cunst, dat geen
„ van all' de leden
„ In zijnen stant bezwijckt. Vitruvius
„ trede aen,
„ En zelf Apollodoor, bouwmeester van
„ Trajaen,
„ Wiens naeck noch heden praelt te Ro-
men, voor onze oogen.
„ Zy vinden dit gebouw door al zijn
„ leên voltogen,
„ Van boven tot benêen, geene outheit
„ dit verdooft:
„ Het heeft zijn middenlijf, zijne ar-
„ men, voeten, hooft,
„ En schouders, elck om 't nest: het
„ heeft zijn ingewanden,
„ Elck lidt, elck ingewant zyn ampt,
„ gebruick en standen.
„ Hier leeft en zweeft de ziel van ons
„ Wethoudery,
„ Gelijck een Godtheit in, en ziet het
„ zeylrijck Y
„ Met 's werelts oegsten en Oostindien
„ geladen.
„ De zeven landen zelfs ons Heeren en
„ hun Raeden,
„ Orakels van den Staet, bezoecken
„ reis op reis.

Digitized by Google

„ In

„ In tijdt van oorloge en ongestoorde
„ pais,
„ En leeren beter dan by Griecken en
„ Romeinen,
„ Hoe zich de Grooten hier tot 's na-
„ buurs dienst verkleinen.

Geluck aen de EE. Heeren Regeerders van

AMSTERDAM,

In haer nieuwe Raedthuys.

Doorluchte Stichteren van 's werelts achste Wonder
Van soo veel steens om hoogh, op soo veel houts van onder,
Van soo veel kostelijcks, soo konstelijck gewrocht,
Van soo veel Heerlijckheyts tot soo veel nuts gebrocht;
God, die u Macht en Pracht met Reden gaf te voegen,
God gev' u in 't gebouw met reden en genoegen.
Te toonen wie ghy zyt, en daer ick 't al in stuyt.
Heil zy daer eeuwigh in, en onheil eeuwich uyt.

Digitized by Google

Is't oock soo voorgeschicke, dat dese Muren
Des Aerdrijcks wyterste niet hebben te verduren,
En wordt het noodigh dat het negende verschijn',
Om 't achste Wonderwercks nakomelingh te zijn;
God uwer Vad'ren God, God uwer kind'ren Vader,
God soo na by u, zy die kind'ren soo veel nader,
Dat baere welvaert noch een huys bouw'n besit',
Daer by dit Nieuwe staet, als't Oude stond by dit.

Constanter.

DE WAEGH.

Op den Dam of Merckt, niet wijt van 't Raedthuys is in 't Jaer duysent vijfhondert vijf en 't sestigh, een treffelijcke Waegh van Blaeuwe steen gesticht, dat voorwaer een seer konstich gebouw is, daer allerhande weegbare Coopmanschappen gewogen worden, en doordien, 't sedert die tijt de neringe en welvaert der Stadt seer toenamen, soo wiert d' oude Sint Anthonis Poort, waer van d' eerste steen inden Jare duysent vier hondert acht-en tachtig, den achtentwintigste dach in April geleyt was, mede

Digitized by Google

de tot diergelijck geschickt, en wort de nieuwe waegh genoemt, dese brengen 's Jaerlijcks aen 't Landt en de Stad ontrent twee-hondert duysent guldens op.

OP d' EERSTE WAEGH.

De Waeg, aen dese zy voor 's Raetbuys, weet den zeegen
Van 's werelts Koopstadt met, maer nemmer af te wegen,
Door toevloet vande vaert. Zy voert met haer gewin,
De Stede een' Potozy van daegblijx Silver in,
Door twee paer poorten, als om strijt, van vier gewesten,
Om Hollandts vryen Leeuw te weeliger te mesten.

J. v. Vondel

Tot gerief en dienst van dese Waegh, om paerden en slejen by der hant te hebben, en alle Coopmanschappen aen en af te voeren, is voorleede Jaer, voor de Slepers paerden, door d' Ed: Achtbare Magistraten achter het Stadthuys een stal gesticht, die beter een Coninckljcke Ros als slepers stal gelijckt.

DOELENS.

Amsterdam heeft oock van outs drie Doe-

lens of Schutters hoven gehadt, d'een van d'hantboogh, d'ander vande voetboogh, en de derde van de hantbusse; dwers door de twee eerste, sijn over weynich jaeren twee straten gemaeckt, die met schoone huysen betimmert zijn, de huysen der Doelens sijn ruym en wijt, versien met groote Schilderijen van d'oude en nieuwe tijt, na 't leven konstigh uytgebeelt.

HEERE LOGEMENTEN.

Weynigh jaeren geleden, sijn hier 't twee Heere Logementen toegestelt, d'een aen d'oude, en d'ander aen de nieuwe zijd' in 't oude West-Indisch huys, daer de Stad Vorsten en Vorstinnen, en Gesanten, die Amsterdam komen besoecken onthaelt, en Huysen en Schepen verkocht worden.

't OOST-INDISCH-HUYS

Was eertijts het Stadts Wapen-huys, waerom het noch somtijts by eenige 't Bosch-huys genoemt wort, 't selve is verscheyde-mael met groote aenbouwsels vermeerdert, om d'Indiaensche Coopmanschappen, die schier onwaerdeerbaer zijn, te bewaeren, te suyveren, te verkoopen, en leveren: men sieter in groote vergader Zaelen, Wapenen, Schilderyen, en afbeeldinge der Oost-Indische Landen, Steeden en Slooten. Dese Compagnie reedt de

Digitized by Google

grootste

grootſte Schepen toe, die in Nederlandt gemaeckt worden: neemt Krijghs en Scheepsvolck aen op haere koſten, brenght Legers te velt, en voert oorlogh aen 't ander eynde der werelt: de ſelve Compagnie ſal op Cattenburgh, een Scheeps timmerwerf met alles watter toebehoort oprechten, die ſoo ruym begrepen is, dat ick geloof diergelijcke inde werelt niet te ſien ſal ſijn.

Ter gedachtenis

Ven de leſt geſtorven Bewinthebber,

d' E. Heer

PIETER de CARPENTIER,

Geweſen Generael in Ooſt-Indien.

Overleden den vijfden van Herfſtmaent in't jaer MDC LIX.

De Roomſe Monarchy was eertijds inden rouw,
Als 't opperſte geſagh, van bondelen en bijlen
Verſet ſtont, over 't lijck dat levendigh de trouw
Gehandhaeft had, tot ſteun der ſevenberghſe ſtijlen.
Met recht mach Amſterdam nu treuren om de doot
Van het doorluchte Hooft, dat in een andre werelt

Digitized by Google

Voor vyandlijcke storm in vaste Vestingh sloot
De Hoofdstat, die haer Kroon soo rijckelijck bepereit.
Hoe moedig viel het aen met builderent metael,
En deed den Engelsman en trotse Portugesen,
Met wijs en strengh beleyt, en 't flickerende stael,
Door proef van nederlaegh, zijn strijdb're Zabel vresen,
En biel de dappre handt aen der Molucken dwangh,
Tot dat geboorsaembeyt hun leerde buygsaem buygen,
En houden in den roem op een geduurge gang;
Die jaerlijcx herwaerts aen vertoont de ware tuygen.
De lauweren zijn vers, en blijven welckeloos
In volle kracht en geur; met glinsterende stralen
Tot inder eeuwigheyt, al 't aes zijn leven broos,
Het setten op den top de glans der Generalen.
Daer niet alleen, maer hier, ten dienst van 't Vaderlant.
Om t' effenen 't geschil van 't machtige Amboone
By IACOB, die de sorgh droegh voor de Brielse strant,

Digitized by Google

En voerden op zijn boeft drie Koninclijcke kroonen
En wat 't Ooft-Indiſch-huys aen hem wel is verplicht,
Dat kan de Maetſchappy nu qualijck ſonder ſchreyen
Betoonen, ſla dan toe, dat tranen in't geſicht
Het lijck van CARPENTIER bedruckt na 't graf geleyen.

P. vanden BROECK.

't PRINCEN HOF.

Was eertijts 't klooſter van S. Cecilie, nu is het ten dienſt van de Raden ter Admiraliteyt alhier, ook ſitter de Krijgs-raet deſer Stad: de voorgemelde Raden ter Admiraliteyt, die de Zee-ſaeken beſorgen, hebben op Cattenburgh, een Coninclijck Mageſijn doen bouwen, leggende rontom in 't water, waer in alderhande amonitien en Scheeps nootſakelijcheden overvloedigh zijn, aldernaeſt is haer Scheeps Timmerwerf met al den aenkleve van dien.

DE BEURS.

Is een der uytmuntenſte gebouwen deſer Stadt, waer van de jongſte Soon van d' Heer CORNELIS PIETERSZ. HOOFT, in die

tijt eerſte Borgermeeſter t'Amſterdam, d'eerſte ſteen geleyt heeft, alwaer dit volgende opſchrift te leſen is. *Door Godes zegen is tot gerief vande Koopluyden, deſe Borze geſticht, anno duyſent ſes hondert en acht, den negen-en-twintighſten May, den eerſten ſteen geleyt, en den eerſten Auguſti, duyſent ſes-hondert dertbien, de eerſte vergaderingh ghehouden.*

OP 't SELVE GEBOUW.

„ De Beurs (daer d' Amſtel ſtuit, en
„ door vijf ſteene boogen,
„ Met waterpylen ſchiet, als van een pees
„ gevloogen,
„ Wanneer het water valt, en adem haelt
„ in 't Y,)
„ Ontfangt den burgerzwarm van d' oude
„ en nieuwe Zy,
„ En al het uitheemſch bloet, dat s' mid-
„ daghs hier te gader
„ In eenen boezem vloit, uit zoo me-
„ nige ader
„ Gevloten, leven geeft aen 't lichaem van't
„ Gemeen.
„ Hier wort Merkuur gedient, geviert, en
„ aengebeên,
„ Met zijnen ſlange-ſtock, en vleuglen aen
„ de hielen.
„ Hier zweet het koopmans brein gepropt
„ van vrachten, kielen,
„ Papieren, wiſſelkanſſe, en munte, en
„ beurskrackeel,
„ En

„ En winninge, en verlies. elck grijpt naer
„ 't beste deel,
„ In schipbreuck, havery, verzekert kist,
„ en packen,
„ En berght zijn have en 't lijf op masten,
„ en op wracken.
„ De weiflende Fortuin smyt blindlingh
„ 's werelts goet
„ Te grabbel in den drangh. de rijckdom
„ stijft den moet
„ Des koopmans, door het lot, soo rijck
„ hem toegevallen.
„ Dan steigeren om strijt de gevels, poort,
„ en wallen,
„ En torens hemelhoog. De Staet en bur-
„ ger draght
„ Getuygen van 't geluck, door schattingen,
„ en pracht.
„ Gewinzucht propt de breede en langhe
„ galeryen,
„ Die brommen in 't vierkant, gelijck een
„ korf, vol byen,
„ En uytgelezen geur, gewonnen op het
„ velt.
Dan roept de Beurs sich heesch: waer heen
„ met al uw gelt,
„ O geldtrijck Amsterdam? mijn nissen
„ zien uw draeven,
„ En missen midderwijl haer drie mael twa-
„ lef Graven,
„ Uit klaren marmersteen te klincken, tot
„ een eer

„Van 't koopmans Capitool of magh my
„nimmermeer
„Gebeuren dit gheluck, het welck mijn
„Beursgenooten
„Verdienden, die het gout met heele sche-
„pen gooten
„In uwen open schoot, door kommer, sorg,
„en zweet,
„Een bouw van uwen Staet, en 't vry lant
„besteedt.

Boven dese Beurs, is aen d' eene zijde de Lakenhal, en aen d' andere zijde zijn winckels, daer men alderhande frajigheyt te koop vint.

't WERT-INDISCH HUYS

Was voor desen op de Heeren marckt, in't gebouw, dat tot een vleeshal gesticht was, en is nu op d' Oude Schants aen 't Y.

De Groenlantsche Compagnie.

Oock ist er een Groenlandsche Compagnie, die 's Jaerlijx Schepen na de koustе geweesten der werelt sent, om Walvisschen te vangen, daerse traen van kooken, die gemeenlijk met groote winste weder keeren.

In dese Stadt sijn noch verscheyde Stadts, huysen, die wy alleenlijck met de naem sullen voor-by-gaen, te weten de Geschut-gietery;

Klock-

Kloock-gietery, Beeld-houwery, Steen houwery, en Stee-Tuyn; daer de Staue houtwerken gemaeckt worden, vier vleesch-hallen een Staalhof en Sydhal, Aceijs en Gilde huysen, en verscheyde andere plaetsen meer.

't SCHOUBURGH.

Hier waeren eertijts drie, daer na twee kamers daermen Comedien of Tragedien speelde, die nu door ordre vande Magistraet tot een geworden zijn, waer toe een heerlijk gebou in't ronde op de wijse van de Roomsche Schouburgh gestichtis, genaemt 't Schouwburgh, met dit opschrift.

De werelt is een spel Tooneel:
Elck spelt zijn rol en krijgt zijn deel.

Hier werden gemenelijk tweemaels weeks, 's maendaeghs en donderdachs Tragedien of Comedien vertoont, die tot stichtingh en onderwijsingh van deughden, en schrick en afkeer van boosaerdige feyten strecken.

Lutersche en Remonstranse Kercken, Mennoniste vergadering, en Joodsche Synagoge.

Buyten de voorgaende Ghereformeerde Kercken sijn hier noch twee van de Lutersche Religie, een van de Remonstranse, en verscheyde Vergaderingen der Mennonisten, oock een Joodsche Synagoge, en twee

Digitized by Google

huysen daer de Poolsche en Hooghduytsche Jooden haer Godts-dienst plegen.

JAER-MARCKTEN.

De Stadt heeft drie Jaer-Marckten, waer van de voornaemste in Augustus komt, en by veele Kermis genoemt wort; d'andre is in het midde van de Vasten, en de derde omtrent Pinxteren.

De groote Weeck-merckt is des Maendags, wanneermen wel op vijf-en-twintig plaetsen door de Stadt van alles op de Straet te koop vindt, en de mindere wordt 's Vrydaghs gehouden.

Stadts- en Weeck-Marcken.

In Amsterdam sijn verscheyde Marckten, waer van den Dam, de Nieuwe Marckt, en de Westermarkt, daer nu de nieuwe zijds Beschuytmarckt is, de voornaemste zijn. 't Oude Kerckhof wert nu tot d'onde zijds Beschuyt-markt vaerdig gemaekt; ook isser een Cooren-marckt, die mede de Kooren-Beurs genoemt wordt. Aen den Dam is een groote Vis-markt, noch een tweede is onder handen, die by de Haerlemmer-Sluys, op de Cingel, gemaeckt wordt.

Buyten de Reguliers-poorte binnen het besteck van Stadts uytleggingh, is een groote Osse-markt, seer vermaekelijck, met menich-

Digitized by Google

te

te van Bomen beplant; en veel ſtallingen voorſien, daer op in 't voorjaer Magre en in 't najaer Vette Oſſe-marckten zijn; deſelve plaets is onlangs met aenbouwing van groote Stallen tot Paerde-marckten geſchickt, dieder in Maert en Auguſtus'sjaerlijx gehouden worden.

PEST-HUYS.

Buyten de Heyligeweghs-Poort omtrent half wegen den Overtoom, is in't jaer duyſent ſes hondert en dertigh een groot aenſienlijck Peſt-huys geſticht, om de Stadt van ſmettelijke ſieckten te ſuyveren, daer den Ridder Hooft aldus van ſeydt:

Als het Drie kruyzigh jaer, na ſeſtien eeuwen ſquam,
VVert dit geſticht, by 't drie Kruys voerend' Amſterdam.

Ander.

In't ſeſtien hondert en noch driemael tienſt' jaer,
Leit hier den eerſten Steen Cornelis Haſſelaer.

Ander.

Staet af, geſonden, en van deſen ingang yſt.
Dit 'smaer een Graf, daer doch ſomtijts een lijck verrijſt.

Digitized by Google

Ander.

Ander.

De selfste dagh der Doode dit binnen Sien in schoe;
Een onsuyvre plaets, hout suyver al de stet.

Ander.

Hier smoortmen 't smettend vuur dat wonden broeyt uyt winden.
Zijn ziecken dient elck buys: dit siecken en gesonden.

LATYNSCHE SCHOOLE.

Tot besluyt der Stads gebouwen, sullen wy met de Schoolen eyndigen: hier sijn twee gemeene Schoole aen beyde de zijden een, yder heeft een Rector een Conrector, en eenige onder-meesters na ordre der Schoole, en twee Schrijf meesters; soo datter gemeenlijk twintigh in't getal zijn, om de Jeucht in't Latijn en Griecx t' onderwijsen, die de Stadt selfs betaelt. Over dese Schoole zijn vijf Achtbaere mannen door de Magistraet, tot Scholarchen gestelt: waer toe drie uyt de Magistraet selfs en voorts een Professor, en een Predicant gekooren worden.

DOORLUCHTE SCHOOL en Bibliotheek.

In't jaer duysent ses hondert twee-en-dertigh, hebben d' Achtbaere Regeerders deser Stadt

Stadt een Doorluchte School opgerecht, in de Kerck van't oude S. Agnieten Clooster, daer in alle Faculteyten door Geleerde mannen gelesen wort; boven de Leer-plaetse is de Bibliotheek of Boek-kamer der Stad, die met veele treffelijcke Boecken versien is.

TREFFELYKE HUYSEN, Straeten, Grachten, Burgwallen, Sluysen en Bruggen.

De voorder heerlijke gemeene Huysen, menichte van Straaten, Sluysen, steene en houte Bruggen, Grachten en Burghwallen, die over al met boomen beplant zijn, en wel een Bosschagie van tien duysent bomen souden kunnen uyt maecken, zijn soo veel, datse schier ontelbaer zijn.

STATS-POORTEN.

De Landt zijde van Amsterdam heeft tot sluytingh van haere Vesten, vier Poorten, de Haerlemmer, Heyliweghs, Reguliers en S. Anthonis en twee Waeter Poorten; buyten de Haerlemmer en Reguliers, zijn soo veel Saegmoolens, datmense schier machtig souw achten, om heel Nederlandt met Deelen te konnen voorsien.

Nu sullen wy om niet te lang t' Amsterdam te blijven, ons na het Y begeven, sonder te vergeten aen te mercken; datter door de goede voor-

voorsorgh van d' Ed: Groot Achtbaere Magistraten, groote Magezijnen van Graen en andre behoeftigheden voor eenige jaren in voorraet, wol gepropt zijn.

d'Y-kant vertoont en levert uyt, de Soutketens, de Bikkers en verscheyde Eylanden, Teertuynen, ongelooffelijke veel Hout-tuynen en Haringh-packereyen, die gesamentlijk van beyde zijde met Timmerwerven beset sijn, daer men soo groote Schepen bouwt, als uyt de Nederlanden na eenige deelen der Werelde gesonden worden.

Die nu het oogh gelieft te slaen op de Schepen die voor de Stadt ten Ancker komen, en afvaeren, sal verwondert staen over 't gesicht van duysende Schepen, die na alle Zeylbaere deelen der Werelden heen en weer vaeren, soo dat J. van Vondel wel met recht mag seggen:

Het Y en d' Amstel voên de hooftstad van Europe,
Gekroont tot Keyzerin; des nabuurs steun, en hope;
Amstelredam, die't hooft verheft aen 's hemels as,
En schiet, op Plutoos borst, haer wortels door moerasch.
Wat watren worden niet beschaduwt van haer zeilen?
Op welcke merckten gaet sy niet haer Waren veilen?

Digitized by Google
Wat

Wat volcken zietse niet beschijnen van de maen;
Zy die self wetten steldt den gantschen Oceaen?
Zy breit haer vleugels uyt door aenwas veeler zielen,
En sleept de werelt in met overlade kielen.
De welvaert stut haer Staet, so lang d' aensienlijckheit
Des Raets gewetens dwangh zijn boozen wil ontzeit.

AMSTERDAM spreeekt.

Vraegt iemandt, wat my maeckt de beurs van Kristenrijck?
Waerom de Hanzesteên my als haer speelnoot setten?
Waerom ick Zeegodin de vlagh voor niemant strijck?
En op en ondergang gehoorsaemt mijne wetten?
Aenschou de Croon, daer ic mijn vlechten meê vercier:
En hoe myn kruin, recht op, de starren gaet doorgringen.
Ick zwets, als andren, niet van harsseloos laurier:
'k Geef rede en klaer bescheet van onverzierde dingen.
Het reuckloos Vlaendre hiel zijn eighen Graef gevaên:

Digitized by Google

On-

Onnoosle sprengkten bloets de Brugsche
straet besmetten;
Dies schoot de vader, heet van wraeck, het
harnas aen:
Zelf Fredrik draeft in't velt om zynen
zoon t'ontzetten.
De standers worden vlug: de hoef doorwroet het stof:
O groote stad van Brug nu zal 't uw welvaert gelden:
De haven wort gestopt: de koopman neemt
verlof.
Toen erfde iek Amsterdam de gunst des
hooghgemelden.
Myn trouwheyt is den Vorst gebleken menighwerf;
't Zy dat hy vry was, of in vangenis most treuren:
Weshalve, op dat het streck' tot 's Bruggelings bederf,
My wort bevolen 't hooft te water uyt te
beuren.
De Coning kroont mijn pruick met heyligh
Diamant,
En spreeckt: 'k Maeck u voogdes, te water
en te lant.

Gelijck Amsterdam door Godes zegen in Grootheyt en machtige Rijckdom d' uytmuntenste van de Vrye Vereenighde Nederlandtsche Steden is, soo onthaeltse oock met groote pracht en Maeltijden de Nabuerige Coningh-

Digitized by Google

ninghlijcke Gekroonde Hoofden, Princen Princeſſen, Graven, Gravinnen en Geſanten, die haer konden beſichtigen; als bleeck in den jaere duyſent ſes hondert acht-en-dertigh, toen Maria de Medicis de drie Coninge-Moeder; de Stadt met haer beſoeck vereerde, 't Grofgeſchut donderde van de Wallen, de Stadts Ruyters-Bende haelden haer in, en geleydenſe tot het Princen Hof: de Borgery ſtondt van d'Haerlemmer Poort met dubbele ryen in 't geweer, daer de Coningin met haer byhebbend geſelſchap tuſſchen door-reedt: op den Dam en andre plaetſe waren Triumphboogen opgerecht, daer Vertooningen uytbeeldende de Luyſter van Vranckrijck en Medicis. Onder andre wiert op 't Rockin, midden op 't water, daer een twee-zydigh Toneel gemaeckt was, de Coningin door een ſchoone Maeght, ſtaende in een Kogh Schip, gelijck 't oudt Wapen der Stadt is, met deſe Vaerſe, door van de Vondel gemaeckt, verwelkomt:

Met welck een offerhand zal ick den Hemel dancken,
Dat my beſoecken komt de grootſte Koningin,
Die bey de werelden beſchadewt met haer rancken,
En my een voorſpraeck ſtreckte, en trouwe moet Vriendin
By Vader en by Zoon, in haere Heerſchappye?
Weeſt over wellekom gegroende Marye.

Digitized by Google

Omtrent vier jaeren daer nae wierdt haer Dochter Henriette Marie, Coningin van Engelandt, op diergelijcke maniere, maer met veranderingh van Triumph-booghen en Vertooninghe ontfanghen.

Voorlede jaer wierdt de Keurvorstin van Brandenburgh, en haer Vrouw-Moeder de Princes Douariere van Oranje, met veel treffelijcke Personagien der Vorstelijcke Huysen van Oranje, Anhalt en Nassouw, &c. alhier heerlijck inghehaelt, door de Stadt reden selsthien Staecy-waghens, die haer op de Merct vertoonden, toen d'Edl. Groot Achtbare Heeren Borgermeesteren der Stadt Amsterdam haere Vorstelijke Doorluchtigheden op 't Raedt-huys vergasteden; daer na wierden op 't Schouburg Vertooningen gedaen; de Wagens en Vertooningen waren met d'inhoudt van dees beduyselen, door J. Vos gestoffeert:

d'EERSTE STAATCY-WAAGEN.

Hier ziet men d'Eendracht voor de Staat in top ghesteeghen,
Waer d'Eendracht sich vertoont verkrijgt men Kracht en Zeegen.

DE TWEEDE.

Het aadlijck Gelderlandt is stout in oorloghstochten.
De zeege wordt niet dan door dapperheidt bevochten.

Digitized by Google

DE

DE DERDE

't Gezeegent Hollant ſteunt de Staat der vrye ſteeden.
De Nijdigheit is beſt door weldaân te vertreeden.

DE VIERDE

Het ſtrijdtbaar Zeelandt bruiſt gewapent door de baaren.
Wie op een Scheepskroon hoopt zal geen gevaar ontvaaren.

DE VYFDE

Het vruchtbaar Uitrecht pronckt met oud' nieuwe wetten.
Wie op zijn voorrecht ſteunt laet zich niet licht verzetten.

DE ZESTE

't Manhaftigh Vrieſlandt brandt, om Vryheidt te behouwen.
De vryheidt is de gront om Staaten op te bouwen.

DE ZEVENDE

Oudt Over-Yſel pleeg voor onraat op te paſſen.
Een wakker krijgſman hoedt veel andre voor verraſſen.

DE ACHSTE

Hier ziet men Groeningen, beroemt op vruchtbaarheeden.

Digitized by Google

Wie voor zich zelver oeft, deez' oeft voor andre ſteeden.

DE NEGENDE

Naſſouw is door de keur, op d' Adelaar geſteegen.
De krijgs-deught is niet dan met ſcepters op te weegen.

DE TIENDE

Hier is hy, die voor 't Landt, door 't moordtſchut is gebleeven.
Wie voor de Vryheidt ſterft zal door zijn doodt herleeven.

DE ELFDE

Prins Maurits heeft het Landt geredt, tot heil der Staaten.
Een moedigh Krijghshelde vecht niet min dan zijn ſoldaten.

DE TWAALFDE

Hier ziet men Fredrik die de vreede heeft bevochten.
De Lauw'ren worden beſt met vett' Olijf door-vlochten.

DE DERTIENDE

De tweede Willem boeit de Krijgh tot ruſt der Steeden.
De Landen bloeien beſt in ſchaaduw van de Vreede.

Digitized by Google

DE VIERTIENDE

Hier leert d' Oranje-ſpruit de deugdt en ſchranderheeden.
Door Gods-dienſt en Vernuft bekoort men Landt en Steeden.

DE VYFTIENDE

De Danckbaerheidt beſtraelt d' Oranjes-oorlogs-daaden.
De Krijgs-deugt paſt een krans van goude lauwerblaaden.

DE ZESTIENDE

't Benijde Amſterdam is moedigh op Naſſouwen.
Wie dappre Helden eert kan Staat en Steeden bouwen.

D'EERSTE VERTOONING OP 'T SCHOUBURGH

Hier wordt Naſſouw gekroont tot Hooft der Duitſche Staaten.
De hemel biedt hem hulp voor 't woeden van 't gewelt.
Wie zulk een wapen heeft beſcherms zijn onderzaaten.
Zoo wordt het Stamhuis van Naſſouwe vaſt geſtelt,
En ſchittert als de zon in d' oogen van Europa.

Digitized by Google

De kroon en rijxſtaf zijn voor heldendeugt te koope'.

DE TWEEDE

Hier ziet men Neederlandt in klem van yzre banden.
De Cunſt en Neering vlien door't nypen van de noodt.
Prins Willem wapent zich tot heil der zeve Landen.
Wie voor de Vryheidt vecht, ontziet noch ſtaal, noch loodt.
De Dankbaarheidt verſchien, om d' oorlogs-moedt te loonen.
Wie dapperheidt erkent heeft deel aan lauwer-kroonen.

DE DERDE

Hier ziet men 't Huwelijck van Anhalt en Naſſouwen.
De Goden zijn vol vreugdt, en zweeven om 't outaar.
Zoo zag men Peleus met de ſchoone Thetis trouwen.
Vulkanus brengt geweer: maer Venus ſchutters-ſchaar,
Gedoogt noch harrenas, ſtagzwaarden, noch helmetten.
De wapens paſſen beſt op Mavors moordt-banketten.

Digitized by Google

VING
voor helden

DE

te in Kle

n door't

r heil der

cht, ons

om d'

el ma

Digitized by Google

A.

Digitized by Google

GOUDA.

GOuda is de leſte van de ſes groote Hollandſche Steden, daer *Remerus Snojus* aldus van ſchrijft: In't Jaer duyſent twee-hondert twee- en-ſeventig, is onder Floris de Vijfde, de Stadt Gouda in Hollandt, aen de kant van d'Yſel geſticht, want doen den Rhijn by Leyden geſtopt was, zijn de Riviere uyt den ſelve Rhijn, op een andere zijde gevloden, lopende uyt d'Yſſel en de Leck in de Maas. Als dan de Schipvaert niet open en d'uytganck ſo vry niet en was, als wel eertijts, ſo zijn de Rivieren om geleyt door ſlooten en grachten, en oock te plaatſe daer de Stadt nu is, wiert een ſeer kromme gracht gemaeckt, loopende inden Rijn by Alphen, daerſe met een ſluys geſlooten wert, om dat d'Yſſelſtroom de Landen niet overloopen ſoud', doen heeft de haven der Scheepen meer en meer toegenomen, en men begonder eenige herbergen en huyſen te bouwen, die in korten tijdt ſoo toenamen, dat de geen die daer omtrent woonden, de Moraſſen verlieten, en die verſpreyt woonden by d'Yſſel-dijck, t'ſamen quamen, en meynden de kerck te vervoeren ofte veranderen, alſoo de plaets ſcheen Veſten te vereyſchen. Hier naer vermerckte de Graef van

Digitized by Google

Bloys, die dit geweeste toebehoorde, dat het getal der inwoonderen dagelijcks aenwies; soo wiert dese plaets op de manier van een Stadt, met vesten en grachten geslooten, gelijckmense nu siet; zy geniet een geduurich gety, op en neer vloeyende van d' Yssel met soet klaer water, soo bequaem om bier te brouwen, dat het in ons gantsche landt, nopende de koleur en smaeck weynich gelijck heeft: dit wordt daer mede bewesen, datter inde selve Stadt meer als drie hondert Brouweryen sijn geweest, die haer Bier door Hollandt, Zeelandt, en voornamentlijck in Vlaenderen vertierden. De Stadt wort vermaert by vreemdelingen om haer beleeftheyt, en heeft een seer aengename getemperde lucht; en is wel bevonden, dat wanneer andere Steeden met de Peste besmet waren, datse dan vry was: de Borgeren sijn oprecht en eenvoudig, en de Magistraten wijs. Rontom de Stadt op de cingel sijn schier oneyndelijke veel oogst en bloem tuynen, die inde Lente en 't begin des Soomers over de heele Stadt een aengename reuck geven.

Boxhornius verhaelt in sijn Tonneel van Hollandt, dat in den jare duysent twee hondert twee-en-'t seventich, Graef-Floris de vijfde, en andere daer na aen die van Gouda verscheyde privilegien en brieven verleent hebben, die aldus luyden:

Floris Grave van Hollandt en Zeelandt, doen te kennen een ider geheele vergaderinge, dat wy uyt onse vrye wille en sententie van onsen Raedt;

Digitized by Google

gege-

gegeven hebben aen den Edelman Niclaes Cats, om de besondere dienſten, die hy ons gedaen heeft, en noch ſal doen, en goet gevonden hebben te bevrijden onſe Burgers van Gouda, van deſen tijdt aen, van alle ſchattinge onſes Tols, en mede de goederen die ſy leyden en voeren door ons geheel Landt. Wy hebben ock aen haer de ſelve rechten toegelaten, die de Leydenaers hebben. Item van wat ſaecke de Schepenen van Gouda ſullen oordeelen, de welcke ſy niet en verſtaen, ſy ſullen gaen tot de Schepenen van Leyden, en't gene dat ſy ſullen ordonneeren uyt haer ſententie, ſal vaſt gehouden weſen. Ten anderen, de Goudenaers ſullen gehouden weſen ons te dienen in onſen Krijghſ-tocht met vijf mannen tot haer eygen koſt. Tot getuygeniße der waerheyt is onſen Segel gehangen aen de tegenwoordige brieven. Gegeven in't jaer duyſent twee hondert twee en-'t ſeventig, 's Dijnſdaechs naer S. Margriet. Wy Iohan door Godes genade Biſſchop van Vtrecht tot getuygeniſſe der Waerheyt hebben doen hangen onſen Segel aen deſe brieven, in het jaer duyſent drie hondert vijf-en-dertigh, den naeſten Donderdach naer den Feeſt-dach der H. H. Petrus en Paulus.

In't jaer duyſent driehondert vier-en-vijftich, heeft Johan van Hinnegouwe, Heere van Beaumond aen die van Goude dit Placcaet van de ſucceſſie der baſtaerden, inde Vaderlijcke goederen gegeven, 't geen Aelbrecht van Beyeren veertich jaer daer na beveſtigde.

VVy Iohan van Hinnegouwe, Heere van Beaumondt.

Digitized by Google

mondt, doen eenen yegelijck te kennen, dat wy aen onse lieve en getrouwe Burgers van Gouda gegeven hebben, ende geven van desen tijdt aen eeuwelijck, dat alle de Baſtaerts, alſoo veel alſſer daer tegenwoordigh woonen, oft in toekomende tijden ſullen woonen, ſullen mogen haer goederen erven, als oft ſy geboren waren uyt rechtveerdigh en echtlijck houwelijck, &c. Ghegeven tot Schoon-hove, in't jaer duyſent driehondert vier-en-vijftigh.

Inden jare dertienhondert twee-en 't seventigh, heeft Johan van Blois, Hertogh van Gelderlant, de selve Stadt vry gesproocken van alderhande tollen te betalen in Gelderlandt, en Zutphender-landt, gelijck dese brieven luyden:

Wy Iohan van Bloys, door Godes genade, Hertoge van Gelderlant, Grave van Zutphen, en Machtelt Hertoginne van Gelderlant, en Gravinne van Zutphen, willen met dese Brieven dat een yegelijck wete, dat wy de gunste ende onse goede genegentheyt, die wy dragen tot onse Lieve ende getrouwe Burgers van Goula, om de besondere dienſten, die ſy ons bewesen hebben, en noch bewijſen ſullen, gegeven ende verleent hebben aen deselve, dat ſy eeuwelijck ſullen vry wesen van Tol en Schattinge door alle onse Landen van Gelderlant en Zutphen lant, ſonder eenich tegen-ſpreecken, oft van ons, oft van onse nakomelingen. Daerom bevelen wy aen alle onse Tollenaeren, dat ſy de voorſeyde Burgers van Gouda ſouden vry ende vrancus laeten gaen, ſonder den Tol te betaelen.

't Welck,

't Welck, aengesien wy voorgenomen hebben vast ende te houden, wy hebben doen hangen aen dese Brieven onsen segel tot Arnhem, in't jaer duysent driehondert twee en 't seventigh, den 16. Maert.

In't jaer duysent driehondert acht-en-t'negentigh overleed Johan, den leste Graeve van Blois, van wien de Heerlijckheden van Gouda en Schoonhoven zijn gevallen aen de Graeve van Hollandt Snojus seyt: *Ses jaren voor de doodt van Albrecht is gestorven sonder kinders N. Grave van Bloys, heerschende over Goude en Schoonhove, den laetsten van't Huys van Bloys die quamen uyt Iohan van Beaumondt, alsoo dat de voorseyde Steden sijn als dan gevallen aen het Graefschap van Hollandt. Hy hadde voort geteelt een Bastaert, Iohan van Bloys, Ridder van den welcken die van het huys Treslong af komen.*

In't jaer veertien-hondert en seven, heeft Willem de Seste aen die van der Goude veele Privilegien gegeven, waer van de voornaemste hier in begrepen zijn.

„ Wilhelm Paltsgrave van den Rhijn, Her-
„ togh van Beyeren, Grave van Hinnegouwe,
„ Hollandt en Zeelandt, geven een yegelijck
„ te kennen, dat wy gegeven hebben aen onse
„ lieve en getrouwe Burgers van Gouda, dat
„ sy sullen eeuwelijck vry en vranck wesen
„ van alle Mark-Tollen van Heusden, en Wo-
„ ricum; dat den Schout en Raedts-hee-
„ren deser Stede sullen vermoghen opset-
„ ten en lichten haer excisen, wanneer het hun
„ goet sal dunken, en het gelt dat daer uyt ko-

„men ſal, ſullen ſy mogen beſteden ten gebruy-
ke der Stadt, nochtans op ſulke conditie, dat ſy
„ons voor ſulk een beneficie ſullen jaerlijcx op
„brengen twee-en-tachtigh Franſe Croonen.
„Ende om dat ſy liberalijck quijt-geſcholden
„hebben de ſchult, d' welk mijn Vader, ſaliger
memorie, haer ſchuldig was, ick geve daer-en-
„boven, dat alle de goederen die gedragen wor-
„den aende Markt, ſullen vry weſē van alle Tol-
„len, maer iſt dat die niet verkocht en worden,
„en wederom uyt de Markt gedragen worden,
ſy ſullen gehouden weſen den ſchuldigen Tol
„te betalen, behoudens nochtans het recht,
„d' welk ons toekomt aen de Paerden, van welke
„ſy alle jaren plegen twee ſolumnele Markten
„te houden. Gegeven, den 1 Meÿ, anno 1407.

In't jaer duyſent driehondert een-en-tachtig ſijn de veertig mannē by deſe brieven ingeſtelt.

„Wy Maximiliaen en Maria, door Godes ge-
„nade Hertogen van Ooſtenrijk, Burgundien,
Lotringen, Brabant. &c. Graven van Hol-
„lant en Zeelandt doen aen eenen yegelijck te
„weten; dat de Borgermeeſters, Schepenen ende
„Raets-heeren der Stadt van Gouda, ons ver-
„klaert hebben, hoe dat (ſaliger memorien)
„Philips, Hertog van Burgundien, Grave van
„Hollant, &c. onſen Groot-Vader, gegeven en
„toegelaten heeft aen de Stad van Gouda, om
„der Borgeren ruſte en ſtilheyt t'onderhouden,
„dat ſy altijt ſouden mogen hebben 40. eerlijke
„Mannen, die vier dagen voor dien dag, in welk
„de Magiſtraet verandert wort, ſouden mogen

kieſen

„kiesen en namen, met de meeste stemmen, 18.
eerlijk en vreedsame Mannen, uyt welke veer-
„thien souden gekosen worden, seven Schepe-
„nen van den Stadt-houder en onsen Raedt,
„en uyt de andere vier twee Borgermeesters.
„Maer soo het geviel, datter yemant van die
veertig overleed', of na een ander plaetse ver-
„huysde, dat sy souden vermogen een ander in
„sijn plaetse te setten. Dit niet tegenstaende
„onsen Vader heeft alle jaren ingestelt en ver-
„nieut de Magistraet binnen Gouda naer sijn
„begeerte en beliefte, maer als onse Landen aen
„ons geluccedeert sijn geweest, wy hebben sul-
„ke Brieven doen maken aen die van Gouda.

„Wy Maria, door Godes genade, Hertogin-
„ne van Bourgondien, Gravinne van Hollant
en Zeelant, willen dat een yegelijck wete; dat
„wy gesien en gelesen hebben de Privilegien
„aen die van Gouda van onse voor-Ouders, en-
„de voornamelijk van onsen Groot-vader Phi-
„lips, van d' instellingen der veertig Mannen
„gegeven, de welck Privilegien sijn naermaels
„te niet gedaen van onsen lieven Heer en Va-
„der, saliger memorien. Also datter van dien
„tijt af vele beroerten en oneenicheyden in on-
„se voorseyde Stad van Gouda geresen zijn; en
te duchten en vreesen is, datter meer sullen
„oprijsen, het en sy dat men die voorkome. Om
„de ruste en stilheyt t' onderhouden van onse
„gemelde Stadt, wy hebben voor ons en on-
„se nakomelingen nu ende eeuwelijck toege-
„laten ende geconsenteert, toelaten en con-

„ſenteren, dat die veertich, die in 't leven ſijn van de gene, die mijn Groot vader ingeſtelt „heeft, ſullen mogen andere perſoonen ver- „kieſen in plaetſe van de gene, die oft geſtor- „ven, of in ander plaetſe ſijn gaen woonen, „tot dat het getal van veertigh compleet ſal weſen, op dat ſy aldaer den Magiſtraet ver- „nieuwen, en dat ſy ſullen mogen verkieſen „twee-en-twintich geleerde, eerlijcke en „ſeer vreedſame Mannen, geboren in Hollant, „hoewel datter tot deſen tijdt alleen achtien verkoren ſijn geweeſt, en die ſullen aen ons, „of aen onſen Raedt van Hollant geven acht „Mannen van veertig jaren out, hoewel dat- „ter maer ſeven tot deſen tijt ſijn verkoren „geweeſt; wy laten toe aen onſe voorſeyde Stadt, dat ſy niet alleen twee, maer dat ſy „ſullen eeuwelijk hebben vier Borgermeeſters, „die uytgeleſen ſullen worden uyt die acht „gekoren, uyt de voorſeyde twee-en-twintig; „en uyt d' andere achtien ſullen uytgeleſen worden van ons oft onſen Raedt ſeven Sche- „penen, acht en twintigh jaren oudt zijnde. „Maer die veertigh Mannen ſullen byſonder- „lijck deſe ſorge dragen, dat alle dingen ge- „rechtelijck bedient worden, ende dat de Re- publijcke geen ſchade en komc te lijden. „Maer waert dat het geviel, dat yemant van „de voorſeyde veertigh Mannen daer niet „tegenwoordigh, of van ſijn Borgerſchap be- „roofr ware, d' andere ſullen een ander in ſijn „plaetſe ſetten. Bevelende aen onſe Raedtſ-

Google

Hee-

„Heeren, Officieren en Rechters, aen de „welcke eenichsins dese saake sal toebehoo- „ren, dat sy neerstigheyt doen, op dat alle „dese dinghen stricktelijck onderhouden „worden, ende niet gedaen en werde ter con- „trarien. Gegeven tot Gent, den dry-en- „twintigsten van Maert, in het jaer een duy- „sent vierhondert en ses-en-seventig; de Her- „toginne onderteeckende in haer Raet, in te- „genwoordigheyt van den Hertogh van Cle- „ve, Bisschop van Luyck, Hertogh van Bul- „lion, Adolphus van Cleve en Marcke, Hee- „re van Ravesteyn, Grave van Wincester, „Heere van Gruythuse, Meester Jan van Ro- „merye, Heere in Wyerre, en andere Edelen.

„Maer nu is het gebeurt, dat naer dit Pri- „vilegie gegeven, Godefridus Claykerstant „Hermansz, Wouter Maes, en andere hun „complicen, verweckt hebbende groote be- „roerten, opgeroyet hebben de ghemeynte „tegen hun Wettelijcke Magistraten, also dat „de Magistraten, om hun leven te behouden, „gedwongen syn geweest uyt de Stadt te ver- „trecken, laetende de voorseyde brieven van „onse Hertoginne, de welcke die twee Go- „defridus en Wouter Maes met hun compli- „cen hebben gebroocken en leelijk gescheurt; „en hebben soo vele van ons verkregen, dat „wy hun gegeven hebben nieuwe Patenten „van andere Veertig-Mannen te mogen ver- „kiesen, ende op dese maniere is het geschiet, „dat sy gevoordert sijn geweest tot de Magi-

„straeten, en gehouden hebben de regeeringe,
„tot dat, het bedroch ontdekt sijnde, sy ge-
„bannen sijn, hun goederen geconfisqueert
„sijnde: Maer is gebeurt dat die andere sijn
„herstelt in haer voorgaende hoogheyden en
„eere, dewelcke, vreesende dat andere perso-
„nen diergelijck een twist souden mogen ver-
„wecken, hebben seer ootmoedelijck van ons
„begeert, dat de brieven te niete gedaen sijn-
„de, die wy aen die rebellen gegeven hadden,
„souden willen bevestigen en voor goet hou-
„den die andere Privilegien met nieuwe brie-
„ven; wy alle dingen in onsen Raedt over-
„wogen hebbende, als het klaer en blijcke-
„lijck was met seker en openbaer getuygenis-
„sen, dat de nu verhaelde brieven gegeven sijn
„geweest van de Hertoginne Maria, wy heb-
„ben die wederom bevestight, geapprobeert,
„bevestighen en approbeeren voornemelijck
„met dese brieven, ende ter contrarie te niet
„doende ende casserende die andere, die wy
„gegeven hadden aen Godefroy Claeyker-
„stant, en sijn aenhangers. Revelende, &c.
„Gegeven tot Brussel den 10. Novemb. in't
„jaer 1481.

In't jaer veertien-hondert vier-en-tachtig hebben Maximiliaen en Philippus van Oostenrijck de Jurisdictie vande Magistraet der Stadt vergroot om een vierendeel van een mijl buyten der Goude te strecken.

Nu is de Regering aldaer by na als in andre Steden van Hollandt, bestaende in een Hooft-

Offi-

Officier of Schout: die met de Schepenen recht doet: hy als eyſſcher en uytvoerder, en ſy als oordeelders, voorder ſijnder vier Borgermeeſteren en ſeven Schepenen, en een eeuwighe Raet of Vroetſchap van veertigh perſonen, als vooren geſeyt is.

Gouda heeft om de negen jaren haer omgaende beurt in de Staten Generael, om de een-en-twintig inden Raede van Staten, om de dertigh inde Generaliteyts Rekenkamer, om de vijftien inde Rekenkamer van Hollant, en geduurichlijk haer beurt inde Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt t'Amſterdam.

Haer Burgers ſijn oprecht en trouw, en beminnen de vryheit des Vaderlants: waer van de Hiſtorien getuygen, voornamentlijk in den jare duyſent vijf hondert twee-en-'tſeventig, als ſy haer met de Hollandtſche Steden tegens de wreetheyt van d' Hertog van Alba ſtelden, en den Spaenſchen Coninck afvielen, en den eedt aen Prins Wilhem van Oranje deeden, daer de Heer Hooft in't ſeſte boek van ſijn Nederlantſche geſchiedeniſſe dit volgende van ſchrijft? Dit geſchiede door Heer Adriaen van Switen, die met een hant vol volks, de ſtede Oudewater den negentiende van Somermaent, in't gemelde jaer, omſette; en, ten derden dage daer aen, ook die van der Goude, ſijnde hem, 's morgens vroeg, door eenige goetgunſtigen van binnen, de Klaiweegs-poort met gewelt geopent. Waer op, hy ſelf voor aen, vergeſelſchapt met Jonkeren, uyt den Enge van Utrecht, en

Digitized by Google

Sarklac-

Serklaes uyt den Hage, gevolgt van schaars sestig mannen, geraept volk en oolijk gewapent, sich stracks na de Marckt spoeyde. Een van de burgerwacht, die op't Raethuys was, speurende hem soo swack, bestond sijn spitsbroeders tot weerbieding te vermanen, en sijn bus te vellen. Maer d' andere beletten hem 't afdrucken, en sagen het werck met goeden ooge aen. Swieten, treckende om 't Stadt-huys, kreegh sulck een toeloop, dat hy in kort ses of sevenhondert mannen achter sich sleepte. *En een weynigh daer na vervolgt hy*: Thans riep Swieten de Vroedschap te gader, en deê hen eerst, daer na de Schutteryen, aen den Coning, samt den Prince als stadthouder, eedt doen. Joncker Cornelis van der Mijle, die bevel over 't Slot, en veertigh mannen daer op had, meende na Utrecht om bystant te zenden. Dan sijn bode werdt gevangen; en hy mits dien benoodigt, gelijck getal volcks van den Heer van Swieten boven te laten; in schijn of het daer by blijven soude. Maer 't graeuw ruste niet, eer het hem soo moede gemaeckt had, dat hy beneden quam, en sijn huys in der stadt houden, &c.

Twee jaer daer na dachten eenige borghers de Stadt aen de Spaensche over te leveren, doch d' aenslag wiert ontdeckt, en eenige daer over gestraft.

De Stadt heeft drie jaerlijkse Vrye paerdemarckten, die elck drie achter een volgende dagen duuren: d' eerste gaet in donderdaghs

dertien

derthien dagen voor de Vasten : de tweede Donderdagh te half Vasten, en de derde den achsten Julius : doch soo deselve op een Sondagh komen, soo begint de Marckt op Maendagh, volgens de Privilegien van Coningh Philippus de eerste.

Adrianus Romanus seyt in sijn Tonneel van de voornaemste Steeden der Werelt, Goude is Volck en Schat-rijck, gelegen aen de Riviere d' Yssel: sy heeft schoone en aensienlijke Timmeragien : de treffelijcke Parochie Kerck, die d' eenigste der Stadt is, en eertijdts twee-entseventig Altaren had, vertoont haer by na in't midde van de Stad, en is soo groot als eenige in Hollant, uytgenomen de Haerlemse: want sy gaet in grootheyt de Domkerk van Keulen eenige voeten te boven : sy heeft soo konstige geschilderde Glasen, als eenige die in Hollant ghesien worden; deselve Kerck met haer hoogen Tooren, is in't jaer vijftien hondert twee-en-vijftig, den twaelfden Januarii door't Blixsem vuur jammerlijk verbrant geweest, en weder tot haer tegenwoordige stant gebracht.

Eertijts warender twee Parochie Kercken, ses Cappellen binnen en twee buyten, en elf Kloosters in de Stadt.

Nu sijnder noch vermaerde Gods huysen, als't Gasthuys voor arme siecke en kranckzinnige : een Oude Mannen en Vrouwen huys, en Wees en Leproos en Aelmoesseniers huys. Daer is ook niet lang geleden een Tuchthuys op gerecht.

Digitized by Google

Ter

Ten tijde van Vrouw Jacoba wasser een sterck Kasteel, daer de geseyde Jacoba opgewoont heeft, daer d' ongemeene papieren bewaert wierden.

De Stadts marckt is seer groot en heerlijk, daer omtrent in de midden een seer çierlijck Raedt-huys staet, dat gelooft wordt eertijdts door Vrouw Jacoba, aen de Stadt geschonken is; hier onder is de Vlees-hal seer konstig op Pylaren met een aerdig verwelffel gemaeckt, daer achter plach de Vierschaer, daer de Lijfmisdadigers haer vonnis ontfingen, te staen; maer is over eenighe jaeren afghebroocken.

Gouda is by na ront, maer niet seer sterck, en heeft ses poorten, en diep en wijde grachten: haer Wapen is ses Sterren, welcke Vrou Jacoba, Gravin van Hollandt, als sy in haer swarigheydt daer woonde, met een Doorne Croon omringht heeft.

Tot besluyt van Gouda, schoon die jammerlijcke brant, in den jaere duysent vier hondert acht-en-dertigh by na de gantsche Stadt vernielde, en datter maer omtrent de Haven vijf huysen overbleven, so is de plaets door Godes zegen weder opgebouwt en welvarende gheworden met de Vlas handeling, en't suyveren en opmaaken van'tselve, generen haer veele menschen aldaer.

Omtrent Moerdrecht een half mijl van der Goude, sijn over eenighe jaeren veel Silvere Medalien gevonden, daer op stondt; H. LUDO-

Digitized by Google

Digitized by Google

DOVICUS IMP. en CHRISTIANA RELIGIO.

De Stadt beſit verſcheyde onverſterfelijcke erf-leen Goederen van de Graeflijckheyt van Hollandt, als blijckt by 't Stats Vroedſchaps Boeck.

Nu ſullen wy met d' Hollantſche Steeden, gelijckſe na de ſes grootſte ter vergaderinghe ſitten voortgaen, en d' andre die geen Stem en hebben doen volgen.

ROTTERDAM.

ROtterdam gheleghen aen de Maas, op de mont van de Riviere de Rotte, een mijl van Schiedam, drie van der Goude, twee van Delft, en drie van 's Gravenhage, voert de naem van de Rivier de Rotte, dieder door loopt. d'Hollandſche Jaer boecken en melden niet onder wie, noch wanneer ſy haer oorſpronck nam. 't Is wel geloofſelijck dat om de goede gelegentheydt van de Rivier, de Schippers, Viſſchers en Cooplieden tot haer begin eenige wooningen aldaer eerſt gemaekt hebben: maer ſeker dat Rotterdam in't jaer duyſent twee hondert 't seventigh met wallen omringht wiert, en Stadts Privilegien verkregen heeft. In't Jaer veertien hondert vier-en-veertigh iſſer een Clooſter van Sinte Dominicus Orden geſticht, en vyf Jaren daer nae

na de Tooren van de groote Kerck. In 't jaer duyſent vier hondert twee en tachtigh is het Klooſter der Suſteren van de Carmeliten Orden tot Rotterdam ingeſtelt, gelijck deſe brieven getuygen:

„In den naem des Heeren, Amen. Aen alle „en yegelijcke perſoonen, die dit tegenwoordigh openbaer geſchrift ſullen inſien, ſy kennelijck, dat in het jaer na de gheboorte des „ſelve Heere, duyſent vier hondert twee-en„tachtigh, indictie vijfthiende, den vijf-en„twintighſten dach van den Maent Novemher, ten een ure, van den Pauſelijcken ſtoel „des alderheylichſten in Chriſto Vader en on„ſe Heere, Heer Sixtus, door Godes voorſich„ticheyt Paus de vierde in het twaelffte jaer „in tegenwoordicheyt van my openbaer Notaris, en van de getuygen ondergeſchreven „daer toe beſonderlijk geroepen en gevraegt, „ſijn perſonelijck ghepreſenteert geweeſt de „Godtvruchtige en Religieuſe perſonen, A„gatha Johans dochter, moeder oft Regeeſtere, Aef Wouters dochter, onder-regeeſtere, en „Maria dochter van Isbrandt van Haerlem, „geprofeſſede ſuſters, Urſula Jacobs dochter, „Theodrica Albrechts dochter, Eems Hen„dricx dochter, Eliſabeth Pieters, en Megdalena Diedricx, altemael geeſtelijck, Anna „Hendrix dochter, Maria Gijſ-brechts doch„ter, en Fidis Johans, tegenwoordig noch niet „geeſtelijk, van een nieuwe plantinge oft con„vent der Suſters van de Carmeliten Orden

Digitized by Google

tot

„tot Rotterdam, Biſdom van Utrecht, ſalig-
„lijck begeerende en ſeer verſoeckende onder
„de vlogelen van de Moeder heylige Kercke,
„en met hulpen tegen alle verſtooringen oft
„quaede ingevingen opghevoedt, oock be-
„ſchermt en bevrijdt te worden. Daerom ſo
„voor haer als oock voor toekomende naer-
„volgers, hebben ſy ootmoedelijck in Chri-
„ſto gebeden aen den Eerweerdigen en Godt-
„vruchtigen Vader, Meeſter Albrechtſz, Jans
van Haerlem, hoogvermaerde Profeſſor in
„de H. Theologie, als oock weſende in deſe
„tegenwoordighe ſake Vicaris van den Eer-
„weerdigen Heere Meeſter Provinciael der
„Provincie van Neder-duytſchlant des voor-
„ſeyde Carmelijten Orden, op dat hy de
„voorſeyde Perſoonen ſoude believen aen te
„nemen, en haer nakomelingen des voorſey-
„de Convent van Rotterdam onder de be-
„ſchuttinge, Regel en Orden der ſalighe en
„glorieuſe Maget Maria van den Bergh Car-
„melus, met alle en yegelijke Privilegien en
„aflaten, eenichſins gegeven aen 't ſelve Or-
„den, ſoude believen gewillichlijk aen te ne-
„men, toelaten en ontfangen. Tot welcke
„bedingen, als rechtveerdigh en redelijk we-
„ſende, den voorſeyden Meeſter Albrecht ee-
„nichſins toegenegen, macht van den Eer-
„weerdigen Heere Meeſter Provinciael voor-
„noemt, daer toe met brieven, gelijck het ge-
„bleken heeft, ontfangen hebbende, heeft in
„den naem Godts aengenomen, toegelaten

en

„en ontfangen met der daet en effect het voor-
„noemde Convent met de Susters des selve;
„alsoo veele als hem aengaet, onder de bewa-
„ringe, beschermínge, Regel, en Orden voor-
„schreven, nochtans onder dese naervolgende
„conditien, in den eersten te weten, dat de dry
„eerste voornoemde Susters des Convents van
„Haerlem, sullen voortaen ingelijft worden
„aen dit voornoemde Convent van Rotter-
„dam, en sullen wesen de principaelste en ee-
„nichsins Regeersters des selve Convents; ten
„tweeden, sullen vermogen alle de voorseyde
„Susters eendrachtelijck, gelijck sy daer ver-
„accordeert hebben, dat sy t'eenemael te vre-
„den waren met de voorseyde Privilegien, toe-
„latingen en conditien van wege den gemel-
„den Orden voorgehouden en ontfangen, en
„eenichsins te beloven en t' ontfangen, op de
„selve maniere als in het Convent van de Su-
„sters van Haerlem des selve Orden; beloven-
„de met solemnele versekeringe in handen van
„my ondergeschreven Notaris, onder de straf-
„fe van ongehoorsaemheyt, dat sy nimmer-
„meer yet ter contrarie sullen aenvangen oft
„eenichsins tegen doen, maer dat sy haer sul-
„len moeten in elcke dinghen conformeeren
„gantschelijck aen de voorseyde Susters der
„voorseyde Convents van Haerlem, te minste
„in die dingen, die daer behoorlijck gedaen,
„en oock toegelaten worden: ten derden, de
„schulden die het voorseyde Convent van
„Rotterdam sal maecken, die en sullen niet

betaelt

„betaelt worden van andere Conventen des
„selve orden: en daer of sullen sy in bequa-
„men tijdt versekeringe aen de selve doen, en
„daer op disponeren. Dese dingen sijn gedaen
„in de voor-kamer der Biecht-vaders van het
„nu gemelt Convent, onder het jaer, indictie,
maent, dath, uyre, ende Pontificaet, als voor
„is geseyt, daer tegenwoordich wesende de
„voorsichtige en eersame Mannen Hugo sone
„van Jacob Rusch, en Gero Albrechts, Leecke
„en Borgers van Rotterdam.

De Hooft-Kerck een schoon en prachtigh Gebouw, met een dicke onvolmaeckte Toren verciert, is S. Laurens toegewijt: van d'andre nieuwe Gebouwen munt het Raedt-huys, 't Admiraliteyts huys; en de Beurs der Coopliedeu uyt.

Daer is oock een groote ruyme Marckt, over het water verwulft, wiens Weeck-marcken veel Jaer-markten van andre Steden overtreffen: op de selve Marckt Staet het Beelt van den grooten *Desiderius Erasmus Roterodamus*, die ter Goude ontfangen en in't jaer duysent viet hondert seven-en-t'seventig alhier geboren is; in 't huys daer hy ter Werelt quam, sietmen op de Gevel dese woorden in driederleye talen:

ÆDIBUS HIS ORTUS MUNDUM
DECORAVIT ERASMUS,
ARTIBUS INGENUIS, RELLI-
GIONE, FIDE.

Digitized by Google

In

In dit Huys is gebooren
Eraſmus vermaert,
Die Godts Woort uytverkooren
Ons wel heeft verklaert.

EN. ESTA. CASA. ES. NASCIDO.
ERASMO. THEOLOGO. CELIBERADO.
POR. DOCTRINA. SENALADO. PURA.
FEE. NOS. A. REVELATO.

De Stadt is metter tijt ſoo vergroot en verbetert, datſe nu onder de beſte Steden van Hollant gerekent wort, en behoeft in Coophandelen macht voor geen Hollandtſche Stad als Amſterdam te wijcken: ſy heeft veel ſchoone Havens daer de ſchepen laden en loſſen, en ſulcken vertieringh en vermaerde naem van Bier datter gebrouwen wort, als geen andre Stadt van geheel Nederlandt.

Eerſe tot haer tegenwoordige Zegen gekomen is, heeftſe rampen en oorloge gheleden, als in den jaere dertien hondert drie, wiert ſe van de Vlamingen ingenomen, en in't jaer duyſent vierhondert ſeventien door liſt van Joan van Beyeren, en in't jaer viertien hondert acht-en-tachtich, onder 'tbeleyt van Frans van Brederoede.

In't jaer vijftien hondert een en ſeſtig ontſtonter

Digitized by Google

ſtonter door Kuypers onachtſaemheydt een grooten Brandt, die door 't gewelt der Wint ſeer vermeerderde, en over de negen hondert huyſen en eenige Schepen vernielde.

Omtrent die tijdt heeft Utrecht en Rotterdam geoorloght, gelijck Reynerus in ſijn negende Boeck met deſe woorden verhaelt:

„In mijnen tijdt hebbe ick die vijf-en-der-„tigh jaren oudt ben, geſien dat wy met d'U-„trechſche oorloge verwerret waren, hoelan-„ger hoe koſtelijcker, en niet lange daer naer, „dat de Woerdenaers met de Rotterdammers „geſtreden hebben. In welcke oorlogen hoe „vele Borgerlijck bloets datter is geſtort, en „is niemant die met my niet en weet, en veele „beſchreyent oock tegenwoordigh.

GORCUM.

GOrcum is gelijck Johan van Leyden verhaelt; in den jaeren twaelfhondert dertich door Johan de achtſte Heer van Arkel, wiens eygen goet het was, geſticht. De woorden van Leyden luyden aldus:

In die daghen dan was by Arckel een ſterck Slot, toebehoorende aen Iohan den achtſten Heere van Arckel. Omtrent dit Slot woonden eenighe Viſſchers, om dat de Riviere Merwe begint daer te loopen en af te loopen, om het overvloeden der VVater-ſtroomen Maſe en VVael; welcke VVael

Digitized by Google

heeft geſtopt geweeſt by Tiel, een Stadt van Gelderlandt, op dat het ſijn ouden loop voortaen niet hebben en ſoude in de Lingen: maer naermaels ſich af-keerende in een dieper en meerder Gracht naer Bommel, omhelſt en aenroert de Maſe in de bovenſte en onderſte deelen van Bommaler-Waert En om dat die Viſſchers woonende by Arckel werden geſeyt ellendige ofte arme Viſſchers, in het Duytſch Ghorkens (gelijck men noch hedenſdaeghs ſeyt van d' arme menſchen *gor en dor*) *dat is de reden waerom de Stadt daer naer werdt geſeyt Ghorkum, maer tegenwoordigh Gorichem. Den Heere van Arckel dan heeft dan bevoolen aen de Dorp-luyden in Wolfaria, haer eygen Huyſen te breken, ende de ſelve op Stadts wijſe te timmeren met haer hulpe omtrent het voorſeyde Slot. En dat Slot oft ſterckte is verandert en ghebeylighet gheweeſt in een Godts-huys, oft in een Prochie Kercke; en alle de Kerckelijcke Ornamenten met de Beelden der Kercke van VVolfaria ſijn gebracht in de ſelve Kercke van Gorichem, welcke Stadt de ſelve Heere van Arckel heeft bemuurt. Hy heeft oock ghetimmert aen d' Ooſt-zijde van die ſelve nieuwe Stadt het ſterckſte Slot der gantſche Heerſchappye van Arckel, alldaer hy en ſijn naerkomelingen, Heere van Arckel, ſouden van dien tijdt af haer woonplaetſe houden.*

In't jaer duyſent vier hondert acht-en-t'negentig is de Kerck gebouwt, en vier jaer daer na tot een Parochie gemaeckt: van de Tooren ſietmen in de twintigh bemuurde Steden, en

ontel-

ontelbaere Dorpen, Buurten en Heere-huysen.

In dese Stadt wordt grooten handel in Boter, Kaes, gevogelte en andre Eet-waeren gedreven; daer d'omleggende Reviere, die oock veel Visch uyt leveren, seer dienstig toe zijn.

Omtrent het jaer duysent drie hondert drie, heeft Johan Hertogh van Brabant, Gorcum met ghewelt ingenomen.

In 't jaer duysent drie hondert acht-en-tachtigh, is by naer de gheheele Stadt verbrandt.

In 't jaer duysent vier hondert drie, is een swaren Oorlogh geresen tusschen Johan van Arckel, en Albrecht van Beyeren. Den Heere van Arckel, Ontfanger van Holland, weygerde hertneckelijck aen den Grave rekenschap te geven van sijn bedieninge. Wiens tooren hy om dese oorsake heeft tegen sich selve verweckt; also dat hem van wegen den Grave den oorlogh verkondight wiert, Haestrecht, Vlist, en andere Dorpen in Hollant gelegen, die onder het bevel van 't Huys Arckel waren, geconfisqueert zijnde. Den Heere van Arckel heeft dat seer onweerdelijck genomen, en heeft met listigheyt aengevangen Oudewater, maer te vergeefs, t' overweldigen. Hy heeft in brant gesteken Gysenburgh, Ablasserdam, en andere plaetsen van Zuyt-Hollandt. Item in den selven tijdt, de selve Heere van Arckel heeft oock door Brieven oorlogh verkondigt aen Wilhelm Albrechts sone, die op die tijt was

by Philips toegenaemt den Stouten, Hertogh van Burgondien. Welcke Brieven geleſen hebbende, heeft onverſtoort geantwoort, dat het eenen yegelijck, ook een die geen couragie en hadde, toequam oorlogen aen te ſeggen, maer die ſelve te voleynden was alleen geſtelt in de macht en wille des verwinners. Nochtans by een geroepen hebbende een groot heyrleger, overvallende het Landt van Arckel, heeft lichtelijck ten gronde afgeworpen alle de Veſtingen en Caſteelen, die buyten de Steden waren. Ondertuſſchen de Heer van Arckel, begeerende ſich te wreken, heeft nieupoort ingenomen en verbrant. Drie jaren daer naer Albrecht ſich verdrietende van de geduurige uytvallen van beyde partyen, hebbende Gorcum belegert, heeft 't eynde van d'oorloge gemaeckt. Hy heeft met ſijnen ſone het Leger nedergeleydt aen de Noort-zijde der Stadt; Adolphus, Grave van Cleve, by den welcken het Krijgs-volck van Utrecht gevoeght was, heeft d'Ooſt-zijde belegert; d'andere uyt Zeelant, Vrieſlant, Gelderlant, Gulick, en van ander Contreyen geroepen, hebben haer quartier genomen aen d'andere zijden. Men beſchoot de Muuren der Stadt met alle ſoorten van Geſchut en Inſtrumenten van oorloghe. Die van Gorcum doende een uytval, hebben met groote furie het quartier der Zeeuwen beſprongen. En naer dat ſy daer een groote nederlage gedaen hadden, hebben in de Stad gevangen gebracht Floris van Borſele, Nicolaes

Rem-

Remmerſwael, Philips Everingius, en andere Bevel-hebbers, behalven een ſeer groote menichte van gemeyne Soldaten. En ſy en hebben daer naer niet anders gehandelt met die van Cleve, gevangen nemende Walravus van Brederode, Gillis Schenck, Hugo Poſt, en meer andere. Terwijle deſe dingen alſoo geſchieden, Johan verkooren Biſſchop van Luyck, Albrechts ſoon, heeft alle neerſtigheyt gedaen om een verdrach te maken; en heeft ſoo veele uytgerecht, dat Albrecht met ſijn Leger in de Stadt gekomen weſende, den Heere van Arckel vergiffeniſſe heeft begeert van ſijn bedreven miſdaet, en dat des Hertoghs Vaendel uyt het Caſteel heeft gehangen eenen geheelen dach, in teecken van de verkregen victorie.

Maer weynigh tijdts daer naer, te weten, in het jaer duyſent vier hondert acht, naer dat Wilhelm de ſeſte van dien naem tot het Graefſchap van Hollandt gevordert was, is de Vrede wederom gebroken. Willem Iſendorius, door het beleydt van Johan van Arckel, heeft Worcum door argliſtigheyt ingenomen en verbrandt, alle de goederen der Borgeren geplundert hebbende. Den Grave, wraeck daer over eyſſchende, bygevoeght hebbende de benden Krijghſluyden van Fredrick, Biſſchop van Utrecht, by ſijn Heyr-kracht, heeft met gewelt ingenomen en tot den gront verdorven Gaſparn, Haegſteyn, Everſteyn, en veel-meer andere Sloten. Als die van Gorcum, 't Lant rondom heel

bedorven zijnde, groot gebreck hadden by na van alle dingen, wel verſtaende in wat plaetſe en wat perijckel dat haer ſaecken ſtonden, hun ontreckende van d' onderdanigheydt en gebiedt van Johan van Arckel, daer den Graef geſwooren hadt, dat hy hem nimmermeer in ſijn gratie ſoude ontfangen, hebben de Stadt en heerſchappye in handen geſtelt van Wilhelm van Arckel, Johans Sone, die de Vrede en ghemeyne ruſte ſeer beminde. Deſe in de Stadt getreden zijnde, heeft terſtont afgeſet van haer Officie alle die van ſijn Vader tot Hoogheydt en Staten gevordert waren. Middeler tijdt was Johan van Arckel in Gelderlandt, die van al dit bedrijf niet en wiſte; de welcke van daer weder kerende, heeft de Poorten van Gorcum voor hem geſloten gevonden. Maer niet lange daer naer, is ſoo veel uytgerecht door de voorſpraak der Vrienden, dat der Vader en den Soon wederom vereenight zijn. 't Welck die van Gorcum verſtaende, en vreſende haer leven met haer fortuyn te verlieſen, en hebben noch den Vader noch den Soon in de Stadt willen ontfangen, preſenterende de Stadt aen den Grave Wilhelm. Deſe heeft de Stadt verſekert met een Guarniloen van vijf hondert Mannen, en heeft in de ſelve Philips van Dorp Ridder, Gouverneur geſtelt. Het welck Wilhelm van Arckel ſeer onweerdelijck en qualijck genomen heeft: die door het beneficie van een donckere nacht, d' onvoorſichtige Wachters overvallen, en de Stadt in ſijn ge-

gewelt genomen heeft. Maer terwijle men bereyde het Casteel te belegeren, heeft Wilhelm die selve terstont bedwongen met eenen hoop Krijgs-volck de vlucht te nemen. En Renaldus, Grave van Gelder, sijn Oom, is hem terstont te hulp gekomen, sijn Leger geleyt gebbende tot Daler, door oorsake der Dijcken. Als Johan van Arckel daer een tijdt langh gerust hadde, siende dat hy niet machtigh genoegh en was, om tegen de Hollanders het hooft te bieden, heeft aen Renaldus de Stadt van Gorcum gegeven, om nimmermeer van het Hertoghdom van Gelder gesepareert te worden. Want Wilhelm van Arckel soude den eenigen Erfgenaem wesen van Renoldt, wiens Dochter Johan van Arckel den Vader hadde eertijdts ten Huysvrouwe getrouwt, om dat Renoldt geen Kinders en hadde. En van die tijdt af isser een swaren oorlogh ontstaen tusschen de Hollanders en Geldersche. Tot dat in het jaer duysent vier hondert twaelf een vrede van beyde zijden geslooten wierdt, met sekere conditien en voorwaerden: te weten, dat Renoldt soude Gorcum, Worcum, en het heel Lant van Arkel, leveren aen Wilhelm Grave van Hollant, Wilhelm van Arckel daer toe consenterende; maer dat de Grave soude betalen aen Renoldt voor de schade en kosten des oorlogs, hondert duysent Franschе Coonen. Maer de Grave van hollandt heeft Johan van Arckel, dit hem tegen dit accoort stelde, gevangen wesende by Brussel,

Digitized by Google

eerſtmael tot Gouda in hechteniſſe geleyt, en daer naer tot Zevenberge. Niet lange daer naer heeft den Graef Wilhelm tot de gront afgeſmeten het Slot van Gorcum, en heeft een nieuw, van ſeer ſchoon werck in een bequamer plaetſe op de kant van de Merwe, doen maken, 't welck oock daer naer gebroken is in't jaer duyſent vijf hondert acht-en-t'ſeventigh. Dit heeft geſtaen in de ſelve plaetſe, in de welcke tegenwoordigh geſien wort het Tol-huys, getimmert in het jaer duyſent vijf-hondert acht-en-t' negentigh.

In 't jaer duyſent vier hondert ſeventien, eenige voortreffelijckſte van de Cabeliaus, principaelijck Johan van Arckel en Egmont, ſteunnende in den eerſten op het Krijgs-volck van de Stadt van Dordrecht, door het beleyt van Johan van Beyeren, die nu oorlogh hadde doen roepen tegen Jacoba, hebben Gorcum met gewelt ingenomen. Het welck als Jacoba heeft verſtaen, een groote Vloot toegeruſt hebbende, en Walravus van Brederode Colonel Overſte gemaeckt zijnde, heeft haer begeven in het Caſteel van Gorcum, dat noch niet verovert en was, en heeft Victorie verkregen, naer een groote en bloedigen ſlag met Johan van Arckel Van de Cabeliaus ſijnder een duyſent gebleven, en onder die Johan van Arckel, de Grave van Wernenburg, de Prince van Milendorn, Batenburg, de Heere van Proye, de Heere van Buren, Hendrick van Arckel, Baſtaert; Otto Gellicom, Wilhelm Appeldorn,

Johan

Johan van Oyen, Arnolt Herlaus, en meer andere. De doodt van Walravus van Brederode heeft aen Jacoba een droevige Victorie gemaeckt.

In't jaer duysent vier hondert negentien, heeft Johan van Beyeren de Stad van Gorcum beseten, en het geheel Landt van Arckel. Maer naer sijn doodt, die geweest heeft in het jaer duysent vier hondert vier-en-twintigh, heeft sijn weduwe Elisabetha Hertoginne van Lupenburgh 't selve beseten. En in het jaer duysent vier hondert seven-en-veertigh, heeft Jacoba van Abcoud, Heere van Putten en Stryen, over de Stad en het Landt geheerscht. De welcke sonder Kinders overleden wesende, is dit alles gevallen aen't Graefschap van Hollandt. Maer Philips van Burgondien heeft wederom het selve gegeven aen Johan van Lanoy, die hy Gouverneur van Hollandt gemaeckt hadde, om sijn leven dagen te besitten en te genieten. Daer na is de Stadt en het voorseyde Land gekomen in handen van Carel van Charloys, Sone van Philips van Burgondien; die in het jaer duysent vier hondert vier-en-sestigh in disgratie wesende van sijnen Vader, heeft met sijn Huysvrouwe Isabella van Borbon tot sijn woonplaetse gemaeckt 't Casteel van Gorcum, 't welck by na gevallen wesende hy vermaeckt heeft, en twee Toorens by gevoegt hebbende, heeft het selve veel grooter en heerlijcker gemaeckt. Hy hadde in wille, van, om Steene bruggen over de Maes of Merwe te

Digitized by Google

timmeren van sijn Casteel tot het Landt van Altena; welck heerlijck en wonderbaer werck hy niet en heeft volbracht: naer dat hy wederom in de gratie sijns Vaders ontfangen was, is naer een andere plaetse vertrocken.

Het leste licht van't jaer 1658 had even uytgeschenen, wanneer het Ys met een yselijcke kracht gescheurt, en knarssendelangs de Rhijn en Maas af quam schocken, en op dammen en hoecken over en op malkander door meer als 6 plaetsen in den Dijck by Gornichem heen dringende, als een onverwachte tweede diluvie ontrent de sestigh duysent morgen Lants onder water sette: Doch alsoo 't selve wat traeg quam, salveerden de Ingesetenen hun Goedt en Beesten op de Dijcken. De ondergelopen en beschaadighde plaetsen zijn,

STEEDEN:

Gornichem, Vyanen en Leerdam

DORPEN,

Hartoghswelt, Giesendam, Slydrecht, Papendrecht, Alblas, Alblasserdam, Molenaersgraef, Blesjes graef, Leckerlandt, Streefkerck, Ammers, Thien-boven, Liexmonde, Ameyden, Erckelle, Scherluynen, Markerck, Noordelos, Giese Nieuwkerck, De oude Giesse, Otterlant, De Mijckeles, Bleiglande, Hoorn,

Gom-

Digitized by Google

Goudeiaen, *Nederſlingerlandt*, *Lieſ-veldt*,
Langeracx, *Den Engel*, *Gelekenes*,
Graef-landt, *Peurſom*, *Teckerlandt*,
Everdingen, *Heycoop*, *Golvendingen*,
Hageſteyn, *Ooſterwijck*, *Hedichem*,
Middelcoop; *Leerproeck*, *Reynbroeck*,
Brandt-wijck, *Nieuw-landt*, *Riet veldt*,
Wijngaerden, *Gibelandt*; *Ruyghbroeck*,
Hof-wegen; *Laegh-blocqlandt*, *Peulwijck*.

SCHIEDAM.

SChiedam heeft haren naem van de Riviere Scye. Het *Ambacht van Scye* wordt genoemt in het Placcaet van Floris de vijfde in't jaer een duyſent twee hondert en twee-en-tachtigh. In welck onder andere dingen wordt alſoo geleſen:

Wy hebben toegelaten met raedt van wijſe perſonen, dat onſe Mannen, woonende in ſulcke Ambachten te weten in Zevenhuſen, Bleeſwijck, Rotte, Scye, in het Ambacht van Heer Aldewin van Roderiſen, Heer Arneſt van Wlven, &c.

En naer eenige dingen ondermenght van het vermaken der Dijcken, ſtaen deſe woorden:

 Digitized by Google Alleen-

Alleenlijck ons ambacht en Bailjuſchap van Scyeſal uyt d t Privilegie profijt en gemack weder brengen en genieten.

De Schiedammers worden vele genoemt in de Brieven der Graven van Hollant, *Inwoonders van de Reviere*, ofte *VVaterloop*.

In 't jaer duyſent vier hondert ſeven-endertigh, heeft S. Lidvijt geleeft tot Schiedam met eenen grooten naem van lijdſaemheydt in het verdragen van haer weedom. Albertus en Iſabella, Princen des Nederlands, hebben doen overvoeren haer gebeenten tot Bruſſel. Van welcke tranſlantie is eenen Brief van Matthias Hovius, Aerts-Biſſchop van Mechelen, en wort geleſen by Aubertus Myreus, pag. 189. des Nederlants en Burgunſchen Calendiers. Johan Brugmannus, uytgegeven van Surius, als oock Thomas van Kempen heeft geſchreven het leven van deſe Lidvijt.

In't jaer duyſent vier hondert acht-en-tachentigh, hebben de Soldaten die tot Schiedam in Guarniſoen geſtelt waren, eenen grooten ſlach gelevert met Franciſcus (andere noemen hem Joris) van Brederode, en hebben ten leſten de victorie verkregen. t'Welck gedaen weſende, die van Leyden, Haerlem, Amſterdam, en Delft, elck onder haer Vaendels, die ſijn t'ſamen tot Schiedam gekomen, ick en weet de reden niet, ſy ſijn ſeer gehaet geweeſt van het Guarniſoen, daerom ſy verſcheyde malen tegen malkanderen oproerich hebben geweeſt.

Digitized by Google

De

De Soldaten van het Guarniſoen hebben aen die van Rotterdam dagh geſtelt, op dat ſy aen de ſelvè de Stadt van Schiedam ſouden overleveren. En ſy hadden nu beſprongen met gewelt die Huyſingen, in welcken de Haerlemmers waren; maer als Wilhelm van Boſhuyſe met eenige andere aen die van Haerlem te hulpe quam, veele van de ſelve zijn ghedoodt, en eenige de Poorten opghebroken hebbende, zijn naer Rotterdam getrocken, en de Rotterdammers beſchuldight, dat ſy op den geſetten dagh haer niet en hadden te hulpe gekomen.

* Schiedam floreert hedensdaegs met de Viſſcherye. * D' inwoonders generen haer met Garen en Viſſchers netten te breyen, tot den Haringh-vanghſt. Sy wort geprefen meer om haer ſchoonheydt, als om haer grootheydt. De Sloten van Mateneſſe, Riviere, Spierinckhoeck, Hoedenpijl, Spang, Steen-huyſen en andere, der welcker oude Muuren men tegenwoordigen alle ſiet, waren eertijts onder de Stadt van Schiedam.

Digitized by Google

SCHOONHOVEN.

SChoonhoven een heel oude Stadt, leydt aen de Riviere de Leek, als een Hollantsche Grents plaets tegen Utrecht, diemen aen alle zijde in't waeter kan setten: sy heeft haer naem verkregen van schoonheydt en lustigheydt der Hoven; maer aengesien dat het Paleys eens Princen oock ghenoemt wordt *Hof*. Heda heeft dese Stadt genoemt in't Latijn met de naem van' *Bella Curia*. Sy werdt oock eertijdts geheeten *Schoonhaven*, door de goede gelegentheyt der Haven, gelijck so geschreven wort in oude geschreve en gedruckte Chronijcken. En dat is reden dat Cornelius van der Goude meestendeel haer noemt in het Latijn *Bello portui*.

Omtrent het jaer duysent twee hondert twee-en-dertigh, heeft Floris de vierde, om vrientschap en gratie te bewijsen aen Otto de derde, den ses-en-dertighste Bisschop van Utrecht, doen maken een Dijck aen de Riviere de Leck, van Amerongen tot Schoonhoven toe, tot groot goet der inwoonderen en Landen.

Omtrent het jaer duysent drie hondert ende, heeft Johan van Henegouwe, Broeder van Wilhelm Grave van Hollant, toegenaemt den goeden, het Slot van Schoonhoven, dat

Digitized by Google

van

van ouderdom vervallen was, in beter aenſien doen vermaecken, om ſijn Hof aldaer te houden: gelijck Vrouw Jacoba in't jaer duyſent vier hondert achtien oock gedaen heeft, doch 't is nu ſo vervallen dat men'er maer op't Keyſers Bolwerck een ronde Tooren van ſiet.

Schoonhoven heeft van de Graven van Hollant en andre verſcheyde vryheden verkregen. Haer groote Kerck is S. Bartholomeus toegewijt; daer is mede een Gaſt, Peſt, Aelmoeſſeniers, Wees, Oude Mannen, Oude Vrouwen en Leproos huys, oock een Waegh.

De Stadt heeft vier Poorten, en verſcheyde Jaer-marckten, als van magre en Vette Beeſten, Paerden en Kaes, en twee Week-marckt-dagen, als 's Woenſdaghs en Saterdaghs.

Daer is overvloedigh Steur en Salm vangſt, die vers, geroockt, veel verſonden wort.

In't jaer duyſent drie hondert negen-en-vijftigh, Johan van Arckel, ſeven-en-veertigſte Biſſchop van Utrecht, vergadert hebbende een groot Heyrkracht, is na Schoonhoven gheſtrocken; die van Schoonhoven ſijn komſte vernemende, zijn hem te gemoede getrocken, en hebben aen weder-zijde ſlag gelevert, maer dat gevecht is aen de Schoonhovers ongenaekigh geweeſt: want Gijsbrecht van Langerack, Herpetus van Lieſvelt, Coenraet van Oofterwijck, Ridders, en veele Borgers, raeckten gevangen.

In't Jaer duyſent drie hondert vijf-en-ſeventigh, is de ganeſche Stadt van Schoonho-

Digitized by Google

ven

ven met het Carmeliten Clooſter, 'twelk in't jaer 1330. getimmert was, door een groot en ſnel vuur tot den gront toe verbrant geweeſt. Dit getuyght dit Latijns Klinck-gedicht, in die tijdt geſchreven.

SChoonhoVen InſIgnIs CVM CLaVſtro de VoraT IgnIs.

Omtrent het jaer duyſent vierhondert vieren-twintigh, heeft Jacoba die op die tijt in Henegouwe was, verſtaen hebbende de huldinge en intree van Johan van Brabant door geheel Hollandt, geboden aen Floris van Kijfhoeck, dat hy met den eerſten ſoude Schoonhoven beſtormen. De voornaemſte Borgers waeren aen Jacoba gunſtigh, de welcke ghewillighlijck de Stadt gelevert hebben. Al de ſwarigheyt was gelegen in't Slot tot gehoorſaemheyt te dwingen. De Bevel-hebbers der ſelve waren Wilhelm Coulſter en Albregt Beyling, deſe commandeerden over vijftigh kloeke en ervare Soldaten: hebben met groote vlijt en neerſtigheyt alle dingen beſorgt, die dienſtigh ſchenen te weſen om het Slot te beſchermen: maer ten leſten door gebreck van alle dingen gedwongen zijnde hebben het Caſteel overgelevert, behoudens lijf en goet. Albrecht Beyling en heeft geen vergiffeniſſe verkregen; deſen tot Jacoba gebracht weſende, eer men hem ſoude ter dood verwijſen, heeft verkregen een maendt tijdt, om ſijn Vrienden te beſoecken,

Digitized by Google

ken,en om sijn goederen te besorgen : en den gesetten tijdt voorby wesende, heeft sich voor Jacoba gepresenteert,en wert met d'aerde bedeckt noch levend en asem gevende. Dese geschiedenisse is voorwaer weerdig geschreven en onthouden te worden. De Hollanders hebben hier een mensch,die sy met *Regulus* vergelijcken , wiens gewillige wederkomste tot den Vyandt als hy wiste dat de doodt des Kruys hem nu toebereyt was,de Romeynsche Schrijvers soo seer prijsen. In het naeste jaer heeft Johan Hertogh van Brabandt , in Hollandt getreden wesende , gesonden Jacob van Gaesbeck met krijgs-volk om Schoonhoven te belegeren,welke stad hem weygerde t'ontfangen. Maer na dat hy deselve omtrent ses maenden belegert hadde , is niet sonder schande van daer vertrocken , 't Leger opbrekende : want die van Schoonhoven hebben haer wonderlijk kloeckgetoont , dickmaels uytvallende in 't Leger des Vyants. Sy hebben,onder andere dingen groote nederlage aen de Rotterdammers gedaen,der welker Vaendels,met veele gevangenen sy binnen de Stadt gebracht hebben.

In't jaer duysent vierhondert acht-en-tachsig,heeft Johan van Naeldwijk,Ridder,toegedaen aen de partye der Hoecx , gereyst naer Schoonhoven om die te belegeren met een vloot Schepen van duisent Soldaten:maer hy is met sulk een moet van de Borgers ontfangen, dat hy is gedwongen geweest te rugge te keeren,veele schepen en krijgsvolk achterlatende.

BRIEL.

BRIEL.

BRiel heeft haeren naem van het gat des Rhijns, geleyt *Helium*. Als of gy seyde *Breebeele*, om dat de *Heele* daer *breedt* is. Dit is de meyninge van *Philips Cluverus* in het 11. cap. van de Waterloopen des Rhijns ende haer inwoonders. Ende men moet niet twijffelen, dat hier sy geweest de stroom der Mase, die genaemt wort Helium. Daer is een Dorp, gheleghen *IV. M.* schreden van den Briel, die genoemt wort *Helvoet*, soo dat het seker is, dat dit Dorp de naem heeft behouden van het gat Helium.

De Stadt wort in d' oude Placcaten ghenoemt *Brillis* wert eertijts gherekent onder Zeelant. Dit is openbaer, door dien dat de Heeren van het Landt van Voorn, waer van den Briel de Hooft-stadt is, meestendeel zijn Burgh-graven van Zeelant geweest.

In't jaer duysent drichondert vijftigh, heeft Machtelt van Voorn, verscheyde Privilegien gegeven aen die van den Briel. En heeft niet lange daer naer in de selve Stadt ghefondeert een schoon Collegie van acht Canonicken.

Omtrent het jaer duysent vier hondert seventien, Johan van Beyeren heeft den Briel ingenomen; in welke Stadt Guarnisoen geleyt hebbende, heeft hy geheel Hollandt leelijck door-loopen ende berooft.

In't

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

In't jaer duyſent vierhondert twee-en-t'ſeventig eenige Zee-roovers, binnen den Briel in Koopmans habijt gekomen, zijn ghevangen en in s' Graven-hage gebracht, ende aldaer ter doot verweſen.

In't jaer duyſent vijfhondert twee en-t'ſeventig ſijn binnen den Briel d' eerſte Fondamenten geleit der Hollantſche Vryheit. Want als den Spanjaard wreedelijck met de Nederlanders handelde, behalven vele van de voornaemſte Edel-luyden, hebben veele Steeden twijffelachtich geweeſt, en beginnen achterwaerts te dencken. Wilhelm van Lumey, geſproten uyt't Edel geſlachte der Graven van der Marck, heeft met d'authoriteyt van Wilhelm van Oranje toegeruſt een Vloodt van eenige Schepen in de Haven van Douveren in Engelandt. Deſe t'zeyl ghegaen zijnde, terwijle hy met de winden worſtelde, is aen den Briel gekomen, daer hy nochtans van meyninge was naer Enckhuyſen te varen. Daer, uyt de voorvallende ſake raedt nemende, de Poorte der Stadt bevechtende, die aen het Zuyden-ſtaet, heeft hy deſelve in brant geſteken. De Borgers, die met den haeſtigen brant niet weynig beroert waren, ende niet wetende wat ſy aenwenden ſouden, hebben haer in Huys gehouden. De Soldaten daer-en-tuſſchen, de Leeren aen de Veſten en Muuren der Stadt geleyt hebbende, ſijn door de Noordpoorte in de Stadt gevallen. Men ſeyt dat den Hertog van Alba gelachen heeft, om dat hy

ver-

verachte ſijn vyanden die hy plach te winnen, als hem vertelt wiert dit overvallen van Lumey, en heeft alleen geſonden naer het Eylandt van Voorn twee Vaendelen Spanjaards, die t' Utrecht in Guarniſoen laghen. Maer de Spaenjaards ſijn met ſulcke couragie van d' onſe overvallen, dat ſy anders niet en dachten als om haer ſelven met de vlucht te ſalveeren. Den Graef van Boſſu is oock met thien Compagnien Spaenjaards in het ſelve Eylant gekomen. Maer de Schepen met welken hy overgevaren was, ſijn in den brant geſteken, hy is in ſulcke benautheyt gevallen, dat den toeganck meeſtendeel geſloten weſende, hy gedwongen is geweeſt de Riviere over te ſwemmen. Dit ſijn de Capiteynen geweeſt van dit ſoo treffelijk werck, Wilhelm van Lumey, Wilhelm van Bloys, Heere van Treſlong, Heere van Suet, Lancelotus van Brederode, Bartholomeus van Enten, Jacob van Schoonwalle, Anthonis Wtenhoven, Jacob Cabeljau, Anthonis Reynje, Niclaes Ruych-haver, Jacob Hennebart, welkers namen ons weerdig ſijn, om dat die gekent ſouden werden van de nakomelingen.

Den Briel is gelegen aen het gat van de Maas, als wy nu geſeyt hebben, de Hooftſtadt van het Landt van Voorn. Sy floreert aldermeeſt in Coopmanſchap en Schipvaerden, en is volck-rijck. De lucht is een weynig hart. Het omliggende Landt is ſeer vruchtbaer, en veel goede Tarwe voortbrengende.

Digitized by Google

Na-

Digitized by Google

ALCMAER.

1. het Stadthuys 2. De Kerck
3. De Visch marckt 4. De Sout ketens
5. t Wees huys 6. de Ossen marct
7. de Waege 8. d Cappel 9. armen wees h

Digitized by Google

Na dat den Briel in't jaer duyſent vijfhondert vijf-en-tachtig met meer andere Steeden den Eliſabeth Coningin van Engelant verpant, en met haer volck beſet was, iſſe ten tijde van Coningh Jacobs Regeringh weder geloſt, en t Engels krijgsvolck daer uytgetrocken.

ALCKMAER.

ALckmaer is gelegen in't Graefſchap Hollandt en Weſtvrieſlandt, in't gheweſt van Kermerlandt, ruym een uurs gaens van de Noord-zee, en een ſeer aengename plaets, omheynt van vruchtbare Landen, Plantagien, Boomgaerden en tuynen, tot onderhouding van't menſchelijcke geſlacht.

't Iseen van de outſte Steden van Hollant, en wort by ſommige gehouden inden Jaere na Chriſti geboorte vijfhondert en vijftigh, van Ackerluyden, of Viſſchers die haer daer omtrent onthielden geſticht te zijn, op een ſtuck Landts de Geeſt genoemt, alwaer in't jaer elfhondert d' eerſte kerk ter eeren van d' Heydenſche afgoden gebouwt wiert: Andere meenen dat Agildus Soon van Radbolt Coninck der Vrieſen, in't jaer duyſent drie hondert ſeſtig, als't Chriſten geloof eerſt in dat geweſt door de Predicatien van S. Willebord begoſt te ſchijnen, d' eerſte Chriſten kerck gebouwt en S. Laurens toegewijt heeft.

Haer

Haer Naem wort gehouden voor't sekerste aldereerst geweest te zijn Al-meer, om datter eertijts menichten van Meeren om de Stadt lagen, die nu bedijckt zijn, en in ons kort voor nemen te lang souden vallen te verhaelen.

't Blijckt altijt klaerlijck, uyt de dappere oorloge die Alckmaer tegens de Vriesen eertijts gevoert heeft, dat de Stadt seer oudt is. De Kroonijcken schrijven dat Alcmaer na een streng gevecht ten tijde van Diderik de tweede, van de Vriesen verbrant is, oock dat in't jaer twaelf hondert en seventig wanneer Godevaert den Bultingger geheel West-vrieslant door de wapen onder sijn gebiet gebracht had zijn rijcke buyt inde Stadt voerde, daer op de Vriesen met een groot Heydeger Alcmaer twee maenden belegerden, maer Godevaert nam daer na die van Utrecht te hulp, en leverde de Vriesen slagh, en sloegh acht duysent van hun ter neder.

Naderhant hebben de Vriesen onder 't beleyt van Florentius Niger, of den Swarten, de Soon van Diderick de Sesse, met grooten hooghmoedt door vuur en swaert de Stad tot de grout bedorven.

Korts daer na hebben de Vriesen Alckmaer wederom belegert, maer moesten afwijken met verlies van twee duysent man.

Dergelijcke aenslagen zijnder naderhandt door de Vriesen verscheyde maelen geschiet, maer haer gewelt wiert vry wat bedwongen, door dien Wilhelm Coninck der Romeynen

Digitized by Google

by

by de Stadt een ſterck Slot genaemt Thorenburgh deed oprechten, en ſchonck Alckmaer veel Privilegien.

Florus de vijfde deed' tot meerder verſekerheyt der Borgers met groote koſten een dijck van Alckmaer tot d' uyterſte palen van Weſt-Vrieſlandt maecken, en ſtichtender op't Kaſteel van Nieuburgh en Middelburgh, om d' inbreuck der Vrieſen in Hollandt te weder-ſtaen.

In't jaer duyſent vierhondert twee-en-t'negentig hebben de Caſenbroot-eeters binnen Alckmaer groote beroerten verweckt.

In't jaer duyſent vijfhondert ſeventhien, hebben de Gelderſche met de Vrieſen t'ſamen geſpannen, en overvielen de Stadt, plonderende acht dagen lang der Burgers goederen, niet langh daer na verkregen die van Alckmaer de macht, om nieuwe Wallen en Bolwercken te mogen maecken.

In't Jaer duyſent vijfhondert drie-en-t'ſeventich hebben de Spanjaerden na't innemen van Haerlem, Alckmaer ſterck belegert, maer Fredrick van Toledo, ſiende hun vroomheyt, ſtantvaſtigheyt, tegenweer en gewelt van die van binnen, verliet de belegering, daer op vielen die van de Stadt uyt, en deeden groote ſchade in de ſteert van 't Leger.

Boven deſe voorverhaelde oorlogen, elenden en andre ſwaricheden, heeft de Stadt eevenwel toegenomen, en is na haer eerſte begrijp tot viermael uytgeleyt of vergroot.

d' Eer-

d' Eerſte vergrootingh was onder de Regeringh van Graef Willem Roomſch Coninck ten tijde als 't Kaſteel Thorenburgh geſticht wiert.

De tweede vergrootingh rechte tijt en vint men niet beſchreven.

De derde geſchiede in 't jaer duyſent vijfhondert twee-en-t'ſeventig, doen deſe Stadt met andre Steden de Prins van Oranjes zijde tegens den Spanjaard gekooſen had: de ghemelde Prins daer binnen ſijnde, ordineerde nieuwe ſterckte aen de Stadt te maken, daer Charles Bochot 't opſicht over had, die 't jaer daer aen tegens een belegering gereedt waeren.

De vierde en de laetſte vergrootingh was, in 't jaer duyſent vyfhondert vijf-en-t'ſeventich, als mede in de Stadt ghetrocken wierdt de Voormeer, die in 't jaer ſeſthienhondert twaelf, tot Landt gemaeckt, nu het Veneetſe Eylandt of de bierkay genoemt wort, 't ſamen in ſulcken geſtalte beſlooten gelijck nu noch te zien is,

Onder de voornaemſte Ghebouwen deſer Stadt vertoont ſich de ſeer nette en konſtighe gemaeckte Kerck die in Nederlandt weynich weerga heeft, alwaermen ter gedachtenis deſe regulen in een ſchildery ſiet hangen,

600. *Omtrent geleden duyſent jaer,*
VVort hier geſtelt Kerck en aultaer
Den Heydenſche afgoden,

Digitized by Google

niet

Niet wel driehondert jaer daer naer,
(Soo de oude memorien sijn waer)
Omtrent *Sijn die weer uytgeroden.*
860. *Doen 't licht van Christi offerhandt*
Glinsterde door geheel Kennemerlandt
Stichtmen een Kerck ter eeren
991. *Van S. Laurens, d' welcke naderhandt*
1132. *Dick van de VVest-Vriesen is verbrant:*
1328. *d' Oorlogh kant al om keeren.*
Maer doen den yver kreeg meer krachte
Wert daer neffens met goet aendachte
Een Kerck in reverency
Van S. Mathys gestelt, sulcx plachte
Te sijn, onser voorouder pracht.
Het werck waerdeert d' intency.
1468. *Daer na den Thooren (zeer ver-*
den 29. *maert)*
October. *Van S. Laurens stort neder ter aert.*
't Welck oorsaeck gaf te vellen
1470. *Beyd d' oude Kercken op der aerdt,*
ofte *En in haer plaets (als werdt verklaert)*
1675. *Dit heerlijck werck te stellen.*

In dese Kerck is in't jaer duysent ses hondert vijf-en-veertich een seer groot en vermaerd Orgel gemaeckt, wiens gelijck seer weynigh te vinden is. Oock is in dese Kerck boven 't Zuyder portael de Stadts boeck-kamer met veel schoone boecken.

Digitized by Google

Van outs was hier een Capel d'Heylige Maget toegewijt, die nu vernieuwt, en met een Orgel verciert is; alwaer de Gereformeerde prediken.

Noch een Capelle d' Heyligen Geest toegewijt, die tot een Waagh herbout is.

't Oude Bagyn Hof is nu geschickt tot het Armhuys en tuchthuys, 't Nieuwe Bagijn Hof tot het Weeshuys, alwaer in de Capel de Latijnsche School is.

Noch was hier voor desen een Vrouwe Clooster van de Witte Susters dat vervallen zijnde, by de Stats Magistraat verkocht is, en nu bewoont wort.

't Stadthuys van Alckmaer is verciert met ongemeene fraje Zaalen en kamers, tot gebruyck van de Magistraten en andere buyten Collegien, zy werden ook menichmael gebruyckt om de grootste van 't Lant t' onthalen.

Oock heeft de Stadt een mannen en vrouwen gasthuys, twee Schutters Doelens en treffelijcke poorten en diepe ruyme grachten.

De Regering bestaet in 't getal van vier-en-twintigh, die Raetsheeren of Vroetschappen genoemt worden, vier Borgemeesteren, en seven Schepenen, een Thesaurier, &c.

Alckmaer heeft mede haer Extraordinaris Gedeputeerde; als in de Vergaderinge vande Generaliteyt, Raet van Staten of Generaliteyts Rekenkamer, inde Vergaderinge van d' Heere Staten van Hollandt en Westvrieslant. Sy heeft

Digitized by Google

heeft oock inde Vergaderingh van d' Heere Gecommitteerde Raden van Westvriesslandt en 't Noorderquartier, als wesende d' Hooftstat van de selve, d' eerste plaets, als mede inde Rekenkamer der selve, en ter Admiraliteyt in't selve quartier residerende. De Stadt heeft oock haer Ordinaris Gedeputeerde in de kameren van d' Oost en Westindische Compagnie, die by de Vroetschap voor de gebruyckele tijt gekooren worden.

Willem de Vierde Graef van Henegouwe en Hollant heeft de Stadt by open brieven drie jaermarckten vergunt, waer op de Coopluyden groote vryheden aen de tolle genieten: d'eerste is Midvasten, de tweede op Jacobi, de derde op Bartholomei dagh; elk duurende drie weecken, waer by Hertog Aelbrecht van Beyeren, een vierde vereert heeft, die duurt drie dagen voor, en vier na S. Mattheus dach: desselve Hertog Aelbrecht heeft de beloocken Paesche, die op Paesmaendach plach te beginnen tot drie dagen na Paesche verleyt, gelijckse noch is. De voornoemde heeft Alckmaer nevens de meeste Steden van Hollandt ten eedwigen dagen mede vrygesprooken van Dordrechts Stapel gelt.

In't jaer veertien hondert heeft Keyser Maximiliaen aen Alckmaer bevesticht alles wat de Graeven van Hollant aen de Stadt vergunt hadden, en verklaerde daer en boven, dat alle Coopmanschappen die na of van de marckten gevoert werden, soude tol-vry sijn.

Digitized by Google

De weeckelijcke marckt-dagh is 's vrydags na middach en Saterdaghs voor den noen, alwaer dan dickmaels ter waage over de vijfhondert duyſent ponden kaes, die van rondom uyt het land komt, gewoogen wort, daer is mede een Viſmarckt en Vleeshal.

HOORN.

HOorn heeft na de meyningh van Boxhornius die Velius daer in volcht, de naem verkreeghen van de haven, die d' eerſte beginſel der Stadt geweeſt is, hebbende met ſijn keeringh de gedaente van een Hoorn, of om dat de Stadt leyt aen den hoeck, die d' oude Nederlanders de Horn der Zuyder Zee noemden.

Hier toe dient het gene Velius in ſijn Chronijck van het beginſel en op-komen deſer Stede, ſchrijft: Daer was eertijdts (ſegt hy) in de Dijck een groote Sluyſe met een Overtoom, aen d'ooſt-zijde van de Roode-ſteen, ſo onſe Marckt tegenwoordelijck genoemt wert, dienende den Landtlieden, om het binnenwater uyt te loſſen, en oock dagelijcx voor een in en uyt-vaert tot de Zee. Binnendiep de Tocht daer op, die doen de Gou genoemt wiert, en noch heden by de Koe-poort is: buyten lach wat voor-landts, meeſt Riet, zijnde noch een overblijfſel van't Landt, daer eertijdts

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

eertijdts het afgeſpoelde Dorp Dampren op plach te ſtaen: en deur dit voor-lant in Zee ſeeckere Kil (welke nu de Haven van de Nieuwe-dam is) redelijck diep, en ſchier gekromt in maniere van een Hoorn, daerom oock ſeer veylich voor de Schepen, die daer quamen havenen. 't Landt ſelfs, daer nu de Stadt is, was laegh en moraſſich, vol kleyne Meyren, en bequamer om Riet en Bieſen voort te brengen, als yet anders: maer dat wat inwaerts lach, was ſeer goet en vruchtbaer, en beſet met veel ſchoone Dorpen, die met haer ringh deſe Sluyſe beſluytende, geen bequamer toe-wegh tot de Zee hadden, dan haer. Daer deur, als oock om het veylich leggen quamen der dagelijckx veel vreemde lieden, om van d' ingeſetenen haer Kaeſen, en ander Suyvel te koopen, en oock om verſcheyden Handtwercken (alſo 't Lant noch ſonder Ambachtlieden was) aen den ſelven uyt te ſlijten. Onder anderen waeren drie broeders, Hamburgers, en Brouwers van haer Neeringe, die daer veel met Bier quamen handelen. Deſe ſiende de goede gelegentheyt van de plaetſe, mitſgaders de groote toeloop van Menſchen, die daer was, vonden goet daer elck een Huys te ſetten, en dat tot Herbergen om daer deur (naer gewoonte der Brouwers die noch heden in gebruyck is) den af treck in haer Bier te vermeerderen. Deſe drie Huyſen waren d' eerſte gebouwen van Hoorn, en werden geſet in't jaer ons Heeren dertien-honderd

Digitized by Google

seſtien, als Graef Willem de derde, diemen den goeden noemt, het gebiedt over deſe Landen had. Een van dien ſtont noch by onſer Ouders tijdt (ick meen) tot het jaer duyſent vijfhondert ſeſtich toe, zijnde van ſeer groote Ouderwetſe gebacken Steenen, en hebbende voor aen de Gevel een ſteenen Lantaren, diermen by nacht licht in ſtelde, op dat de Schuyten en Schepen, die by doncker aen quamen haer cours daer nae mochten richten. Toen 't voorſchreven Huys, om hertimmert te worden, af gebroken werdt, en datmen yet daer by dolf, vantmen noch onder d' aerde de oude Schoeſelen en Palen, met welcke de Tocht wel eer aen wederzijden opgetrocken was geweeſt, met noch een gront en ſeeckere overblijfſels van een Over-tom, zijnde gewiſſe teeckenen, dat 't ſelve Huys eertijts dicht aen de Tocht geſtaen hadde. Deſe Herbergen waren groote oorſaeck datter veel Schepen aen quamen, ja niet alleen de Bueren, maer (ſoo geſeyt is) al te met oock vreemde en ver-gheſetene beſtonden daer te verkeeren, naemelijck de Eyderſchen en Deenen, die hier al van die tijt af de plaets begrepen van haer Oſſemarckt, ſoo ſy die 't ſedert tot op deſen tijdt toe ghehouden hebben. Dus duerdent weynich, oft daer werden meerder, Huyſen by geſet, en dat te met al meer en meer met ſulcken voortganck, nae dat het werck eens begonnen was, dat alleen in ſes of ſeven jaeren tijts, uyt ſulcken

kleynen

kleynen beginsel, een goet en wel betimmert Dorp wies.

De naem was van den eersten af Hoornt uyt wat oorsaeck oft herkomen, werdt verscheydelijck gevoelt. Eenige seggen, van het Kruyt Domphoornen genaemt, het welcke hier ter plaatse seer veel sauw gewassen hebben, daer nu de Stadt is. Het is waer, dat dit Kruydt by den Herbaristen *Conyza Helenius* genoemt, als noch hier en daer wort gevonden aen de kanten van de Velden, voornamelijck na Berckhout en Veenen toe, en dat de holle pijp, dien het tot een Stam heeft, een weynich besneden zijnde, den Huys-luyden Kinderen kan dienen voor een Hoorn om daer op te blasen, van waer het oock genoemt wort. Maer evenwel dunkt my dat wat ongerijmt, en kan niet verstinnen, dat de Stadt daer van genoemt soude wesen. Andere seggen, dat de Stadt eerst een Horn oft Buert was van het Dorp Dampten, het welcke eertijts (naer 't gemeene gevoelen) recht nevens haer in't zuyd-westen geleghen heeft, en nu van de Zee inghenomen is: en dat de naem, zijnde eerst Dampter-horn, daer nae Damptens naeme allengskens met hem uyt-stervende, alleenlijck Horn is gebleven. Dit hadde eenichsins sohijn, ten waer de naem selfs het tegen riep, die niet met een enckelde (o) maer met een dubbelde moet uytgesproken worden, als 't geluydt daer van klaerlijck mede brengt. Andere, onder welcken oock is onsen *Adrianus Iunius* trecken de naem van

de kromheyt des eerstens Havens, die bykans een Hoorn uytbeeldende, gelijk dat noch heden eenichsins te sien is: of van de voornaemste der drie voorgemelde Herbergen, daer wel eer een Hoorn tot een Teecken uythinck: En dit leste is het waerschijnlijckste gevoelen, na mijn oordeel: want dat dese dit teecken voerde, wordt by al d' memorien bevestight, en men vindt meer Buerten, soo elders, als oock in dit Noorderlandt, die in dese voegen van een Herberge de naem bekomen hebben.

Daer zijn oock eenige, die den naem Poëtischer wijse, om de groote lijfrocht, van den Hoorn des Overvloets wel hebben willen trecken, 't welcke gelijck het niet onaerdich en ongeestich is, soo is oock wel af te meten, (aengesien de groote slechtheyt des tijdts) dat d'eerste inwoonders int stellen des naems den selven niet veel in haer gedachten hadden. Dit is oock te houden van't Wapen als dat zijnde sijnen naem gelijck, een rooden Hoorn in een wit velt, sonder twijffel, niet uyt eenige diepe voordachticheyt, maer alleenlijck uyt de selve naem gheSprooten is: Wat nu de gheschiedenissen der eerster jaeren aengaet, is seer weynigh tot onser kennisse gekomen, soo (achtick) om dat des Stadts saecken alsdoen van haer selven kleyn waren, als oock om dat sy, deur de groote slechtheyt der tijden, weynich ofte niet beschreven sijn: doch wy sullen al by brengen, dat wy hebben

konnen

konnen vinden, volgende den tijdt, daer in yeder dinck geſchiet is.

Omtrent het jaer duyſent drie hondert drie-en-twintich, is d' eerſte Prochie Kerck van hout getimmert binnen Hoorn, en geheylight ter eeren van S. Cyriacus. Maer ſes jaren daer na is ſy door den Blixem geheel verbrandt.

In 't jaer duyſent drie hondert een-en-veertigh, als de Coopmanſchappen meer en meer toe-namen, hebben die van Hoorn een *Nieuwen Dijck* gheleydt, van Marinus-dijck, tot het Gat oft Inganck van haer Haven, aenden welcken de groote Schepen ſoude mogen aenkomen, die in de Haven niet en konden geraecken.

In 't jaer duyſent drie hondert ſes-en-vijftigh, heeft Wilhelm van Beyeren verſcheyde Privilegien gegeven aen die van Hoorn, om haer groote verdienſten, en voornamelijck de gene die nu gegeven waeren aen de Borgers van Medenblick, van Floris de vijfde, in 't jaer duyſent twee hondert acht en tachtich, die wy in de beſchrijvinge van Medenblick geſtelt hebben. Voegende eenige nieuwe daer by van d' aenneminge der Borgers, de woorden hier toe dienende, luyden aldus:

Hertogh Willem van Beyeren, Grave van Hollandt en Zeelant, Heere van Vrieſlandt, en verbeyder des Graeffſchaps van Henegouwen, doen kond alle luyden, dat wy gegeven hebben, en geven onſen goeden luyden van Hoorn in Vrieſ-

lant, om menigen trouwen dienſt, dien ſy ons hebben gedaen, en noch doen ſullen, alſulcke vryheden en poortrecht, als onſe goede luyden van onſe Stede van Medenblick hebben van Grave Florens, daer in hear rechten en hantveſten van woort tot woort in Latijn hier na geſchreven ſtaen. In deſer handtveſten uyt beſcheyden, dat ſy geen poorters ſullen ontfangen tot genen dagen, die woonachtich weſen ſullen binnen onſen Baljouſchap van Kermerlandt, van Vrieſlant, en onſen Bailjouſchap van Medenblick, het en waer die woonachtigh zijn, of weſen ſullen, en een jaer binnen onſen vryen Steden gewoont hebben, en aldaer Poorters zijn of weſen ſullen van den Baljouſchappe voorſchreven. En waert dat yemandt uyt den vryen Steden voorſz. binnen den vryheyt van Hoorn komen woude, en aldaer Poorter werden woude, en anders ſijn Poorters Recht quijtſchelde, die machmen aldaer Poorter ontfangen.

Voort, mach een yegelijck aldaer Poorter worden, met Houwelijck of met beſterveniſſe van Goeden.

Voort, dat Poorter datmen daer ontfangen ſal, het zy van Houwelijck, van Erffeniſſe, af hoe dat het zy, die eenige Breucken hadde, en men hem aenſpraecke binnen een jaer en dagh, na dien dat hy Poorter geworden waer, die ſoude geen vryheyt genieten, eer hy de breucken gebetert hadde, na den Recht van den Lande, daer de miſdaet geſchiet is.

Voort, ſoo ſullen wy behouden onſe Tol, Chijns,

Digitized by Google

Wissel, VVage, Mate, en anders alle onse goede binnen Hoorn, uytgenomen dat onse Poorters aldaer Tappen mogen sonder Tol, of Chijns te geven.

Voort, sullen sy ons dienen in onsen Heervaert met twaelf Mannen.

Voort, soo sal de Vrybeyt van Hoorn aldus wijdt begrepen wesen, op d' Oost sijde sullen sy wesen buyten den uyterssten huysse vijf entwintich Roeden omgaende.

In 't selve Jaer heeft den selven Wilhelm aen de Hoornaers solemnele Brieven gegeven, met welcke hy, onder andere dingen, geabsolveert en vergeven heeft de Borgers van alle bedreven Feyten, geduerende d' Oorloge tusschen hem en sijn Moeder. Den Brief luydt alsoo:

Hertogh Willem van Beyeren, Grave van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, de Heere van Vriesslandt, maecken kont alle menschen dat wy met goeden versinne, om trouwe diensten, die onse lieve getrouwe Poorteren van Hoorn in West Vriesland, ons en onsen Voorvaderen gedaen hebben, en ons en onsen nakomelingen noch doen mogen, gegeven hebben, en geven sulck Recht, Gratien, en Vrybeyden als hier na beschreven staen.

In den eersten, soo hebben wy gegeven en geven onse goede luyden voorseyt, soo dat Poorter van Hoorn sijn lijf met recht verbeurde, die

mach tegens ons niet meer verbeuren dan sijn halve eygen goet, en die ander helft sal blijven sijnen VVijve, oft sijn wet achtige Kinderen, oft sijn rechte Erfgenamen, hadde hy geen VVijf noch Wetachtigh Kint.

Voorts, Waert saecke dat onsen lieve en getrouwe Steden voorgenoemt, eenige Handt-vesten hadden, die veroudt ofte verdonckert waeren, oft by ongeval verloren worden, verbrant, of dat sy deur ouderdom deurgegaen waren, dat sy betoonen mochten met uyt schriften besegelt met Wetachtige luyden, die souden wy haer vernieuwen en besegelen buyten haeren kosten.

Voort, soo hebben wy gelooft, en gelooven onsen getrouwen Steden van Hoorn voorsz, dat wy haer ontheffen sullen, en ontheffen door desen van alle doot-slagen, rooven, brandten, schattinge, rechtenis van lijve, vangenisse, en breeckinge van Huysen en van Vesten, dat in dese Oorloge, om des Oorlogs wille geschiet is, dat geweest is tusschen onse lieve Vrouwe en Moeder, die Godt genadigh sy, en haere helperen, en ons en onse helperen, sonder ons oft yemandt eenige beteringhe daer af te doen. Ende om dat wy willen houden al dese voorsz. poincten vast en gestadich tot eenwigen dage voor ons oft onsen nakomelingen, onse goeden luyden van Hoorn en haeren nakomelingen, hebben wy dese Hant-vesten besegelt met onsen Segel. Gegeven in den Hage, op den Donderdagh na Sinte Maerten. In't jaer duysent drie honderd ses en vijftich.

Digitized by Google

In 't

In't jaer duyſent drie hondert negen en feſtigh, is de Nieuwe Kercke ter eeren van den H H. Johan de Dooper en Cyriacus ſeer Heerlijck getimmert, met groote koſten der Inwoonders.

In't jaer duyſent drie-hondert vijf-en-tachtich, zijnder twee Clooſters geſticht, d' een van de Broeders van S. Jeronimus Orden, d' ander geſeyt S. Agneet.

In't jaer duyſent drie hondert acht-en-tachtich, is 't Clooſter der Regulieren gebouwt by de Stadt; 't welck daer naer ſoo ſeer vermeerdert is, dat het werdt geacht onder de Schoonſte en rijckſte van heel Nederlandt.

Omtrent het jaer duyſent drie hondert negen-en-tachtich, heeft de Oſſe-marckt, die uyt Denemarcken en d' omliggende Landtſchappen groote toevoer kreegh, tot Hoorn beginnen te bloeyen.

In't jaer duyſent drie hondert acht-en-tnegentig, heeft Albrecht van Beyeren aen die van Hoorn verſcheyde vryheden gegeven, om de groote Dienſten die ſy hem gedaen hadden tegen de Ooſt Vrieſers; Onder andere heeft hy de ſelve vry geſproken van den Tol, tot Sparendam en tot Heuſden te betaelen.

In 't jaer duyſent vier hondert, en de twee naervolgende, zijn binnen Hoorn drie Clooſters ghetimmert, van de H H. Catharina, Cecilia, en Geertrudis. En acht

jaeren

jaeren daer naer is opgerecht het Clooster van de H. Maria.

In't jaer duysent vier hondert en acht, zijn eenige Dorpen, gemeynlijck gheseyt *Venhop*, ontrocken van de macht des Bailjous van Modenblick, en ghestelt onder de Jurisdictie van den Magistraet van Hoorn, door beneficie van Wilhelm van Beyeren, die daer af Brieven gegeven heeft. De namen der Dorpen zijn; *Berckhout*, *de Gooren*, *Ayenhorn*, *Mysen*, *Oudendijck*, *de Beets*, *Grosthuysen*, *Scharwoude*, behalven vele *Gebuerten*.

In't jaer duysent vier hondert ses-en-twintig hebben de Hoornaers haer Stadt met Vesten versterkt, alsser Oorloge verkondigt was tegen Jacoba van Beyeren. En also is Hoorn onder de Steden van West-Vriesland d' eerste geweest naer Alckmaer, die omcingelt is geweest met een Bolwerk. Daer en-tusschen die van Kermerlant volgende de partye van Jacoba, hebben onder Capiteyn Wilhelm van Nagel geheel West-Vrieslandt gestroopt. En daer naer Hoorn belegert. De Burgers hebben eens of tweemael teghens hun ghestreeden, nu met voorspoet, dan met tegenspoet: tot dat den Heere van Liladam binnen de Stadt met Krijghsvolck ghekomen is; en tot hem genomen hebbende de besonderste Borgers, heeft den Kennemers een groot en swaer strijdt gelevert, met welck de Kennemers gewonnen en in de vlucht geslagen zijn.

Omtrent den selven tijdt is de Kercke van

de

de Heylige Maria begonnen op-gherecht te worden.

In't jaer duyſent vierhondert ſes-en-dertig, heeft Philips van Burgondien, toeghenaemt den Goeden, die nu aen Jacoba geſuccedeert was, onder de Juriſdictie van Hoorn geſtelt de Dorpen van *Waggenomen*, *Warweyde*, *Nubex-weyde*, en *Oudeberwoude*, om dat de Borgers ſeer veel van hem en van de Republijcke met haer getrouwe dienſten verdient hadden, geduerende de beroerten onder Jacoba.

In't jaer duyſent vier hondert een-en-veertigh, hebben de Hoornaers en Enckhuyſers een groote en ſterke Vloot Schepen bekomen, van d' Ooſterlingen. En op ſulcke maniere hebben ſy de ſwaere Oorloge geeyndigt, die gereſen was tuſſchen de Hollanders en Ooſterlingen.

In't jaer duyſent vier hondert ſes-en-veertigh, hebben die van Hoorn verkreghen haer derde Jaermarckten om die te houden op S. Laurens dagh.

In't jaer duyſent vier hondert twee-en-vijftigh, heeft Philips van Bourgondien macht gegeven, met open Brieven, gezegelt tot Dendermonde in Vlaenderen, van den vierden Borgermeeſter te mogen kieſen uyt de drie, die in het voorgaende jaer het ſelve Ampt bedient hadden.

In't jaer duyſent vier hondert vier-en-ſeſtig, is het Clooſter, geſeyt S. Maria Magdalena, gefondeert.

Digitized by Google

In't

In't jaer duyſent vier hondert acht-en-ſeſtigh, wierdt gheſticht het Clooſter van S. Clara.

In't jaer duyſent vier hondert een-en-tachtigh, is de Stadt van Hoorn door een grooten brandt, by nae heel vernielt gheworden.

Omtrent het jaer duyſent vijfhondert, nae dat Philippus tot de regeeringe des Lants aengenomen was, en naer de wreede inwendige beroerten, die ſy eenſdeels van de Hoecx en Cabeljaus, eensdeels van de Gemeynten die d' Excyſen weygerde te betalen, geleden hadde, heeft de Stadt een weynigh haer aeſſem verhaelt, en veel nieuwe Wercken ſo heylige als ongheheylighde van de grondt opgherecht, en die alreede begoſt waeren en verſuymt door d' ongerechtigheyt der tijden, zijn volmaeckt.

In't jaer duyſent vijfhondert drie-en-t'ſeventig, is het Collegie der Gedeputeerde der Staten van Weſt-Vrieſlant tot Hoorn, met bewegingh van d' andre Steden om haer bequame gelegentheyt geſchickt.

In't jaer duyſent vijf hondert ſes-en-tachtig, is de Weſt Vrieſche Munte binnen Hoorn geſtelt, door gemeyne toeſtemminge van allen; en daer ſijn Penningen geſlagen, voerende van d' een zijde dit opſchrift, *NIEVWE MVNTE. DES HEERLYCKHEYDT VAN VVEST-VRIESLANDT*, aen d' andre zijde, *GODT IS ONSE STERCK-*

Digitized by Google

STERCKTE ENDE HOPE. Dese Munte gaet om de seven jaren na Enckhuysen, en keert daer na wederom hier.

De Regeeringe der Stad, en stellen der Magistraten, is volgens dees bygaende Privilegie:

Iohan by der genaden Gods, Palensgrave op den Rhijn, Hertoge in Beyeren, Sone van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, &c. doen kondt allen luyden; want onse getrouwe Stede van Hoorn ons gunstelijck gegeven hebben sulcken bede, als wy op dese tijdt van haer begeert hebben. Soo hebben wy daeromme, en om meenigen trouwen dienst, die sy ons gedaen hebben, en of Godt wil noch doen sullen, al haer gemeene Poorteren, die in der tijdt wesen sullen, gheconsenteert ende gegeven; consenteeren ende geven met desen Brieve alsulcke Privilegie ende rechten, als hier nae beschreven staen. Dat 's te weeten, dat alle de Poorters die binnen onser stede van Hoorn woonachtigh zijn, ende tien pont Schots hebben of daer en boven: dat 's te weten, dat sy tot derdehalf hondert Nobelen gegoet zijn, ofte daer-en-boven, die sullen te lote gaen op den heyligen goeden vrydagh, ende niemandt anders. Ende sullen loten negen mannen, welcke negen mannen kiesen sullen op den goeden vrydagh voorschreven, drie Raden als costumelijck en gewoonlijck is. Ende selve negen mannen sullen kiesen binnen onser stede voornoemt op den selven dagh een-en-twintigh mannen by den meesten volgh: ende onse Schout van Hoorn, die in der tijdt is, of de geene, dien wy't bevelen

Digitized by Google

velen ſullen, ſal van onſen 't wegen kieſen en eeden van den een en-twintigh mannen voorſchreven even Schepene op den Paeſch avondt daer naeſt volgende, daer den Schout zijn recht mede plegen ſal, ende met anders geen Schepenen, durende tot den anderen Paeſch avondt daer naeſt volgende, ten ware, dat ſy ontpoorters oft afliÿvigh wierden, ſoo ſonde de Schout voorſchreven, of de gene die wy't bevelen, kieſen en eeden eenen anderen Schepen van den een en twintigh voorſz. dat jaer Schepen te weſen tot den Paeſchavont toe voorſchreven. En Wier dat den Schout, of den genen, dien wy't bevelen mochten, van deſe een-en twintigh mannen voorſz geen Schepenen kieſen noch eeden en wonde, als voorſz: ſtaet, ſoo ſouden die drie Raden, die op den geeden Vrydagh daer te vooren gekoren waren, by de meeſte ſtemmen van hien drien van d' een-en twintigh man voorſz. ſeven Schepenen kieſen en eeden op den Paeſch-maendagh daer naeſt volgende, ſonder eenige verbeurniſſe tegen ons en onſe Heerlijckheyt, en daer ſal onſe Schout voorſchreven, die nu is, of hier namaels weſen ſal, mede rechten en recht vorderen, als coſtumelijck ende gewoonlijck is, en le met anders niemant, &c. Gegeven tot Haerlem, op den vijfden dagh in Auguſto, in't jaer ons Heeren M. CCCC XXII.

Vorder ſeydt Boxhornius, de Stadt van Hoorn, gelijck die beſchreven wordt van Doctor Velius, is aldus gelegen: Wy ſullen tot voltreckinge van dit onſe Werck hier nu by voegen een korte beſchrijvinge van haer ſituatie

tuatie, gelegentheyt, en ſtaet ſo die nu tegenwoordelijck bevonden wordt. En eerſt yet ſpreecken van haer ouderdom, dewelcke gereeckent van't jaer duyſent drie hondert ſestien, dat d' eerſte drie huyſen aen de plaets geſet worden, tot op deſen tegenwoordigen tijt, beloopt net drie hondert drie jaer. In welcke niet al te langen tijt haer veel hoogs en laegs overkomen is, doch zijnde de voorſpoet door den banck grooter en gedueriger geweeſt, dan de tegenſpoet, 't welck klaerlijck blijckt aen haer groote aengewas, en meeſt geſtadige verbeteringe, zijnde in deſe ſelve tijt in ſulcken kleynen beginſel tot een ſeer fraeye, aenſienlijcke, volck-neeringh-rijke Stad geworden. Haer eerſte beveſtinge geſchiede (ſoo nu geſeyt is) ten tijden van Vrouw Jacoba in't jaer duyſent vier hondert ſes-en twintig, als ſy omtrent hondert thien jaren out was, en begreep wel 't beſte deel van de Stadt, maer was ongelijck kleynder, dan nu, en ſeer qualijk gefatſoeneert, als hebbende een groote uythoeck aen de Noordt-zijde, daer deur de Vrouwenkerk met de Noorder-poort recht als van buyten aengelaſt ſtonden. In't jaer duyſent vijf hondert acht, wiert ſy eerſt vergroot, en met eenige verbeteringe, die aen't nieuwe Werck in't jaer duyſent vijf hondert thien, noch gemaeckt wiert, bykans gebracht tot een langh ronde oft ovale forme, zijnde aen't Ooſt-eynde breetſt, en na't Weſten te met ſmaller toeloopende, doch ontbrack noch aen dit fatſoen,

Google

dat de Weſter-poort niet wel genoegh landewaerts ingetrocken was, en wat te verder Zeewaerts uytliep. Deſen Rinck begreep buyten om gemeten acht hondert en vier Roeden in den ommeganck, dat is elf duyſent tweehondert ſes-en-vijftigh hout-voeten: waer van de drie hondert Roeden aen de Zee lagen, de vijf hondert en vier aen't Landt. In deſe forme en groote is ſy gebleven tot na de beroerte; in het jaer duyſent vijf hondert ſes-en-t'ſeventigh wierdt aen d' Ooſt-zijde een nieuwe Haven met een goet ſtuck Landts aengehaelt. En nu in't jaer duyſent ſes hondert acht, is weder een Haven aen de Suyd ooſt zijde nieuws gemaeckt, en't voorleden jaer duyſent ſes hondert ſeſtien, met inhalinge van een goet deel van de kleyne Uter-dijck aen de Stadt vaſt geſloten, en tegens de Suyd-kant van 't Bolwerk by d' Ooſter-poort aengehecht: zijnde deſe twee vergrootingen (om in't ruygh te oordeelen) in gront omtrent een gerechte derdedeel van de gantſche Stadt: maer is een groot deel daer van gegaen tot de wateringen en Havens, ſo dat de plaets om Huyſen op te ſetten niet naer 't begrijp vermeerdert is. Ick meen oock dat den omganck niet wel een derdendeel met dit aenhalen vergroot is, als die ick acht tegenwoordelijck te weſen, ſo als voor heen gemeten, omtrent van duyſent vijf hondert Roeden, dat is veertien duyſent ſeven hondert hout voeten, zijnde 't ſelve een middelmatige en geen onbequame groote van een Stadt.

Digitized by Google

De

De ghedaente soo van oudts, als nu tegenwoordigh, mitsgaders de gelegentheyt van de Stadt, sal den Lezer best konnen afnemen, uyt het ontwerp des selven: Het welck klaerlijck aenwijst, dat de Stadt deur dese twee laetste vergrootingen niet weynigh verlanght is: oock soo, dat tegenwoordelijk de langhte schier de helft grooter is dan de breedte, en sterckt sich by de Zee langhs; bykans Oost en West: alwaer de Dijck, die de Zee uytweert, jaerlijcx met groote kosten, eensdeels by seeckere Dorpen, het meerendeel by de Stadt selfs, moet onderhouden worden.

De sterckheyt van de Stadt is redelijck. Sy is rondsom besloten met een aerden Wal, behalven tusschen de West-poort en de Noorder-poort, daer buyten de Wal oock een steenen Muur, en goede Grachten. Aen de Landt zijde zijn ses Bolwercken, van welcken twee op de kant van de Zee legghen, en daer behalven (nae 't oude ghebruyck) noch verscheyde steene Toorens: maer de meeste sterckte bestaet in het Zee-waeter, daer mede sy in tijde van noot het gantsche Landt rontsom leggende, kan bedecken en doen ondervloeyen. Sy heeft vijf Poorten, den inganck van't Hooft voor eene gerekent. Waer van eenighe heerlijk en besiens waerdig zijn, als de nieuwe Ooster-poort, en oock de Tooren aen 't Hooft.

Digitized by Google

Haer

Haer gelegentheyt oft stellinge van binnen, hoe wel sy niet teffens ontworpen, maer by kleyne stucken temet aengetimmert is, komt niet te min seer bequaem, en so wel in proportie en orden, of alle ding eertijts met verdrachtheydt in sulcker voeghen afgesteecken was. Sy heeft seer fraye breede straten (dat een van de voornaemste cieraden van een Stadt is) waer van vier van de principaelste, behalven twee andere die minder zijn, op de Marckt of Rodesteen uytkomen, en drie daer van strecken oock aen drie van de Poorten, en de vierde tot aen de Zee.

De Stadt is van binnen seer water rijk, want behalven vier groote Havens, daer in menigte van groote Schepen geherbergt kunnen worden, heeft zy noch verscheyde kleynder grachten ende wateringen, daer de Schuyten en binnen schepen in leggen. Oock zijn veel van de straaten verwelft, daer het water onder deur loopt, en kan ten tijde van brant en anders, als't noot is, gebruyckt werden. En hoe wel 't Zeewater daer met een tinck binnen deur is loopende, dat men lanx 't selve tot 't Hooft in, en tot de Cuyl weder uyt kan vaeren, so komt nochtemin oock 't verse water op drie plaetsen in de Stadt, tot gerijf van de Lantluyden, om daer deur haer Waeren te gevoeghlijker na de marckt te brengen.

Door dese goede gelegentheydt is de Stadt welbewoont, en (uytgenomen 't gene hieuws aengehaelt is) meest altemael dicht betimmert

De

Digitized by Google

De huysen, die voor heen plegen slecht te wesen, en na de oude spaersaemheyt, veel al met houten gevels en met riede daecken, zijn nu in eenige jaren tijts sonderlingh verbeetert, so dat de Stadt tegenwoordelijck haer selven niet gelijckt. De Stadts wercken zijn eenighsins cierlijck genoech, als de Wage, de twee Poorten nu verhaelt, en dan noch de oude Oostenpoort, maer met namen de Hooft-kerck, en de Tooren daer op; welcke Kerck een ruym is, en eertijdts een fraey en wel geproportioneert werck plach te wesen, doch sy is nadeur-lijck onachtsaemlijck verhoogen van de Stadt met verdruckt, en uyt haer stellinge gebracht. Behalven dese zijnder noch twee andre fraeye Kerken, de Vrouwen-kerck, en die van Sint Annis, en acht Kloosters, een eertijdts (doen sy in haer fleur waren) van Mans-personen, en seven van Vrouwen, de welcke nu meest gekeert zijn tot een ander gebruyck, en is een ander daer van verordineert tot een Wees-huis, zijnde daer toe soo wel ghelschickten plaets, als men niet veel in andre Steden soude konnen vinden. Den ander tot een oude Vrouwenhuys, en is daer toe seer properlijck en bequamelijck altemael op 't nieuw herbouwt. In het derde zijn de Schoolen. In een ander 't Tuchthuys gemaeckt. Behalven dese acht, waren noch twee Kloosters buyten, ongevaerlijck een half uur gaens vande stad, de Reguliers, en Bethlehem, die in 't begin van den oproer, uyt vreese van den vyant, meest altemael afgebroken sijn.

Zijnde

Zijnde de Reguliers (soo voor heen al aengeroert is) eertijdts een voortreffelijck en seer heerlijck stuck wercks geweest. Is ook noch buyten de Stadt de Capelle met het Lazarushuys op Keeren, dat nu tot een Proveniers huys gebruyckt wordt.

Daer staet behalven al dese Kerken en Geestelijcke gebouwen nu genoemt, noch aen de plaets het Prooften-huys van een out en seer groot getimmert, daer eertijts, als in de Hooftstadt van't Lant, de Prooften van West-Vriesslandt plegen huys te houden. Inwelker plaetse naderhandt de Deeckens gekomen zijn, en hebben gestadelijk haer residentie binnen onse Stadt gehouden, en haer Jurisdictie ghestreckt over dit heele Noorderlandt tot de laetste beroerte. En daer na heeft het Collegie van de Gheconmitteerde Raeden van West Vriesslant haer residentie daer in gehouden, gelijck dat noch heden duert.

Wat de Situatie en d'uytterlijcke gelegentheydt van de Stadt aengaet, is seer bequaem en genoeglijck: leydt noch met haer grootste derde paert tegens de Zuyder Zee aen, met de twee kleynste derde deelen tegens een goet vruchtbaer Weylandt, daer van nu by onsen tijt een groot deel in Tuynen en Lust-hoven verandert is, tot cieraet van de Stadt, en een vermaeck der Burgers. Meest alle vruchten so van't geboomte, als in, en by der aerden wassende, willen daer wel aerden. Doch de Hoorense Peen of geele Wortelen, die in Suydt-

Hol-

Digitized by Google

Hollandt en Brabant soo vermaent zijn, en die onsen Junius meent het Siser der Romeynen geweest te hebben, wassen wel hier en daer in de Warmoes-Hoven, maer niet in menichte, en die uytgevoert worden, komen meest uyt de Nessen by Medenblick, of uyt de streeck by Enchuysen, en twijffel daerom, of den roem van deselve voort te brengen onse Stadt met het naeuste recht al toekomt. Sy heeft rontsom seer veel schoone en genoeghlijcke Wandelingen met verscheyde Boomen beplant, die meest schelpsant bepaed zijn, die dierhalve so wel des winters als des somers gebruyckt konnen worden. Van de vruchtbaerheyt des Lants, geven getuygenisse; eerst de grootheyt en menighvuldigheydt der Dorpen die rontsom de stadt leggen, en voort de rijckdom en welvaert van de gemeene Huysluyden, die sulcx is, datse misschien op geen ander oorden te vinden soude zijn. Men heeft, als voor seventien jaren de capitale Leeninge deur 't heele Landt ingestelt, wierdt alleen over d'Ingesetenen, die boven de drie duysent guldens gegoet waren, in een heel Dorp maer twee Huysluyden gevonden, die van dese Schattinge bevrijdt waren: en wiert noch geseyt, dat 't goet van deselve twee niet veel beneden de Quote was. In meer andere Dorpen, hoe wel daer eenige armen onder liepen, quamen 't meerendeel van d'Inwoonders onder dese Tacx. De selve vruchtbaerheydt werdt oock eenighsins vertoont door de menichte van Clooster, die wy een weynigh

Digitized by Google

te vooren aengeroert hebben, want deſe ſochten al veel vette hoecken, en ſouden haer ſelven niet op ſchrale magre plaetſen, met haer veelen by malkandere nedergeſlagen hebben. 't Blijkt oock ſeer kenlijck uyt de menichvuldicheydt van de Beeſten, en dien volgens van 't Suyvel, die van beydens tot verwonderens toe groot is. Dies hier oock tweemael ter weeck, ſ. des Vrydaeghs voornamelijcks en dan des Saterdaeghs, een ſeer groot Suyvel-marckt is, by-ſonder van kaes, zijnde een van de Hooft neeringen van de Stadt; en noch inſonder in de Pincxter en Sinte Laurens Jaer-marckten: My is eertijdts van eenige vreemde luyden onderrecht, dat ſy op een van de principale Marckt-dagen haer uyt curieuſheyt beledigt hadden, om de Wagens te tellen, die op een dagh tot de Noorder-poort in en uyt reden, en dat ſy bevonden hadden, de ſelve niet veel min als een duyſent te bedragen. Alſmen daer by doet de Wagens, die doen tot van der Poorten in reden, en dan noch de menichte Huyſluyden, die des ſelven daeghs met Schuyten in de Stad quamen, ſoo ſalmen eerſt recht de drukheyt van de Markt, en de menichte van't Suyvel konnen af nemen. 't Is oock verwonderens waert, dat wat Suyvel op de Marckt komt, altijdt zijn Coopluydn vint, en niet behoeft weder afgevoert te worden, als de verkoopers maer met de Marckt-gangh te vreden willen zijn. Veel Coopluyden komen dagelijcks den Rhijn en de Maes af, op d'ordinariſe Weeck-marckten,

om haer van Suyvel te voorsien. En sijn oock veel onser Burgers, die haer met de selve Coopmanschap geneeren, de Kaefen versch van de Marckt koopende, en op haer solders op slaende, en daer nae tegens de winter of in't voor-jaer de selve weder aende vreemde verkoopende, of selfs na Spangien, Italien, en elders afschepende; want de Huysluyden so sterk inde Stadt komen, en niet alleen Kaes, maer oock alle andere Eetbaere Waeren dagelijcx inbrengen, soo is de selve seer lijstochtigh, en heeft overvloet van Vleysch, Visch, Cooren, Ront-saet, Ooft, in 't kort van al 't gene dat eenighsins tot der menschen onderhoudt en oock vermaeckinge kan dienen. Is oock uyt dese oorsaeck vervult met alle soorten van Ambachten en Hand-wercken, die tot de dagelijksche huys-houdinge van nooden zijn, om de Huysluyden van te dienen. En dit zy in't kort geseyt van de vruchtbaerheyt des Lants, en van de Neringe daer uyt, in de Stadt ontstaende.

Aen de Zee-zijde leyt sy niet min bequaem, aen een ingebogen Schoot ofte Inham van de Zuyder-zee, die van haer oock den naem voert, want wert veel het Hoorner-hop van de Zee-varende luyden genaemt: en is altemael een bequame Reede, met een sachte gront, so dat de Schepen by laegh water sonder eenich hinder daer op mogen sitten. Hier van heeft sy, behalven 't gerijf van de Visch, een goede gelegentheyt tot de Zee-vaert, oock daer

toe dienende de Heerlijcke Havens, daer wy nu vooren van gesproken hebben. Welcke Zee-vaert oock soo geoeffent werdt, dat het meerendeel van d'Inwoonders haer broot daer by winnen, en zijn van tweederleye soorten, eenige die de Schepen uyt-reeden, eenige die ons loon op de selve vaeren. *'t Getal van de Schepen selfs is voor ons qualijck te begrooten, want sy nimmermeer gelijck t' huys zijn: maer kan genoegh af-genomen worden, dat sy niet weynich zijn, uyt eenige dingen, die wy voor verhaelt hebben *als dat sy in't jaer duysent ses hondert een, behalven alle andere, die na Oost-landt, Noorwegen, Vranckrijck, Italien, en elders voeren; omtrent vijftigh Schepen teffens op een tijdt in West-Indien hadde leggen, om daer Sout te laden. Dat sy in't jaer duysent ses hondert twee, in de 't seventich Schepen derwaerts aen hadde, doch meene, dat eenige twee reysen binnen's jaers deden, en daerom tweemael in dit gerekent zijn. Dat sy in't jaer duysent ses hondert seven, aen de kant van tachtigh Schepen na Italien en deur de Straet alleen hadde, behalven die (soo geseyt is) evenwel op verscheyden ander oorden haer gewoonlijcke vaert hielden. 't Meerendeel van dese Scheepen is gewoon de Cooplieden om vracht te dienen, die sy veel t' Amsterdam, dickwils oock elders, als in Oostlandt, Vranckrijck, Engelandt, Spangien, Poortegael, en Italien, bekomen. Die haer eygen Coopmanschap doen,

vae-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

vaeren veel soo na Brouagie, als na S. Uves, om Sout te halen. Maer t'meestendeel houdt zijn vaert op Noorwegen, van waer sy een ongelooflijcke meenichte van alderleye hout 's jaerlijcx in de Stadt brengen, dat van hier in andre landen, als in Zeelant, Brabant, Vlaenderen, en oock elders met binnen schepen vervoert, en soo te met weder uytgesleten wort. Sy heeft oock (soo geseyt is) haer gedeelte in de Compagnie van Oost-Indien, in de Compagnie vande Walvis-vangers, en heeft behalven haer ordinarise vaer-waters, meest alle deelen des werelts met haer schepen besocht, soo in Guinea en Angola, als in West-indien, Brasilien, Canada, en de Landen daer van Noordwaerts op gelegen.

ENCHUYSEN.

ENchuysen heeft na 't segghen van sommige, de naem van de *Enckele-huysen* der Visschers, dieder eertijdts aen den Dijck stonden, die metter tijdt soo toenamen, dat het eyndelijk een stad geworden is: andre meynen, datse van *Harenckhuysen*, om de groote Haring-vangst dieder placht te zijn, met verkortingh van d' eerste Syllabe, haere beraminge genomen heeft. Daer wort van dese stad in de Chronijcke geschreven, datse in den jaere twaelf hondert negen-en-seventigh, door Johan van

Digitized by Google

Arckel en Nicolaes van Putten, gesonden om de wederspannige Vriesen tot ghehoorsaemheydt te brenghen, verbrant is.

Enchuysen was toemaels niet seer sterck, maer nam naderhant om de bequame Haven soo toe, dat'er in't jaer duysent drie hondert vier-en t'negentigh, drie duysent Schepen in de Haven lagen, daer mede Hertog Aelbrecht van Beyeren, Graef van Hollant, sijn Leger tegens d' Oost-Vriesen overbracht.

In het jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh is de Stadt in de macht der Kermerlanders gekomen: in't selve jaer hebben de Soldaten van Vrouw Jacoba, heel schielijck omtrent de middag Enchuysen overvallen, en hondert van de vornaemste Borgers die over Tafel zaaten doodt geslagen.

In't jaer vijftien hondert veertien, is op S. Hieronimus dagh, door een inbreuck der Zee een groot deel van de Stadts Vesting met veele huysen omgeworpen.

Als de Geldersche in't jaer duysent vijfhondert seven-en-dertig tegens d' Hollanders oorlogh voerden, hebben sy met eenige Schepen de Haven van Enchuysen soecken t' overvallen, om de Stadt in te nemen, maer door dien haer 't water ontviel, verdween hun opset, waer van d' achtergelate Anckers by die van de Stadt noch bewaert worden.

In't jaer duysent vijfhondert een-en-t'negentigh is Enchuysen seer vergroot.

Veertien jaer daer na, wiert d'Osse-marckt

Digitized by Google

der

der Deenſche magre Oſſen, die tot die tijdt te Hoorn geweeſt hadt, t'Enchuyſen tot groot voordeel der Stadt verplaetſt.

Enchuyſen heeft twee Párochie Kercken, d'een is S. Pancratius, en d'ander S. Gomarus toegewijt.

De munt van Weſt-Vrieſlandt, die eerſt tot Hoorn geweeſt is, komt om de ſeven jaer hier, en na verloop van ſeven jaeren, keertſe over en weer.

De Stadt is door de natuur, kunſt en goede gelegentheydt ſeer ſterck: ſy is gelegen aen de Zee, teghens wiens gewelt ſy met ſtercke en vaſte Dijcken bevrijt wordt.

De Stadt is ſeer welvarende door Sout-ketens, Haringh-vangſt en toeruſtingh van Oorloghs en Coopvaerdy Schepen.

In't jaer vijftien hondert twee-en-t'ſeventigh, is Enchuyſen door de Prins van Oranje als Stadthouder des Coninghs, verſekert, daer de Cronijcken breeder van ſchrijven.

In't jaer daer aen had d' Overſte Robles op Enchuyſen met eenighe Turf-ſchepen daer Volck in lagh een aenſlagh, welke door Sonoy ontdeckt wiert, ſoo dat de Spaenſche onverrichter ſaecken te rugh keerden.

Digitized by Google

EDAM.

EDam of liever Ydam, heeft de naem van de Rivier Y, tegens dewelcke hier een Dam of Dijck geleyt is.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-twintigh, is Edam van de Kermerlanders ingenomen.

In 't jaer veertien hondert dertigh is een Zee-vrouw van d'Edamsche Meyskens gevangen, daer Snojus aldus van schrijft: Na dat 'er een groot onweer geweest was, en eenighe Dijcken doorgebrooken waeren, en de Zuyder-Zee over 't landt vloeyde, heeft haer een Water-vrouw, naeckt, mors achtigh en vuyl wesende, in een ondiepte aen eenige Meyskens van Edam, die met een Schuytken de Purmer overvoeren om Koeyen te melcken, vertoont, die in 't eerst over sulex te sien seer verbaest waeren, maer namen daer na weder moet, en trocken de Vrouw in haer Schuytjen, en brachtense t' Edam, daerse gesuyvert en gekleet zijnde, onse spijs gebruyckte, en leerde spinnen: sy sprack een onbekende spraeck, en kost geen neder-duyts verstaen, van daer wiertse na Haerlem gevoert, daerse eenige jaeren leefde. Snojus voeght 'er by, dat hy alle dese dingen verhaelde, uyt het gheloove der getuygen, die het ge-

sien

sien hadden. Gy sult meer vinden van sulcke Zeesche Vrouwen by Scaliger op Aristoteles van de gedierten en by Vincentius Cartarinus van de Beelden der Gooden, en by Barnardus de Butto, in't twijfde boek vande Portugaelsche Monarchie.

Dese Stadt leyt aen de Zuyder Zee, drie mylen van Amsterdam, en twee van Hoorn, alwaer veel groote schepen gemaekt worden, en is vermaert door de goede kaes die der gemaeckt en in alle omleggende plaetsen getrocken wort.

MONNEKEDAM.

MOnnekedam heeft den naem van de waterloop, die midden door de Stadt vloeyt, geseyt *de Monnick*. De Chronijcke melden, dat de Vriesen in't jaer duysent twee hondert seven-en-tnegentig hier aen gekomen zijn, om aen den Bisschop van Utrecht bystant van wapenen te doen.

In't jaer veertien hondert ses-en-twintigh is de Stadt Monnekedam van de Kermerlanders, die de partye van Jacoba volgden, ingenomen.

In't jaer duysent vier hondert negen-en-tnegentigh den tienden dagh Julii, is Monnekedam door een onvoorsienelijcken brant soo vernielt geweest, datter nauwelijcx tachtich huysen overbleven.

Digitized by Google

In het jaer duysent vijf hondert vijf-thien heeft de Stadt de selve nederlage geleden, behoudende alleenlijck de Kerck, en der Carmelijten Clooster.

Monnickedam leyt niet verre van Edam, omheynt van schoon weylant. 't Is een kleyne Stadt, en heeft in haer Gebuurte een Eylant, genaemt *Marcken*.

MEDEMLECK of MEDENBLICK.

MEdemleck of Medenblick, is een seer oude Stadt, alwaer na de meyningh van veele, Radbodt de vermaerde Vorst der Vriesen sijn woonplaets gehouden heeft, waer van Dousa breeder schrijft. Meest alle d'Historien melden dat Medenblick d'eerste Stadt van West-Vrieslandt is geweest: zy heeft de naem van de Riviere *Medemelacha*, waer van, alhoewel der hedendaeghs geen teekenen van te vinden zijn, in 't Placeaet van Keyser Otto in 't jaer negen hondert vijf-en-achtigh gegeven, en by Dousa in't eynde van 't achste boeck te lesen is, gewach gemaeckt wort.

Medenblick wort gemelt in den brief van Godebaldus Bisschop van Utrecht, in de welcke de Kerck van Medenblick aen de Canonicken

Digitized by Google

nicken van S. Marten tot Utrecht, gegeven wordt.

Inden Naem der Heylige en onderscheydelijcke Drievuldicheyt. De Regeerders der heylige Kercke moeten seer daer toe arbeyden, en te hulpe komen den noodtdruft der Ondersaten met tijdelijcke profijten, op dat sy souden mogen neerstig wesen in het Geestelijck, &c. Om dese reden, ick Godewaldus, door Godes genaede Bisschop van Vtrecht, toesiende aen de liefde der Broeders en begeerende haer profijt in de naerkomende tijden te middelen, ick hebbe gegeven tot onse memorie, en tot nuttichheyt der Broeders Gode dienende in S. Maertens Kercke, een Kercke in West Vriesland inde Stadt, die voort genoemt Medenblick, met alle haer aenhanckselen, inkomen en offerhanden, toebehoorende aen de Bisschoppelijcke Kamer, &c. Gegeven in't jaer de Mensch-werdinge ons Heeren duysent een hondert achtien, Indictie twaelfste.

In't jaer duysent twee hondert aeht-en-tachtigh, heeft Floris de vijfde verscheyde Rechten en Vryheden aen die van Medenblick vergunt.

In't jaer veertien hondert ses en twintich is Medenblick van de Kermerlanders ingenomen.

In't jaer duysent vijf hondert en seventien hebben de Geldersche toemaels de Swarte benden genoemt, Medenblick ingenomen en verbrandt, datter niet een huys overbleef, maer het Casteel daer Justus van Bueren over geboot, keerde de vyandlijcke Stormen en 't vuur af.

Digitized by Google

Eenen twintich jaer daer na heeft een schrielijcke brant een groot deel der Stadt vernielt.

Naderhant heeft Medenblijck zijn geleden rampe overwonnen, en is een vermaerde Stadt geworden, die tegens de Zee soo machtige sware en hooge dijcken heeft, dat 't schrickelijck is, daer van omlaegh te sien, aen de zijde van de Haven leyt het Casteel: inwendich heeft de Stadt een fraye Kerck, Stadhuys, Waegh, Weeshuys, Provenhuys, Sieckhuys en Gasthuys.

Aen 't Casteel is de nieuwe vergrooting met nieuwe treffelijcke Havens, en Scheeps timmer-werven.

De Stadt heeft dry poorten, d'Oosster, Wester, en Baenpoort, en van out groote Jurisdictie gehadt.

PURMEREND.

PUrmerend, d'achtienste en leste stemmende Stadt van Hollandt, heeft haer naem, om datse aen 't eynde van de Purmer leyt, dat eertijdts een binnenwater was. maer wiert naderhant tot Lant gemaeckt: men oordeelt datse door Wilhelm Eggardt, die een rijck Coopman t' Amsterdam was, gesticht is, dese heeft aen Willem van Beyeren, die om sijns Vaders toorn gevlucht was, en sich by de Deenen onthiel, gelt verstrekt, waer over hy Thresorier

Digitized by Google

forier des lands gemaeckt sijnde, de Heerlijkheydt van Purmerend, met 'et Dorp Neck, en Ilpendam van Wilhelm, die na zijns Vaders doot Graef van Hollant wiert, tot een gift van dankbaerheyt ontfing: dese Heer van Purmerend liet aldaer in den jaere duysent vier hondert en tien een sterck slot bouwen, zijn Soon Jan Eggart schuwende d' Inlantsche beroerte, verkocht Purmerend aen Geeraert van Zijl, en vertrock na Vlaenderen, van Zijl verkocht het weder aen Johan Burghgraef van Montfoort, en als sijn Neef beschuldigt wiert van muytery, so wiert Purmerend van Maximiliaen van Oostenrijck geconfisqueert, en aen Balthasar van Valckensteyn, Velt-overste, in den jare duysent vier hondert ses-en-tachtich gegeven; die het weder verkocht aen d' eerste Graef van Egmondt, so dat dese plaets tot den Jare vijftien-hondert en't negentig aen 't geslacht van Egmondt bleef; maer toen hebben haer Ed. Gr. Mog. de Heere Staten van Hollant en Westvriesslandt de Heerlijckheyt gekocht, en aen haer Provincien gehecht.

Purmerend is omtrent het jaer duysent vijfhondert drie en 'tseventigh, wanneer d' Hollandsche Steeden sich tegen den Hertogh van Alba stelden, met Grachten en Bolwerken versterckt.

Digitized by Google

YSELSTEYN.

YSelsteyn gheleghen aen d' Yssel, heeft haer naem van de selve Riviere. De Cronijcken seghen van 't Slot Yselsteyn in't jaer twaelf hondert vijftigh: Daer is altijdt twist tusschen d'Hollanders en die van Utrecht over de besittinge van dese Stadt geweest, waer over verscheydemael oorloge geresen zijn, daer d' Hollantsche Historien wijtruchtigh van schrijven.

In't jaer duysent drie hondert 't negentigh, is dese plaets onder Arnolt Heere van Yselsteyn en Egmont, met muuren en poorten versterckt, de selve lier omtrent die tijt op zijn koste, aldaer een klooster der Regulieren van S. Augustijn oprechten.

Als Johan van Egmondt, inden jaere duysent vier hondert seventien, beschuldigt was van verraedt tegens den Graef van Hollandt, soo is hy t' Yselsteyn by zijn Broeder Wilhelm gevlucht, Graef Wilhelm sulcx verstaende, quam de Stadt belegheren, maer door tusschen spraeck van Egmondts vrienden, wierden zy vereenicht, mits dat Yselsteyn souw aen den Graef gelevert worden, en dat hy jaerlijcx aen Wilhelm van Yselsteyn twee duysent Schilden, en aen zijn Vrouw Moeder, ses hondert Franse Croonen most

Digitized by Google

moſt uytkeeren. Als de Graef overleden was hebben ſy alle vlijt aengewent óm de Stad weder te krijgen, 't geen geſchiede? maer ſy wierden 'er terſtont van die van Utrecht weder uyt gedreven, toen wierden de muuren, 't Slot en toorens ter nedergeworpen, en de Stadt verbrant, behalven de Kerck en 't Clooſter.

In't jaer viertienhondert ſes-en-ſeſtig hebben de Gelderſche Yſelſteyn verbrant, alſoo dat de Stadt verwoeſt gelegen heeft tot ten tijde van Fredrick van Yſelſteyn, die van Carel van Borgondien verkreegh, dat hy de Stadt ſou mogen vermaecken en bemuuren.

Yſelſteyn is daer na aen't werelt wijtberucht Doorluchte huys van Oranje ghekomen, en erkent nu voor haer Heer, zijn Hoogheydt den Prince van Oranje, &c. Wiens voorſaten het ſeer verſterckt en verciert hebben.

WOERDEN.

WOerden is van Godefridus acht-en-twintigſte Biſſchop van Utrecht in 't jaer elf hondert ſeſtien tot een Stadt gemaeckt, om ſijn onderſaten in gehoorſaemheyt te houden. Beka ſeyt: *Den Biſſchop Godefridus, heeft voor de ghedachteniſſe ſijns eeuwigen loſs, ter eeren van S. Marten getimmert vier Forten of ſterckten, te weten, Horſt tegen het Graefſchap van Gelder, Vallenbo tegen d' Heer-*

Digitized by Google

d' Heerlijckheydt van Vrieslant, Montforde tegen het Graefschap van Hollant, en Woerden tegen de rebellie en wederspannigheydt van sijn eyghen Stadt. Dese Stadt heeft dickmaels oorsaek tot ſware oorlogen tusſchen d' Hollanders en Utrechtſe gegeven.

Maer in't jaer twaelf hondert en seſtien, als Harmen van Woerden met Geeraert van Velſen en Gijsbrecht van Amſtel teghens Graef Floris de vijfde opgeſtaen waeren, is Woerden aen de Graven van Hollant gekomen.

In't jaer duyſent drie hondert vier-en-tſeventig, hebben die van Utrecht de Stadt belegert, en alſſe die niet konden vermeeſteren, ſtaecken ſy de voorſtad met verſcheyde ſchanſen in brant.

In't jaer viertien hondert en tachtich heeft Johan Burghgraef van Montfoort, Woerden met lage en byſtant van eenige der Stats bor-
„gers, ingenomen, waer van *Snojus* ſeyt: Den
„Burg-grave, heeft op eenen nacht het Slot
„van Woerden ingenomen, als hy die met
„Leeren beklommen hadde, oft, 't welk meer
„waerachtigh is door verraet. Dit Slot was
„de ſterckſte plaetſe van Hollandt, geacht
„onwinnelijk, by ſo verre alſſer binnen Guar-
„niſoen ware; alſoo dat die gemeynlijk ge-
„ſeyt worde, DE SLEUTEL VAN HOL-
„LANDT. Maer de ſaeck kores daer na tuſſchen de Hollanders en den Burchgraef verdragen zijnde, wiert de Stadt overgelevert.

Omtrent het jaer duyſent vijf honders en-

Digitized by Google

en-

en-tachtig, is Woerden van Philippus Conink van Spanje, aen *Ericus* Hertog van Brunswijk in pande gegeven.

De Stadt bloeyt tegenwoordig in menichte van Borgers, en heeft noch een Kasteel daer eertijts de gestelde Kastelijnen Gouverneurs van plachten te zijn.

Het treffelijck Dorp *Bodegrave* hoort onder Woerden, daer Johan Beka van seyt, omtrent den jare duysent en seventien, *een Theodoricus Baviis by Boden-grave van den Bisschop Adulboldus begunstight geweest, die niet en heeft afgestaen Diderick Graef van Hollandt met dagelijckse oorloghe te bekommeren* Cornelis van Gouda noemt die van Bodengrave *Bagauden*. Boxhornius bekent de oorsaeck daer van niet te weten, maer wel, dat het woort *Bagaudæ* by de Latijnen betekent oproerige en rebellige menschen, en die gewoon zijn te rooven, &c.

OUDE-WATER:

OUde water indienmen op haer eerste beginselen siet, behoort *Oude-waerder* te hieten, om datter omtrent vercheyde waerden leggen, diemen hedendaegs nieuwe waerden noemt.

In't jaer dertien hondert negen-en-tertigh, heeft Johan van Arckel Bisschop van Utrecht,

Digitized by Google

trecht, met gewelt Oudewater inghenomen, en't meeste deel der Stadt verbrant, nemende veele borgers gevangen, en beroofvende haer van hunne goederen, doch door dien de Borgers hun soo mannelijck weerden, blevender meer Utrechtse als Oudewaters volckeren: als onder anderen Johan van Rijsenburg de Broeder van Lichtenburg, Jacob, Jan en Everd van Driel.

In't jaer duysent vijfhondert vijf-en-'tseventigh, hebben de Spaensche Oudewater belegert, en so vreeselijck beschooten, dat de muuren ten deele tot puyn geraeckten, eyndelijck wierden de beleggers na 't heevigh stormen, schoon van binnen groot wederstant gedaen wiert, meester van de Stadt: sy vermoordeden de meeste Borgers, en brandeden en verwoesteden dese plaets. Naderhant wierden de Wallen weder opgebouwt, en de Stadt van de Staten met veele vryheden begiftigt.

Oudewater leyt aen d'Yssel, en is om en'tom rijck van schoone kennep-landen, en andre vruchtbaere Landts-douwen.

HEUSDEN.

HEusden is een seer oude Stadt, soo men Johan van Leyden ghelooven wil, die haer oorspronck en beginsel in sijn ,,negende boeck aldus beschrijft; hy seyt: Om-

Digitized by Google
trent

„trent den jare twaelf hondert negen-en-tach-
tig, Robrecht Graef van Teysterbant, heeft
„tot een wapen gehadt, als de jonghste Soon
„van't Huys van Kleef, acht goude Coning-
„lijcke scepters in een blaeuw velt. Maer
„'t Graefschap van Teysterbant begreep onder
„sich de Bommeler-weert, Tieler-weert, en de
„landen van Arckel, van Heusden, van Altena,
„van Vianen, van Culenburg, en Buren, tot
„aen d'oude Maes. De gemelde Robrecht ont-
„fingh dit Graefschap van Teysterbant van
„sijn broeder Lodewijck (die't Kleefsche
„lant van den Bisschopt'Utrecht te leen besat)
„tot een leen en eygendom; en nam tot sijn
„gemalin Kunegunda, dochter van den Graef
van Hoy, daer hy drie sonen by won: waer
„van d' eerste, Lodewijck genoemt, hem in't
„besit van't Graetschap volgde: Robrecht,
„de tweede soon, verkreegh Heusden en vele
„dorpen, die een bysonder Heerlijckheydt
„wierden, en was alsoo d' eerste Heer van
„Heusden; in welcken staet hy, sijn outste
„broeder te geval, sijn wapen verminderde
„en voerde acht scepters in sijn schilt, die aen
de rechter zijde root en aen de slincker blaeu
„was: hy ontfing dese Heerlijckheyt tot een
„leen van de Graef van Kleef, om dat hy d'eer-
„ste, en uyt dit geslacht was. Dit is dan't begin
van de voortreffelijke stam van Heusden ge-
weest, wiens geslacht-register dusdanig is.

Robrecht van Heusden, daer wy van gespro-
ken hebben, die in't jaer 857 leefde.

Digitized by Google *Baude-*

Baudewijn van Heusden, syn soon, is in't jaer acht hondert t' seventig overleden.

Robrecht van Heusden, in't jaer negen hondert veertien.

Edmont van Heusden, in't jaer negen hondert negen en-twintigh.

Ioan van Heusden, in't jaer negen hondert ses-en vijftigh.

Robrecht van Heusden, in't jaer negen hondert twee-en-tachtigh.

Baudewijn van Heusden, in't jaer tien hondert acht en twintigh.

De gemelde Joannes Leydensis beschrijft het geslacht-register der vijf laetste in sijn sevende boeck in't derthiende capittel. In't jaer „veertien hondert twaelf, *seght hy, is Robrecht*, „de derde Heer van Heusden, overleden, die „tot gemalin had Adelheyde, dochter van de „Graef van Zutphen, daer hy sijn navolgher „Edmondt by teelde. Hy heeft de dorpen van „Poeroyen, Brabiel, Aelst en andere gesticht; „en is in't Heylige lant, daer hy de Heydenen „kloeckmoedigh bestreet, Ridder gemaeckt. „Na sijn doodt was Edmond sijn soon, de „vierde Heer van Heusden, die Hildegonde, „dochter van de Graef van Zeyn, ten huwe„lijck nam, daer hy sijn soon Joan by won, en „overleed in't jaer negen hondert negen-en„twintig Joan wiert de vijfde Heer van Heus„den, die oock in't Heylige lant tegen d' on„gelovigen gestreden heeft, en tot sijn gesel„lin had Margareta, dochter van de Graef

Digitized by Google

van

„van Los, daer uyt hy Robrecht voortbracht;
„en ontsliep in't jaer negen hondert ses-en-
„vijftigh. Na hem volghde de ghemelde Ro-
„brecht, en was de seste Heer van Heusden,
„die in d' echt versaemde met de dochter van
„de Graef van Sparegem, die hem Boude-
„wijn baerde: hy storf in't jaer negen hon-
„dert twee-en tachtich, en sijn soon Boude-
„wijn volgde hem, en was de sevende Heer
„van Heusden. Laet ons voortgaen tot den na-
„komelingen.

Ioan de II *van Heusden* overleed in't jaer tien hondert drie-en-t'seventigh.

Robrecht de IV *van Heusden*, in't jaer tien hondert twee en-t'negentig.

Boudewijn de II *van Heusden*, in't jaer duysent een hondert tien.

Ioan de III *van Heusden*, in't jaer duysent een hondert vijf-en-dertich.

Wilhelm van Heusden, in't jaer duysent een hondert drie-en-vijftig.

Arnold van Heusden, broeder van Wilhelm, die sonder kinderen overleed, is in't jaer duysent een hondert acht-en-sestigh gestorven.

Ioan de IV. *van Heusden*, in't jaer duysent een hondert twee-en-t'negentig.

Robrecht de V *van Heusden*, in't jaer duysent twee hondert twee.

Ioan de V. *van Heusden*, in't jaer duysent twee hondert vijf-en-dertich.

Ioan de VI *van Heusden*, is in't jaer duysent twee hondert negen-en-twintig geruft.

Digitized by Google

Iohan de VII *van Heusden*, die mede in de 't samenspanning tegen Graef Floris de vijfde was, storf in't jaer duysent drie hondert drie.

Iohan de VIII *van Heusden*, heeft de schulder natuure in't jaer 1318. betaelt.

Iohan de IX *van Heusden*, storf in't jaer duysent drie hondert vier-en-dertigh sonder kinderen.

Dese, door het aendrijven van den Heer van Kranendonck en Joan Alshant, heeft Heusden en haer gebiet aen Hertogh Joan van Brabant verkocht. De Graef van Saffenburg, de Sophia, d' eenige dochter van den Heer van Heusden ten huwelijck had, was hier over seer misnoegt; maer hy kon by den Hertogh van Brabant niets verwerven: dies voegde hy sich by Wilhelm de goede, Graef van Hollant, en heeft hem al sijn recht op 't geheele lant van Heusden verkocht. Hier over is een sware oorlogh tusschen de Hollanders en Brabanders geresen; want d' eerste pougden de Stadt te vermeesteren, en d' andere te behouden. Reberus Snoyus beschrijft dese historie seer naerstich in sijn achtste boeck. *De Graeve van Vlaenderen*, segt hy, *verkondight de oorlog aen den Hertogh van Brabandt, den welcke d' onse heeft nagevolgt, op hope, 't welcke ook geschiede, van Heusdente verkrijgen: want niemandt en sal loochenen, dat de Stadt met de dependentien niet en sijn ghewreest een leen der Graven van Kleef en Teysterbant, streckende door Zuyt-hollandt en andere quartieren. Want als'er eertijdts*

Digitized by Google

een

een twist gerefen was van de gemelde Heerlijckheyt van Heusden, tusschen den Hertog van Brabant en Iohan van Heusden, den Hertog van Brabant is nedergedruckt geweest, om dat de Graef van Kleef te verre was, dat hy van hem bystant soude konnen begeeren. Daerom heeft de Heer van Heusden hem begeven tot betrouwen en in bescherming van den Graef van Hollandt, die desen Heer voornam te beschutten teghen Brabant. En dese overleden synde sonder kinders; sijn suster Sophia Gravin van Saffenburgh heeft de Heerlijkheyt geerft; en als sy de macht niet en had in 't besit van haer erfgoet te treden door 't vermogen des Hertoghe van Brabant, die de besetting van 't Slot met gelt omkocht en verblinde, heeft sy aen den Graef van Hollandt om een seker somme haer recht verkocht; hoewel dat de Hertogh in 't besit der Stadt was, tot dat Philips Coningh van Vranckrijck, de saecken nu al beroert synde, heeft aengenomen de partyen met een verdrag door huwelijcken te vereenigen. Dat Wilhelm van Oostervant, sone van Graef Willem van Hollandt, soude ten huwelijck nemen Ioanna Dochter van de Hertogh van Brabant: Lodewijck van Male, Soon vanden Graef van Vlaenderen, d'ander dochter; en Reynolt, Hertogh van Gelderlandt, hoewel hy sich vyant van den Hertogh van Brabant verklaert had, de derde. De bruyloften sijn ghehouden, en de Hertogh van Brabant stont af van al 't recht 't welck hy op de Stadt en 't Landt van Heusden eyschte. Hier uyt is een gemeen spreckwoort gerefen, dat wy tegen eerlijcke gierigaerts gebruycken:

Google

Hy ſpeelt, als Machelen mijn, Heuſden dijn.

Dus verre Snojus.

Omtrent het jaer duyſent drie hondert drie heeft Joan, Hertogh van Brabant, Heuſden ingenomen.

In't jaer duyſent drie hondert acht-en-dertigh is hier een collegie van vijf Canonicken door Machtelt, weduwe van Herbarnus Riedius, geſticht.

Joan, Hertogh van Brabant, heeft in't jaer duyſent driehondert veertigh, het Slot van Heuſden, met eenen fraejen en ſtercken toorn verciert, doen bouwen.

Als de Gelderſchen met de Hollanders, in't jaer duyſent vier hondert ſeven, om 't beſit van Gorcum in twiſt waren, rees tuſſchen hen een ſwaren oorlogh. De Gelderſchen beroofden en verbranden Heekhuyſen by Heuſden gelegen. Als Joan van Kroonenburgh, Gouverneur van Heuſden, dat gewaer wiert, verſaemde hy een goet getal onverſaegde krijghslieden; en viel, onder de gunſt van een duyſtere nacht, met een groot getier op't legher der Gelderſchen; welcke door d' onverwachte aenval ſoo verſchrickt wierden, dat ſy niet dachten, dan om ſig door de vlucht te bevrijden: vele van hen verdroncken in de Maas; en, dat het wonderlijkſte en der gedachtenis waerdig is, die van Heuſden namen meer van hare vyanden gevangen, dan ſy ſelf ſterck waren.

Deſe Stadt legt aen een water, dat uyt de Maas

Maas romtom de Hemertſche waert, en weder in de ſelve rivier loopt; en is nu voor een van de ſterckſte plaetſen der Vereenighde Nederlanden vermaert en geacht: want ſy is met dubbelde grachten, veele bolwercken, halvemanen en hoorn-wercken, omringht en verſorght. Het Slot oft Caſteel leght dicht aen de wallen, en is een tamelijck fray en ſterck gebouw.

S. GEERTRUYDEN-BERGH.

SInt Geertruydenbergh, is een ſeer oude Stadt, die de naem verkreegen heeft van Geertruyt, Dochter van Pipijn van Landen, Hofmeeſter van den Coninck van Vranckrijck, die overleden is, in't jaer ſes hondert vier-en-ſeſtich. Sy leefde, en was ſeer vermaert in dit geweſt, als blijckt uyt een oude brief van Hilſewijd, Gravin van Stryc by Dordrecht, in't jaer duyſent drie hondert negen-en t'negentig, in d' Abdye van Thoorn inde Kempen ghegeven, die om d' outheyt en waerdy hier by gevoegt wort.

Ik heb gebracht aen de voorſeyde Kerk mijn Erfgoet, welck den heerlijcken Conink Zuendebolchus hadde eertijts gegeven in mijn Landt van Stryen aen die kerck die geheyliget is ter eeren van de

Digitized by Google

Maget Maria, den Bergh des Oevers, daer de Heylige Geertruyt heeft lichamelijck verkeert, en heeft een Godts-Huys geheyliget van den Heyligen Amandus, de Stede Baerle, met den Autaer van my opgerecht ter eeren van den Heyligen Belijder Remigius, het Casteel Sprundelheim met al het gene hem toebehoort, gelijck het staet op de Riviere Merbata.

Om te weeten wat den *Bergh des Oevers* te seggen is, moetmen verstaen dat het woordt *Bergh*, in d' oude Nederlandsche spraeck beteykent heeft, Oever of Haven, voor 't veyligh leggen der schepen, de kracht daer van beelt noch uyt het woort *Bergen*.

Bergen wort genoemt in den Brief van Keyser Otto den tweede van die naem, *Erf-goet der selve uytverkoren Maget*, als by dit volgende bewesen wort.

In een Dorp der Schelde, in de Stede van Berge met dry Eylanden, Sprange, Waterange, Steninge, met de Kercke en Tolhuys, in de Contreye van Stryen, in het Erf-goet der selve uytverkoren Maget, den Bergh met d' aenhanghselen Tremella, tegenwoordig Drumelen, Sturnabem, en al de Visscherye aen de Mase, &c.

In't jaer dertien hondert een-en-twintigh, is't Slot van Geertruydenbergh, dat altijt by de Casteleyn is geregeert, opgerecht.

In 't jaer duysent vierhondert twintich, op Sint Lambrechts avont ten tijde der oorloge van Johan van Beyeren en Jacoba, is d' heele Stadt met de kerck verbrandt, waer van de

Digitized by Google

Cro-

Cronijcken aldus ſchrijven: Didrick van Merewede, Ballieu van Zuyt-hollant regeerde 't Caſteel van Geertruydenberg, en vermaende zijn Borgers dat ſy haer voor die van Dordrecht, die de zijde van Johan van Beyeren hielden, ſoude wachten, alſoo die van mening waeren de Stadt t' overvallen: daer op volgde dat de Dordrechtienaers met hun leger quamen, en de Stadt opeyſchten, 't geen d' onvoorſichtigheyt der Borgers verwilligde, nochtans verweerde Didrick van Merewede met moet zijn Caſteel, en ſchoot ſoo machtich met vierpijlen in de Stadt, dat de plaets ten leſten in brant raeckte, en wiert eyndlijck gedwongen 't kaſteel behoudens lijf en goet over te geven.

Johan van Naeldwijck beſtormde en nam de Stadt door dien geen tegenweer en vondt, in't jaer duyſent vier hondert negen-en-tachtich in, daer hy korts daer na weer uyttroeck.

In't jaer vijftien hondert drie-en-t'ſeventig wiert Geertruydenberg door laſt van de Prins van Oranje by *Poyet* ingenomen, en't Guarniſoen nedergehouwen.

In 't jaer duyſent vijf hondert acht-en-tachtich heeft het Guarniſoen van Geertruydenbergh de Stadt tegens danck van de Prins van Oranje, dieder met krijgſvolck tot ontſet quam, aen Parma overgegeven, daer Emanuel van Meteren de geſchiedenis in't breede van ſchrijft.

't Verlies Van de Vereenichde Nederlanden

seer schadelijck, die terstont met oorlogs schepen de stromen besetten, om de Visscheryen en Passagien te bevryen.

Vijf jaeren daer na quam Prins Maurits Geertruydenbergh met een groote macht belegeren, en overwelgde haer op Sint Ians dag, in 't gesicht der vyanden, waer van 't accoort aldus luydt:

„ Wy Mauritz, geboren Prince van Oran-
„ je, Grave van Nassou, Catzenelleboge,
„ Vyanden, Dietz, &c. Gouverneur en Ca-
„ piteyn Generael van Gelderlant, Hollant,
„ Zeelant, West-Vriesslant, Zutphen, Utrecht
„ en Over-Yssel, Admirael: hebben geaccor-
„ deert en accorderen mits desen, aen de Ca-
„ piteynen, Officieren en Soldaten van den
„ Guarnisoene van Geertruydenberge, te mo-
„ gen vryelijck uyt-trecken, sonder eenig be-
„ letsel, met haer Sweerden, Paerden, Pac-
„ ken en Sacken, tot sulcke plaetsen, alst haer
„ sal goet duncken, waer toe haer verleent sul-
„ len worden vijftig Wagenen, en so sy daer-
„ en-boven van noode sullen hebben eenige
„ Schepen voor de Officieren van den Conink
„ van Spanje, met haer Huys-gesinne, ge-
„ quetste, Packen en Bagagien, soo sullen wy
„ die doen voeren in alle vryheyt tot Antwer-
„ pen toe, wel verstaende, dat sy Ostagiers en
„ suffisante Borgen sullen stellen, dat sy de
„ Wagenen en Schepen weder leveren sullen:
„ en dat de Ontfangers Mattheus Daulthot,
„ Jan Fransen, en Jan Matthijsen, sullen blij-

Digitized by Google

ven

„ven inde voorſeyde Stadt, tot dat ſy ſullen „overgelevert hebben de Regiſters, bewijſen, „en andere Pampieren, toebehoorende hare „adminiſtratie, in de handen van die daer toe „van onſent wegen ſal geſtelt worden te ont„fangen. En ſoo veel betreft de Geeſtelijcke „perſonen en Borgers (altijt uytgenomen die „mogen deelachtich weſen der verraderyen „der Stadt) gunnen wy den ſelven vryen uyt„tocht, met alle haer Sacken en Packen, als „geſeyt is, en wy beloven haer op onſe Prin„celijcke trouwe, dat alle 't gene voorſeyt is, „haer ſal onderhouden worden, ſonder eeni„ge faute ofte letſel. Gedaen in 't Veldt-Le„ger voor Geertruyden-berge den vijf-en„twintighſten Juuii, duyſent vijf hondert „drie-en t' negentigh. Onder ſtont geteec„kent.

Maurice de Naſſou.

Na d' uyttocht liet de Prins drie Soldaten die de Stadt te vooren hadden helpen verraden terſtont ophangen.

Geertruydenbergh is gelegen op de Merwe of 't Vlack, dat de Rhijn en Maas maaken van verdroncke Landen, tegens over Dordrecht. Deſe-Stadt hoort aen den Prins van Oranje, en is ſeer rijck van Steur, Salm en Elft-viſſchery, waar vander wel op eenen dach achtien duyſent gevangen worden.

De Stadt leyt op 't vaſte landt van Brabant,

Digitized by Google

en wort onder d' Hollandsche Grens plaetsen gereckent.

De Brabanders hadden eertijdts voor een gebruyck, dat als sy haeren Hertoghen aennamen, haer met eede deeden belooven, alle middelen aen te wenden, om de stadt onder haer gewelt te brengen; van gelijken deeden d'Hollanders, op dat de Graven de selve souden behouden.

WORCUM.

WOrcum, gelijk 't hedendaeghs genoemt wordt, schijnt eertijts de naem gehadt te hebben van *Woudrichem*, gelijckmen verscheyde mael in een oude brief geschreven vindt. Sy is de hooft-stadt van 't Lant Altena: dit lant heeft sijnen naam ontleent van een seer oudt Casteel, wiens oude en vervalle muuren noch hedendaags te sien sijn: het wierde eertijts *Holtena* en *Outena* genoemt, misschien om de menichte van 't hout en boomen.

In 't jaer duysent drie hondert vijf en-t'negentigh, sijn d'Edelen in dit Slot gevlucht, welken *Aleyda* van *Poelgeest*, een vermaerde vrouw, die van Albrecht van Beyeren vierigh beminde wierde, gedoodt hadden; 't welk door de bestieringh van Wilhelm van Ostervant, oudste Soon van Albrecht, gelijck veele schrijven,

Digitized by Google

ven, geschiet is. Om dit schelmstuks wille, heeft Albrecht dit Casteel sterk belegert, en met accoort ingenomen, en heeft tot een teeken van sijn overwinningh, twee toorens van't selve doen afbreeken.

Dese Stadt en 't landt van Altena, heeft, t' sedert het jaer duysent een hondert vijftigh, de Heeren van Hoorn, die namaels tot Graven sijn gemaackt, toebehoort: was niettemin een Leen der Graven van Kleef; Maer Wilhelm de Goede, Graef van Hollant: heeft d' Opperheerlijckheyt van dese plaets, in't jaar duysent drie-hondert twee-en-dertig, van Diderik Graef van Cleef gekocht; en is van die tijdt af een Leen der Graven van Hollant geworden. Sy is tot een eygendom der Graven van Hoorn tot e't jaar sestien hondert gebleeven; want alsdoen heeft Walburgh (eerst weduwe van Philips van Montmorency, Graef van Hoorn, die in't jaer duysent vijf hondert acht-en-sestich door last des Hertogs van Alba onthooft is; en daer na van Graef Adolf van Nyenaer en Meurs) de Heerlijkheyt van Altena en dese Stadt, een weynigh voor haer overlijden aen de Heeren Staaten van Hollandt voor t' negentigh duysent guldens verkocht: alsoo datse nu de gemelde Staaten volkomelijk toebehoort.

Eyndelijck in't jaer duysen vier hondert sestigh, is Worcum met Wallen en Poorten omringht.

In 't jaar duysent vier hondert ses-en-sestig, heeft

Digitized by Google

heeft Jacob, Heer van Hoorn en Altena, aen die van Worcum verscheyde Privilegien en Vryheden, in hondert seven-en twintig Artijkelen begreepen, gegeven. Maria, Hertoginne van Bourgondien, heeft in 't selve jaar met open brieven verklaert, dat haer 't selve aengenaem was, en die alsoo bevestight.

Omtrent het jaar duysent vijf hondert en elf, hebben de Geldersche Workum, by nacht de vesten met ladders beklimmende, en door d' onachtsaeme wacht der Burgers, ingenomen, den Graef van Hoorn gevangen nemende, die een groote somme gelts, tot sijn 's en sijner ondersaaten verlossingh, afgedwongen wierdt.

Workum is seer bequamelijk aen de Wael (welcke de slincker arm des Rhijns is, die sich by Schencken-Schans in tween deelt,) in een vruchtbaare lands-douwe, schuyns over Gorcum, gelegen, en wort heden-daags voor seer sterck gehouden.

In 't jaer duysent vijf hondert vier-en-t'seventigh is sy van de Spaensche, na drie aengebrachte stormen, met tamelijck verlies haerer volckeren, ingenomen: doch is daer na wederom onder 't gebiedt der Heere Staaten gebracht.

't HUYS

Digitized by Google

't HUYS TE LOEVESTEYN.

IS naby Workum gelegen, op 't eynde van de Bommeler-waert aen de Weſt zijde, daer de Maes en Wael in elkander vlocyen en ſich vereenigen: is een van de oudſte Slooten van Nederlandt.

Hier op heeft voor eenige jaaren *H. de Groot* gevangen geſeten, die'er door een beſondere liſtigheyt uyt-raakte.

In 't jaar duyſent vijf hondert t'feventigh, heeft Herman de Ruyter met drie andere gaſten, dit Huys met liſt en Stoutheyt ingenomen; doch wierde korts daer aen door de Spanjaerds wederom verovert.

NAERDEN.

NAerden is de Hooft-Stadt van Goylandt of Goeylandt; welck Baljuwſchap ſijn naam heeft van *Goedela*, Abdiſſe van 't Clooſter t' Altena, als Boxhornius en andere gevoelen. Deſe Stadt heeftmen in't jaar duyſent drie hondert feſtigh beginnen te bouwen, gelijck ſulcx genoeghſaem is blijkende uyt de brieven van Wilhelm de Goede, in welcken men uytdrukkelijk ſiet, datmen

Digitized by Google

spreekt van een nieuw Naerden te maken, na dat het eerste, dat men nu 't oude noemt, verbrandt en verwoest was. Dit oudt Naerden is aen de Zuyder-Zee gelegen geweest, door welkers gewelt en inbreuk alle de Fondamenten nu uytgespoelt sijn; alsoo dat het water dat over vloeyt; maer als 't selve af-loopt, 't welck dikmaals gebeurt, siet men de tekenen en verscheyde oude overblijffelen der Straaten en insonderheyt der kerke. Maer wanneer, of van wien de Stadt verwoest is, is niet seker. Sommige meenen, dat het Johan van Arckel, Bisschop van Utrecht, die een fellen en swaaren oorlogh tegen Willem van Beyeren voerde, in 't Jaer duysent drie hondert acht-en-veertigh, omtrent die tijt gedaan heeft: dit is waerschynelijck, maer onseker. Oudt Naerden is 't selve, dat *Naerdinc* genaemt wordt in den brief van Gijsbrecht van Amstel, in't jaer duysent twee hondert drie-en dertigh, aen 't klooster te Rensburgh gegeven; want daer leestmen: *Gegeven in Naerdinc in het jaer ons Heeren* M. CC. XXXIII. *den thiende dagh Februarii*, welcke brief, terstont in de beschrijvingh van Weesp volgen sal. De oude Naerders hebben veel lof verkreegen, als sy haer, in't jaer duysent twee hondert ses-en-negentigh, tot bystant en verlossing van Graef Floris de vijfde, die op haere aenkomst van Geeraert van Velsen doorsteeken wierdt, dapper en klockmoedigh toonden.

In't jaer duysent drie hondert vijf-en-vijftig, als

Digitized by Google

als de Fondamenten van dit nieuw Naerden begonnen waren, heeft Wilhelm van Beyeren die van Naerden met verſcheyde vryheden en voorrechten beſchonken, om haer volkrijck te maaken. In 't ſelve jaar beveſtigde hy de ſtapel der viſſcherye, die hen door Graef Willem van Henegouwen gegeven was.

In 't jaar duyſent drie hondert ſes-en-vijftigh hebben de Naerders, een Veltſlagh tegen die van Amersfoort gelevert hebbende, een heerlijcke victorie bevochten.

In 't jaer duyſent drie hondert tach-en tigh, heeft men de kerck begonnen te bouwen, en in 't jaar duyſent vier hondert drie gaf haer Albrecht van Beyeren verlof, om een nieuwe haaven te maaken. Vier jaaren daer aen verkregenſe van Johan van Beyeren vryheyt van alle tollen en krijgs-tochten.

Philips Hertog van Bourgondien heeft in 't jaer duyſent vier hondert negen-en-vijftig ingeſtelt, dat de Burger-meeſters en Schepenen van Naerden alle jaaren twaelf *Notabele Mannen*, uyt de voornaemſte der Stadt ſoude kieſen, om ſorge te dragen, dat de Stadt geen hinder ontſingh van de menichte der vreemden, die dagelijex van alle kanten toevlocyden. 't Jaer daer aen ſijn de Nonnen der H. Maria van 't kerk-hof aen de zuyd-zijde der ſtadt gebracht, als blijckt uyt de brieven van de Magiſtraet.

In 't jaer duyſent vier hondert twee-en-ſeſtigh heeft Carel van Bourgondien brieven aen

Digitized by Google

de Naerders vergunt, dat hy haer, noch geheel Goylant, noyt van Hollant soude afscheyden.

Als in 't jaer duysent vier hondert een-en-tachtig, d' Utrechtsche een groote overwinning op de Hollanders bekomen hadden, hebben sy haere listen op dese stadt aengeleydt, welcken haeren kracht bequamen: want sy sonden 's morgens vroeg eenige gewapende Soldaaten in vrouwe kleederen, dié, met korven in de handt, veynsden haar goet te willen verkoopen. De poorten nu geopent sijnde, quamen sy in de Stadt, sloegen eenige doot van die haer ontmoeteden, en de loos gegeven hebbende, sijn, die buyten verborgen laagen, binnen gekomen. Vijftigh borgers bleeven op de plaats, en de Stadt wiert geplundert: doch als d' innemers geen meer hulp kreegen, begosten sy te vreesen; dies sy beslooten de Stadt te plunderen, in brandt te steeken, en alsoo te verlaaten. Het brandt-stichten kochten de Burgers af; Maer in 't selve jaer hebben de Naerders, met de macht haerer Bont-genoten, 't landt van Utrecht ingenomen, en de sterke Casteelen van Emmenesse en Westbroeck tot de gront toe afgebrooken, en in een slagh omtrent de vijfthien hondert Utrechtsche doot geslagen. Van den buyt, die sy seer rijkelijk bequamen, lieten sy een tooren maken, aen den welken dese twee woorden, tot een eeuwige gedachtenis van dese overwinningh gestelt sijn: SWYGHT UTRECHT.

In 't jaer duysent vier hondert ses-en-tachtig,

is by

is by na de gantſche Stadt door een ſchielijke brandt in d'aſſche geleyt.

In't Jaar duyſent vier hondert een-en-tnegentig, wierde eenige dorpen omtrent Naerden volkomentlijk belaſt, de Stats Muuren, die ſo door den oorlog, als anderſints vry wat vervallen waeren, ten halven koſten te helpen opmaken, waer van de redenen naeder uytgedrukt worden, in den brief, van woordt tot woort bygebragt door den geleerden Boxhornius in ſyn *Tonneel* van Hollant.

In't Jaar duyſent vijf hondert twee-en-tſeventig heeft deſe Stadt een ſchrikkelijke ſlagh door Frederik van Toledo ontfangen: want als ſy haer, onlangs te vooren, onder 't gebiet van Prins Willem van Oranje begeven had, heeft hy ſyn leger voor de Stadt ghebracht, en alſoo de Overheden hem niet te ghemoet gingen en om vergiffenis verſochten, is hy ſeer verbittert geworden: doch als't leger naderde, ſonden ſy haere geſanten, die hen ſoude verſchoonen, om datſe, door gebrek van beſetting, met de Prins vereenigt waeren. Sy gaven haer over, en onthaelden de Spaenſchen met alle beleeftheyt in de Stad. Maer d'Overſte belaſt al de Burgers in de kerk te komen, daer ſy alle jammerlijk vermoort wierden, ſonder elendige vrouwen en onnoſele kinderen te ſparen: want de moeders wierden, gelijk de Hiſtorien verhaalen, met de ſuygelingen aen de borſt, ô groote gruwel! doorſtooken.

WEESP

Digitized by Google

VVEESP.

MEn weet niet wanneer dese Stadt ghebouwt is; maer dit is seker, datse besondere Heeren gehadt heeft, gelijck blijkt uyt een brief van Gijsbregt van Amstel, die den geleerden Boxhornius geschreven heeft uyt d' oude Registers van't klooster te Rensburg, welkers inhout hier volgt:

*Aen de Eerwaerdige Vrouwe in Christo E. Abdisse, en A. Suster vanden Heere Grave, Nonne, en aen het ganssch Convent in Rijnsburgh, G. Schilt-knape van Amstelle, saluyt, ende gebeden in den Heere. Ghy sult weten, dat wy voor aengenaem hebben, dat ghy tot gebruyck der Kercke moet verlossen de Goederen van Buckiscope, ende om aen die Goederen te renuncieren. Wy hebben van onse sijde gestelt tot Buckiscope den toonder deser tegenwoordige brieven, Heer Menso van Wesepe, ende sullen voor wel ghedaen houden, 't gene dit die selve M. van ons ent wege sal doen op de voorseyde Goederen, als of sy van ons * alsoo verre als ghy sult geven * ponden Hollantsche penningben om de verlossinghe van de Goederen, ende wy hebben van onsent wege gestelt den selve M. om de voorseyde penningen t' ontfangen, ende ghy sult houden tot getuygenisse de tegenwoordige brieven, tot dat wy sullen aen de Goederen persoonlijck weder geseyt hebben in teghenwoordigheyt*

Digitized by Google

digheyt van den Heere Grave van Hollandt. Gegeven in Naerdinc, in't jaer duysent drie honderd drie en-dartigh, den thienden dach Februarii.

De besondere letteren betekenen E. Emessa, A. Ada, G. Geraert, M. Menso.

In d' oude placcaten en bevelbrieven wort dese Stadt meest *Wespe* genaemt.

In't jaer duysent drie hondert ses-en-vijftig hebben d' Utrechtse Weesp verbrant en uytgeplundert.

Als in't jaer duysent vijf hondert vijf, de Geldersche Utrecht belegerden, versochten sy Weesp door krijgs-list in te nemen, doch vergeefs: maer in't volgende jaer, heeft Carel, Hertog van Gelderlant dese plaats onder sijn gewelt gebracht, die doch korts daer aen op sekere voorwaerden vertrock. Daer na is sy met een muur versterckt geworden.

* Weesp is tegenwoordig seer vermaert door de Brouweryen: want hier goet bier gebrouwen wordt, en op veele plaetsen, tot haer groot voordeel, versonden.

Het is een aengenaem stedeken, een halve mijl van Muyden, en aen de Vecht, wiens water de muur bespoelt, in een vermakelijcke Landts-douwe gelegen:

MUYDEN,

Digitized by Google

MUYDEN.

MUyden leght een mijl van Naerden, en ook aen de Vecht, welke daer midden door vloeyt, en niet wijdt van daer voor by 't Slot in de Zuyder Zee. Sy is met verscheyde Privilegien en Vryheden van Hertog Albrecht van Beyeren, Graef van Hollant, in 't jaer duysent vier hondert en drie beschonken.

d' Utrechtsche hebben dese plaats in 't jaar duysent drie hondert ses-en-vijftigh vernielde en met vuur verbrant. Na dat sy een weynigh verbetert was, heeftse, de selve swarigheydt, omtrent achtien jaaren daer na, geleden: en in 't jaar duysent vijf hondert vijf, ontfingh sy van de Geldersche een gelijck lot, als die van Weesp.

Sy heeft een seer oudt Slot of Casteel, in 't welck, in 't jaar duysent twee hondert ses-en-t' negentig, Floris de vijfde, na dat hy van Geeraert van Velsen gevangen was; gebracht is: maer als de Naerders tot syn ontset quamen, voerden sy hem af, om die t' ontmoeten. Doch als Velsen merkte, dat hy met de sijne tegen de selve te swack was, vloogh hy toe, en doodde de Graef met twee-en-twintig wonden: hoewel andere seggen, dat hy op 't kasteel omgebracht is.

Digitized by Google

Op

Op dit Slot, datmen ook het Huys te Muyden noemt, woont gemeenlijk den Droſt van Muyden, die ook Baljuw van geheel Goylant en Hooft-Officier der ſtadt Weeſp is. Voor weynig jaaren wiert dit aenſienlijk ampt bekleet by den Heer *Pieter C. Hooft*, Ridder der ordre van S. Michiel, wiens edel vernuft en hooge geleertheyt in de hiſtorien, Burgerlijke weetenſchap en Poeſy, ſijne uytgegeven Hiſtorien van Vrankrijk en Nederlant, en ſijne ſinrijke Gedichten genoegſaem getuygen. Nae hem is in deſe bedieningh gevolght Heer *Geeraert Bicker*, Soon van den Heer *Andries Bicker*, Heer van Engelenburgh, die tienmael 't Borger-meeſterſchapt' Amſterdam, verſcheyde Geſantſchappen aen groote Coningen buyten, en andere hooge ampten binnen Nederlant, bedient heeft.

VIANEN.

Vianen of Vianden, als andere ſchrijven, is een ſeer oude ſtadt. Eenighe hebben met beuſelachtige vercieringen op haer naem geſpeelt, als of die van Diana afquam; doch andere meenen, datſe alſoo nae twee vrouwen, d' eene *Fy* en d' ander *Iana* geheeten, genoemt is; dat ook onſeker is.

d'Eerſte fondamenten ſijn begonnen geleyt te worden, omtrent het jaar onſer ſaligheyt, duyſent

Digitized by Google

duysent twee hondert t'negentig, door Zwederus, Broeder van Johan de derde van die naam, Heer van Kuylenburg, aen wie dit geweest, als vaderlijk erf-goet, toequam. Men seyt, dat het Casteel, behalven andere gebouwen, in die tijt gemaakt is. Zwederus is in't jaar duysent twee hondert vier-en-t'negentig in een slag tegen de Heyden by Breemen gebleven: hy had tot syn gemalin; de dochter van den Heer van Lede, daer hy twee Soonen Gijsbrecht en Hendrik van Vianen, by won.

In't jaar duysent drie hondert veertig, heeft Zwederus, Heer van Vianen, de Capelle, die onder het dorp Hagesteyn was, tot een Parochie kerck opgericht.

In't jaar duysent drie hondert tweo-en-t'seventig, heeft Gijsbrecht van Vianen een schoonen tooren van de grondt af, by 't Casteel, dat eertijdts Batesteyn genoemt wierde, opgerecht, met 't gelt, 't welk de Soon van den Graef van S. Paul hem schuldigh was, die in't voorige jaar in't lant van Gulik was gevanghen gheweest.

In't jaar duysent vier hondert en acht, is Walravus van Bredetode, die daer na te Gorcum gedoot is, met Leonora, eenige dochter en Erfgenaem van Hendrik, Heer van Vianen en Ameide, in de huwelijke staat getreden: en van die tijt af sijn dese Heerlijkheden gevallen en gebleven aen't geslacht van Brederode, datmen 't edelste onder den Hollandschen Adel acht: en heeft nu Joan Wolphard van Brede-

Digitized by Google

rode,

rode, Heere van Brederode; Vianen en Ameide, en Velt-maarſchalck van de Vereenigde Nederlanden tot ſijnen Heer gehadt.

De Stadt van Vianen leght aen de ſlincker zijde van de Leck, twee mijlen van Schoonhoven, en in een aengename Land-ſtreeke, met veel geboomte en een voortreffelijk Caſteel verciert.

LEERDAM.

LEerdam heeft de naam van de riviere Ling, wordende alſoo ghenoemt door verkortingh, voor *Lingerdam*. Maer de *Ling* wort dus genaemt van haer langte, welke reden is, waerom Johan Gerbrants van Leyden de ſelve dikwils *Langh* noemt. Deſe Stadt is een leen der Heeren van Arkel; want omtrent het jaar duyſent een hondert en vijftigh, heeft Johan de vierde van dien naam, Heer van Arkel, dit geweſt van Leerdam aen ſijn Soon Folpart gegeven; die, gelijk 't ghe-rucht gaat, ſeventien jaaren daer na, met ſijn ſoon Pelgrom, van den duy vel weg gevoert is, Deſe overleden ſijnde, is dit Landeken wederom in handen van de Heeren van Arkel gekomen.

In 't jaar duyſent vier hondert twee-en-tnegentigh, wierde Fredrik van Egmont, Wilhems Soon, tot d' eerſte Graef van Leerdam gemaakt.

gemaakt: want als Johan van Egmont, omtrent het jaar duysent vier hondert thien, ten huwelijk nam Maria, Dochter van Johan van Arkel; is dese Stadt aen sijn Soon Wilhelm van Egmont en sijne nakomelingen gekomen. Van welke edel huys sy, door huwelijk, aen d'aensienlijkste telg van 't huys van Nassou, die 't Prinsdom van Oranje besit, gehecht is: want als de gemelde Frederik, eerste Graef van Leerdam, in't jaar duysent vijf hondert drie overleden was; is sijn soon Floris hem gevolgt, die in't jaar duysent vijf hondert neghen-en-dertig storf, en liet Maximiliaen tot sijn nasaet; wiens eenige dochter en erfgenaem Anna van Egmont in't jaar duysent vijfhondert een-en-vijftigh met Prins Willem van Oranje ghetrouwt is, by wie sy won Philips, nae sijn Vaders doodt Prins van Oranje en besitter van sijn 's Moeders Graef-schappen Bueren en Leerdam. Als dese in't jaar duysent ses hondert acht-thien overleden was, is hem sijn oudtste broeder Maurits, en daer na de jongste Frederik Henrik gevolgt; die haer sijn eenigen soon Wilhelm, in't jaar duysent ses hondert vijftig gesturven, en dese sijn eenige erfgenaem Wilhelm Henrik, tegenwoordig Prins van Oranje, nagelaten heeft.

Alsser omtrent het jaar duysent vier hondert ses-en-t'negentig, tusschen de Gelderschen en Hollanders een oorlog ontstaan was, heeft den Heer van Yselsteyn veele en verscheyde uyt-vallen in Gelderlant gedaan; ende een slag ge-

Digitized by Google

levert

levert hebbende, brachte veele der Nimmegers om 't leven: waer over de Gelderſche ſo vergramt ſijn geworden, datſe, om haer te wreken, het Kaſteel en de Stadt innamen; uyt'et welk ſy by na door geheel Hollant liepen, ſtroopende en hare vyanden met vuur en ſwaert vernielende. Albrecht Hertogh van Saxen dit ter ooren gekomen ſynde, is met een ſterk leger tot Gorcum gekomen, Aſperen en Heuckelum, by Leerdam gelegen, verſterkende en met een goet getal van krijghsvolk beſettende: niet lang daer na deede hy een ſeer ſterk Caſteel by Leerdam bouwen, om 't uytloopen der ſoldaten te beletten, waer door de Gelderſche eyndelijck gedwongen wierden, haer, behoudens lijf en goet, over te geven.

Leerdam is een ſoet en vermakelijk Stedeken, aen de riviere Lingh, een half mijl van Aſperen en Heukelum, en met de ſelve als op een drie-ſprongh gelegen. Het heeft voor deſen een ſeer ſchoon Caſteel gehadt, dat nu t' eenemael verwoeſt is.

Den Marquis van Cetona, genaemt Chiappin Vitelli, die in dienſt van den Coning van Spanje was, heeft deſe plaats met vijfthien vaendelen Switſers en andere, omtrent het jaar duyſent vijfhondert negen-en-tſeventig ingenomen, behoudens nochtans dat de Soldaten met hun goet en geweer ſouden uyttrekken, en de Burgers aen lijf en goet onbeſchaadicht blijven.

Google

ASPEREN

ASPEREN.

ASperen heeft eertijts een leen der Heeren van Arkel geweest. Guido van Asperen, Broeder van Johan de tweede, Heer van Heukelum, is van de Vriesen, gelijk verhaelt wordt, in't jaar duysent drie hondert vier-en-vijftig, by Stavoren verslaagen. Sijn eenige dochter heeft ten huwelijck genomen Diderik van Polanen, by wie sy won Otto van Polanen, Heer van Asperen. De dochter van Otto, genaemt Alferadis, Vrouw van Polanen, heeft van Johan van Langerack een dochter ontfangen, Elburgis genaemt, welke met Rutger van Boetselaer getrout is, en Asperen aen hem ten huwelijk ghebracht heeft. Maer dese is in't jaar duysent vier hondert een-en-sestich, in sijn slot met een kogel door Arnolt Pik doorschooten, gelijk de Cronijcken in de geschiedenissen van dat jaar breeder verhaalen: t' sedert is dese stadt aen't geslacht van Boetselaer gebleven.

Dese stadt leght een half mijl van Heuckelum, op de riviere Linge, welke sacht en lieflijck voor by haer loopt, datse, als Guicciardin schrijft, hier de *Liefde* genoemt wort.

In't jaar duysent vijf hondert sestien, ten tijden van Hertog Carel van Gelder, is sy in een uytterste noot geweest: want de Gelder-

Digitized by Google

sche

ſche met ſommige wederſpannige Hollanders de Stadt hebbende belegert, niet tegenſtaende d' ingeſetenen haer mannelijk en dapperlijck weerden, en een ongelooffelijken wederſtant booden; ſijn eyndelijck daer van meeſter geworden; die ſulke gruwelijke wreetheden met moorden en branden, ſelf in de kerken, daer de vrouwen met haere kleyne kinderkens gevlucht waren, bedreven; dat de raſende Turken niet ſchandelijker hadden konnen uytwerken.

Chiappin Vitelli heeft haer ook na Leerdam; 't welk in de beſchrijving van die Stadt verhaelt is, voor den Coninck van Spanje ingenomen. Doch ſy is daer na weder onder de Staaten en haere beſondere Heeren gekomen,

HEUCKELUM.

HEuckelum heeft ook ſyn begin uyt het huys van Arkel genomen. Haere outheydt kanmen beſpeuren in't kaſteel, 't welk, als ſommige ſeggen, in't jaar duyſent twee hondert gebouwt is. Otto van Arkel, jongſte ſoon van Johan d' achtſte, is in't Jaar duyſent twee hondert twee-en-tſeventig d' eerſte Heer van Heuckelum geworden; wiens nakomelingen 't ſelve tot in't Jaar 1595 beſeten hebbē: want de dochter een eenige erfgenaem van Otto van Arkel, in't Jaar 1567 overleden, is ongehuwt geſtorven; waer door de Heerlijkheyt

lijkheit van Heukelum aen Elizabet van Arkel, weduwe van den Heer van Castres, gekomen is.

Reginus, een goet en geloofwaerdig Schrijver, noemt dese Stadt *Hercules*, en seyt, datse gebout is, omtrent 'et jaar duysent twee honderd vier-en-tachtig.

Het oudt Slot of Casteel, dat nu t'eenemael verwoest en neer-geworpen is, is gesticht, gelijk Guicciardin verhaelt, door Hercules van Allemannen: alsoo datter meer Herculessen, uyttermaten sterk van naturen, geweest syn, als ook eenigsins is blijkende.

De Cronijken verhaalen in't Jaer duysent vier hondert twee-en-sestigh, dat Johan van Heukelum gelt liet slaan, niet met sijn eygen, 'twelk hy vermocht, maer tegen alle recht en reden, met des Graefs naam en opschrift. Philips, Hertogh van Bourgondien heeft hem verscheyde maalen vermaant, dat hy van sulk een boos werk soude afstant doen, doch 't was te vergeefs, dies hy van den Hoogen raat van Hollandt gebannen wiert; maer heeft niet langh daer na weder vergiftenis verkreeghen. Syn soon Otto, met hulp van Geeraert van Kulenburg, syn Oom, heeft met gewapender handt Heukelum ingenomen, en sijn Vader, die sulk een onheyl in't minste niet verwachtende was, aen Kulenburg gevangen gelevert: want het scheen, dat Otto dese stadt aen sijn Oom verkocht had. De saak aldus gestelt sijnde, heeft Kulenburg metter haast een goet getal soldaten in Heukelum gebracht, die gheheel

Digitized by Google

heel Hollant doorliepen, roovende en vernielende alles watter voor de vuyst quam. Johan van Charlois, Heer van Arkel, heeft dit seer onweerdelijck genomen, bevelende aen den Gouverneur van 't lande van Arkel, dat hy dése Stadt met hulp der Burgers van Gorcum soude innemen, 't welck geschiede. Eyndelijk wiert'er beslooten, dat de Heer van Culenburgh en Otto aen de gemelde Charlois dese plaats souden overgeven; en op dese wijs sijn vader en soon, om haer ongetrouwheyt, van haere Heerlickheyt berooft. Doch Otto heeft niet lang daerna vergiffenis van dese sijne misdaet, benevens de besittingh van Heukelum verkregen.

Heuckelum leght, gelijk als Leerdam en Asperen, aen de Linge, een half mijl van Leerdam, en drie en een half van Schoonhoven.

GRAVESANDE.

GRavesande is gelegen in't West-landt, twee mijlen van Delft en den Haagh. Dese plaats is over vier hondert jaaren een bewalde Stadt geweest, en had een haven, die in de Maas liep, en t'sedert, door den aenwas van slijk en modder gestopt is: soo dat'et nu wel drie duysent Schreeden van de Maas leght, sijnde tegenwoordigh een schoon Vlek,

Digitized by Google

waer meest Landt-neeringh gedreven wordt, en vermaert door de Caasen, die der gemaakt worden; die in smaak by de Parmesaensche vergeleken worden. Het Landt datter om en 't om leght, is seer schoon teel-lant, en brengt schoone Peulen en Erweten voort, waer van een grooten handel valt.

Tot Gravensande is noch een seer hooghen Tooren, die in voortijden een baaken geweest is, den ingangh van den haaven aenwijsende, en noch den Schippers strieckende tot een kenteecken inde Zee, daer sy dickwils op stuuren.

Voor den jaare duysent twee hondert vijftigh, aleer het Paleys in den Haagh gebouwt was, hadden de oude Graven van Hollandt hier een Slot, daer sy des Somers hen vermaskten; en ook somtijts op 't huys Vogelesank, dat eertijdts buyten Haerlem gestaen heeft. Alsmen de fondamenten van dit Slot omtrent het jaar duysent vijf hondert ses-en-veertigh met graven ontdeckte, wierden daer eenige oude en geestige aerde Vaetkens gevonden, die meer als duysent vier hondert jaren oudt waren, en van die tijdt dat de Romeynen in dit landt woonden.

De gedachtenis van dit Paleys ofte Hof, behout noch de *Hof-laen*, en het *Hof-lant*, in 's Gravensande seer wel bekent: en 't huys, daer voor den oorlogh de Pastoor woonde, plagh eertijts de Keucken te sijn van's Graven-Hof, dat men 's-Gravesande noemt.

Niet

Digitized by Google

Niet verre van hier is d' oude Heerlijkheyt van Naeldwijck en Honſelaerdijck, hebbende een ſeer groot, oud en ſterck Slot, daer eertijts d' oude Heeren van Naeldwijk plachten te woonen, welke van ouden tijden erflijk Maerſchalcken van de Graven van Hollant waren, en als opperſte Stal-Meeſters geſach hadden over de Paerden. Heer Willem van Naeldwijk, Ridder, die in't jaar duyſent drie hondert vijf-en-veertigh in den ſtrijdt te Stavoren in Vrieſlandt mede doodt bleef, heeft hier, omtrent het jaar duyſent drie hondert acht, een Collegie van derthien Canonicken geſticht.

Omtrent 's Graveſande, by het Dorp Monſter, is eertijts geweeſt het huys te Polanen, daer de Heeren van Polanen op woonden, welken Monſter mede toebehoorden, en plag te ſtaan, daer nu de hoeve van Polanen leght, en werdt (gelijck de Cronijcken van Hollandt verhaalen) van die van Delft, in't jaer duyſent drie hondert negen-en-vijftigh, met meer andere Slooten verbrant. Dan het landt of het inkomen behoort den huyſe van Naſſou toe, ſ' ſedert het jaer duyſent vier hondert vier, en nu ſijn Hoogheyt den Prins van Oranje, Grave van Naſſou; Soon van Prins Willem, en Neef van de groote Frederick Hendrick, Princen van Oranje, &c.

Niet verre van hier is Wateringe, daer voor drie hondert en eenige jaaren een Slot plagh te ſtaan, toebehoorende beſondere Heeren, welken ook haeren toenaem daer van voerden; en

is naermaels van dit Slot een Clooſter gemaakt voor de Monicken van de Orden der Ciſtercien, 't welck in de laatſte oorlogh, in't jaer duyſent vijfhondert twee-en-t'ſeventigh, nevens veele andere verwoeſt is.

VLAERDINGEN.

VLaerdingen wordt geacht onder een der oudſte Steeden of Vryheden van Hollandt. Sy wordt meeſt in d'oude bevel-brieven *Flerdijnc* genoemt; haeren naam heeft ſy van een water-loop, die alſoo geheten wordt, waer van niets over gebleven is, dan een naakte meldingh of gewagh in d'oude Brieven van Egmondt. Vlaerdingen is certijts de ſterckſte Stadt van geheel Hollant geweeſt, volgens het gevoelen eeniger Schrijvers. Lambrecht van Schnafnaburgh, ſpreekt daer van, in't jaar duyſent ſeven-en-veertigh, aldus: *De Keyſer Hendrik heeft een Krijgs-beyr te water geleyd door den Rhijn in Vrieſlandt tegen Godefridus en ſijn hulper Diederijck, ende heeft daer twee SEER STERCKE STEDEN INGENOMEN, RINESBVRGH ENDE FLEERDINGEN.* Wat wil men klaerder? Hier komt noch by, dat, Contractus, Diederick de vierde, Graef van Hollant, uytdruckelijk in ſijne Schriften noemt, *Marck-Grave van Flaerdingen.* Die hier van, meer-

Digitized by Google

meerder begeerigh is te weten, die leese Boxhornius in't eerste Capittel van sijn Toneel van Hollandt, en Janus Dousa, die seer geleerdelijk hier van geschreven heeft in't seste Boek sijner Hollandsche Cronijken; en Godefridus Monick van S. Pantaleon, die in de selfde tijdt geleeft heeft, als Graef Willem d'eerste van die naam, in't jaar duysent twee hondert seventien, uyt de haaven van Vlaerdingen met een groote Vloot en sterck Leger, naer 't Heylige Landt gevaren is; sijn woorden luyden aldus: *Item, Wilhelm Grave van Hollandt ende Ioris Grave van Wiede, met andere Kruys-vaerders van Duytslandt, begerende te scheep te reysen naer 't Heyligh landt, sijn vergaedert tot* FLEEDINGE *op een van d' edelste Rivieren des Lands, de Maas.*

Vlaerdingen is t' sedert so seer verandert, dat het nu maer een geringh en slecht Dorp is, wesende alleen een seer kleyn deel van 't oude, daer wy nu van gesprooken gebben. Sy is tegenwoordigh een Dorp, die eertijdts Trojen was; en desen haeren droevigen onderganck, heeft sy van niemant, dan van haeren schadelijcken gebuur, d'inswelgende Maas, met sijn golven en vloeden, ontfangen.

Digitized by Google

DELFS-HAVEN.

DElfs-haven is eygentlijck soo veel te seggen, als *Haven der Burgers van Delft*. Aelbrecht van Beyeren heeft, omtrent het jaar duysent vier hondert vier, aen die van Delft, om datse hem vromelijk en kloeckelijck bygestaen en geholpen hadden, 't vermogen gegeven, om een haven van Overschie tot in de Maas te leyden: en dit is d'eerste oorsprong en begin deser plaats.

In't jaar duysent vier hondert acht-en-tachtich, zijn de ballingen van de Hoecksche onder 't beleyt van Frans van Brederode, hier gekomen, hebben Rotterdam ingenomen; en daer na Delfs-haven met eenighe Haringh-Buysſen verbrandt.

Dese Vryheydt is verciert met veele huysen, en bloyt meest door de Schipvaert. Sy heeft een seer gemackelijcke en bequame Haven tot in de Maas. Veele Haringh-Buysſen vaeren 's jaerlijcx hier van daen in Zee, welken een besondere haven hebben, 't *Buysse-gat* genaemt. Hier is een fraey en schoon Stadthuys en Kerck, niet wijt van elkander gebouwt.

Dese plaats is versterckt met drie dicke swaere dijken aen de land-zyde; van welke d'eerste de *Haven-dijk*, de tweede de *Zee-dijk*, en de derde die van *Matenes* genaemt wordt.

Digitized by Google

GOE-

GOEREE.

GOeree, in een Eylandt ghelegen, is alsoo genaemt, om dat de Schepen, die de Maas ingeloopen waren, hier een seer *Goede Reede* tusschen Voorn en dit Eylant, hadden. Want *reeden* en beteekent anders niet by d' oude Nederlanders, als de Schepen tot de vaart wel te bereyden.

Dese Stadt heeft eertijdts soo gebloeyt in Schipvaert en Coop-handel, datse van andere steden benijdt wierde. Sy heeft nu veel van haer oude welstandt verlooren: want haer haven is gestopt, en daer beneven moet sy tegen het gewelt der Zee worstelen. Als ick, seyt de Geleerde Boxhornius, de Papieren van 't Clooster te Rensburgh oversagh, vond ick een plaats, daer van den Heer *van Goeree* gemelt wordt; of dese plaats daer door verstaen moet worden, derf ick niet versekeren. Maer dit Goeree heeft eertijdts onder Zeelandt gerekent geweest.

Digitized by Google

's GRAVEN-HAGE.

's GRaven-Hage, alsoo genaemt, om dat 't schijnt geweest te zijn de lust-plaats, Bosch oft Hage van de Graven in dier tijdt, is wel eygentlijk geen besmuurde Stadt, maer evenwel met Stats en Stedelijcke vryheden van tijdt tot tijdt vereert, en van oudts by de Princen van den Lande, soo in lasten als in voordeelen gestelt, gerekent geweest onder de besloote Steeden. Is met veele gerechtigheden, soowel als andere steden, begiftight; soodanigh ook, als dat vanneer na de troublen ofte beroerten de regeringe van den Lande een weynigh in beteren Staet wierde gebracht, en dat in plaatse, daer te voren alleenlijk, neffens de Ridderschap en Edelen, ter dachvaart waren beschreven geweest de ses groote steden, tot de regeringe mede ingelaten zijn ghworden verscheyden andere steden van Hollandt; ten selven tijde die van 's Graven-haage van gelijken diversche reysen ter dagvaart neffens d'andere steden beschreven sijn geweest, ende daar voor erkent: doch hare plaetse door den overlast en verdruckinghe der Spanjaarden seer verwoest gelaaten zijnde en ontbloot, door 't verrek van de meeste en machtighste haerer inwoonders, sijn tot sulken onvermogentheyt ghebracht geweest,

dat

Digitized by Google

's GRAVENHAGE

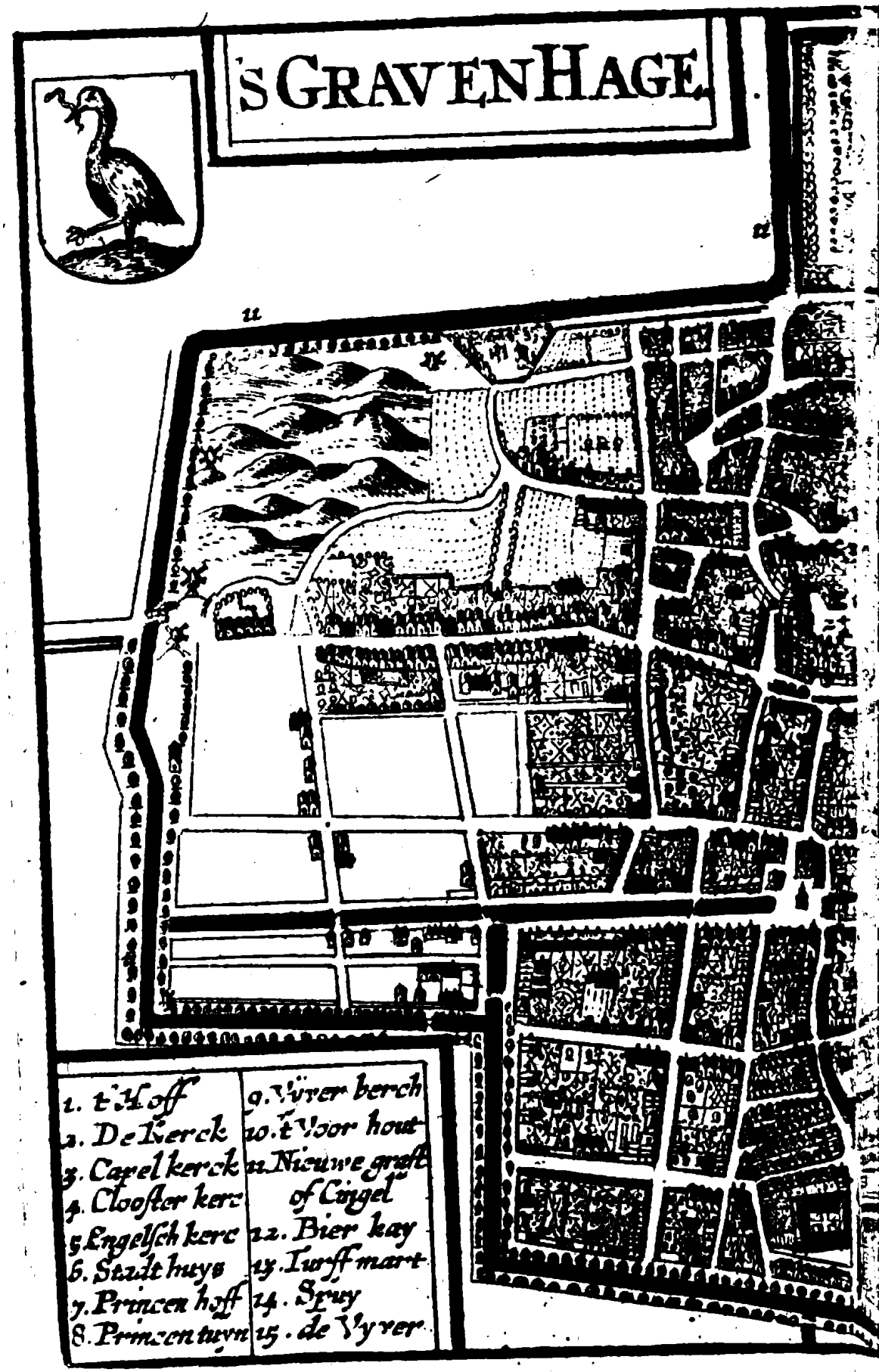

Digitized by Google

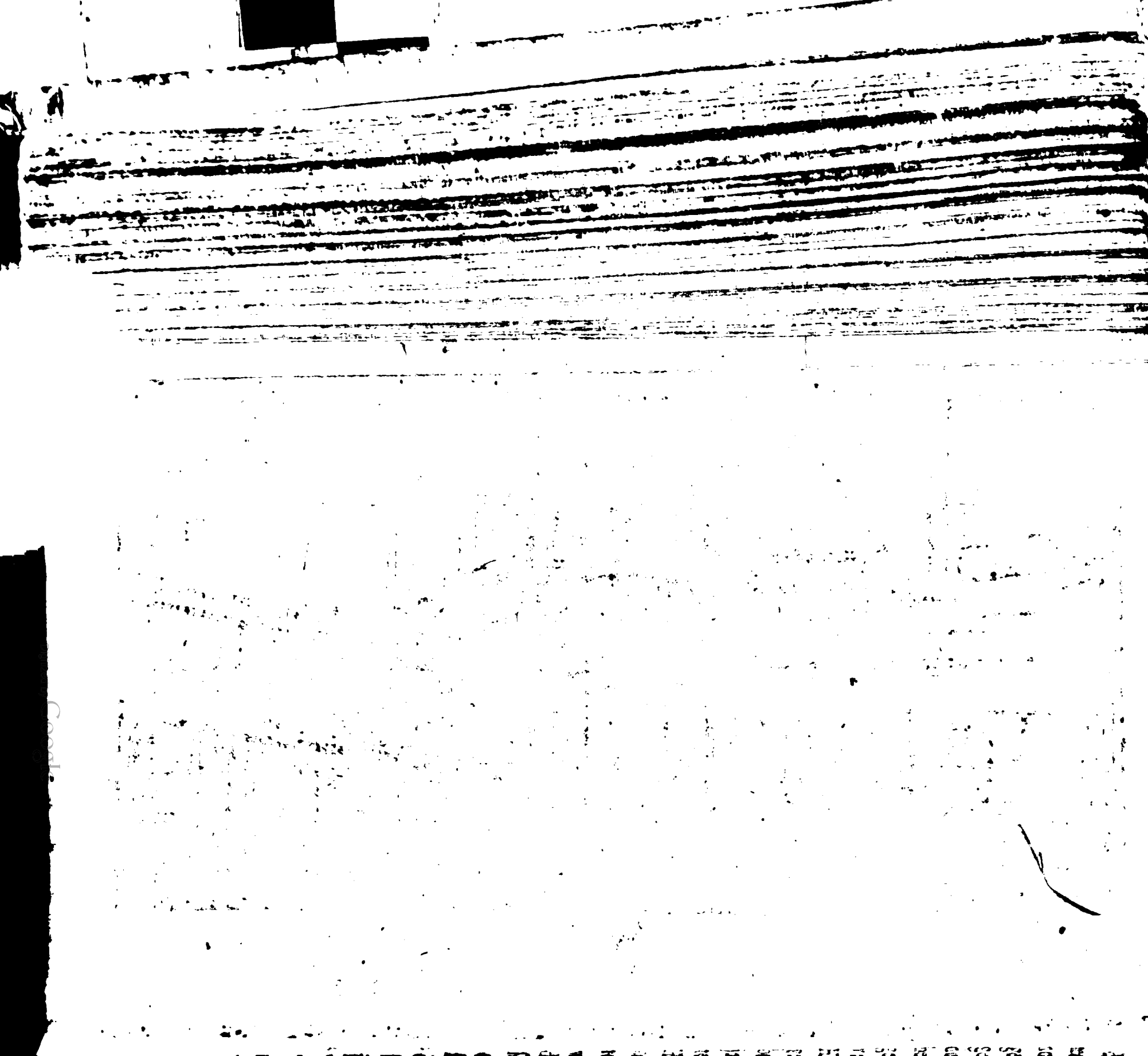

dat sy hen selven in haere voorschreven gherechtigheyt niet wel en konden mainteneren, nochte dragen de kosten van de vergaederingen, die meesten tijdt alsdoen in andere stegen wierden gehouden, tot datse in den jaare duysent vijfhondert vijf-en-tachtigh, tot een beteren stant gekomen, wederom begost sijn gekent te werden, volgens d' expresse resolutie van de Ed: Groot-Mog: Heeren Staaten van Hollandt en West-Vrieslandt, Staats gewijse genomen op den vier-en-twintighste December desselven jaars: gelijk dien volgende veele jaaren langh, soo meenichmaal eenige consenten van gelt-middelen over de Steden van Hollandt om te slaan gedragen mosten werden, die van 's Graven-Hage, beneffens andere steden, mede behoorlijk sijn beschreven geweest; als by de missiven van beschrijvinge, onder anderen van den dertighsten October duysent vijfhondert ses-en-tachtigh, van den drie-en-twintighste Januarii duysent vijf hondert seven-en-tachtigh, den vierden Februarius duysent vijf hondert acht-en-tachtigh, van den seventienden Junii en tienden Julii desselven jaars, en van den tienden Junii duysent vijf hondert negen-en-t'negentigh. Waer op voorts van tijdt tot tijdt, soo in vergrootingh en voorspoet, als in sonderlinge vermeerdering van Burgers en Inwoonders zijnde opgeklommen verre boven hare oude en voorige welstandt, contribueren althans in alle lasten en contributien, tot defentie van de gemeene

Digitized by Google

saaken, nevens de voornaemste leden van de Regeringe.

De gelegentheyt en situatie is, soo van nature als by artificie en door industrie van de Regenten, by na incomparabel in pronck en vermaak, sijnde binnen sijne Grachten ende aerde Wallen verciert en betimmert met een seer groote menichte van huysen ofte woonplaatsen, daer van een groot deel meer Hooven en Paleysen gelijken, als huysen voor particuliere inwoonders; te meer alsoo den grootsten Adel van 't Landt aldaer hebben geliadt haere huysingen; t'sedert dat Graef Willem van Hollandt, de tweede van dien naem, Roomsch Coningh geworden, en uyt Duytslandt in Hollandt weder gekomen zijnde, in den jaare duysent twee hondert acht-en-veertigh in den Haagh sijn Hof doen bouwen, en de residentie van de Princen, die te vooren tot 's Grave-sande, Vlaerdingen, Haerlem en Leyden geweest was, in den Haagh vast gestelt had. Noch heeft den Haagh verscheyde spacieuse en opene plainen, tot cieraet en vermaak met linden en andere Boomen na de konst beplant. Wederom buyten de Grachten vint men dichte Bosschagien, kostelijke Weyden, hooge en Konijn-rijcke Duynen, die in een half uur de passanten gheleyden tot aen de groote Zee, verscheydene gegraven canaelen tot gemack en cieraet van de plaetse, waer op en omtrent ghelegen zijn heerlijcke huysen van plaisance. In somma, alles dat

ofte

ofte tot vermaak, ofte tot verwondering dient, bevindt sich daer en daer omtrent.

In den Haagh houden ook haere ordinarise vergaederingen niet alleen alle Hooge en Souveraine Collegien van Hollandt, soo in Politie als Justitie, maar hebben ook hier haer aensienelijkste by-eenkomsten de Gedeputeerden van alle de Geunieerde Provincien, met de Tytel van Staten Generael: in dier voegen, dat binnen den ommetreck van dese plaats en stadt van allen tijden gesmeet zijn, en noch dagelix voltrocken worden alle die grootmoedige deliberatien en dappre resolutien, die den Staet der Vrye Vereenighde Nederlanden, door Godes genadigen zegen, hebben ghedaan en noch doen bestaan tegens alle vyanden.

De Regeringh van 's Graven-hage bestaat uyt een Baljuw en Schout, drie Burgermeesters, seven Schepenen, een Pensionaris en Secretaris.

Aen-hanghsel.

's Gravenhaagbe, dat men ook enkelijk *den Haage* noemt, is West-waerts by de Noord-zee, een groote mijl van Delft, twee van Leyden, en drie van Rotterdam gelegen: het welke niet door de heerlijke huysen, noch versterkingh, maer door de menichte der inwoonders en haere vryheden, tot een Stadt geworden is.

Digitized by Google

De oude inwoonders van 's Graven-Haage wilden, uyt enckele grootmoedigheydt, dit heerlijk Vlek met geen Muuren ofte Vesten besluyten: want het dacht hen roemwaerdiger (gelijck Julius Cæsar en andere treffelijke mannen eertijts seyden) heeren van't schoonste en machtighste Dorp van Europa te zijn, dan van een Stadt, die, schoon met Wallen en Grachten voorsien, onder de minste mocht getelt worden: maer dese grootharrigheyt, is hen qualijk vergaen, en sy hebbense ten diersten betaalt, als Marten van Rossen, Krijgs-Overste des Hertoghs van Gelder, (die wel wist, hoe lichtelijk sy in te nemen was, en door der inwoonders rijkdom beweegt) met weynigh Volk, en groot gevaer, in 't jaar duysent vijf hondert acht-en-twintigh, haer deerlijk uytplunderde en verwoestede; 't welk hy, soo het bewalt had geweest, noyt had durven bestaen: want soo men hem weynigh tijts gestut had, al 't Volk van Hollandt soud hem op't lijf gevallen en vernielt hebben.

Sy is voor eenige jaaren vergroot, met een genoeghsame breede Gracht omringht, en met veel nieuwe en heerlijke huysen aen alle zyden vermeerdert, insonderheydt aen de West-zyde, daer een fraeye gracht, de *Princegracht* genoemt, gemaakt, en alree ten deel met veele aensienelijke wooningen betimmert is. Achter 't Hof, aen d'ander zyde van de Vyver, is een nieuwe Doelen, daer Prins Wilhem van Oranje, soon van Frederik Hendrik, d'eerste

Digitized by Google

d'eerste steen van geleyt heeft, gelijck 't opschrift aen de gevel te kennen geeft. Oock is 't *Onde-Hof*, gelijkmen 't gemeenelijck noemt, door de gemelde Vorsten veel schoonder en heerlijcker vernieuwt.

Sy heeft een fraeye kerk, die in 't jaar duysent drie honderd negen-en-t'negentig door Hertogh Aelbrecht van Beyeren gebouwt is, welke met ontelbaare Wapenen van Graven, Ridderen en Edelen versiert is; Sijn tweede Gemalin Margaretha van Kleef liet van den gront af het Cloester en de Kerck, nu noch de Clooster-kerk geheeten, voor de Monicken die men Predik-heeren oft Dominicanen noemt, in 't Voorhout bouwen.

Het Stadts-huys is een fraey gebouw, en was eertijts, als sommige schrijven, het Hof van den Heer Brederode.

Omtrent den nieuwen ingangh van 't Hof, en aen 't eynde van de Vijver, heeft Graef Maurits van Nassouw, eertijts Gouverneur in Brasil, een heerlijk gebouw doen maken, daer in alle de regelen der Bouw-konst so wel waergenomen zijn, dat 'er niets aen schijnt t' ontbreeken. Op de sijde nevens den vijver, in 't opperdeel van de gevel, is een gevecht der wilde Indianen, op een verhevene wijse gemaakt, ter gedachtenis van 't gene de Graef in Brasil gewonnen heeft. 't Inwendigh deel van dit aensienlijk paleys is vol treflijke schilderyen, en allerley kostelijckheden, die meest alle van yvoor, cedren, Brasilien en ebbenhout gemaakt sijn.

Hier wierde ook de Coninclijcke Bibliotheeck bewaert, vergadert door den vermaerden Joannes Hanius; die altijt een Beforghaer of Opsiender, diemen *Bibliothecarius* noemt, had, welk ampt oock door den President Viglius Zwichemus bedient is; in wiens tijdt sy door Coning Philips de tweede, met veele en verscheyde, soo Latijnsche als Fransche boecken (door Vrou Margaretha, Moey van Keyser Karel de vijfde, en Gouvernante der Nederlanden, nagelaten) vermeerdert is.

Hier moet niet vergeeten worden *'t Haagsche Bosch*, gelijk het in't gemeen genoemt wordt, daer in een yder, sich soo vrolijk verlustigt. Het begint dicht aen de laetste huysen van den Haagh, en is met schoone eyken, beuken, esschen, elsen, en andere groote boomen verciert, waer van sommige in goede ordre op een ry geplant sijn, en des somers met luiden menigte van allerley kleyne vogelen voorsien, dat't lieflijk gesang der selve niet alleen d'ooren; maer self het harte raakt, en de swaermoedigste geesten kan verlichten. Hier magh men gerust en sonder hinder in't gras of op de sitplaetsen slaapen; daermen in andere bosschen nauwlijx wakker en sonder gheselschap durft sijn: want de wilde beesten sijn hier onbekent; en men vint'er niet dan herten, hinden, haasen en konijnen. De Grooten en Edelieden verlusten sich hier met de jacht; jae alle menschen pooghen sich hier van alle moeyelijckheden, met een eerlijk ver-

maak

maak t' ontlaſten en adem te ſcheppen, om daer na te bequamer hun beroep uyt te voeren.

Alhier ſijn geboren verſcheyde geleerde en vermaerde mannen, die wy om de kortheydt voor by gaen: doch en kunnen geenſidts ongeroert laeten, hoe dat alhier gebooren is in den jaare duyſent ſes-hondert ſes-en-twintig, den ſeven-en-twintigſten May, *Wilhelm van Naſſou-Oranje*, ſoon van de groote *Frederick Hendrik*, en, na ſijn's vaders doodt, Prins van Oranje, Graef van Naſſou; en in't jaar duyſent ſes hondert vijftigh, den ſeſten November, overleeden. Op den veertiende des ghemelde maent, acht dagen na ſijn afſterven, is ſijnen eenigen Soon en erfghenaam *Wilhelm Hendrik*, nu Prins van Oranje, &c. hier oock ter werelt gekomen.

Hier was 't nu tijdt, om de overgroote ſchoonheyt, aengenaemheyt en vermakelijkheydt deſer plaetſe in't breede te verhaalen, maer dat heeft gedaen de groote Conſtantijn en Ridder Huygens, ſoo geeſtigh en aerdig, in ſijn *Batava Tempe*, of voorhout, dat 't ſelf in de dorre winter ſchijnt te groenen en bloeyen: die 's Graven Hage in de volgende regelen bondig en heerlijk beſchrijft.

Het heele landt in't kleyn, de Wage van den ſtaet,
De ſchave van de Ieught, de Schole van de daet,

Digitized by Google

Het

Het dorp der dorpen geen daer yder steegh een padt is,
Maer dorp der steden een daer yder straet een Stadt is,
De rontom groene Buert, het rontom steenen Hout,
De Boers verwonderingh, al komt by uyt'et nout,
De Steemans steedtsch vermaak, al komt hy uyt de muren,
Der vyanden ontsagh, de Vryster van de Buren,
Des VVerelts leckernij, des Hemels wel-ghevall:
Is't daer meê al geseghd, soo ben ick meer dan all.

't HOF van HOLLANT:

's *Graven-Hage* wordt met recht voor een der schoonste en vermaekelijkste plaetsen van de Nederlanden gehouden; en heeft niet alleen de gedaante, maer ook alle sieraden van een stadt: want sy is met veele aensienelijke werken, als wy terstont in haere beschrijving verhaalt hebben, verrijckt.

Maer onder alle de Heerlijke gebouwen is niets uyt-stekender dan't Coninglijk Paleys, datmen hedendaeghs, *'t Hof van Hollandt* noemt:

Digitized by Google

noemt: het is in der daat Coninklijk; want Wilhelm de tweede van die naem, en d'achtiende Graef van Hollandt en Zeelant, (welke in't jaar duysent twee hondert seven-en-veertigh, om sijn ongemeene deughden en groote dapperheyt, door d'eendrachtige stemmen der Keurvorsten tot Roomsch Coningh gekoren, en d'eerste November van't volgende jaar gekroont is) heeft het in't jaar duysent twee hondert negen en veertigh gesticht, gelijk d'oude Hollantsche Cronijcken, en Snojus in sijn sevende boek met dese woorden te kennen geeft: *Hy*, namentlijk Coningh Wilhelm, *heeft in den Haye een schoon en heerlijck Paleys gebouwt, waer in hy de vierschaer en het greyshof van Hollandt, dat te 's Gravesande was, overgebracht heeft: doch 't is meer schoon en vermaketijk, als ick geseyt heb, dan sterk gemaakt, en is met een groote vijver, en een groene singel met eyken-boomen beplant, verciert; en heeft niet wijt van daer een bosch, bequaem om te wandelen en te jaagen.* Dit Hof legt, als een kasteel, rontom in't water, en heeft drie poorten met opreckende bruggen voorsien, daer geduurigh eenige Soldaaten by beurten de wacht houden.

Hertogh Aelbrecht van Beyeren de ses-en-twintigste Graef van Hollandt en Zeelandt, heeft aen 't Hof een Cappel gebouwt, daer hy een Deken en een vergadering van Canoniken instelde. De gemelde Aelbrecht en sijn eerste gemalin Margaretha, dochter van den Hertogh

togh van Lottheringen, en sijn soons dochter Vrou Jacoba van Beyeren, sijn in deselve, benevens noch eenige andere Graven, begraaven.

Aen de Noord-zijde van't Hof is een groote Vijver, daer nevens een verheeven plaetse is, de Vyverbergh genaemt, die met eenige ryen linde boomen beplant is, 't welk des somers, om de hitte der Sonne te vermijden, een vermakelijke wandelplaets is.

Dit paleys is, t' sedert eenige jeuwen, de woonplaats van d' oude Graven van Hollandt geweest: en daer na van de drie laetste Princen van Oranje, en Gouverneurs van verscheyde Provincien, als *Maurits*, *Fredrik*, *Hendrik*, en sijn soon *Wilhelm*, die alle in't selve overleden sijn.

Ook is het de plaetse, die aen't heylige recht en de wetten geeygent is: want het hof van justitie, oft Provincialen Raet, die de Proceffen en gedingen onderzoekt en oordeelt, en in een President en veerthien Raets-heeren bestaet, is van de Roomsche Coningh Wilhelm, als vooren verhaalt is, hier verordent.

In't jaar duysent vijf hondert twee-en-tagtig, is hier noch een andre vergadering, die men den *Hoogen-Raat* noemt, in plaets van die van Mechelen opgerecht: dit is als't Opperhof der justitie, by dewelke alle saken, die tot hare kennisse gestelt sijn, en andre die door beroep van't Hof Provinciael tot haer komen, afgehandelt en gevonnist worden; van wiens vonnis men

niet

Digitized by Google

niet appelleren kan; doch men mach een revisie oft oversien van't proces versoecken, waer toe dan eenige van de vermaerste Rechts-geleerden gestelt worden, die het gevonnisde proces nasien, om te verklaren, of daer in gedoolt is oft niet, en na dese uytspraak, wordt geen vorder versoek, appel oft beroep toegelaten.

* Hier is ook eenen *Raet van Brabant* gestelt, voor de saken, die van de steeden oft dorpen vande Provincie, onder det Staten gebiedt staande, voorvallen. Desen Raet verricht sijne handelinghen met besonder bevel en ordre vande Staaten Generael, op de selve wijs en manier, als de Cancellarie en de Leenhooven van Brabant gewoon sijn, op dat een yder sijn rechten en vryheden behoude, en uyt kracht en na eysch der selve bestiert worde.

* In't meer gemelde Hof vergaderen ook de Heeren Staaten Generael der Vereenigde Nederlanden, den Raet van Staaten, de Staaten van Hollandt en West-Vriesland, en hare Gecommitteerde Raeden, de Raeden van de Reken-kamer, de Krijgsraet en andere: die yder een besonder vertreck, om alleen te vergaderen, hebben.

De plaatse van 't binnen-Hof is ruym en wijdt, aen d'een zijde met boomen verciert, aen twee andere zijden, sietmen galeryen of wandel-plaatsen. Van hier komtmen langhs eenige trappen op de groote Zaal, die aen de beyde zijden gemeenlijck met winckels van

Boecken

Boecken, Schilderyen en Kramers, daer men by na alles te koop vint, voorsien is. Maer de grootste cieraeden van dese plaats sijn de wapen-rocken, Cornetten, Vaendelen, en Standaerden, die in de veltslaagen van Nieupoort en Turnhout, en elders in den laatsten langduurigen oorlog, gewonnen en verovert sijn. Dit sijn de zegen-tekenen van soo veel overwinningen, die hier tot een eeuwige gedachtenis van de heerlijcke daaden en de dapperheyt der Nassousche helden, door wiens kloek beleyt de selve verkregen syn, ten toon hangen.

In dese groote Zaal van 't Hof van Holland, is in't Jaar duysent ses hondert een-en-vijftig, een aensienelijke en ongemeene groote vergaedering van de Bontgenoten der Vereenigde Nederlanden gehouden, welcke in'e selfde Jaar den een-en-twintigsten Augusti met volkomen genoegen van alle de Bontgenooten seer gelukkelijk haer eynde genomen heeft.

SCHAGEN.

SChagen is een edele en vermaerde Hollandsche Vryheyt oft Vlek. Het was eertijts, als sommige gevoelen, een woonplaats der Deenen, die uyt haer landt van de plaats, die de selve naem voert, welke sy aen

dit

Digitized by Google

dit geweſt gegeven hebben, gekomen ſyn. Sy is gelegen in't uytterſte Noordſch geweſt van Hollandt, drie mijlen van Alkmaer, en ſoo veel van Medemlèk.

De Heeren van Schagen ſijn geſprooten van Adelbertus of Aelbrecht van Beyeren, Soon van Keyſer Lodewijk, uyt Margaretha van Henegouwen, Graef van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt, die ſijnen natuurlijcken Soon Wilhelm, door Paus Nicolaus wettigh verklaert, tot Heer van Schagen maakte, daer hy vier naeſt gelegen dorpen, als *Vierninghorn*, *Harnichuyſen*, *Colhorren* en *Burchoren*, by voegde. Het landeken van Burchoren is op d'eyge koſten van de gemelde Wilhelm, eerſte Heer van Schaagen, bedijkt, wert nu *Nieuland* genoemt, en leght by S. Martens dorp in't eylant *de Rijpe*.

Schagen heeft Stadts-rechten en vryheden van Willem van Henegouwe, in't jaar duyſent vier hondert vijftien verkregen. Haere Heeren gebruyken en genieten hooge Heerlijkheyt in haer gebied, en werden nu noch, gelijk eertijts, tot de vergaederingh der Heeren Staten van Hollant en Weſt-Vrieſlant, onder d' Edelen en Ridderſchap geroepen. Dit geſlacht heeft verſcheyde vermaarde mannen voortgeteelt. D' inwoonders deſer plaetſe ſyn in't gemeen ſeer vernuftig en verſtandig. Sy wordt voor een van de ſchoonſte en vermakelijkſte plaetſen van Hollant gehouden, en heeft veele gemeene en beſondere huyſen. De kerk, daer

't graf

't graf der Heeren van Schaagen geſien worde, is een fraey en ſchoon gebouw. Hier is een groote markt, waer nevens het Stadt-huys ſtaat, dat niet te verachten is. Ook is 'er een Wees-huys, daer d' arme vader en moederlooſe kinderen opgevoet worden.

't Slot oft Huys, dat der Heeren van Schagen woonplaets is, is ſeer ſterk, hier dichte by en in een aengename plaatſe gelegen. 't Omleggende lant is het vruchtbaerſte, niet alleen van Hollant, maer bykans van geheel Europa: want een morgen landts wort hier, om ſijn vettigheyt en vruchtbaerheyt, eens ſoo veel verkocht, als in d' andere deelen van Hollandt. Op dat dit klaerder magh blijken, ſoo en kan noch en machmen gheenſints voor by gaen, dat 'er in deſe plaats een boom geweeſt is, daer d' eygenaer op een jaar ſo veele vruchten van kreeg, dat hyſe voor hondert guldens kon verkoopen. Ook is hier een ſchaap geteelt en opgevoedt, wiens waerdy by na tot de gemelde prijs gereſen is; welk dier, om ſijne beſondere uytmuntentheyt, en tot eeneeuwige gedachtenis, afgebeelt is, en in 't Vleeſch-huys tot Amſterdam vertoont word.

BEVERWYCK.

BEverwijk heeft eertijts de naam gevoert van *S. Agathen-Kerk*, als den Nederlandſche Kronijk-ſchrijver en Heda leeren:

Digitized by Google

ren: het overblijfsel van die naem is noch te bemerken in de ſtraet, die *S. Agathen-wegh* genoemt wordt. Daer benevens wordt deſe plaats ook Agathen-Kerk ghenoemt, in den brief van Wilhelm, Biſſchop van Utrecht, in't jaar duyſent drie-en-ſeſtich geſchreven, daer men deſe navolgende woorden leeſt:

Maer ſy waeren met ghewelt ingenomen van Diederick Grave, en zijn Soon Diederijck, ook van ſijn Broeder Floris (te weten *Vlardinge, Kirckwerve, Velſennebergh, Heylegelo, Petthen*, van welke hy te vooren geſprooken had, haer noemde *Moeder der Kercken*, waer uyt men haer oudtheydt en hoogheydt kan beſpeuren) *en door de geduurige beroerte der oorlogen, alle Biſſchoppelijck recht verſuymt zijnde, waeren wederom gebrocht in de macht des Biſſchops, door d' authoriteyt der Synode, met d' ondergeſchreven Capellen; Harago, Schia, Rinesburg, Warmonde, Liethemuthen, Rinſaterwald, Aſelekerwald, Agatenkirck, Hemenzenkirck*, nu Heemskerck, *Aſcmannedilf*, nu Aſſendelf, *Spenerewald*, nu Sparnewoude, *Sloten, Ecmunde, Alcmare, Scirmere, Malisven, Eariverins, Woggingen, Aldenthorp, Vronlo*, &c. Maer de naem, welken deſe plaats teghenwoordigh voert, heeftſe gekregen van de menichte der Pelgrimagien oft reyzen van devotie, die daer eertijts veele ghedaan wierden, en in onſe taal gemeenlijck *Bevaerden* genoemt worden.

In't jaar duyſent twee hondert acht-en-negentigh, heeft Johan d' eerſte van die

naam

naam, Graef van Hollandt; op S. Martens dagh, aen de Burgers van Beverwijk verscheyde rechten en vryheden, begrepen in twee-en-seventigh punten, gegeven op 't verloek van Wolphardus van Borsele, Heer van Sonderburgh, die in dese tijdt, soo 't schijnt, oock Heer van dese plaets geweest is; want hem wordt in veele artijckelen het derde deel der boeten toege-eygent.

Omtrent het jaar duysent twee hondert drie, heeft Ludovicus Lossensis, die tot sijn gemalin getrouwt hadde de Gravin Ada van Hollant, eenige Dochter van Graef Diederik, Beverwijk verbrant.

Omtrent den jaare duysent vier hondert vijf-en-tachtich, heeft Albrecht, Hertogh van Saxen, treckende met sijn Leger tegen d' oproerige Kinnemers, dese plaats nevens eenige andere dorpen en Slooten met den vuure vernielt.

Beverwijk is gelegen twee mijlen van Haerlem, en heeft een bequame haven aen de Wyker-meer; doch is nu seer ondiep. Het is een schoone en vermakelijcke plaats, daer veele aensienelijke lieden, soo van Amsterdam, als andere Steden en Plaatsen, haere Hof-steden en Thuynen hebben, om haer in de Somerse daagen te verlustigen, en den dagelijksen last der sorgen en moeyelijkheden te verlichten.

CLUN-

Digitized by Google

CLUNDERT,

IS een Stedeken, ofte 't welk sommige eygentlijker dunkt, een Vryheyt, in't Eylant van den *Ruygen-hil* gelegen. Het heeft eertijts de naam gevoert van *Nieuwer-vaert*, en welvarende in Schip-vaert geweest; maer hare welvaart heeft begonnen af te nemen, en is byna tot niet gegaen door 't overvloeyen van den Souten-waert, 't welck gheschiet is in't jaar 1421. Want hier door op een andere plaats een ingangh gemaackt zijnde, soo hebben de Schepen niet meer van nooden gehadt, door Nieuwer-vaert te zeylen. Ontrent dese tijdt raakten'er een groote brant, alsoo dat de Stadt by na tot asch vernielt wierdt. Maer den Prins van Oranje, d' Heerlijkheydt deses plaats toegevallen zijnde, heeft haer in't jaer 1583, met een Wal doen besluyten; daer men namaels vaste Bolwerken en andere versterkingen by gevoeght heeft. Sy is nu met een schoone Kercke en Tooren verçiert.

WILLEM-STADT,

GEbouwt door Prins willem van Oranje, om 't uytloopen der vyanden te beletten, en met sijn naam verciert, is in 't selve Eylandt, daer de Clundert leyt, aen de Roovaert, omtrent het Hollands-diep gelegen. Den Hoogh ghebooren ghemelden Prins heeft oock 't ghebiedt over dese Stadt gehadt, tot erkentenis van sijne groote weldaaden,

Digitized by Google

welcke hy aen den Staat der Vereenighde Nederlanden betoont heeft; 't welck sijnen nakomelingen oock gehadt hebben; invoegen, dat noch tegenwoordigh den jongen Prins van Oranje, *Wilhem de derde*, in sijne titelen, Heer van *Willem-stadt* genoemt wordt.

Sy is gesterckt met seven bolwercken, een ravelijn, en een kat, alle met geschut voorsien. Oock is hier een Kerck, Raed-huys, Marckt, Wapen-huys, een huys voor den Prins, en een bequamen haven. De lucht is hier van wegen de nabyheydt der Zee, swaer en niet seer gesont; vorders is *Willem-stadt* in een tamelijken goeden staat.

Om een besluyt van 't Landtschap Hollant te maken, soo kunnen wy niet nalaaten, oft een weynig te spreken van d' oude en seer vermaerde plaats van.

EGMONDT,

WIens Heeren, die men plagh te rekenen voor de rijkste van Hollandt, ten laatsten verciert zijn geworden met den tijtel en waerdigheyt van Graven, soo dat dese plaats geweest is een Graefschap in een Graefschap, en onder haer gehadt heeft veele goede Hollandsche plaatsen, als het stedeken *Purmerendt* en *Purmer-landt*, de Heerlijkheden van *Neck*, *Ilpendam*, *Hoogh-woude*, *Aertswoude*, en meer andere, behalven noch, dat de laatste Graven beseten hebben, het Prinschap van *Gavere* in Vlaenderen, en verschyde

de andere heerlijke goederen geheel Nederlandt door, zijnde voorts geweest Ridders van 't Gulde vlies, en Gouverneurs van de voornaemste Landtschappen onder den Coningh *Philippus de tweede* van Spanje. *Egmont* dan, leggende by de Zee, westwaerts van Alckmaer anderhalf mijl, en van Beverwijck twee, is een schoon en lustigh Dorp, oft om beter te spreken twee dorpen, 't een genaemt *Egmont binnen*, oft *op de Hoeve*, 't ander *Egmont op zee*. Doch is *Egmont binnen* verre het principaelste, verciert zijnde met een treffelijck out Kasteel, gesticht by Radtboudt, Koningh der Vriesen, en eertijdts gehadt hebbende een heerlijcke Abdye, eerst gebouwt, soo Irenicus schrijft, van Adelbertus, eerste Aerdts-Diaken van Utrecht, die te deser plaatse, doen ter tijdt *Halam* genoemt, in de Christelijcke Religie onderwesen heeft den voorsz. Radtboudt, soon van Adgillus, Coningh der Vriesen. Andere schrijven d' eer stichtinghe des Cloosters toe, den Graef Diderick d'eerste van Hollandt, den welcken Junius stelt, gestorven te zijn, ontrent het jaer 878. En wederom andere maken de grontlegginge van 't Casteel tot *Egmont* veel jonger, de selve treckende tot den jaare 1140. oft daer ontrent, als Beroldus, een van der Vriesche Coningen afkomst, overmits zijn sonderlinge trouwigheydt, van de Abt des Cloosters met ses hoeven landts begiftight zijnde, d' eerste gront-vesten des Casteels geleydt, en sijnen nakomelingen den

naem en tijtel van *Egmondt* achter gelaten sou hebben. Doch en dunken dese beuselingen den geleerden Iunio niet wel t'samen te hangen, die derhalven sich vergenoeght te seggen, dat 't wapen van dit oudt geslachts is een schilt met ses vergulde en ses roode winkel-haaken, beduydende de ses voornaemste deughden, die in een vroom en dapper Krijgs-helt vereyscht worden, als *Gerechtigheydt*, *Dapperheyt*, *Maatigheyt*, *Beraatsaembeydt*, en *Sachtmoedigheyt*.

Het Clooster t'*Egmont*, is, staende de voorleeden beroerten, tot de gront toe vernielt, hebbende in voorleden tijden uytnemende rijck en machtigh geweest.

't Landtschap

ZEELANDT.

HEt Landtschap Zeelandt, (ghelijck sommighe schrijven) begrijpt de Eylanden die binnen de Stroomen van de Scheldt gelegen zijn, en heeft sijnen tegenwoordigen naem, na veeler gevoelen, gekregen van de Deenen, dewelke eerst ingenomen hebbende het Eylandt van Walcheren, 't selve Zeelant geheten hebben, na de naem van't voornaamste Eylandt van Denemarken, waer af alle d'andere omleggende Eylanden alsoo genoemt zijn geworden.

Levinus Lemnius, een vermaert Medicijnmeester, geboortigh van Zierikzee, brenght den naem af van *Zee* en *Landt*, om dat het 'n Landt is rontom met de Zee becingelt:

wiens

wiens meeninge veel waerachtiger is, als wel de voorgaende, want der Deenen Eylanden alſoo niet genoemt worden in haere taale, als wy deſelve noemen. Ende in deſe meeninge volgt hem Louys Guicciardijn, die hem nochtans niet toe en ſtaat, gelijk 't niet heel vreemt is, dat de Seeuſche Eylanden eertijts ſouden bewoont gheweeſt hebben by de Volkeren, die Cornelius Tacitus in ſijn Boeck van de Seeden der Duytſchen, *Mattiacos* noemt: overmits (ſeghthy) de *Mattiaci* in Hooghduytſlandt en over den Rhijn gewoont hebben, gelijck de gemelde Tacitus ſelve mede ghetuyght.

Andere willen ſeggen, dat deſe Eylanden eerſt by de *Toxandros* ſoude bewoont ſijn, doch is dit even onſeker. Mijn's bedunkens, ſeght Joannes Iſaacius Pontanus wel beter, als alle de reſt, de welke meynt, dat de Zeelanders, of ten minſten een deel der ſelve, mede ſijn oorſpronkelijk van de *Catten* gekomen, gelijk hy breeder bewijſt in ſijn Boexken *van de drie Monden des Rhijns*. Doch wat hier in de waerheyt van zy, laten wy de geleerde onder malkanderen betwiſt-redenen, ons genoegende, alſoo wy na kortheyd en klaerheydt trachten, in't gemeen te ſeggen, dat de Deenen en Noormans niet alleen deſe Zeeuſche Eylanden noyt beſeten hebben, als voor een week drie of vier, ende Hollandt mede voor een korten tijdt, alſoo ſy daer weder uytgeſmeten wierden.

Digitized by Google

Oft nu den Graef Diederik de Zeeusche Eylanden gesamentlijk met Hollandt verkregen heeft, en op een selvige tijdt tot een Graefschap verheven sijn geworden, dan of Zeeland te vooren sijne besondere Graven gehadt heeft, en wanneer het eygentlijk met Hollandt vereenight sy geworden, kan men voor vast niet stellen. Het is te gelooven, soo Jan Reygersberge Cronijk-Schrijver van Zeelandt en andere Autheuren bewijsen, dat een deel van dese Eylanden, als Walcheren en Zuydt-Beveland, eertijdts vast geweest sijn aen Vlaenderen, en dat by geval en tempeest der Zee, de water-vloet Schelde een nieuwen stroom oft loop tusschen beyden genömen, en die van Vlaenderen afgescheyden heeft. Gelijk oock Cornelius Battus schrijft, een oudt Schrift gesien te hebben, waer in stont, dat, omtrent de tijdt van de Geboorte des Verlossers van 't Menschelijk geslacht, dese Eylanden niet dan met sekere engeslooten en water-loopen van malkanderen afgescheyden waeren. Andere gelooven, dat omtrent de selve tijdt de Schelde dese Eylanden niet alleen van Vlaenderen, maer oock van malkanderen afscheydende, almaer in de Maas geloopen heeft, en dat het immers ten deele, die Eylanden zijn, die (na Cæsars schrijven) de Rhijn maakt, loopende door veele plaatsen in de groote Zee.

Het is schier onmogelijk alle de Zeeusche Eylanden, soo groote als kleyne, eygentlijk en volkomentlijk te beschrijven, want een deel

der

der selve zijn dikwils door onweder, en overvloet der Zee verandert, en nu kleynder ende dan wederom grooter geworden, nu vergaan, en dan weder opgekomen. Daerom wy alleenlijk sullen beschrijven de geene, die bedijkt zijn, namentlijk *Schouwen*, *Duyvelandt*, *Tolen*, en *Oresant* (welke, ten aensien van de Schelde, Oostwaarts gelegen zijnde, daerom genoemt worden Zeelant be-ooster-scheldt) mitsgaders *Walcheren*, *Zuyd-Bevelandt*, *Noord-Bevelandt* en *Wolfersdijk*, die onder den naam van Zeelandt be-wester-scheldt gerekent en begreepen worden.

Zeelandt is in't Westen en Zuyd-westen, maer insonderheydt in't Noord-westen en Noorden gelegen, en wordt bespoelt met de wilde Zee; doch tegen de selve wel versien en bewaert met bergskens en heuvelkens van wit zandt, door de natuur ofte Zee opgeworpen, en gemeenlijk geheeten Duynen; welke alleen in Walcheren en Schouwen, als wesende de twee uytterste Eylanden, zijn. In't Oosten Noord-oosten scheyden het lekere stroomen, (als het Goereesche gat, Flackee en Volkerak,) van 't Graefschap Hollandt; Zuyd-waart heeft 't et de slinker, en Zuyd-oost-waart den rechter arm van de Schelde, die het van Vlaenderen en Brabandt scheydt, ende voort (soo gheseyt is) in twee principaele deelen afdeelt.

Van daer de Duynen ophouden, zijn Walcheren en Schouwen, en d'andere Eylanden

rontom, met vaste en sterke Dijken beset, van sulker hooghte, dat de Zee daer niet overvloeyen kan; en boven gemeenlijk soo breet, datter twee wagens neffens den anderen konnen op rijden; maer beneden aen den voet wel vijf-en-twintigh ellen breedt. Dese dijken worden gemaakt van goede kley of pot-aerde. Van buyten loopense allengskens vlakker af, en zijn boven op, soo verre als 't water ghewoonlijk daer tegen spoelt, meerder dan twee vingeren dick met stroo ofte gluy wel dichdoor-wrocht; het welkse wonderlijk sterk en geduurigh maakt. De kosten die dagelijx aen de vermaking, onderhouding en verseekering van dese Dijken ghedaen worden, zijn seer groot, de arbeydt en moeyte niet minder.

Emanuel van Meteren in 't sestiende boeck sijner *Commentarien* verhaelt, uyt het getuygeniss der Zeeuse Dijk-Graven, dat den omvangh der Landen van Zeelandt, soo verre die met dijken beset en beschermt is: wel gemeten wesende, bedraagt veertigh mijlen weegs, elke mijl van veerthien honderd roeden, en dat elke roede dijks d'een door d'ander wel gekost heeft tien ponden vlaems; so dat alle buytendijken, te samen komen te staen by de vier-en-dartigh tonnen Gouts. d' Ordinare kosten tot d' onderhoudingh der selver, kan hier uyt ten deele afgenomen worden, dat, in 't Landt van Schouwen, yder gemeet, ofte halve morgen Hollandts, alle jaars te gelden heeft, soo aen schot als dijck-gelt, tusschen de drie en vier gul-

Digitized by Google

guldens, welke penningen eenighlijk besteet worden tot reparatie der dijken.

Maer alle dese over-groote kosten worden overvloedelijk vergoedet door de uytnemende vruchtbaerheyt des Lants; het welke, op dat ick andere greynen, als gerste, haver, en wat des meer is, voorby gae, insonderheyt heeft groote meenichte van seer schoone en uytgelesen Tarwe, die in de omleggende landen wel bekent en grootelijx begeert is. Daer benevens waster veel Kool-zaet, waer van Olie wordt ghestaagen; die men besight om in de Lampen te branden, zeep af te zieden, en tot andere dingen meer. Meede oft krappe, die de Verwers gebruyken, valter uytnemende veel en goet. Daer wassen ook, met name in het Lant van Schouwen, eenige Laurier-boomen met hare rijpe en volkomen bessen, ofte Bakelaer, een saake, (seght Guicciardijn) die in d'andere Nederlanden niet gebeurt. Gelijk mede verscheyde soorten van Medicinale kruyden, die elders niet te vinden zijn. De Zeeusche Weyden zijn wonderlijk goet en vet voor het Vee; en selfs op de buytendijksche schoren, oft voorlanden, die nochtans alle getijden met de soute zee-baaren overloopen worden, dwalen ontelbaare kudden schaapen, de vetste en smakelijkste van alle de Nederlanden. De Duynen sijnder gelijk in Hollandt vol Conynen, en op de Koorn-ackers onthouden sich een groote meenichte Haasen, Velt-hoenderen en Patrijsen.

Digitized by Google

Wat aengaet de lucht van Zeelandt, daer van sullen wy Lemnium hooren spreecken, wiens woorden na den sijn vertaalt, aldus luyden: Van de soetigheydt des Zeeusschen luchts en derf ick niet veel toe-seggen, als die op sommige plaatsen wat straf achtigh is, en ongesonder dan in de naest-gelegene landen, voornemelijk des Somers, en dat door de sterke dampen der Poelen en moerasschen, als oock door dien het Landt weynigh met Boomen beplant is. Doch heeft dit voordeel dat sy niet haest van Pest besmet wordt, maer de besmettinge eens ontfangen hebbende, valt den menschen seer wreedt, ende is niet haest te versoeten oft te stillen. Dese hardigheydt van de lucht heeft het spreckwoort veroorsaakt, waer mede men gemeenlijk wenscht *om Brabantsche lucht en Zeeusche renten*, hoewel nochtans het Eylandt van Schouwen een tamelijken en wel getemperden Hemel heeft, en in dien deele alle d'andere Zeeusche Eylanden te boven gaat.

De Zeelanders zijn seer scherpsinnigh, vernuftigh: In haer huys-houden soo net en puntigh, dat de Coningh van Spanje Philippus de tweede, en sijne Hoovelingen, in Zeelandt aengekomen zijnde, sich daer grootelijx in verwonderden. Men vinter kloeke Zee-luyden, en generen sich de Zeeuwen in't gemeen meest by de Landt-winninge en Visscherye, op welke sy haer besonderlijk wel verstaan. Door den bank en zijn d' inwoonders hier niet

niet soo grof en groot van gestalte als in Hollandt. Doch verhaelt de Zeeusche Cronijk, dat Graef Willem de vierde van die naam van Hollant en Zeelant, toegenaamt de Goede, op de Bruyloft van Carel de Schoone, Coninghvan Vrankrijk, een Zeelandsche Vrouwe gebracht heeft, die soo groot van Lichaem was, dat selfs de aldergrootste mannen, maer dwergskens by haer scheenen te wesen. Haer krachten waren soodaenigh, dat sy in elke handt, een volle tonne Bries konde dragen, ende een Balk, die acht mannen niet en konden op tillen, haelde en sleepte waer sy begeerde en wilde.

In Zeeland zijn maer ses bemuurde Steeden, die haere Gedeputeerden en stemmen ter vergaederingh van de Staaten des selven Lants hebben, en zijn, *Middelburgh, Zierickxzee, Goes, Tolen, Vlissingen* ende *Veer*. Daer benevens zijnder noch *S. Maertensdijk, Armuyden*, ende *Brouwers-haven*, welke wel mede goede beslooten Vlecken zijn, en Stadts vryheden hebben, maer eygentlijk onder de Steeden niet gerelt worden. *Roomers*, oft *Reymers-wale* leght nu meestendeel ontmantelt, hoewel het mede sijne Burgermeesters heeft. Dorpen oft open Vlecken telt men in Zeelandt over de hondert, waer onder sommige uytnemende groot zijn, als *Domburgh*, eertijdts een Stadt, ende als noch Stadts Privilegien hebbende: *Haemsteede*, een oude Baronye; *Scherpenisse*, *Cruningen*, *Baerlandt*, en meer andere.

Digitized by Google

De Staaten des Landts en Graefliikheydts van Zeeland beſtaan uyt d' eerſte Edelen, welken den gantſchen Adel repreſenteert, namelijk de Marquis van der Veere en Vliſſingen, plaatſen tegenwoordigh toebehoorende den Prins van Oranje, Wilhem de derde, en de ſes voorgenoemde Steden. Dus verre van Zeelandt in't gemeen, ſullen nu treden tot de beſondere beſchrijvingh haerer Eylanden en Steden.

VVALCHEREN.

Walcheren is het voornaamſte, en als het hooft van geheel Zeelandt, niet ſoo ſeer om ſijn grootheydt, (want Suyt-Bevelandt is van meerderen ommeloop,) als van wegen ſijne bequame gelegentheydt, rijkdommen, menighte van inwoonders, ſchoonheyt, getal van Steeden, en meer andere hoedanigheden. Het begrijpt in't ronde thien mijlen, en telt vier beſloote ſteeden, namelijck, *Middelburgh*, *Vliſſingen*, *Veer* en *Arnemuyden*: behalven noch d' oude ſteden *Domburgh*, *Souttandt* en *Weſtcappel*, dewelken, hoewelſe nu open Vlecken zijn, nochtans hare voorige Privilegien en Stadts-rechten genieten. De naem van Walcheren brenghen ſommige af van de *Walen*, andere van de *Walviſſchen*, welkers meeningh ſchijnt beveſtigt te worden

Digitized by Google

Digitized by Google

MIDDEL-
BVRGH.
1. Stadthuys
2. Noortpoort
3. Koepoort
4. Dampoort
5. Segerspoort
6. Vlissingerpoort
7. Lange vilepoort.

Digitized by Google

worden met het Wapen des Eylandts, welk een Walviſch is.

MIDDELBURGH.

DAt de Hooft-ſtadt is, niet alleen van Be-Weſter-Scheldt, maer oock van gantſch Zeelandt, wordt dus genoemt, om dat 'et in't midden tuſſchen de Oevers der zee, daer nu Vliſſingen en ter Veer leggen, gebouwt is, als of men ſeyde *Midden* of *Middelſtadt*; want *Burgh* beteekent een Slot, Caſteel oft ſterke Stadt: 't welck noch heden aen de namen *Burgh-Graef*, *Burge-meeſter* en *Burger* blijkt. Sommige Latijnſche Schrijvers van de naeſt voorgaende eeuwe noemen haer derhalven *Meliaburgum*, en *Medium Caſtrum*: want d' oude ſeggen, dat hier eertijts een Burgh of Caſteel geſtaan heeft; tot bewijs daer van dient, dat 'er heden noch een ſtraet is, den *Burgh* genaemt. Ook is het Wapen deſer ſtadt een gouden Burgh in een root Veldt. Maer dat ſommige haer *Metello-burgum*, na den vermaarden Roomſchen *Metellus* noemen, dunkt my te ver gehaelt, en vertoont meer aenſienlijkheydt door ouderdom, dan ſchijn van waetheydt.

Haere eerſte beginſelen zijn onbekendt; doch ſoo 't op vaſte gronden geoorloft is, jets te giſſen, ſoo ſoumen durven ſtellen, datſe oft

Digitized by Google

in't jaar acht-hondert ſes-en-dartig, als Eggart, Graef van Walcheren was, tegen de Normannen gebouwt is; oft ten jongſten in het jaar duyſent, tegen de Vlamingen, die toen Walcheren begonden te beſtrijden. Altijdt dit is ſeker en onweder-ſprekelijk, dat in't jaer duyſent een hondert ſes, te Middelburgh een Kloofter ſtont, dat daer na in een Abdye verandert is: en dat haere inwooners voor het jaar duyſent twee hondert drie-en-twintigh Burgeren genoemt zijn, en Stadts-rechten van haere Princen verkregen hadden; want Graef Floris de vierde, Vader van Coningh Willem, ſeght uytdrukkelijk in d'oude keuren of wetten in't gemelde jaar gegeven, dat hy die van Weſt-Kappel alſulke Privilegien en Handtveſten geeft, als die van Middelburgh eertijts ontfangé hadden. Dat men van d'oorſpronken outheydt deſer Stadt niet meerder noch ſekerder kan voort brenghen, heeft de groote brandt, die haer tweemael ten hoogſten beſchaadighde, veroorſaakt; want door d' eerſte verbrande het Stadthuys, daer veel oude brieven, die kennis van d' oude ſaaken konden geven, bewaart wierden; beneffens een deel der Stadt: in de tweede, de vermaerde Abdye, daer in d' oudſte Bibliotheek was, met een derde deel der Stadt.

Sy is ook met verſcheyde Vryheden en Privilegien van tijdt tot tijdt beſchonken geworden. D' oudſte Stadts-keur oft Wet, nu noch overigh, is in't jaar duyſent twee hondert

Digitized by Google

dert seventien door Graef Willem d'eerste, Vader van de Gemelde Floris de vierde, gegeven; waer in, na veele wetten, dese vryheydt te bemerken staat: dat niemandt die van *Middelburgh* vermagh te arresteren, (ten sy om haer eygen misdaet) in de twee Graefschappen Vlaenderen en Zeelandt.

In't jaar duysent twee hondert drie-en-vijftigh, heeft Coningh Willem, soon van de voorseyde Graef Floris, aen d'inwoonders dese Stadt verscheyde wetten, rechten en vryheden gegeven en bevestigt; waer van de voornaamste zijn: dat hy alle Poorters van *Middelburgh* waer sy hen porren, met hunne goederen in sijn geleyde en beschermingh neemt. Dat sy hare goederen buyten de Poort gelegen, soo hen daer in onrecht gedaen wordt, met haere Vrienden en Wapenen mogen bevryden. Ook dat alle saken, die binnen Arnemuyden op den dijk voorvielen, souden in de Stadt, volgens haere Keuren oft Wetten, afgedaan worden; en meer andere te lang te verhaalen.

In't jaar duysent drie hondert veertigh, gaf hen Graef Willem de vierde de vryheydt, dat sy voortaen Tol-vry varen souden voorby sijne Tollen van Hollant en Zeelant.

Als in't jaar duysent drie hondert seven-en-veertigh, Vrouw Margriete, weduwe van Keyser Lodewijk, met haren Soon Willem de vijfde, om't besit van Hollandt en Zeelandt, in twist geraakt was, wierdt dese Stadt van de ge-

gemelde Graef, soo waerschijnelijk is, (want sy den Graef tegen sijn Moeder te hulp quamen) vergunt dat geen Ambachts-Heer Schepen der Stadt mocht worden. Acht jaaren daer na gaf de selve Graef den Schepenen deser Stadt de vryheyt, datse, om alle gewelt van boos-achtige menschen af te weeren en t'ontgaan, kuyven oft lange Messen mochten draagen 't welk seer weynigh Personen, buyten 's Graven Hof-gesin, toegelaten was.

Omtrent die tijdt quamen in dese Stad veele Lieden, die sich met 'et maken en bereyden van Lakenen geneerden; ook maakten hier d'Engelsche Cooplieden de stapel van Wolle van't selve Eylandt, waer over Hertogh Aelbrecht van Beyeren in't jaar duysent drie hondert drie-en-tachtig, indien tusschen den Coningh van Engelandt en hem een oorlog ontstont, haer drie maenden tijt vergunde, om haere goederen, sonder hinder of bekommerniss, te mogen vervoeren. Den Coophandel nam van die tijdt af, hier soo dapper toe, dat d' inwoonders van d' uytterste rijken van Europa sig herwaarts begaven: en wierden alle vremde Cooplieden door gezegelde brieven, in der Graven en der Steden van Zeelandt beschermingh genomen; en met veele andere vryheden van Tollen, 't behouden van hunne gestrande Schepen en Goederen, (die volgens 't gebruyk des Graven verval waren) en andere gunstbewijsen, beschonken. De volgende Graven, als Willem de seste, Hertogh Philips

van

van Bourgondien, en d' Aerts Hertog Maximiliaen, hebben dese Stadt en de Cooplieden, ook hunne mildheyt, in 't vergunnen van verscheyde Privilegien en giften, tot vorderingh van de Coophandel, betoont. Dit solve deed' ook Keyser Carel de vijfde; want hy hen toestondt, dat alle Wijnen, van Westen komende, hier eerst geloft mosten worden, eermen die elders mocht vervoeren. De Magistraet heeft ook t' allen tijden alle neerstigheyt aengewent, om den Coophandel hier te houden en vermeerderen, door 't maken van nieuwe havens en andere plaetsen tot gerief der Kooplieden; 't koopen van Ambachts-heerlijkheden omtrent haere Stadt; en 't procederen tegen die van Arnemuyden, die ten Hoove over hen geklaeght, en versocht hadden, dat se voortaen niet meer onder die van *Middelburgh* souden staan; belovende den Keyser voor dese en andere vryheden een groote somme gelts; doch die van Arnemuyden konden niet verwerven; want die van *Middelburgh* door den Keyser, naer haer begeeren, gehandt haeft wierden: die hen belaste de stadt (tot versekeringh der Cooplieden en haerer goederen,) boven de nieuw gemaakte aerde Wallen, met verscheyde Krijgs-werken te versterken; en sond hen een model of patroon, om volgens 't selve, die te beter uyt te voeren.

Dese Stadt aldus opgekomen, gelief-kooft van soo veel Vorsten, met soo veel aensienlijke privilegien en vryheden boven andere Steden ver-

verſien, hebbende ſoo veel geſag buyten haer muuren, geſtijft van alle noodige goede wetten; beſocht van ſoo veel vremde Volkeren, overvloeyende van alle neeringh en welvaart; voeldt in deſen haeren ouderdom een groene en bloeyende jeugt, en mocht nu over ſulx onder de geachtſte Koop-ſteden van geheel Europa gerekent worden. Doch na dat in't jaar duyſent vijf hondert ſeven-en-tſeventigh, de burgerlijke oorlogen tuſſchen d'Ingeſerenen en Spanjaards ontſtaan waeren, heeft deſe Stadt, neffens veele andere, haer deel van elenden daer in gehadt; waer door haeren Coophandel en welvaeren by na te niet gingh. Maer t'ſedert datſe onder de macht der Staten gebracht is, hebben ſy alle vlijt gedaan, om haere voorige welſtandt te herſtellen, te hanthaven en vermeerderen.

Deſe Stadt beſit d' eerſte plaats onder de ſteden, als die Staats-wijſe vergaederen; waerom haer Keyſer Carel de vijfde in ſijne Brieven noemde: *de Hooft-ſtadt van Zeelandt, het Comptoir van ſijne voornaemſte Domeynen, en de Bewaerſter van des Landes ghebeymeniſſen.*

Sy is gelegen een mijl van Vliſſingen en ter Veer, in't midden tuſſchen beyde deſe ſteden, en een half mijl van Arnemuyden, naer welke een enge en kromme haven van deſe Stadt af plagh te loopen, en aldaer by de Stads-ketens in zee te vallen maer t'ſedert het jaar duyſent vijf hondert twee-en-dartigh, heeft de

Magi-

Magistraat een schoone en breede nieuwe haven, van de Dampoort af tot aen de Zee, recht uyt en seer diep doen graven; soo dat'er met hoogh water, schepen van vijf en ses honderd last bequamelijk konnen inkomen.

Sy is t'sedert sestigh en eenige jaaren tweemael uytgeleyt, en wel de helft vergroot: ook met nieuwe sterkte rontom voorsien, die met verscheyde Bolwercken en punten sich uytstrecken.

De Grachten om de Wallen zijn seer diep en breet, met soet water vervult, waer in veel Rivier-visch, tot groot gerief der Ingesetenen, gevangen wordt.

Dese Stad is van haer selven net en schoon, en bequaem tot den Coop-handel, hebbende alle gelegentheden, die een Coop-stadt noodigh zijn, met twee haavens, om een menichte van Schepen te bergen: oock heeftse eenen grooten houwer oft stilstaande water, daer alle groote Scheepen t'allen tijden vlot konnen zijn, soo om met haere laading daer te blijven leggen, als om overgehaelt en vermaakt te worden. Soo dat dese Coopstadt nu noch heeft haeren handel, en schipvaert op Oost-en-West Indien, Brasil, Guinea, Angola, Levante, Italien, Spanje, Vrankrijk, Engelandt, Oostlandt, in de Zondt, en meer andere Coninckrijcken en Landen; want sy leydt op't beste inkomen van de Wielingen, en de reede van't Flacke. Hier over is sy alleen begiftight met het Stapel-recht, als bo-

Google

ven

ven ten deel geseyt is, van alle Wijnen, Olyen, Syropen, en andere natte koopmanschappen, die van Westen, 't zy uyt Italien, Vrankrijk en Spanjen, in Nederlandt ter zee ghebracht worden.

In dese Stadt zijn ook verscheyde Heerlijke gebouwen, onder welken inzonderheydt uytmunt d' Abdye van onser Vrouwen, die noch tegenwoordigh de Setel is der hoogste macht van dit Landtschap. Sommige Schrijven, dat dit gebouw door Godebald Bisschop van Utrecht, omtrent het jaar duysent een hondert ses, begonnen is, om daer in op te voeden en bequaem te maken de Kerkelijke personen, diemen tot het Leeren van andere wilde ghebruycken. In 't begin hebben hier Regulier-Canonicken gewoont, doch dese zijn om d' ongeschickthevdt haeres Levens hier uyt gedreven, en in haer plaats gestelt eenige Religieusen van S. Michiels Abdy t' Antwerpen, om daer den Regel der Premonstreyten t' onderhouden. Willem de tweede, Graef van Hollandt en Roomsch Coningh, heeft dese Abdye, omtrent 'et jaar duysent twee hondert ses-en-vijftigh seer rijckelijk begiftight, en haer gebouw een heerlijker aensien gegeven. Hy en zijn Gemalin de Coningin Isabella, en voor hem Vrouw Ada, ghemalin van Graef Floris de derde, zijn hier begraven. Eenighe sijn van gevoelen, dat hier eertijts maer een Clooster gestaan heeft; en dattet namaels tot een Abdy is verheven. Maer men bevindt, dat

de

de Abten in't jaar duyſent een hondert ſes-en-twintigh, by de oude Schrijvers bekent zijn. d' Eerſte was *Albad*, en de laatſte, *Nicolaes de Caſtro*, die ook d' eerſte Biſſchop van Middelburgh wierdt; want in't jaar duyſent vijf hondert negen-en-vijftigh, is de Collegiale Kerk van S. Pieter, (die in't jaar duyſent drie hondert dartien van Graef Willem de derde geſticht is) door Paus Paulus de derde, en Philips de tweede, Coningh van Spanje, tot een Cathedrale Kerk gemaakt, en met de Biſſchoppelijke ſtoel vereert. Tot des Biſſchops onderhout wierden alle d'inkomſten der Abdy geſchickt, mits dat de Monicken daer uyt een redelijke nootdruft ſouden genieten. Onder 't geeſtelijk gebiedt van't Biſdom *Middelburgh*, wierden alle de Kerken en Conventen van deſe Stadt, Vliſſingen, Veer, Goes, Zierickzee, Romers-wael, ter Tolen, en het omlegghende platte landt van d' Eylanden Over-Flackee en Voorne, geſtelt.

De Rijckdom deſer Abdy is allengskens ſo gegroeyt, dat niemant in Zeelandt meerder Landt-goederen beſat: ook is den Abt en Prelaet in macht en geſach, ſelf in't wereltlijk, ſoo hoogh geſet, dat hy 't eerſte lit van de Staten van Zeelandt geworden is; hy nam ook den Prince van't Landt, als hy gehuldigt wierdt, den eedt af.

En gelijk deſe Abdy in voorighe tijden in een treflijk aenſien geweeſt is, alſoo iſſe ook noch hedendaeghs: want alle de hooghſte

Col-

Collegien der Staaten en Raaden van 't Landt houden hier, als geſeght is, hunne vergaederingen: waer van d' eerſte plaats toekomt den Heeren Staaten van Zeelandt, die beſtaan uyt d' eerſte Edele, die nu is Willem de derde, Prins van Oranje, &c. als Marquis van der Veere en Vliſſingen; (welke plaats, uyt ſijn Hoogheyts naam, van een daer toe verordent, bekleet wordt) en de Gecommitteerde der Steden Middelburgh, Zierixzee, Goes, Tholen, Vliſſingen, en Veere. Oock vergaederen hier, de Gecommitteerde Raden van Staate der Graeflijkheyt van Zeelant: de Gecommitteerde Raden ter Admiraliteyt: de Reken-Meeſters van de Graeflijkheyts Reken-kamer: de Staten van 't Eylandt Walcheren, met de Gecommitteerde van de breede ge-erfde van 't ſelve Eylandt: en de Provinciale Raadt van Vlaenderen. Ook is hier de Graeflijkheydts Munt in't jaar duyſent vijf hondert tachtigh verordent.

Het Stadthuys is een ſeer aenſienlijk gebouw, waer van de Fondamenten in't jaar duyſent vier hondert acht-en-ſeſtigh, geleyt zijn. Den tooren, te vooren door 't vuur beſchaadigh, is op nieuw heerlijk opgebouwt, waer in een nieuwe klock en konſtigh ſlaande uurwerk met verwonderingh te ſien wort; aen 't welk in alles omtrent hondert en vijftigh duyſent guldens beſteet zijn. Nevens 't voorſeyde Stadthuys is ſoo een ſchoone Marktpleyn, diergelijk in Nederlandt weynigh

te

te vinden is: de voorgevel is met eenige der ouder Graven en Gravinnen gehouden Beelden verciert: soo dat'et een treflijk werk is, dat van de Bouw-meesters geacht en gepresen wordt. Hier gaan de Magistraten dagelijx te Raade, wiens wijsheydt en ervarentheydt de welstandt en ruste der Stadt besorght; welke deughden in voorige tijden menighmael veroorsaakt hebben, dat d' andere stemmende Steeden hen alleen hater aller plaetsen in de groote vergaederingen der Staaten vertrouwden, en versochten te bewaaren.

De Regeeringh deser Stadt bestaat uyt twee Burgermeesters, elf Schepenen en twaelf Raaden; welke vijf-en-twintigh persoonen te samen 't geheele Collegie oft'et Lichaem van de gantsche Magistraet vervatten. Door de selve Burger-meesters en Schepenen wordt de Justitie bedient: en met de Raats-lieden, alle swaare saaken, die de Stadt in't besonder, of de Staat van 't Landt in't gemeen betreffen, afgehandelt. De Raadts-lieden worden by de Burgermeesters en Schepenen gekooren: doch dese genomineert oft voorgestelt door vier-en-twintigh mannen, waer van twaef de Raads-lieden, en d' andere twaelf, aensienlijke burgers en vreemdelingen zijn; die derhalven na geen van dese ampten mogen staen, en wegens dese Bedieningh *Kiesers*, om datse de hooghste Magistraet helpen kiesen, genoemt worden; welke waardigheydt sy niet, dan met hun leven, afleggen. Dese wet oft ordre

Digitized by Google

streck

ſtreckt tot een helder voorbeelt van een voldoende en beſcheydene heerſchappy; waer in de vreemdelingen, door de Wetten van de hooge ampten uytgeſlooten, nochtans, volgens de Wetten, tot het noemen en kieſen der Magiſtraet, die haer regeren ſal, geroepen worden. Deſe vier-en-twintigh komen jaarlijcx op't Stadthuys, en kieſen derthien perſonen, welkers namen aen de Stadthouder van het Lant, die nu is Willem de derde, Prins van Oranje, plachten geſonden te worden, die daer uyt het eene jaar ſes, 't ander ſeven perſonen koos; die dan met d'aengeblevenen een jaar regeerden. Ook is hier een Baljuw, wiens juriſdictie ſtreckt over deſe Stad en haven, dijken en t'Arnemuyden op den dijk, en over verſcheyde Heerlijkheden, die onder de Ambachten deſer Stadt behooren. d'Andere Officiers en Amptenaers zijn, gelijk in meeſt alle aenſienlijke Steeden, de Theſauriers, de Weesmeeſters, de Commiſſariſſen van de Aſſeurantie-kamer, van de Wiſſel-bank, van de Bank van leeninge, van de kleyne ſaaken, van het Lant-recht; ook vier Colonellen; en vier-en-twintigh Capiteynen over de Burgery.

Noch zijn hier verſcheyde gemeene gebouwen, als de Huyſen van de Ooſt- en Weſt-Indiſche Compagnien, de Latijnſche School voor de jeugt, drie Schutters hooven of doelens, het Weeshuys, Gaſthuys, Oude-mannen huys, Tucht-huys met het Spinhuys, en andere.

Digitized by Google

Hier

Hier hebben eertijts drie Parochie of Hooft-kerken geweest, als Noordmonster, oft S. Piesers-kerk; Westmonster, ofte S. Martens-kerk, gebouwt in't jaar duysent drie hondert t'negentigh, die nu afgebrooken en de plaats daer van tot een Markt gemaakt is; de derde en oudste Hooft-kerk was die van de Abdy, die men gemeenlijk het Clooster noemde. Nu wordt de Gods-dienst in Nederduytsch in vijf Kerken gedaen; ook hebben de Franschen en Engelschen elk haere besondere kerk.

De verscheyde Cloosters en meenighte van ge-ordende personen, die hier eertijdts, onder 't gebiedt des Paus van Romen, gesticht, gewijdt en ingestelt zijn, konnen van de genegentheydt tot den Godts-dienst, en de mildheydt der Regenten en Burgers deser Stadt tegens de selve, onfeylbaare getuygen strecken; want daer waren 't bagijn hof, d' Augustyner Monicken, Bogaerden, het Clooster Bachtsgravenhove genoemt, 't Hospitael, Templieren, Tertianen, Minnebroeders, het convent der Cellebroeders, de swarte Susters in't jaar duysent vijf honder acht-en-twintigh gestticht, S. Aechten-huys, en het huys der Heeren van de duytsche ordre. Doch dese Kloosters zijn meest met de opgekome veranderingen, soo in de Stadt, als Kerke, tot andere gebruyken geordineert.

Den Godts-dienst wordt hier gheoeffent door negen Predicanten, en de Kerkelijke saaken worden in de Kerken-raadt door haer en

Digitized by Google

twintigh Ouderlingen afgehandelt: doch over sommige worden de twintigh Diaconen, wien de sorge over den armen eygentlijk toekomt, ook geroepen. De Predicanten worden verkooren by de gemelde Kerken-raat, ten overstaan van vijf uyt de Magistraet, lidmaten der Gemeente, die ook haere stemmen hebben; waer op men dan de goet-kenningh van de Classis versoekt, die verkregen zijnde, wordt de gekorene drie Sondaaghen achter een de Gemeente voorgestelt, en, soo niets tegen hem ingebracht wort, bevestight. d' Ouderlingen worden by na op de selfde manier gekooſen, doch in dobbel getal; waer uyt de Gemeente, met inbrengen hunner stemmen in gheschrift, een enkel kiest. De Diakonen worden by den gantschen Kerken-raadt in dobbel getal verkooſen, waer-uyt de Magistraat een enkel kiest. Van d' Ouderlingen en Diaconen wort jaarlijcx de helft vernieuwt, soo dat elk twee jaaren sijn ampt bedient.

De klockheydt der Burgeren heeft eertijdts gebleeken aen de oorlogen, die sy soo lang en dapper tegen hare oude Vyanden de Vlamingen, voor hare vryheyt, gevoert hebben; in welcke sy dikwils overwinnaers zijn geweest. Maer in de laatste Nederlandsche oorloogen, heeft haere manhaftigheyde, en die van alle Zeelanders in 't gemeen, voornamentlijk te water, soo heerlijk uytgesteken, datse van haere vyanden self ten hooghsten gepreſen zijn: waerom sy niet t' onrecht *Zee-Leeuwen* en

Water-

Digitized by Google

Water-Leeuwen ghenoemt worden; 't welk geestigh op 't Waapen van Zeelandt, zijnde een Leeuw in de zee-baaren, gespeelt is.

Dese Stadt heeft in de jongste oorloogen, maer een, doch gedenkwaerdige belegering geleden; want in 't jaar duysent vijf hondert tweeen t'seventigh, na 't overgaen van Vlissingen, is sy door der Staaten macht benauwt en belegert geweest; welke den Hertogh van Alva verscheyde reysen vergeefs getracht heeft van 't belegh te verlossen; en na hem de groote Commandeur van Castilien over de Ridderlijke Ordre van S. Jacob, die met een Vloot van sestigh Kielen, die hy in tween deelde, en onder sijne dapperste Krijghs-Oversten derwaarts sondt, de Stadt pooghde te spijsen en t'ontsetten: doch 't eene deel deser Vloot onder 't beleyt van den Heer van Glimes, is door 't bestier des Princen van Oranje, van den Ammirael Boyset geslaagen en byna vernielt, des Conings Vice-Ammirael liet'er het Leven, en omtrent twaelf hondert mannen. Dese Scheeps-strijdt, waer in het Zeensche Boots-volk treffelijke proeven van hare manhaftigheyt toondo, is in 't gesicht van de groote Commandeur, en de Prins van Oranje uytgevoert: op welke nederlaegh der Spaensche Vloot, de Stadt korts daer na met verdragh in de macht der Heeren Staaten gekomen is, na dat sy langer, dan alle d'andere Zeeusche steden des Coninghs zijde ghehouden en veele swaerigheden uytgestaan had; want sy quamen

men in sulken een Hongers-noot, dat sy alle haere Peerden, Honden, en Katten moften eten; sy backten Koeken van mout en lijnsaat, en diergelijke ongewoone spijsen: soo dat haere elenden soo groot wierden, dat'er alleen in de laatste twee maanden van 't belegh, na 't schrijven der Spaensche, duysent vijf hondert ses-en-sestigh menschen gestorven zijn. Waer over den Gouverneur Mondragon genoodsaakt wierde, den Prins van Oranje dese Stadt en Arnemuyden aen te bieden, op voorwaerde, *dat men hem en al sijn Volk, met hun goet, wapenen en vliegende vaendels liet uyttrecken; en met al de Burgers, die 't begeerden, op een veylige plaats, onder de Koningh staande, bracht.* De Prins weygerde hen t'ontfangen, 't en waar sy sich, als de Haerlemmers, op gena of ongena wilden overgeven: Maer Mondragon antwoorde, dat hy en sijne Soldaaten de Stadt veel eer tot twintigh plaatsen in de brant souden steeken; en daer na, in eenen uytval, sich vechtende aen stucken laten hacken. Prins Willem, die hen niet vertwijffelt woude maken, en ook vreesde, dat sy den kostelijken buyt, die 't landt verwachte en ten hooghsten van nooden had, souden vernielen, gaf hen de volgende dragelijker voorwaerden: *Mondragon en sijn Regiment souden 't Eylandt Walcheren verlaaten, en hun vaendels, geweer en al het haere mee-dragen; doch laten alle de Fortificatien, ammunitie oft Oorlogs-gereetschappen, Schepen en andere goederen onbeschaadight, Ook sou-*

Digitized by Google

den

den alle Soetelaers en anderen steep der oorlooge vry uyt gaan; doch de Geestelijkheydt niet dan hunne Klederen mê nemen. Hier tegen most Mondragon op sijn trouw belooven, weder in 's Princen handen te komen, oft binnen twee maenden dese vijf gevangenen Heeren op vrye voeten doen stellen, te weten, *Philips van Marnix*, Heer van S. Aldegonde, Capiteyn *Iacob Symons-soon*, de Rijcx-Ammirael van ter Veer, een Italiaensch Ingenieur *Citadella* bygenaemt, den Luytenant van Capiteyn *Willeken van Angeren* en Capiteyn *Ioan Pettijn*. Met de Burgemeesters en Burgery wierdt een besonder verdragh gemaakt, waer van 't voornaamste was; *dat de Stadt drie hondert duysent guldens aen den Prins soude betaalen*, (waer van Hy hen daer na, om harten te winnen, twee derde-deelen vereerde,) *en dat de gemelde Prins uyt d' Ingesetenen, die den eedt aen hem weygerden te doen, thien mannen vermocht te kiesen en t' arresteren, tot dat sy de verlossingh van soo veel Magistraaten en Burgers van Haerlem te weegh brachten.* Dese en andere punten geaccordeert zijnde, trock Mondragon, na dat hy de Stadt by na twee jaaren kloekelijk verdedigt had, in Februario des jaars duysent vijfhondert vier-en-t'seventigh, met sijn volk, swart van honger en ongemack, uyt de twee plaatsen, en wierde ter Neuse aen landt geset. De groote Commandeur was, soo 't scheen, langh in twijffel of hy de gevange Heeren ontslaan sou; want de Heer van S. Aldegonde

Digitized by Google

wierdt eerſt acht maenden daer na verloſt, na dat Mondragon ſijn miſnoegen op 't heftighſte getoont had; 't welk de Commandeur deê reſolveren. Soo dat dit een groote Victorie voor den Prins van Oranje was; want Strada voeght'er by; dat hy, boven de gemelde ſommen, ſthien hondert duyſent guldens vande Coopmanſchappen der Vreemdelinghen tot buyt bekomen heeft. t' Sedert die tijdt is deſe Stadt aen der Staaten zyde gebleven.

VLISSINGEN.

VLiſſingen is de tweede Stadt van Walcheren, en heeft in de vergaedering der Staaten van Zeelandt, onder de ſtemmende Steden, de vijfde plaats. De ſommige haer naam afbrengen van de *Fleſſche* van S. *Willebord*, oft van *Vlyſſit*, is meer belachelijk dan waerſchijnlijk; want men kan deſe beuſelingen met recht by den Roomſchen Metellus te Middelburgh en den Heldt Zirigius te Zierickzee, daer van die Steden haer naem ſoude hebben, gelijken: dewijl *Vles* by d'oude Deenen de veranderingh van het waſſende en afnemende zee-water beteekent, kan men niet ongegront giſſen, dat de naem *Vleſſingen* oft *Vliſſingen* daer uyt geſprooten is. 't Is waer, datſe in haer Wapen een gekroonde Fleſſche heeft; maer den goet gunſtigen Leſer ſal gelieven

Digitized by Google

FLISSI

I SN GEN.

Digitized by Google

lieven te letten op 't geen in't begin der Beſchrijvingh van *ter Goes* ſal aengeweſen worden, waer wy van 't aennemen der Wapenen door de Nederlandſche Steden, een weynigh ſpreken ſullen.

De plaats deſer Stadt, uyttermaten wel aen de zee gelegen, heeft eerſt eenige arme Viſſchers aenghelockt, gelijck meeſt alle groote dingen kleyne beginſels hebben; daer na, om de bequame ſchipvaert, die van daer op Vlaenderen, Engelandt, Vrankrijk konde gedaen worden, ſijn er veel andere en rijker lieden, die ſich met den Coophandel op de genoemde landen geneerden, komen woonen.

Van *Vliſſingen* wordt in de Cronijken omtrent den jaare duyſent twee hondert ſeven-en-twintigh gewach gemaakt, als Floris de derde van die naam, Graef van Hollandt en Zeelandt was: ende men leeſt, datſe Graef Willem de III, de Goede gebynaamt, in't jaar duyſent drie hondert vijftien met verſcheyde Stadts keuren beſchoncken, en aldaer een nieuwe haaven heeft doen maaken. Onder andere keuren en vryheden, toen geſchonken, zijn de volgende de voornaamſte: *dat niemandt vermagh de Poorters deſer Stadt in recht te betrecken, dan voor haere vierſchaer: ſoo wie een Poorter deſer Stadt buyten haere vryheydt jets miſdoet, 't ſy aen ſijn eer, lijf oft leven, die ſal dat boeten, gelijk of hy't ſelve aen een Edelman van Zeelandt gedaen had: niemandt ſal in't gebiedt des Graefs een Poorter deſer Stadts*

mogen arresteren, dan voor sijn eygen schuld: en eyndelijk, na verscheyde Wetten, vergunt den Graef haer, *dat sy door alle sijne landen van Hollandt, Zeelandt en Vriesland, met alle haere goederen, tolvry mogen vaaren, tot sijn wederseggen duyrende.* Prins Willem van Oranje heeft in't jaar duysent vijf hondert twee-en-t' seventigh, na dat dese Stadt sich tegen den Hertogh van Alva en de Spaensche gestelt had, alle haere oude privilegien en vryheden, als Stadthouder des Coninx, bevestight, en die met veele nieuwe, te langh om te verhaalen, grootelijx vermeerdert.

D'eerste inwoonders van dit Nieuw-Vlissingen waren die van Oudt-Vlissingen; want het blijkt uyt de Keuren van dese Stadt, aen den Hertogh van Alva gesonden, dat men't oude alle neeringe afnam, om die, met d'Ingesetenen, in't Nieuwe te brengen: soo dat den ondergangh en het verlaten van Oudt-Vlissingen, d' opkomst van 't Nieuwe geweest is. d' Eerste ingesetenen waren meest Schippers, Scheeps-reeders, Visschers en Boots-gesellen, die sich geneerden met visch en haaringh te droogen en te natten; met kuypen en packen; seylen, netten, touwen en diergelijke dingen te maken. De Coopmanschap was verschen oft gesouten visch, langen en stapel oft droogen visch ton-en-korf haaringh en sout. Ook quamen hier veel Schippers en Cooplieden uyt andere landen, so dat dese haven meest altijt vervult was met buysen, boots, boeyers en

Digitized by Google

an-

ander slagh van Schepen, niet alleen van d'inwoonders, maer ook uytlanders. Doch boven alle neeringen bloeyde en nam toe de haringvangst; hier mede waren d'ingesetenen soo besich, dat jaerlijcx sekere vacantie van rechtsplegingh, de *vacantie van der teele* oft *haringhvaert* genaemt, onderhouden wierdt. Maer gelijk alle wereltsche dingen de veranderingh onderworpen zijn, alsoo is hen dese neeringh in't begin der Nederlandsche beroerte, als Middelburgh belegert was, ontgaen; want die van *Vlissingen* in die tijdt niet alleen, de Sarken van haere Kerk, maer ook haere Buyssen en Roots den Prins van Oranje gewilligh toesonden, om hier en daer, tot stuttingh der Spaensche Vloot, gesonken te worden.

Tegenwoordigh bloeyt dese Stad door haeren Coophandel, soo op Vrankrijk, Engelant, Spanje, als andere gewesten, en wordt Vlaenderen van alle uyt- en inlandtsche Coopmanschappen van haer voorsien. Voor weynigh jaaren heeft men hier ook de Groenlandsche vaart, en het maaken van Traen, aengevangen. Soo dat dese Stadt onder de neeringhrijkste van Zeelandt wel magh gerekent worden.

Vlissingen is nu een van de sterckste Steeden en heeft een van d'alderbequaemste en gereetste havens, van Zeelandt, en is een goede uure gaens van Middelburg en twee van ter Veer, aen de Zuyd-west-zyde van Walcheren, en gelijk als in de mondt van de zee, gelegen:

Digitized by Google

voor de haaven steekt uyt een langh en machtigh swaer hooft, dat met groote kosten tegen d'aenstooten der holle en verslindende zee moet bewaert worden.

t'Sedert het jaar duysent vijf hondert ses, is dese Stadt seer verbetert, en heeft in gebouwen, poorten, neeringh en rijkdom soo veel toegenomen, dat Prins Maurits van Oranje, in 't jaar duysent ses honder negen, goet vond deselve te vergrooten; soo dat 'er daer na een groot stuk lants oostwaerts ingetroken, en een grooten haaven uytgegraven wiert, die in 't jaar duysent ses hondert veertien vermaakt wierdt.

Behalven haere treffelijke gelegentheyt aen de zee, is sy nu, tegen alle vyandtlijke aenvallen, aen beyde zyden met rondeelen, krijghswerken, diepe en wijde grachten, hooge wallen, borstweeringen, bolwerken, toorens en alle andere noodige sterkten, rontom genoegsaam voorsien en versekert.

Onder de gemeene gebouwen, andere voorbygaende, munt insonderheydt uyt het nieuwe Stadthuys, in 't jaar duysent vijf hondert vier-en-t'negentigh begonnen, en, na de gedaante van 't Antwerpsche, doch kleynder, gebouwt by de groote markt, ter plaetse daer eertijdts twee Cloosters, 't een der Carmeliten en 't ander der Preek-Heeren gestaan hebben.

d'Oude Prochie Kerk is na de gelegentheyt van de Stadt, een groot en schoon ghebouw, met een tamelijken hoogen tooren en goedt uutwerk verçiert.

Digitized by Google

Dese

Deſe Stadt wort geregeert van een Baljuw, twee Burger-meeſters; negen Schepenen, en derthien Raaden: de mindere Amptenaers zijn, een Penſionaris, een Secretaris, twee Weeſmeeſters, vier Theſauries, drie Commiſſariſſen, en een Schout van 't Landt-recht, en andere.

In het beginſel ſtont deſe Stadt onder de Heerlijkheyt der Graven van Zeelandt, maer is namaels, het ſy by koope, geſchenke, oft anders, gekomen aen den huyſe van Borſſelen; dieſe geſamentlijk met ter Veer eetelijke jaaren beſeten hebben, tot dat eyndelijk Willem van Naſſouw, Prins van Oranje, &c. deſelve twee ſteden en 't Mark-Graefſchap van dien, met conſent der Staaten van Zeelandt voor een groote ſomme gelts gekocht heeft; wiens Soonen, Prins Maurits van Naſſouw, en Prins Frederik Hendrik, haer vervolgens, onder den tytel van *Marquis van der Vere en Vliſſingen* beſeten hebben, gelijk ook Willem de tweede, Prins van Oranje, onlangs in 't jaar duyſent ſes hondert vijftigh geſturven; en tegenwoordig ſijn eenigen erfgenaem Willem de derde, Prins van Oranje.

Hoe wonderlijk en door welke oorſaaken deſe Stadt, in 't jaar duyſent vijfhondert tweeen-t'ſeventigh, ſich tegen den Hertogh van Alva ſtelde, en onder 't gebiedt van Oranje begaf; ook hoe ſy, derthien jaaren daer na, nevens andere plaatſen, aen de Coningin van Engelandt, Elizabeth verpandt, en in 't jaar

duysent ses hondert sestien weder geloft is, kan men by meest alle Nederlandsche Historyschrijvers nasoeken en lesen.

VERE.

VEre, ter Veer, oft *van der Vere*, wordt ook *Camper-vere* genoemt, om dat men in voortijden van hier op *Campen*, (eertijts een vermaart Dorp in Noord-beveland, nu vergaan) plagh over te vaaren; soo dat *Camp-vere* niet anders, dan een Veer oft overvaert op *Campen* beteeckent.

Sy is de derde bemuurde Stad van't Eylant Walcheren, gelegen in't Noord-oosten op den oever der Zee, een uure gaens van Middelburgh en twee van Vlissingen, d'inwoonders deser drie steden konnen malkanderen langs een goede bestraate wegh, streckende van d'eene Stadt tot d'andere, bequamelijck besoeken. Sy bekleedt de seste plaats in de vergaederingh der Staaten van Zeelant, onder de Stemmende Steden, alsse staatsche wijs vergaedert zijn.

Het schijnt dat dese plaats eerst van eenige arme Veer lieden en Visscherkens, tot gerief van de reysende lieden, bewoont is: 't welck eerst een buurt oft gehucht, daer na een schoon Dorp wierdt; en stadts-rechten bekomen hebbende, in't jaar duysent drie hondert acht-en-

sestigh

ſeſtigh bemuurt is, en ten laatſten tot de naem en eer van een Marquiſaetſchap verheven.

D'eerſte Markgraef was Maximiliaen van Bourgondien, die ook de laatſten van dit geſlacht geweeſt is. Te vooren (gelijk in de Beſchrijvingh van Vliſſingen verhaalt is) hebben de Heeren van Borſſelen deſe Stadt, met den naam van *Heeren van der Vere* beſeten; van wien ſy op de ſpruyten van Bourgundien gheſkomen is. Ten laatſten, na verſcheyde verkoopingen, is dit Mark-Graefſchap aen't geſlacht van Naſſou-Oranje verkocht; ſoo dat'et Willem de derde, Prins van Oranje, nu noch, met den tijtel van *Marquis van der Vere en Vliſſingen*, beſit.

Deſe Stadt heeft van Graef Willem de derde gebynaemt de Goede, in't jaar duyſent drie hondert acht-en-dertig, verſcheyde vryheden gekregen. Eduard de vierde, Coningh van Engelandt, vergunde haer in't jaar duyſent vier hondert vijf-en-t'ſeventigh, een heerlijke Privilegie, ſtreckende om den Coophandel, tuſſchen ſijn onderdaenen en deſe Stadt, te verſekeren en vermeerderen. Coningh Chriſtiernus van Deenemarken vereerde haer vryheydt van alle Tollen in ſijn Coningrijk, ſoo langh Adolf van Bourgundien, haeren Heer, leefde. Maer in't jaar duyſent vijf honder vier-en-t'ſeventigh, na datſe haer te vooren onder de beſcherminghe van den Prins van Oranje begeven had, heeft die Vorſt, als Stadthouder des Coninghs, haer met veele

Digitized by Google

wetten,

wetten, vryheden en besondere gunst-bewijsen voorsien, hier te lang om te verhaalen.

Vere wordt bestiert door een Baljuw, twee Borgermeesters, negen Schepenen, en vieren-twintigh Raaden, die de Vroetschap oft het Lichaem der Stadt vertoonen, beneffens een Pensionaris; en een Secretaris. De mindere Amptenaren zijn, vier Fortificatie-meesters, drie Weesmeesters, vier Commissarissen van't Lant-regt, vier Armmeesters en andere.

Dese Stadt leydt aen d'een zijde vlack aen de Zee, waer door sy, t'sedert haer begin, altijdt een bequame diepte, om met scheepen aen te komen, gehadt heeft: daer na is de haven tot bevorderingh van den Coophandel, allengskens dieper en wijder gemaakt; soo dat'se nu een van de beste in Zeelandt is, daer groote scheepen konnen uyt en in komen.

D'Inwoonders geneerden sich in't eerst met den Landt-bouw; maer omtrent het jaar duysent drie hondert acht-en-veertigh, zijn sy meest Zeebouwers geworden; ent'sedert heeft de schipvaart allengskens toegenomen; want haeren Heer Hendrik van Borsselen, heeft in't jaar duysent vier hondert dertigh, selfverscheyde groote scheepen doen maken, die hy na Oosten en Westen om Coopmanschap sond; waer door sijne middelen ende welvaert deser Stadt grootelijx vermeerdert zijn. Door 't Houwlijk van sijn soon Wolfaert met Maria Stuart, dochter van Jacob d'eerste, Coningh van Schotlandt, hebben de Schotten hier een be-

begin gemaakt van den Coophandel, die sy hier noch drijven, want dit is den stapel van haere koopmanschap, en om die te bevorderen, sijn op besondere tijden verscheyde contracten gemaakt. De Magistraat heeft ook de Schotsche natie een fraey huys, tot gebruyk van haeren handel, en de oude Parochie Kerk tot haeren Godts-dienst, verordineert. Dese Kerk is in't jaar duysent drie hondert acht-on-veertigh gebouwt; maer de Heeren uyt den Huyse van Borsselen hebben west-waerts daer an een groote en schoone kerk van witten harden Arduyn-steen doen bouwen, van binnen met konstige galderyen, steene overwelfselen pilaren, trappen, en buyten met twee Toorens verçiert: alsoo dat'et een werk aenmerkens waerdigh is, van wegen sijne voortreffijkheyt.

Aen de West-zijde van de marckt, die ruym en luchtich is, staat een schoon en heerlijck Stadt-huys, begonnen in't jaar duysent vier hondert seventig, uyt harden witten Arduyn-steen gebouwt. Hier staan de Heeren van dese plaats met haere Gemalinnen konstig in steen afgebeelt. In't jaar duysent vijf hondert negen-en-t'negentig is by dit Raedt-huys een fraeyen en uytnemende schoone tooren gebouwt, op wiens spits een vergult schip, als een teken van haeren ouden en geduurigen handel ter Zee, ten toon staat.

In voortijden heeft ook alhier geweest de residentie van de Ammiraelen, en de Raaden ter Ammiraliteyt der gemeene Nederlanden,

Google

en

en is over sulks in den jaare duysent vijf hondert veertigh in dese Stadt een Ammutie oft Wapenhuys voor dese Provincie ghebouwt; 't welk in't jaar duysent vijf hondert vier-en-sestigh door Philips de tweede; Coning van Spanje, vergroot is.

In't jaar duysent vijf hondert vier-en-t'negentigh, is hier ook een treffelijk huys met een tooren voor arme weesen, oude mannen en vrouwen, krankzinnige en andere onmachtige menschen gebouwt. Twee jaaren hier na een nieuwe Vleesch-hal, boven met schoone Camers, daer sommighe Gilden vergaederen. Hier zijn ook drie Schutters hooven; vorders is dese Stadt, soo aen de zee als landt zijde machtigh sterk, voorsien met alle noodtwendigheden. Hier zijn mede twee bequame sluysen, om het zee-water, na noot en gelegentheydt, uyt en in te laaten. Landewaarts zijn drie Poorten, aen de zee-kant een, daer alle scheepen van Dort, Zierickzee en meer andere plaatsen, aenkomen.

d'Oude Heeren van dese Stadt, plachten haer woonplaats buyten de Stadt te hebben, op een seer schoon en wel gebouwt huys, genaemt het *Hof van Zandenburgh*, nu door den Oorlogh t'eenemael vernielt, alsoo dat'er nauwlijcx eenige overblijfselen van overigh zijn.

Digitized by Google

ARNEMUYDEN.

Arnemuyden, worde tweesints by de Schrijvers aengemerkt, als 't oude en nieuwe: het oude, dat nu geheel vergaen is, machmen soo noemen, niet alleen ten aensien van 't nieuwe, dat noch staat; maer ook om sijne aensienlijke oudtheydt: want wy lezen in een Brief, die Jan, Hertogh van Lottheringen, Brabandt en Limburgh, in 't jaar duysent twee hondert acht-en-tachtigh, ter liefde van Graef Floris de vijfde, sijn Bloetverwant, heeft gegeven; dat hy d' inwoonders van *Arnemuyden* in Walcheren en van Brydorp in Schouwen, vryheydt van Tollen in alle sijne landen geschonken heeft. Ook heeft Haquin, Coningh van Noorwegen, hen veele Privilegien, tot bevorderingh van den Coophandel, in 't jaar duysent drie hondert t' seventigh gegeven.

De plaats daer 't *oude Arnemuyden* gestaan heeft, en is niet ver van daer nu 't *nieuwe* staat, gelegen. Het was een schoon en neeringh-rijk Dorp, met een Casteel, de wooning der oude Heeren van *Arnemuyden*, voorsien. Het heeft sijn naam van de *Arne*, een bequaem water, dat van Middelburgh na dese plaatse loopt, en het voornoemde Casteel; want *Muyde* in d' oude Hollantsche, Zeeusche en Deen-

Digitized by Google

Deenſche Taalen, een ſterkte, ſlot oft burgh betekent. Door de gelegentheydt van't ſelve water *Arne*, diende het tot een haaven, reede en voorburgh van Middelburgh; waer door veele, die ſich met den Coophandel geneerden hier quamen woonen: daer plachten ook een groote meenichte van Schepen uyt verſcheyde geweſten, met Coopmanſchappen gelaaden aen te komen, en van daer wederom t'zeyl te gaen na andere landen. En omtrent deſe tijdt bloeyde het meerder in Coopmanſchap, als Middelburgh.

Het gemelde *oude Arnemuyden*, tuſſchen d' oude haaven van Middelburgh en het nieuwe *Arnemuyden*, op de zant-plaat legghende, tuſſchen S Jooſt-polder en de rechte diepte oft canael van 't voorſchreve *Arnemuyden*, door het gewelt der water-ſtroomen geheel onder geworpen zijnde, namentlijck in den jaare duyſent vier hondert acht-en-dertigh, ten tijde van *Gillis van Arnemuyden*, ſijnen laatſten, waren en natuurlijken Heer, ſoo heeft deſelve ſijne inwoonders by tijdts doen verhuyſen, en hare woninge ſtellen op den dijck, daer nu 't *nieuwe Arnemuyden* ſtaet: welcke dijk, hoewelſe eygentlijk en meeſt Ooſt-hoek genaemt wordt, ſoo behouden nochtans de huyſen, daer op en onderſtaande, de naam van *Arnemuyden*.

Nieuw Arnemuyden heeft t'ſedert, door de bequaemheydt van ſijne diepe reede en goede gelegentheydt aen de zee, langen tijdt behouden

den goeden handel en vaert van groote Scheepen, dewelke daer met geheele vlooten teffens uyt de gantsche Christenheydt aen plegen te komen met allerley soorten van Coopmanschap, van de welke een deel aldaer geconsumeert en gesleeten wierden, en de reſt gevoert na andere Steden der Nederlanden; blijvende als noch daer ter plaetse een goede meenichte van grof soudt, dat van Spanje, Vrankrijk, West-Indien en andere gewesten gebracht wordt: Gelijk dan ten selven eynde, t'sedert dat men in Zeelandt begonnen heeft Sout te zieden en rafineren, verscheyde Zoutketens aldaer opgerecht zijn, in dewelke het groote sout wit gemaeckt wordt tot dienst en nuttigheyt der omleggende landen.

En hoewel 't voorseyde *nieuw Arnemuyden* voor den jaare duysent vijf hondert tweeen t'seventigh een open plaats was, heeft het nochtans van eersten af seer vermaert geweest, ende voor een Stadt bekent, in Spanje, Portugael, Vrankrijk en andere gheweſten meer, uyt oorsaak van den grooten handel die der gedreven wierdt, en de Schipvaart van alle gewesten. Waerom, en voornamentlijck om sijne goede gelegentheydt ter Zee, den Graef van Zeelandt, alhier eertijts een Tol-huys sijnes Graefschaps opgericht heeft, 't welcke noch tegenwoordigh staat, als hebbende geweesten noch zijnde de voornaamste macht van de Tol van Zeelandt.

Het was ook seer wel bebouwt en volkrijck

soo

soo van burgers als vreemdelingen, dewelken in alle dingen genooten de Privilegien en vryheden der Stadt Middelburgh, als Burgers der selve, en als hangende aen de jurisdictie van dien tot den jaare duysent vijf hondert swee-en-t'seventigh voornoemt. Op welken tijdt de Burgers en inwoonders van *Arnemuyden*, ter oorsaak van de troublen en oorloogen als doen opgestaan, haar begeven hebben onder 't ghebiedt en Gouvernement van den Prins van Oranje, zijnde weynigh daagen daer na schielijck van de Spanjaardts overvallen, die veele der selven van haere goederen beroofden, en veele elendelijk om het leven brachten. Dan, Middelburgh in den jaare duysent vijf hondert vier-en-t'sexentigh overgegaan zijnde aen den Prins, heeft hy, siende den jammerlijken staat der Burgers van *Arnemuyden*, om haer te meer tot 't opbouwen van haere huysen te bemoedigen, en voornamentlijck ten aensien van de goede en ghetrouwe dienst en by haer te water en te landt gedaen, de plaats van *Arnemuyden* en haere inwoonders, het contract met die van Middelburgh gemaakt sulx toelatende, ontslaagen en vry gemaakt van de subjectie der selver Stadt Middelburgh, haer verleenende Stadts-rechten en vryheden, en de plaatse vast makende met Blok-huysen, Wallen, Vesten poorten.

Waer door sy moet grijpende haere vervallen huysen herbouwt hebben, soo dat *Arnemuyden*,

Digitized by Google

muyden, t'ſedert een Stadt gebleven is, onder haer eygene Overheden en Rechters, gehadt hebbende noch voor weynigh jaaren een haaven, die door gantſch Europa vermaert was, van wegen het oneyndelijk gheval der Scheepen van alle natien, die daer dagelijcx aenquamen en afvoeren; ſoo datmen'er dikwils vier of vijf hondert groote ſcheepen reſſens ſagh leggen. Maer het diep allengskens verloopen zijnde, is tegenwoordigh in ſoo ſobren ſtaat geraakt, datter de huyſen vervallen, en de plaatſe nauwlijx de waerdigheydt van een Dorp kan beſchermen.

De Regeerders deſer plaats zijn, een Baljuw en twee Burgemeeſters.

De Kerk is een ſchoon gebouw, gemaakt in die tijdt, als deſe Stadt met Wallen beſlooten is; ook is'er een aenſienlijk Stadt-huys.

ZEEBURGH

Oft

RAMMEKENS.

ALS Arnemuyden onder 't gebiedt van Middelburgh ſtont, en ook te vooren, was tuſſchen die ſteden en Vliſſingen hier een goede en bequaeme reede, *Rammekens* genoemt die ſeer vermaert was, om dat men

men daer alle groote ſcheepen in ſekerheydt kon brengen.

Om deſe haven en ſchepen te beter te beſchermen, heeft Maria Coningin van Ongeren, en Gouvernante der Nederlanden, uyt den naam van haer broeder Keyſer Carel de vijfde, aen de ſtrant van Walcheren, tuſſchen Middelburgh en Vliſſingen, een ſterkte oft Caſteel, *Zeeburgh* oft *Blankersbeek* genaemt, doen bouwen. Aen d' een ziide heeft'et de Zee, aen d'andere de ſchoone landeryen van't gemelde Walcheren; ſoo, dat het op een vermakelijke plaats leght. In de grootſte ſtormen leggen hier de ſcheepen dicht onder de muuren, daer ſy voor't woedende onweer en vreeſelijke ſtormen bevrijt zijn.

In't jaar duyſent vijf hondert drie-en-tſeventig, is *Rammekens* voor de Prins van Oranje, door Carel van Boiſot, met ſchieten tot een goet verdragh ghedwongen en inghenomen. Twaalf jaaren daer na, is het nevens Vliſſingen en den Briel, in't jaar duyſent vijf hondert vijf-en-tachtich, aen Elizabeth, Coningin van Engelandt, verpandt, die ook haere beſettingh daer in hadt, tot dat de Heeren Vereenigde Staaten deſe plaats en de gemelde Steden, wederom in't jaar duyſent ſes hondert ſeſtien loſten oft bevryden, ten tijden van Jacobus Goningh van Groot-Britanje, die ſijn volk daer uyt nam. Dus wierdt dit Kaſteel weder in de macht der Staaten geſtelt.

Digitized by Google

VLEC-

VLECKEN
En
DORPEN.

WEstwaerts en Noordwaerts van Vlissingen, langhs den oever van de zee, na ter Veer gaende, sietmen onder de Duynen van dit Eylandt sommige groote Vlecken oft onbesloote Steden, met namen *Souteland* en *Westcapelle*, welke plaetsen, als noch haren besonderen Schout en andere stats-rechten hebben; maer d' oude stadt, die seer schoon was, en de beste haven van gantsch Walcheren plach te hebben, is al over hondert vijftigh jaaren verdroncken, en leght tegenwoordigh, gelijk de Zee-lieden seggen, meer dan een kenningh in Zee.

Daer na komt *Domburgh*, mede in voortijden een stadt, en als noch stadts Privilegien genietende, hoewel niet beslooten, waer by leght de seer lustige plaatse van *Westhoven*, eertijts toebehoorende den Abt van Middelburgh.

Daer benevens heeft dit Eylandt veele schoone Dorpen, onder de welke is *Zuydtburgh*, of soo men het ghemeenlijk noemt *Souburgh*, gelegen by na ter halver wegen tusschen Middelburgh en Vlissingen, een seer lustige

Digitized by Google

luſtige plaats met een heerlijck Palleys, daer de hoogh-gedachte Keyſer, Carel de vijfde, leggende op ſijn laatſte reyſe na Spanje, in den jaare duyſent vijf hondert ſes-en-vijftig, langhen tijdt na de Windt heeft moeten wachten.

SCHOUVVEN.

Schouwen is het grootſte Eylandt bey Ooſter-Scheld, de Latiniſten noemen 't *Scaldia*, na de Schelde, die 't ſelve met d'andere Ooſterſche Eylanden van de Weſter-Scheld onderſcheyt. Het is eertijdts grooter geweeſt, en placht Noordt-Bevelandt ſoo na te leggen, dat d' inwoonders van 't een en 't ander Eylandt te ſamen konde ſprake houden, daer ſy nu met een wijdt water van den anderen afgeſcheyden zijn. d' Oorſaak van deſe afſcheydinge is geweeſt het gewelt der Zee, en onachtſaemheydt, of liever onervarentheydt der inwoonders, die niet gewoon waren, hare dijken ſoo hoogh en geweldigh te maken, alſmen naderhandt uyt hoogh-dringende noot heeft moeten doen.

Nu begrijpt 't in ſijnen omloop, behalven de aengehechte Polders van *Dreyſchor*, *Sommemaer*, *Noordgouwen*, en meer andere, tuſſchen de ſeven en acht Zeeuſche mijlen; maer die de Zee-ſtrant volghen wilde, en den ringh van

van d' aengehoorige Polders, moſt al wel ter been weſen, als hy 't een Somerſche dagh ſoude omgaan.

Men houdt'et ſonder de Polders, binnen dijks groot te weſen over de achtien duyſent gemeten, oft negen duyſent morgen, waer onder veel moeren oft half verdronke landen zijn, die nochtans door de neerſtigheyt der Noord-Hollanders, aldaer t' ſedert eenige jaaren herwaerts nedergeſlaagen, nu al mede gebruykt worden, ende met meenichte van melkrijke Koeyen beſlaagen zijn, behalven dat ſy uyt de poelen en ſlooten overvloedigh veel Paalings trecken, die uyt nemende goet en vet zijn; gelijk van de Water-vogelen daer mede in grooten getaale gevangen worden. Al het welke geen kleyne vervullinge en neeringe veroorſaakt in Zirickzee.

ZIRICKZEE.

Zirickzee, de Hooft-ſtadt, niet alleen van 't Eylandt Schouwen, maer ook van Beoofter-Schelde, en de tweede Stadt van Zeelandt, is na 't gevoelen der fabuleuſe Hiſtory-ſchrijvers, geſticht in 't jaar acht honderd negen-en veertigh, door een *Zieringus*, oft *Zierick*, van den welken ſy haeren naam ſoude hebben, oft van *Ceres*, ofte van *Circe*: wat hier van ſy, dit inder daat eerder

houdende voor een ydele verſieringh, vermits het onſeker is, van wie oft wanneer deſelve gebouwt is; ſoo is 't evenwel buyten twijffel, dat ſy een der oudſte ſteden van Zeelant is; want dat haeren oorſpronk onſeker is, is ſelfs een teken en klaar bewijs van haere oudtheyt.

Sy plagh wel eertijts vermaert te zijn door den grooten handel dieder geſchiede; maer naderhandt het diep verloopen zijnde, is ſy de zee-vaart allengskens quyt geworden, ende beſtaat nu meeſt by de viſſcherye en land-bouwingh. Noch wort hier noch tamelijcken handel van zout gedreven, dat hier uytnemende wit en fijn gemaakt wordt; en van meede, die in dit Eylandt overvloedigh en ſeer goet is.

Deſe Stadt leyt vijf mylen en een half van Arnemuyden, en ſes van Middelburgh, rontom met ſteene muuren beſlooten, uytgenomen in 't aenkomen van de nieuwe haaven: een heerlijk werk, dat de Magiſtraet voor eenige jaaren met groote koſten heeft doen graven, op hoope van den handel weder te locken, dan tot noch toe met kleyne vrucht. Deſe haaven is omtrent een half mijl langh, en valt op 't eynde in dien arm van de Schelde, die Zeelandt, (ſoo geſeght is) in tween deelt.

Sy is verciert met een bequaem Stadt-huys, redelijk fraey uyt blauwen en witten Arduynſteen opgemaakt; waer nevens een tooren, die met een doorluchtige Spitſe opwaarts rijſt, op welkers top een Neptunus, een teken van de Coophandel ter Zee, te ſien is.

Digitized by Google

Hare

Haere Regeringh bestaat uyt twee Burgermeesters, twaelf Schepenen, vier Thesaurers, en vier-en-twintigh Raaden; dese Collegien vertoonen het geheele lichaem der Stadt, en wat sy goet vinden, is gerefolveert en onveranderlijk, uytgefeyt, in groote en ongemeene saaken, als het verkoopen van renten, inbreuk van hunne vryheden, en diergelijke; waer over sy noch twintigh oft vier-en-twintigh van de wijste, rijkste en aensienlijkste inwoonders mogen roepen; door ordre en gunst van Keyser Carel de vijfde, in 't jaar duysent vijf hondert twee-en-twintigh gegeven.

De Stadt van Zierickzee heeft ook een wijtuytstreckende jurisdictie, ofte rechts gebiedt, niet alleen over 't platte landt van Schouwen, wiens Dorpen alemael voor haere Vierschaer te rechte staan, hebbende voorts haere *Gemeene Burgermeester*, met sijn seven Heem-raden, en het volkomen gesegh in saaken van dykagie; maer ook over Duyvelandt, voor weynige jaaren aen Schouwen gehecht, alwaer haere Regeerders, by recht van koope, Ambachts Heeren zijn van de vier Bannen.

Sy is ook van haere oude Landts Heeren begaeft met veel schoone vryheden, en met name, *dat haere Burgers het angelak hebbende van ymandt nedergeleyt te hebben, uyt haere goederen niet meer mogen verbeuren, als vijf ponden vlaems. Dat sy ende haere goederen tol-vry sijn in Hollandt, Zeelandt, Vriesslandt en Henegouwe*, ende meer andere.

Digitized by Google

Onder andere openbaare gebouwen, muat insonderheydt uyt de Hooft-kerk, genaemt *S. Lievens Monster*, overmits sy eerstmael gewijdt is ter eeren van den selven Apostel; in geheel Zeelandt en heeft dese Kerk haers gelijk niet, nochtans meentmen, datse noch veel schoonder geweest is, eerse jammerlijk van den Blixem aengesteeken en verbrandt wierdt, in 't j aar, als dit versken mede brengt, 't welk noch te lesen is boven aen seekere ysere Tralien voor de glasen-vensters van de Kerck-meesters Kamer, luydende als volght:

Cras Cave TERRIBILIS. *non possVM.*
CVi? *Cadit Ignis.*

Om dit te verstaan, moet men weten, dat de brandt (daer wy van spreeken) geviel op een Kerk-mis avondt. Nu soo is men in de Roomsche Kerk op den dagh der Kerk-wyinge onder andere gewoon te singen de woorden, die de Patriarch Jacob sprak, als hy, uyt sijnen droom oft gesichte ontspringende, seyde, *dese plaats is schrickelijk*, ende in't Latijn, *Terribilis est locus iste.* Het versken dan is een t' samen-spreekingh, tusschen ymandt uyt den volke ende een Priester: *Singht*, seght d' eerste, *morgen*, *Terribilis. Ick en kan niet*, antwoort de Priester. *Waerom? om dattet vuur valt*, te weten uyt den Hemel. Nu komen wy weder ten propooste, en seggen, dat aen 't West-eynd van dese kerk gebouwt is een uytnemende

Digitized by Google

schoone

ſch oone tooren, van ſonderlinge dickte, maer niet hoogh naer overeenkomſt, overmits ſe maer een derden-deel is opgemaakt; waſſe voltrocken volgens 't model, dat noch te ſien is, ſoude buyten twijffel alle Nederlandſche toorens overtreffen, ende een ſonderling baken voor de ſcheepen in zee zijn.

In deſe ſtadt ſijn ook geweeſt veele Cloo-ſters ſoo van mannen als vrouwen, die nu ten deel verwoeſt, ten deel tot andere gebruyken verandert zijn.

Hier is mede een Oude-mannen-huys, in't jaar duyſent vijf hondert ſeven en ſeſtigh, door *Adriaen Franſz van Brouwershaven* geſticht, waer toe hy de twee derde-deelen van alle ſijne goederen by uytterſte wil ordineerde In 't jaar duyſent ſes hondert ſes, is 't door *Mr. Daniel Iacobi* ſeer verrijckt. Hier is oock een Weeshuys, in't jaar duyſent vijf hondert ſes-en-t'negentigh ſeer vergroot; een Gaſt-huys; Leproos-huys; S. Jacobs en S. Anthonis, oft Oude-mannen en Vrouwen-huyſen; S. Rochus-huys; en 't Oude-vrouwen-viſſchers-huys, waer toe het huys van Adolph van Cleve, daer hy hier in woonde, verordineert is.

Zierickzee heeft ook eenige lot wiſſelingen in de laatſte oorloogen geleden; want in't jaar duyſent vijf hondert twee-en-t'ſeventigh, als Vliſſingen ſich ſelf in vryheydt geſtelde had, met dappere Krijgs-overſten, Soldaten en boots-volk verſien, en met den buyt, de Spaenſche afgewonnen, verrijkt was, heeft men

daer voorgenomen dese Stadt te vermeesteren. Den Ammirael *Symon de Rijk* wiert'er gesonden met eenige Compagnien Soldaaten, ende bracht'er soodanigh een schrick in, dat hy de Stadt in weynigh daagen voor den Prins van Oranje, als Stadthouder des Coninghs over Hollandt en Zeelant, vermeesterde.

Doch den grooten Commandeur liet dese Stadt in't jaar duysent vijfhondert vijf-en t'seventigh, na 't innemen van Bommenee, door Mondragon sterk belegeren, maer siende dat alle gewelt afgeslaagen en vergeefs was, poogde die uyt te hongeren. De Prins van Oranje daer tegen trachte met veele scheepen, omtrent Bergen-op-Zoom gelegen, den Spaenschen de toevoer te benemen; op dat sy, gelijk als self belegert, door honger van daer gedreven mochten worden en alsoo 't belegh verlaaten; maer 't was hem onmogelijk dit sijn voornemen uyt te werken, hoewel hy door veel aenslaagen daer naer trachte. Eyndelijk begon 't gebrek van allerley noodruft in de Stadt; soo datse, na een belegh van negen maanden, genoodsaakt wierden de Stadt, met verdragh oft goet accoort, in Junio des jaars duysent vijfhondert ses-en-t'seventigh, in handen der Spaensche te stellen, die den gemelden tijdt al hunne macht aen dit belegh besteit hadden, soo datse elders gantsch niets verrichten konden; waer over *Strada* seydt, *dat dit belegh den Koningschen meer eere dan voordeel toebracht*: de waerheyt van dit segg-

Google

gen

gen heeft te klaarder gebleken, als het Spaensche krijghs-volk onlangs na 't voorgaan begonden te maytineten, en, naer Brabandt treckende, dese Stadt, die sy met soo veel arbeyts gewonnen hadde, onbedacht verlieten; waer door hen die victorie, als uyt de handen gevallen, en dese Stadt niet alleen, maer ook geheel *Schouwen*, *Duyveland* en *S. Anna-lande*, uytgesonderd *ter Tholen*, met weynigh moeyte, in 't selve jaar weder in de macht der Staten en des Prinsen van Oranje gekomen en 't sedert gebleven is.

BROUVVERS-HAVEN,

IS in 't selve Eylandt van Schouwen ook gelegen; sy placht eertijts een open vlek te zijn, maer geduurende den Oorlogh isse met aerde wallen beschanst. Hier generen sich de Burgers, behalven de Landt-winnigh, veel met den Haeringh-vaert, en reeden jaarlijcx ettelijcke Buysen uyt ter Zee. De naem van dese plaets schijnt hier uyt sijn oorspronk genomen te hebben, dat, namentlijk, hier de Bier-scheepen uyt Hollandt aen quamen, van waer dan het bier met schuyten gehaelt en na andere Zeensche gewesten vervoert plach te worden.

Digitized by Google

DORPEN.

DE Dorpen in 't Eylandt Schouwe gelegen, waer onder sommige seer goet en groot zijn, als *Haemstede*, *Burgh*, *Noord-welle*, en meer andere, noch ook de aenhoorige Polders van *Dreyschor*, *Sommaer* en *Noordgouw*, sullen wy kortheydts halven hier niet beschrijven, maer voortvaeren tot de Beschrijvingh van Zuyd-Bevelandt, &c.

ZUYT-BEVELANT.

IS het naeste Bewesten Scheldsche Eylandt aen Walcheren, hebbende ten Zuyden het Graefschap Vlaenderen, waer van het gescheyden is door den tusschen beyden loopende slinker arm van de Schelde, gemeenlijk genaemt de *Hondt*. Sommige brenghen den naam des Eylandts af, van de woordekens *Zuyde* en *beven*, om dat 't, eer 't inghedijkt was, beefde, als of het niet vast gegront ofte onderset en hadde geweest.

Maer de wel-geleerde *Petrus Bertius* seghe, dat de naam van de Beyersche komt, welker Baniere oft Veldt-teken in des Lants Wapen gesien wordt. Dit Eylandt is het grootste van alle de Zeeusche, en heeft voortijts twintigh

tigh mijlen in't ronde gehadt, maer nu, mits de groote tempeesten der zee, als ook de geduurige woedende ebbe van de Schelde, die tusschen Romers-walen en Bergen op Zoom geweldighlijk en doorgaens loopt, is het byna de helft gemindert.

Het heeft eertijts drie Steeden ghehadt, waer af de voornaamste *Borselen* genaemt, in't jaar duysent vijf hondert twee-en-dertig, met alle de omleggende Landen, gheheeten de *Heerlijkheyde van Borselen*, verdronken is, en t'sedert noyt weder bedijkt.

ROMERS-VVALE.

WIens naam sommighe doch sonder fondament, van de Romeynen willen af brengen, hoewel 't door den selven vloet van 't jaar duysent vijf hondert twee-en-dertigh, van het ander Landt afgespoelt, en gelijk een Eylandt op hem selven gebleven is, heeft nochtans tot Guicciardijns tijden toe, ende sommige jaaren daer na, d'eerste plaats ghehouden onder de Zuydtbevelandtsche steden; maer is, staande de laatste troublen, en in sonderheyt in den jaare duysent vijf hondert vier en t'seventig, by die van Zeelant om de Spaensche te beletten aldaer te nestelen, in brandt gesteken; soo dat'et tegenwoordig een arme desolate plaatse is, daer niet woonen dan sommige arme mossel baelders.

Het plagh gehouden te worden voor de oudste Stadt van Zeelandt, en heeft over sulx de Coningh van Spanje Philippus de tweede, als Graef des Selven Landts, aldaer den eedt gedaan, en wederom van de Staaten des lands ontfangen.

GOES.

OFt, soo men gemeenlijk spreekt *ter Goes*, oft *van der Goes*, is alleen van de Zuyd-bevelandtsche Steeden gheheel gebleven, zijnde de derde in de vergaederingh der Staaten van Zeelandt.

d'Oorsaak en herkomst van haeren naam is onseker. Sommige meenen, dat ter plaatse, daer nu de Stadt leydt, namentlijk, in een laage moeraschie plaatse, aen de Noor-zyde van 't Eylandt, op een arm van de Schelde, genaemt Schenge, eertijts een schor was, daer veel Ganzen op waren; en in d' oude Duytsche taal wierdt een Gans *Goes* genoemt. Hier uyt volght, na haer gevoelen, dat *Goes* de naam heeft van een Gans, die noch in 't Wapen deser Stadt te sien is. Maer het is buyten twijffel, dat 'er voeren van besondere Wapenen seer laat door de Nederlandtsche steden begonnen is; en dat veele soodanige, die sy geloofden dat met d' oorsprongh haers naams overeen quamen, aengenomen hebben, uytgeseyt eenige Steden, die van de Vorsten des Lands met een

Wapen

Wapen begiftight zijn. Die gevoelen, dat *Goes* in d'over-oude Deensche en Nederlandtsche taalen, een seer weelige en vruchtbaare aerde beteken̄t, en dat alsoo dese Stadt, als in een soodanige lands-douwe gelegen, haeren naam daer van ontfangen heeft, soude ick liever toestemmen, als d' eerste; want hierom werdt sy gemeenelijk, als nu geseght is, niet enkelijk *Goes*, maer *Ter Goes*, oft *van der Goes*, dat is een stadt die in een wellustigen acker leyt, genaemt.

Op de plaats dese stadt stondt eertijts een Slot, na sijne gelegentheyt Ostende genoemt, waer van noch *Ter Goes* de plaatse en eenige overblijfselen getoont worden. Rontom dit Slot hebben sich eenige Landt-lieden, die haer met den acker-bouw geneerden: nedergeslaagen: uyt dese verlaamelingh is allengskens een aensienlijk Dorp, dat men *het Dorp ter Goes* noemde, en daer 't Slot in 't midden stondt, voortgekomen.

Na dat dit Dorp in volk en huysen toegenomen hadt; heeft Vrouw Jacoba van Beveren, Gravin van Hollandt en Zeelandt in het jaar duysent vier honderd sevenstien, die *van der Goes* de vryheydt gegeven, dat sy dese plaats mochten sterk en tot een vaste Stadt maaken, en met Poorten en Grachten besorgen, om alle gevaer en swaerigheden, die d' open Vlecken onderworpen zijn, daer door t' ontgaan.

Te voren en hier na is dese Stad van haere

Digitized by Google

Landts-Heeren, met verscheyde Privilegien en vryheden beschonken, welken alle wy om de kortheydt voorby gaen; doch kunnen niet ongeroert laten, hoe dat Keyser Carel de vijfde: in't jaar duysent vijf hondert vier-en-vijftigh, dese Stadt veele besondere gunsten en vryheden verleent heeft, om haeren ondergangh, die soo t'scheen na by was, te beletten en verhoeden. Welke elenden ten deel veroorsaakt sijn door sterfte en vervreemdingh, die in't jaar duysent vijf hondert negen endertigh soo groot was, dat'er niet genoeg bequame mannen tot de regeering te vinden waren. Ook hadden de inbreuken der wateren de ingesetenen soo ver-armt, dat de beste sich door armoede onbequaem vonden om de Stads-ampten met behoorlijken luyster te bedienen; waer door sommige, om het regeeren t'ontfangen, de Stadt verlieten: het welk veroorsaakte, dat de Coningin Maria, suster van Keyser Carel de V. en Gouvernante der Nederlanden, een gebodt uytgaf; dat niemant mocht weygeren de Ampten t'aenvaerden, op de verbeurte van vijf-en-twintigh guldens.

Daer na in't jaar duysent vijf hondert achten veertigh, begon de sout-teering, door het verloopen van de stroom, waer door men de Stadt niet dan met groote moeyte kon naderen, by na geheel te vergaan; te meer, dewijl het Hooft, daer de scheepen aenleggen, door verscheyde stormen soo ghebroken was, dat men't niet gebruyken kon: soo dat de Schippers,

Digitized by Google

pers voor by dese Stadt na andere plaetsen, om lout te haalen, seylden. Doch sijn dese werken, neffens de toorens, muuren, straaten der Stadt en verdiepingh van de haaven, kort daer na, met de neringe herstelt; soo datse weder begon te bloeyen. Maer d'eene ramp volghde d'ander; want in't jaar duysent vijf hondert vier en vijftig trefte haar ook een schrikkelijken brandt, soo dat het scheen, dat het water en vuur, de twee nydighste hooft-stoffen, vereenight waren, om dese gemelde stadt te verdelgen, en haere ingesetenen in d'uytterste armoede te brengen. Doch Keyser Carel de vijfde, als boven geseyt is, heeft sijne mildheydt soo heerlijk betoont, dat sy daer door, en door de goede sorge van haere Regeerders, in wesen bleef.

Dese Stadt heeft ses poorten, en veele schoone Gebouwen: waer onder drie vermakelijke Schutters-doelen, en een Latijnsche Schoole is: daer zijn drie merckt-velden: ende de Kooren-merkt is de voornaamste.

Sy heeft een groote Kerck gehadt, die in't jaar duysent ses hondert achtien afgebrandt is; maer is, drie jaaren daer nae, veel grooter en heerlijcker, tot groote kosten der Inwoonderen, opgebouwt; Oock is hier een Wees-huys, en een Oude-mannen en Vrouwen-huys.

De wallen en cingels rontom dese Stad sijn met nieu geplante boomen voor ettelijcke

Digitized by Google

jaaren verçiert; de lucht boven dese Stadt, is meer dan in andere Zeeusche Steden, ghesont en lieflijk.

De Regeeringh bestaat in een Baljuw, twee Burgermeesters en negen Schepenen; die op den vier en-twintighsten Junii, op den Feestdagh van S. Jan Baptist gekooren worden. Na 't veranderen der Magistraet, worden vier nieuwe Weesmeesters, en drie Commissarissen van't Landt-recht gekooren, waer van de laatste alle saken, die tusschen de Landt-laaten van't geheele Eylandt voorvallen, oordeelen.

De Magistraat van dese Stad sijn ook Heeren van de Heerlijkheydt en't Lant van Borsselen; waer over sy hooge, laage en middele jurisdictie oft rechts-gebiedt hebben. Dese Heerlijkheydt hebben sy van Charles van Lalaingh, Graef van Hooghstraaten, in't jaar duysent ses hondert vijftien gekocht.

Dese Stadt wordt bewoont van goede en haer Magistraet onderdaenighe ingesetenen, vreedsaem en minnelijk met malkanderen levende, en altijdt willigh zijnde in't opbrengen van de gemeene laiten, die tot den oorlogh en andere saaken van nooden zijn. Veele geneeren haer met de Landt bouwery, mede- en sout-neeringh, ook Coophandel van Granen, die hier, door de groote en vruchtbaerheyt van dit eylant, met menigte gebragt en verhandelt worden, soo dat allerley lijftocht hier tot redelijken prijs te bekomen is.

Digitized by Google

In't

In't jaar duysent vijf hondert twee-en-t'seventigh, is dese Stadt tweemaels door *Tserraerts*, uyt de naam des Princen van Oranje, belegert; doch t'elkens door de dapperheyt van *Mondragon* ontset. Maer vijf jaaren daer na, is sy door een verdragh oft voldoeningh onder der Staaten gebiedt gekomen, daer onder sy t'sedert gebleven is, en tot dien eynde, in't jaar duysent vijf hondert vijf-en-tachtig, tegen alle vyantlijke aenslaagen, sterck ghemaakt; want behalven verscheyden Bolwerken en Ravelynen, die men rontom de Stadt maakte, wierden twee sterke Forten aen de mont van de haven geleyt.

DORPEN.

NIet ver *van der Goes* leydt het schoone Dorp *Baerlandt*, behalven 't welcke dit Eylandt noch veel andere heerlijke Dorpen en Vlecken telt, waer onder voornamentlijk uytmunten, *Cruyningen*, *Heyntjens-sandt*, *Elfs dijk*, *Bieselingen* en *Persickedamme*; welkers beschrijvingh om de kortheyt voorby gegaen wordt.

THO-

Digitized by Google

THOLEN.

DIt Eylandt is soo groot niet als *Zuydbevelandt*, hoewel 't nochtans vermeerdert is met dat van *S. Martens Dijck*, waer van het wel eer plach afgescheyden te wesen met een tusschen beyden loopend' water, maer niettemin seer van ghelijcker aerdt en vruchtbaerheydt. Hier op leyt

TER THOLEN.

EEn van de groote Steden van Zeelandt hebbende de vierde plaats in de vergaederingh van dese Provincie. Aen haere oudtheydt is niet te twijffelen, schoon haeren oorspronk nu niet te vinden is. Haeren naam, soo 't schijnt, heeftse van de Tol, die men aldaer den Graven van Zeelandt plagh te betaalen. Sy is gheleghen twee mijlen van Bergen-op-Zoom, en voor eenige jaaren seer sterk gemaakt, soo datse onder de verseckerste grensen van Zeelandt, tegen alle vyantlijke aenslaagen, wel magh gherekent worden: sy wordt ook van soodanighe Burghers bewoont, die, als 't de noot vereyscht, vaerdigh en kloeckmoedigh zijn, om de Wapenen in de handt te nemen, en die, tot beschermingh van haere vryheydt, met lof en

eere

eere te gebruyken. De Ingeſetenen generen ſich meeſtendeel met de landtbouwery.

Deſe ſtad wort geregeert van een Baljuw, twee Burger-meeſters en acht Schepenen; de negende is d'eene Burger-meeſter. De minder Amptenaren zijn, een Penſionaris, een Secretaris, een Theſaurier, drie Wees-meeſters, en een Griffier.

Hier is ook een Rent-meeſter van de Domeynen over *Tholen* en *Voſſemeer*, en daer omtrent, 't welk gemeenlijk aen 't Baljuwſchap dependeert; doch is een beſonder Officie: oock woont hier de Super-intendent van de landt wachten over het geheele Eylandt, die twee Onder-Majoors, een tot S. *Martens-dijk*, en een tot *Poortvliet* heeft.

In 't Wapen deſer Stad zijn ook vier Leeuwen, gelijk in dat van Henegouwen; Maer of de Stedelingen dit aengenomen hebben, ter gedachtenis van de Graven uyt dat Geſlacht, oft dat het hen van deſelve vereert is, kan men niet ſeker ſeggen.

In 't jaar duyſent vijf hondert drie-en-t'ſeventigh hebben de Zeeuwen, die de Naſſauſche partye toegedaen waeren, en moedigh op hun geluck en voorſpoet in verſcheyde ſcheeps-ſtrijden, getracht deſe Stadt en 't Eyland voor de Prins van Oranje, als Stadhouder des Coninghs, te vermeeſteren; 't welk ſy geloofden, dat hen, om dat de beſettingh ſoo onſterk was, en de Stadt lichtelijk af te ſnijden,

Digitized by Google

niet

niet missen kon. Maer *Mondragon* quam hen haest belspringen, en trof hem so dapper, dat er verscheyde Officiers en een deel van't Volck 't leven lieten. Doch in't jaar duysent vijf hondert seven-en-t'seventigh in April, isly met de Prins van Oranje, by na op gelijck voorwaerden, als van Schoonhooven, geaccordeert.

Den Hertogh van Parma heeft *tot Tholen* in het jaar duysent vijf hondert acht-en-tachtig, tweemael met groote dapperheydt doen belspringen; want hy sondt daer den Heer van Montigny, de Marquis van Renti en Graef Octavius van Mansvelt, met seven oft acht hondert mannen, die, met een ebbe, door het water *Vosmeer* genaemt, uyt Brabandt in dit Eylandt pooghden te komen. Graef Georgh Eve-hard van Solms was toen hier met hondert en vijftigh mannen; waer mede hy, door't behulp van den dijk, die daer met borstweeringen bevrydt was, sijne vyanden te rug dreef. Het Krijgs volk van Parma, beschaemt over 't verlies, is ten tweeden-mael niet meer voordeel aengevallen, maer Capiteyn *de Groo* trok hen met versch volk te gemoet, en deed de Spaensche wijken, doch konden, om dat se door 't veel schieten kruyt gebreck hadden, hen niet genoegh na haer begeeren beschaedigen; hoewel daer omtrent vier hondert mannen, daer onder twee Capiteynen, bleven. Graef Octavio van Mansvelt en de Marquis van Renti kon men nauwlijx met twee Spiessen

uyt

uyt het slijk trecken. De Graef van Solms, soo langh de Spaenschen hier omtrent waeren, was des daaghs in de Stadt, en des nachts met sijn Volk op de dijken, daer hy, in groote sorghvuldigheydt, meer tijdt met waaken dan slaapen toebracht. Dus bleef dese Stadt en 't Eylandt in de macht der Staaten.

S. MARTENS-DYK.

IS de tweede bemuurde Stad, doch kleyner als *ter Thole*, in dit Eylandt. Het is een kleyn, doch vermakelijk Stedeken, in een schoone Landts douwe en midden in't geboomte gelegen, toebehoorende, met de by gelegene Heerlijckheydt van *Scherpenisse*, den Prins van Oranje, als erfgenaem van den huyse van Bueren, die derhalven aldaer sijnen Drost en andere Officieren heeft, om de Stadt te besorghen en in sijnen naem te bestieren.

Aen 't selve Eylandt sijn metter tijdt oock aengedijkt geworden, de Polders van *Poortvliet*, *Vossemeer* en *Stavenisse*, elk met een Dorp van gelijken naam beset.

DUY-

Digitized by Google

DUYVE-LANDT,

ALsoo geheeten na de groote menichte der Duyven sich aldaer onderhoudende, is het derde Eylandt van de Beoosterr-Scheldsche groot vier mijlen in't rond, maer sonder eenige stad ofte beslooten plaats. De Dorpen daer in gelegen sijn seven in't getal, waer van de vier, als *Nieuwer-Kerk, Ouwerkerk, Vyaheh* en *Capelle*, die men gemeenlijk noemt de *vier Bannen*, in eygendom toebehooren den stede van Zirickzee, die se by koope verkregen heeft van 't sterf-huys des laatsten Heers van Beveren, gesprooten uyt den Doorluchtigen huyse van Bourgondien, en sonder wettelijk oir gestorven. De voorseyde Stadt heeft heel onlanghs dit Eylandt met een middeldijk aen den lande van Schouwe vast gemaakt.

ORE-SANDT,

IS het vierde en laatste Eylandeken van de be-ooster-Scheldsche, ofr, soo andere schrijven, *Morezandt*, gelegen tusschen Schouwen en Noordt-bevelandt. Dese gorsingh (want te vooren en hadde het noyt landt geweest, maer altijt met de Zee gemeen gelegen) is voor weynige jaaren, ten meesten-

deel

deel bedijkt geworden door de Burgers van Zierikzee. 't Was met den eersten over de seven hondert gemeten, dat is vierde-half hondert morgen groot, maer neemt door 't gewelt van de stroomen allengskens wederom af, en schijnt tot sijn voorigen staet te willen keeren. Ondertusschen is de grondt uytnemende vruchtbaer, ende heeft haer bedijkers hunne uytgeleyde penningen over lange vergoedet.

NOORT-BEVELAND.

IS het derde Eylandt van de be-Wester-Scheldsche, en is eertijdts soo vruchtbaer en lustigh geweest, dat men't plach te houden voor den Lust-hof van Zeelandt. Maer de hooge vloet van't jaar duysent vijf hondert twee-en-dertig, heeft'et gantschelijk verdurven, waer naer het wel t'sestigh jaaren met de Zee gemeen heeft gelegen, doch metter tijdt weder aengewassen wesende, zijnde voor eenige jaaren omtrent vier duysent gemeten van bedijkt, en twee nieuwe Dorpen daer op gebouwt, 't voornaamste geheeten *Colijns-plaat*, en het ander *Cats-boeck*. 't Landt gaf d' eerste jaaren overvloedigh veel vruchten, doch heeft namaels wel ses of acht jaaren niet veel gedragen, maer veele Huys-lieden byster gemaakt, is nu veele ten besten verandert.

Digitized by Google

VVOLFERS-DYK.

HEt vierde en laatste Eylandt van Bewester-Scheldt, is ook 't kleynste van alle, en begrijpt niet meer dan drie myle in 't rondt, beset zijnde met twee Dorpen. Het pleegh aen de West-zijde na Walcheren, tegen over Arnemuyden, wel noch soo veel voor-landts te hebben, als het nu groot is, en daer stondt een stedeken op genaemt *Piet*, met twee dorpen, te weten, *Tarmuyen* en *Zabbinghe*, maer sijn over langh wegh gespoelt. Aen d' oost-zijde heeft Hertogh Johan van Beyeren een groote aenghegroeyde schoor doen bedijken, doch die lijdt weder veel afbreuks, en is te vreesen, dat men dit geheele Landeken qualijk sal kunnen houden, uyt oorsaake, dat het de twee wateringen Zuyd-vliet en de Schenge gheduurighlijk afknaagen; waer van gemaakt zijn dese gemeene verskens:

Zuyd-vliedt en Schenge
Loopen beyde om Brenge:
En hebben beur vermeten
Wolfers-dijk op te eeten.

Aengaende de regering van alle dese voorbeschreven Zeeusche Eylanden, daer zijn, behalven de Staaten des Landts, en de besonder-

Digitized by Google

dere Magistraten der Steden en vlecken, twee Graefsijke Officieren ghenoemt Rent-meesters, die elk na gelijke portie, een groote accijsen en bewindt hebben, residerende d'een voor Be-oosten Scheldt binnen Zierickzee, en d'ander voor Be-westen Scheldt te Middelburgh. Dese zijn als Stadt-houders van de Graefsijkheydt in saaken van leenen, en ontfangen daer benevens alle de Domeynen en ordinare inkomsten des gantschen Graefschaps, daer sy reeckeningh en bewijs van doen ter Reken kamer van Zeelandt. Hebben voorts macht, op alle Dorpen, en ten platten lande, alle quaetdoenders en landtloopers te doen vangen, die sy dan in de twee voorseyde Hooft-steden ten rechte mogen stellen.

't STICHT UTRECHT.

OUdt Batavia, eertijdts onder sijne besondere en eyge Heeren machtigh geweest hebbende, is metter tijdt, in veele deelen ghescheyden, en onder d'antwoorders van d' Yssel, de Bisschoppen van Utrecht, de Graven van Hollant, en de Hertogen van Gelderlandt verdeelt. Het deel den Bisschop van *Vtrecht* toegevallen, is ge-

Digitized by Google

hee-

heeten geworden het *Sticht* oft *Bisdom* van *Vtrecht*; en lieeft tot sijnen eersten Bisschop gehadt *Willebord*, een Engelsman, die te Romen van Paus Sergius selfs gewijdt en *Clemens* genoemt is, en, als den eerwaerdigen Schotanus schrijft in sijn Friesche Historien, in het jaar seven hondert ses-en-veertigh gestorven is. Dese in Vrieslandt gesonden zijnde, om den Coningh *Radtbodt* en sijn onderseten tot den geloove te bekeeren, en aldaer niet konnende vorderen, uyt oorsaak van des selven Coninghs hertneckigheydt, keerde weder naer Oost-Franken-lands, (van welck het *Stichi* van *Vtrecht* doen een gedeelte, en van waer *Radtbodt* verdreven was) welk landt hy geheel tot'et Christen geloof bracht, en bouwde weder van nieuws op, de Kerk van *S. Thomas*, die Dagobert, Coningh van Vrankrijk gefondeert hadde, daer hy een Vonte liet stellen om te doopen. Daer na t' *Vtrecht* in't besit van sijn Bisdom komende, heeft aldaer doen bouwen een Kerk, ter eeren van *S. Marten*, Aerts-Bisschop van Tours, en in de selve sijnen Bisschoppelijken Stoel geset voor hem en sijne nakomelingen.

Naer hem volgde *S. Bonifacius*, die tot Dockinga in Vrieslandt met twee-en-vijftigh geestelijke Persoonen vermoort wiert, waer door de Bisschoppelijke hoogheydt, mits verwillinge der Kerken selve (doen ter tijt, van de Noormans seer verdrukt en verdorven zijnde) tot Keulen is overgedraagen. Doch naderhandt hebben

hebben de Coningen, Pepijn en Carel de Groote, de Stadt *Vtrecht*, niet alleenlijk de Bisschoppelijke weerdigheyt weder gegeven, maer den Bisschop ook verleent de wereltlijke macht en heerschappye over't gantsche *Sticht*, 't welk alsdoen veel wyder streckte, dan nu tegenwoordigh, en bykans geheel Oudt Batavia, immers soo eenige schrijven, begreep. Maer wat hier van sy, oft niet, dit gaat seker, dat niet alleen 't Landt, dat men nu 't *Sticht van Vtrecht* noemt, maer ook Over-Yssel en Groeningen, makende t'samen drie Landtschappen van de seventhien, soo in't geestelijk, als wereltlijk, onder de Bisschoppen van *Vtrecht* gestaan hebben, tot den jaare duysent vijf hondert seven-en-twintig toe, wanneer de Bisschop Henrick van Beyeren, daer toe beweegt, ja genootsaakt zijnde door de groote oproerigheyt en moetwilligheyt van de burgers van *Vtrecht*, die hem veel spijts en leets gedaen hadden, in den arm genomen heeft Keyser Carel de V, en sijner Majesteyt overgegeven het gantsche wereltlijke regiment van de landen en steden van *Vtrecht* en Over-Yssel, (Groeningen, soo wy hier na sullen hooren, was al eenige jaaren te vooren van't Bisdom vervreemt) om door sulken behulp de geestelijke jurisdictie, of rechtsgebiedt weder te krijgen. Welke opdracht met veele ceremonien toegegaan zijnde, is den Graef van Hoogh-straaten, als Ruwardt van Hollant, by ordonantie van Vrouw Margriete, des Keysers Moeye, en als doen Gouver-

Digitized by Google

nante der Nederlanden, getroeken na Utrecht, alwaer hy uyt den naam des Hoog-gemelte Keyſers, als Hertogh van Brabandt en Graef van Hollandt, genomen heeft het beſit van de twee voorſchreve Landtſchappen en haere ſteden; mitſgaders van de rechten en pretenſien den Stoel van *Vtrecht* competerende in den Lande van Groeningen. Hier op is in den jaare duyſent vijfhondert vier-en-dertigh gevolght een tractaet van vereeninge tuſſchen de Steden en Landen van *Vtrecht* en Over-Yſſel met alle haere toe-behooren ter eener, en die van Hollandt ter andere zijden, waer by deſelve van *Vtrecht* onder andere met die van Hollandt vereenight wierden, ſoo datſe voortaen ſouden geregeert worden by een ſelvige Stadt-houder, en op de ſelve gagie die een Stadt-houder van Hollandt plach te genieten: Ook dat die van Hollandt en de Staten van Utrecht altoos gelijkelijk ſouden vergaederen ſdat de Stadt-houder jaarlijcx in alle de Steden van beyde de lande de Magiſtraet ſoude vernieuwen: dat alle de Ballingen van Hollandt t' *Vtrecht* niet vry en ſouden zijn, en ter contrarie, dat civile ſententien in *Vtrecht* geweſen by letteren requiſitoir, in Utrecht geexecuteert ſouden worden: dat alle beleeningen en inveſtituren geſchieden ſouden met de ſubſtantiale woorden, te houden van den Graef van Hollandt, en Heer van *Vtrecht*, en dat de voorſz. unie by beyde parteyen ſoude beſwooren worden, blijvende

Digitized by Google

blijvende de treyn der Justitie in Hollandt en Utrecht op den ouden voet. Aengaende nu de Geestelijke hoogheyt en jurisdictie, die is den Bisschop van Utrecht gebleven tot den tijden toe van Frederik van Tautenburgh, laatste Bisschop, oft, (om beter te spreken) Aertz-Bisschop der selver stadt; want by sijnen tijdt is *Vtrecht* tot een Aertz-Bisdom geworden, commanderende over de Bisdommen van Hollandt, Zeelandt en Vrieslandt. Maer dese, in den jaare duysent vijf honderd tachtigh overleeden zijnde, hebben de Staaten des Landts van *Vtrecht* het gantsche regiment en gebiedt van dien, aen haer getrocken, boven haer geen Over-heer kennende, in verbondt staende met d' andere Vereenighde Nederlanden.

Het *Stichtt Vtrecht*, is in 't zuyden, noorden en westen, rontom becingelt met 't Graefschap van Hollandt, in't oosten met 't Vorstendom van Gelderlandt. De Landtsdouwe is seer goet en vruchtbaar, en meer behouwt en bezaeyt, ook hooger en drooger, dan die van Hollandt. Behalven de Hoofdstadt *Vtrecht*, telmen in dit Landschap noch vier bemuurde Steden, namentlijk *Amersfoort, Wijk te Duerstede, Rhenen* en *Montfoort*.

Digitized by Google

UTRECHT.

DE Hooft ſtadt deſes Lands-ſchaps, meent Hadrianus Junius dat haeren naam gekregen heeft van ſekere opſchrijft by den Romeynen gebruyekt, om haere Guarniſoenen, dieſe langs den Rhijn hadden leggende, te onderſcheyden. Want ter plaatſe daer nu de ſtadt leydt, was gelegen het vijf-en-dertighſte Legioen; 't welk met deſe verkorte Latijnſche woorden te kennen gegeven wordt, namelijk V. TRIC. LEG. STAT. beduydende in 't langh, *Quinta tricesima Legionis Statio*, dat is: *de leger plaats van het vijf-en-dertighſte Legioen.* Maer door onervarentheyt in de Latijnſche Taal, hebben ſommige leſers deſe halve woorden, voor heele geleſen en aen malkanderen gekoppelt, meenende datſe ſoo veel te ſeggen waren, als *Vtricſtat*, de drie letteren LEG. allengskens vergleeden en uytgegaan zijnde, en van dit *Vtricſtat*, is namaels de naam *Vtrecht* gekomen. Het welk niemandt vreemt moet dunken, dewijl ook ſommige meynen, dat de ſtadt *Camſtat* in Swaben landt, ſoo veel den naam belanght, anders geen oorſpronk en heeft, als uyt dit oude opſchrift, LEG. ANT. STAT. 't welk in't langh te ſeggen is: *Legionis Antoninæ ſtatio*, dat is: *de leger-plaats van Antonius legioen.* Andere ſchrijven dat de

ſtadt

Digitized by Google

Digitized by Google

Stadt *Vtrecht* in't begin genaemt is geweest *Antonina*, van eenen Antonius Raeds-heer van Romen, die, van wegen de Tyranny van Keyser Nero uyt Romen vluchtende, herwaerts soude overgekomen zijnen deese Stadt gefondeert hebben; die daer na van de Wilten is verwoest geworden, dewelken ter selver plaatse een sterk Slot gemaakt en na haeren naam Wiltenburg geheeten hebben. Dit Slot heeft Coningh Dagobert van Vrankrijk naemaels met gewelt ingenomen, en veel sterker dan te vooren opgebouwt, 't selve met eenen gevende de naam van *Trajectum*, 't welk *overtocht* oft *doorganck* te seggen is, vermits hier van alle kanten een groote passagie oft doortocht viel van verscheyde reysende lieden.

De Bisschop Balderijk, die *Vtrecht* omvangen heeft met de muuren, diese tegenwoordigh heeft, was toegenaemt van Clevè, en heeft ook de Dom-kerk grootelijx verbetert: voor welke sijne werken men leest, dat hy van Keyser Carel de Caluwe vereert is geworden met de Steden Deventer en Tiel, en de jurisdictie der selve.

Dat de Stadt na haer meenigh van outs *Antonina* geheeten heeft, seggen sy te blijken uyt 't getuygenis van veel oude schrijvers, en verscheyde oude medalien oft gemunte penningen daer ter plaetse gevonden; doch daer zijnder die houden, datse eerst gesticht, en alsoo genaemt is van Marcus Antonius, de Stadt-

houder van Julius Cæsar in Vrankrijk. Andere schrijven, datse de naem heeft van Keyser Marcus Antonius Pius, diese, verdorven zijnde, weder op-gebouwt soude hebben. Doch alle dese opinien hebben evenveel waerschijnelijkheydt. Ick soude my liefste by die geenen voegen, die meynen, dat dese Stadt ter onderscheydt van *Maestricht*, ghenaemt is *Outricht*, nadiense deselvighe in oudtheydt overwon.

Dit sy evenwel soo 't wil, de Stadt *Vtrecht* is gelegen aen een ouden arm van den Rhijn, welke, eer hy sijnen loop in de Leck nam, alhier passeerde, en voorts na Zee liep. Soo dat noch de wateren, die den selven wegh, die den Rhijn plach te houden, den naam van den Rhijn draagen.

De muuren der Stadt worden van de riviere *Vecht* bespoelt, van welcke de Magistraten der Stadt een gracht, die men ghemeenlijck de *Vaert* noemt, tot in de Leck hebben doen maken, die door de Staaten van dit Landtschap in 't jaar 1604 dieper gemaakt is, om den koophandel te bevorderen door het bequaemelijk vervoeren van allerley waaren.

De Stadt wordt van 't wee wateren doorsneden, die 'er dwars door-loopen, waer van d'eene ook de *Vaert*, en d'ander, die de Geestelijkheydt en Adel op hunne kosten hebben doen maecken, de *Nieuwe gracht* ghenaemt wordt.

Maer dat de ghelegentheydt van dese Stadt

boven

boven al recommandeert en verwonderens waerdig maakt; is, dat men van daer in eenen dagh kan reyſen, tot welcken men wil van vijftigh beſlooten Steden, rontom gelijke ver van hier leggende. Daer benevens is 't ſeker, dat een man 's morghens t' *Vtrecht* uytgaande, mach gaen wandelen tot een van 26 Steden, die 't hem belieft, en aldaer ſijn noenmael gehouden hebbende, des avonds wederom t' huys ſijn avont-mael komen eeten.

Vtrecht is een groote, ſchoone en machtige Stadt, hebbende heerlijke Kerken, huyſen en ſtraten. Voor de troubelen heeft ſy ook een ſterck Caſteel gehadt, ghenaamt *Vredenburgh*, geſticht door Keyſer Carel de V; maer het is namaels afgebrooken met conſent van Don Johan van Oſtenrijk, welke vreeſde, dat den Prins van Oranje daer in ſoude mogen neſtelen.

Onder de kerken, die veele in getale zijn, munten inſonderheyt uyt de vijf Capittel kerken, dat ook Canoniſyen zijn, welkers Canonicken 't eerſte lidt der Staaten van dit Landtſchap zijn, als die van *S. Marten*, *S. Salvator*, eertijts *S. Bonifacius* genoemt, *S. Pieter*, *S. Ioannes*, en der *H. Maget Maria*; deſe laetſte is een uytnemende welgebouwde kerk, door Keyſer Frederick Barbaroſſa geſticht, tot een boete en beteringh, hem van den Paus opgeleyt, om dat hy de heerlijke Stadt Milanen met al haere kerken en heylige plaatſen verwoeſt had. In 't ſonderen der ſelve vernammen

Digitized by Google

in de gronde een seker open gat oft well, daer men niet op bouwen, noch 't selve met steenen oft yedts anders stoppen kon; soo dat men 't werck soude hebben moeten staaken, ten hadde geweest, een seker werk-man, die raadt gaf, datmen 't met Ossen-huyden beleggen soude, 't welck gedaan zijnde, wierdt de gront vast, en 't begonnen gebouw allenskens volteyt; waer op de volghende vaersjens gerijmt zijn:

Accipe posteritas, quod post tua sæcula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.

Dat is:

Nakomer, neem het wonder aen,
De plaats, daer dese pylaers staen,
(Vertel het vry aen jongh en out,)
Op Ossen-huyden is gebout.

Maer van al de ghemelde Kerken is den Dom oft Bisschoppelijke Stoel van S. Marten de kostelijckste en uytmuntenste; daer Keyser Carel de vijfde in 't jaar 1556 het feest der ordre van 't Gulden Vlies gehouden heeft. Dese kerk heeft Adelboldt Bisschop van *Vtrecht* eertijdts doen afbreeken, om datse hem veel te kleyn docht te wesen, en daer na seer groot, en uytnemende schoon doen op-maaken, in sulcker voeghen als mense nu noch siet; en wierde van twaelf Bisschoppen, in 't byweesen van Keyser Hendrik de tweede, in 't jaar 1023 gewijdt.

Digitized by Google

Dese

Dese kerck is met een heerlijken schoonen hooghen tooren, die men ook den *Dom* oft *Doms-tooren* noemt en weynigh sijn's gelijken in Nederlandt heeft, verciert.

Hier zijn oock twee aensienelijke conventen, 't een van de Maltheſers, en 't ander der Duytsche Ridders, met fraye Kerken en uytnemende schoone wooningen voorsien. Sy hebben yder haer overſten, d'een wort genaamt de Baljuw van S. Catarine, en d' ander de Commandeur des Landts: want sy hebben veele Commanderyen en andere goederen in veele plaatsen van 't omleggende Landt; daër zy een aensienlijcken staat op houden, en heerlijk leven, ten beste van de gene die haere mildtheydt deelachtigh zijn.

Ook was hier een rijke en treffelijke Abdy van S. Paulus, daer eertijts Monicken van S. Benedictus ordre in woonden. Behalven veele andere kloosters van verscheyde ordren, soo van mannen als vrouwen: onder de welke twee uytmunten van edele Jonckvrouwen en d'aensienlijkste dochters waren, d'eene van S. Bernaerts, en d'andere van de Premonstryten ordre. Buyten de Stadt waren noch drie andere conventen van geschickte edele Maaghden, 't een genoemt *ten Daale*, van S. Bernaerdts; en d'ander *Oude-wijk*, van S. Benedictus ordre; en het derde van deselve ordre, wierdt het *Vrouwen Klooster* geheeten, gelegen in een vermakelijk bosch, waer in de Maaghden soet en vreedsaam, vol yver-

Digitized by Google

tot ſtichtinge van andere, leefden. Niet wijdt van daer is een ander boſch, waer in de groote Abdy van S. Laurens was, oock van S. Benedictus ordre, daer de Monicken ſoo ſtrengh en eenſaam leefden, datmen dit Convent, gelijk een ſeker Autheur ſchrijft, eertijdts de *Gevangenis der Benedictinen* noemde; 't welck oock *Oſtbroek* geheeten was. Een vierde deel van een mijl buyten de Waert-poort, daer men na Amſterdam reyſt, was een vermaert en rijk Carthuyſers klooſter, daer men dagelijx veele aelmoeſſen uytdeelde.

In deſe Stadt is het Hof of Raet van deſe Provincie, daer alle d'andere plaetſen, als aen d' opperſte Recht-banck, ſich op konnen beroepen. Sy beſtaet uyt een Preſident, negen Raadts-Heeren, een Rentmeeſter, een Griffier, en andere mindere Amptenaers.

Wat belangt de Burgers van *Vtrecht*, die ſijn beleefde en ſcherpſinnige luyden; maer wat wreveligh en wat hoogmoedig, uyt al te groote weelde en voorſpoet: gelijk dan deſe Stad, als de Geeſtelijkheyt in haer fleur was, een van de bloeyenſte Steden gheweeſt is der Nederlanden.

In deſe Stadt ſijn gebooren verſcheyde geleerde mannen, onder welken d' eerſte en grootſte plaets verdient Paus Adrianus de VI. die den Pauſelijken ſtoel bekleedt heeft, meer dan voor de hondert en dertigh jaaren: een man van ongemeene deugden en overgroote geleertheyt, die den Præceptor oft Leermeeſter

ſter van Keyſer Carel de V. geweeſt is, en het Geſantſchap aen den Catholijken Coningh van Spanje bekleet heeft, van welken hy, om ſijne verdienſten, 't Biſdom van Tortoſa verkreegh: hier na door Keyſer Maximiliaen d' eerſte, den Paus voorgeſteldt en aenghepreſen ſijnde, is hy tot Cardinael der Roomſche Kercke ghemaakt: en heeft daer na, door 't afſterven van Ferdinand, en Philips d' eerſte, Coningen van Spanje, eenige jaaren het Gouvernement over dat Rijk gehad. Eyndelijk is hy, in't Jaar 1522, met eendrachtige ſtemmen van de geheele vergaederingh der Cardinalen, tot Paus van Romen verkooren, en leefde maer twintigh maenden en eenighe daagen in deſen hoogen ſtaat.

De Regeeringh der Stadt Utrecht, d' oude voorbygaande, om korthreydts wille beſtaat tegenwoordig, behalven de Schout, uyt twee Burger-meeſters, twaelf Schepenen, die de gedingen wijſen, en recht ſpreken, vier-en-twintigh Raadts heeren en twee Ontfangers, waer van eenige voor deſen jaarlijx verandert wierden; in wiens plaats d' oude Magiſtraat een dubbel getal verkoos, daer de Staaten en den Gouverneur der Provincie dan een enkel uytnamen. Ook was hier een vergaedering van acht mannen, die men den Crijgs-raat noemde, die als Capiteynen over de gewapende Burgers gebooden, en eertijdts meer macht hadden, welke, in tijden van oproer, ſomtijdts misbruyckt wierdt, waer door het te

moeyelijker was, terwijl men d'eerste Burgermeester uyt de Ridderschap nam, 't welk ook veroorsaakte, dat de Magistraten toen een voorstander uyt een andre ordre namen. Hier over kregen sommige nadenken, dat de Raat en de Gemeente den Adel te seer tegen was, waer uyt eenigh geschil en misnoegen tusschen hen voortquam; dies heeft men, om de Stadt voortaen in vrede te houden, na't voorbeelt van andere Steden, een eeuwigen Raat, die gemeenlijk de Vroetschap genoemt wort, ingestelt, en t'sedert heeft men de Burger-meesters niet meer uyt den Adel verkooren. Desen Raat bestaat uyt veertigh mannen, waer uyt jaarlijx, den eersten October, twee Burger-meesters; en uyt d'oude Heeren en voornaamste Burgers twaelf Schepenen verkooren worden. Men noemt een dubbel getal, waer uyt de Prins van Oranje, als Stadthouder van dit Landtschap, een enkel plach te kiesen. De Burgermeesters zijn gemeenlijk twee jaar in bedieninghe. Hier zijn ook twee Ontfangers, die men *Kamelaers* noemt, waer van d'een de Stads penningen van d' Imposten, en andere saken ontfangt en uytgeeft; en d'andere gemeene gebouwen besorgt.

De acht Capiteynen der Burger-vaendelen worden uyt den breeden oft eeuwigen Raadt verkooren, om alle twisten en beroerten voor te komen. Eenige der gemelde Burgers waken des nachts, om de Stadt te bewaren en worden, als in veele andere Steden, in 't gemeen Schutters genoemt. Voorts is hier een Schout,

Digitized by Google

die't

die 't hoogste ampt in dese Stadt bedient, en in 't gemeen uyt den Adel gekooren wort. De Vroedschap vergaedert gemeenlijk alle maenden eenmael met de Magistraten; doch wort ook wel op andere tijden, als 't de noodt vereyscht, door de Burgermeesters t' samen geroepen, om met hen over 't gemeene beste te raats-pleegen.

De Staaten van dese Provincie, gelijck ten deele aengeroert is, bestaen in drie leden, waer van de Geestelijkheyt of de vijf Canonisyen het eerste lidt is; den Adel het tweede, en den Steden het derde.

In 't jaar 1634 is in dese Stadt een Academie oft Hooge School opgerecht, en deselve met verscheyde treffelijke Hoogh gheleerde Professoren in alle faculteyten en wetenschappen voorsien. Ook isser tot vermaak van den jongen Adel en Studenten, een fraye en lange Pallemaile baen gemaakt, aen elke zijde met vier of vijf reyen Lindeboomen seer playserigh beplant.

De Stadt Utrecht is seer sterk; want sy heeft hooge muuren met aerde wallen van binnen gesterkt, breede en diepe grachten, vier groote Bolwerken met steene muuren, en vijf andere alleen van aerde. Sy heeft vier poorten, en soo veel voorsteden; waer van d' eene, de *Waart* genaemt, met een muur omringht en beslooten is, doch niet seer sterk.

Digitized by Google

AMESFORT,

IS de tweede Hooft-Stadt van 't *Stichi*, schijnt van de *Eemstroom* sijn naam ontfangen te hebben, want men *Emersfort* placht te seggen, het welk soo veel is, als de markt aen den *Eem*. Op wat tijdt, en door welke Stichters dese Stadt ghebouwt zy, en ghedenken de Tijdt-boecken niet; dat het echter een oude Stadt zy, blijkt daer uyt selfs, om dat van deselve gewach gemaakt wordt in de jaar boeken, omtrent het jaar 1006. Dese Stadt is redelijk groot, placht eertijts wel soo groot niet te zijn, als blijkt uyt d'oude vesten en grachten.

De Landsdouwe rontom dese Stadt is soo playsierigh, datmen gelooft in de Nederlanden nauwelijks beter te konnen ghevonden worden: want in 't Oosten en Zuyden heeft-et seer vruchtbaere landen van allerley kooren, en t'sedert eenige jaaren herwaerts ook van Toeback, onderscheyden met dicht geplante Eyken en geneugelijke Hooven: Ten Westen Bergen, Heyde, Beemden en Hackbosschen: Ten Noorden seer vruchtbare weyden, welke een mijl, oft twee van de Stadt door een arm der Zuyder-zee bespoelt worden. Uyt dese Zee worden langhs d'*Eemstroom* allerley waaren in de Stadt gevoert.

Dese Stad is wel met een wal en muur omringht, doch is van natuuren en gelegentheyt der plaats swack genoeg. De Burgers, die hier

woonen

woonen; leven, oft van haer inkomsten, oft oeffenen den Acker bouw; oft generen haer met wolle-weven oft den Coophandel.

Hendrick, Bisschop van Utrecht heeft haer in't jaar 1259. Stadts rechten vergunt, en ontrent 39 jaaren daer na. Heeft Willem ingesteldt, dat die van *Amesfort* even het selfde recht, als die van Utrecht souden genieten. Daer na ontrent het jaar 1563, is'er tusschen die van Utrecht en dese Stadt een onderlingh verbondt van bescherming gemaakt, met gelijke voorwaerde en vryheyt, tegen een yder, die in dit Stichte woonde, en een van beyden in de gemeene saak questie. Ook waeren dese twee Steden leden van dit Landtschap, als'er langh daer na noch andere besondere kleynder waeren, yder haer Heer onderworpen, 't welck de brief van 't verdragh, eertijts met de Over-Yselschen aengegaen, te kennen geeft: *Wy Steden Vtrecht en Amesfoort van dese kant, en wy Steden Deventer, Campen, Swol, van de andere kant, als Steden van't gebiedt des Yssels.* Onder welken, na 't getuygenis van oude gedenk-schriften, ook Groeningen. Coeverden en de Drent begrepen geweest zijn.

Amesfort heeft jaar markten door gantsch Nederlant vermaert, van welke hun twee vergunt sijn door Bisschop Guido, in't jaar 1331. Hier zijn ook twee Kerken, behalven de andere Capellen, d'eene groot en heerlijk gebouwt, de andere kleynder, doch met een treffelijke tooren verciert.

Digitized by Google

Dese

Dese Stadt is een Coopstadt van appelen, druyven, nooten, honingh, wasch, meede, hout, wol, en insonderheyt van kooren, soodaenigh als in geenige andere Stad der vereenigde Provincien, twelk sy lichtelijk gelooven sullen, die weten dat hier Burgers sijn, die voor sich alleen en besonder, dikwils soo veel tarw, rogh, en boekweyt inkoopen, als'er op ontrent hondert en tachtigh wagens ingebracht wort. In dese Stad sijn ook, 't geen men nergens anders vint, twee meulens, om Laakens te maaken, die door 't water omgedreven worden, seer ongemeen en kostelijk gebouwt; daer benevens zijn hier ook, tot groot profijt en voordeel van de Stadt, over de 180 Laken-makers winkels.

D'inwoonders van dese Stadt worden gepresen om haer matigheyt, voorsichtigheydt, mildadigheyt tot de armen, herbergsaamheyt tot de vremdelingen, getrouwigheydt tot de Vorsten, en dapperheyt in den Oorlogh, waer van de Wapenen van dese Stadt alleen in 't gantsche Sticht, eertijts met een goude kroon vereert waren. Sy hebben de Bisschoppen van Utrecht, van haer onderdaenen verdreven, dickwils en mildelijk ontfangen, en wederom in haer stoelen herstelt. De macht der Hollanders en Gelderschen hebben sy dickwils tegen gehouden; Utrecht vier mael inghenomen, en 't heyr van Hertogh Philips van Bourgondien, tweemael van haere vesten gedreven.

Digitized by Google

Hier

Hier zijn, behalven de voorgenoemde Kerken, een Oudemannen huys, Wees huys, en Gasthuys, welken meestendeel door uytterste-wil-makingen en begiftingh der Burgers gesticht zijn. Voorts is hier ook een Schoal, waer in de jeught, soo de Latijnsche, als Grieckssche taal geleerdt en onderweesen wordt.

Dese Stadt heeft mede van de oorloghs rampen zijn deel gehadt, in't jaar 1543 heeft Marten van Rossen, als in dienst van den Hertogh van Cleef, deselve met gewelt ingenomen, doch wiert metter haest wederom overgegeven, vermits'er een verdragh tot Venlo getroffen wierdt, tusschen den Keyser en de voorseyden Hertogh.

In't jaar 1595 heeft dese Stadt ook groote schaade geleden van het sneeu water den Rhijn afkomende dat dijken en dammen doorbrak.

In 't jaar 1629 is oock dese Stadt van de Spaensche en Keyserssche te ghelijck met de grootste schrik van de nabuurige Steden, onder 't beleydt van den Graef van Montecuculi bevochten, aen wiense eyndelijk gedwonghen wierdt haer over te geven, vermits haer swakke muur van selfs nederstorte: terwijl dit geschiede druckte den doorluchtigen Vorst van Oranje 's Hertoghen-bosch met een wonderwaerdighe belegeringh; en korts daer na Wesel door een sonderlinghe krijghslist in der Staaten handen ghekomen zijnde, wierdt den vyandt ghedwonghen van

Digitized by Google

selfs

selfs de Stadt te verlaaten, en is alsoo t' sedert onder der Staaten ghehoorsaemheydt gebleven.

WYCK TE DUERSTEDE,

HEt welcke by de Romeynen *Batavodurum* genoemt wordt, is een van de ourste Steden van gantsch Batavien, eertijdts (soo men seydt) soo groot en machtigh geweest, dat se wel 500 Tempelen had; de Noormannen hebben haer eertijts verwoest, en is daer na in't herbouwen, veel kleynder gemaakt; doch om haer goede en bequame gelegentheydt isse meest altijdt een tamelijke vermogende Stadt geweest, en nu noch in een goeden staet zijnde.

Hier is ook een redelijk sterk kasteel, daer de Bisschoppen van Utreche wel eertijts haer verblijf plaats gehadt hebben, niet alleen om haer aengename en lieffelijke Lands-douwe. Maer ook om dat het een seer dienstige vertrek plaats was, om sich in eensaemheyt, en afgesondert van 't onmaatigh ghewoel des volks, te verlustigen, en tot Godtvruchtige oeffeningen oft de studien te begeven.

Dese Stadt is gelegen op de Leck, een arm van den Rhijn, een mijl van Kuylenburgh, en drie van Utrecht.

Digitized by Google RHE-

RHENEN,

LEght op den selven arm van den Rhijn twee mijlen van Wijck te Duerstede en vijf van Utrecht, en is mede een seer oude Stadt, by Cornelius Tacitus, (soo 't schijnt) *Grinnes* geheeten. In 't omleggende landt, dat na Utrecht streckt, is een goet Veen om Turven te steecken; dies heeftmen, voor ontrent hondert en eenighe jaren, een mijl van dese Stadt, een nieuw Dorp, Venendael genoemt, meer om Turf, dan om yets anders te winnen, gebouwt, 't welk t'sedert vergroot en verbetert is. Thomas Gramaye, en Jan de Galuc hebben den eersten steen van 't fondament deser Kerk, gewijt ter eeren van den Heyligen Salvator, gelegt.

MONTFOORT,

IS aen de watervloedt Ysel, een mijl van Woerden, Oude-water en Yselsteyn gelegen. Het heeft eertijts een tamelijke sterke Stadt geweest, gebouwt tot een grensplaats tegen de Hollanders, door Godefridus, Bisschop van Utrecht.

Van dese Stadt is geboortigh *Lambertus Hortensius*, die een geleert en vermaert Historij Schrijver en Poeet geweest is, gelijk sijne nagelaate boeken getuygen. Hy was Rector

der

der School te Naerden, als dat Stedeken van de Spaensche in't jaar 1572 inghenomen en jammerlijk vernielt wierde, welke verwoestinge hy, gelijk sommige seggen, beschreven heeft; doch is, nevens meer andere vruchten van sijn kloeck verstandt, noch niet gedrukt.

Hier is een oudt en groot Casteel, maer vervalt eenighsints, om dat't niet wel onderhouden worde. Hetmeeste der Inwoonders generen sich met de Landtbouwery. Oock heeft dit Stedeken veele swarigheden, geleden, in een van deselve is de Kerk met meer dan seventigh besondere huysen verbrandt, en veele andere seer beschaadight.

De voornaemste Dorpen en HEERLYKHEDEN van 't Sticht UTRECHT.

ONder de Dorpen en Heerlijkheden van't Sticht Utrecht zijnder veel treffelijke; maer alsoo onse kortheydt niet en leyt, die alle te beschrijven, soo sullen wy tot meerder kennis van den Leser kortelijk eenige der besonderste voorstellen.

In den jaare 1536 zijn de navolgende door de drie Staaten van 's Landts Utrecht voor

Ridder-

Digitized by Google

Ridderlijke Hof-steeden verklaert, als *Leeuwdael, Zuylesteyn, Natewis, Zuylenburg, en Hardenbroeck.*

In den jaare vijftien hondert twee en drie-en-zachtig sijn de volgende in questie geweest, of-se mede van alle lasten, gelijk de Ridders Hof-steeden, souden bevrijt zijn; doch de Ed: Heeren Staaten hebben geordineert, dat den Huys-man, op deselven woonende van alle Rusticale lasten soude ge-eximeert zijn, en desen zijn *Sterkenborgh, Rijssenborgh, Beverweert, 't Huys te Zeyst, Walven, Schonauwen, Schalkwijk, Renouwen, Heemstede, 't Huys te Iutphaes*, oft *'t Huys te Rhijn, 't Gezen, Rinenborg, Iutphaes*, oft *t' Huys te Rheynesteyn, Lockhorst, de Haer, Vlenten, 't Huys te Nivelt, den Eng, Hermelen, Ter Horst, Ter Aa, Nieuwenwoude, 't Huys te Meer te Maersen, 't Huys te Zuylen, Drakensteyn, Geresteyn, Rhijnswoude, 't Huys te Dorn, Megert*; Actum in 't Huys van mijn Heer den Stadhouder, in den jaare als boven, in tegenwoordigheyt van 15 getuygen.

Hier staat te letten, dat 'et *Huys ter Horst*, on-trent Rhenen gelegen, als ook *'t Slot Vreelant*, gebouwt in 't jaar 1276 vervallen zijn; maer *'t Huys ter Eem, 't Huys t' Abkoude, en 't Huys te Wijk te Duerstede*, zijn noch alle drie in wesen, onder 't Sticht behoorende.

Tot *Vechten* in een kleyne buurschap, niet ver van Utrecht, heeft voor desen gelegen de sterkte van *Wittenborgh*, alwaermen eertijdts menigte van Medalien en Antiquiteyten ge-vonden heeft, met 'et opschrift van d' onde Roomsche Coningen.

't Ca-

't Kasteel *te Goye* is in den jaare 1318 door Guido, Bisschop van Utrecht tot den gront toe afgebrooken en geslecht: men gevoelt, dat den Graef van *Goye*, om sijn Rebellie 's halven, door last des gemelden Bisschops onthalst, en in de Kerk van S. Maria binnen Utrecht begraven is, welckers conterfeytsel onder 't Oxael van de Domkerck met een rooden gheschederde halsbandt te sien is.

Maer op dat wy den Leser met alle de Stichtsche onderhoorige Heerlijkheden niet te langh op en houden, soo sullen wy met de Heerlijkheydt van Maersseveen eyndigen, en ons vorders tot de Beschrijving van d' overige Landtschappen en Steden begeven.

d'HEERLYCKHEYDT van MAERSSE-VEEN,

GElegen aen de Rivier de Vecht, tusschen *Muersen* en *Breukelen*, is om haer tegenwoordige gelegentheyt, verwonderens waerdig, 't sy om d' aengename Landsdouwen, klaer vlietende stroomen, als heerlijke gedouwen, schoone Boomgaerden, Visrijke Vijvers, weeldig groeyende Laanen en Bosschagien, alles, door den *Ed: Heer Iohan Huydekooper, Ridder, Heer van Maersse-veen, &c. Burger-meester en Raedt, t' Amsterdam*,

ter

ter eeuwiger gedachtenis, in weynigh jaaren door sijn ordre, kosten en yver, na den ysch het sijne gegeven.

't Verloop der eeuwen, heeft d' oude herkomste deser Heerlijckheydt ten deele verduyckert; maer wy vinden evenwel een verlichtende Fackel van haer Aeloudtheyt, by Jonker *Matthijs vander Houve*, in sijn *Handtvest Chronijk* van *Out Batavien*, *Oost Vriesslandt*, *Oudt-vranckenlandt*, dat nu de seven Vrye Vereenighde Provincien zijn, daer hy in sijn Verdeelinge van *'t Neder stichs* aldus seght: *Maersen, hier meynt men, dat d' oude Matrii, eertijts naebuuren der Catti den Rhijnstroom af gedaelt zijnde, het Kasteel Maersenburg gebouwt hebben, en dat Cæsar Germanicus eenighe anderen op den Rhijn-stroom leggende, vernietight heeft, Maersseveen, Maerse-broek, Nichte Vecht, Niekoop, Oostveen, Overveen en Nederhorst, Outhuysen, Portengem, Papendorp, Reyerscop, Spengen, ter Aa, 't Nedereynde Iutphaes, en 't Gemaet.*

By andere vintmen, dat Ottho, Bisschop van Utrecht, die ontrent den jaare 1200 regeerde, een gedeelte van *Maersseveen*, genaemt *Thienhoven* tot een pillegaef weg geschonken heeft.

Drie hondert jaaren daer na, is tusschen die van *Vtrecht* en *Maersseveen*, met begunstingh van 't Keysers brief en zegel, een Watergang, Wijk en Weeteringh gemaeckt, waer van de woorden aldus luyden:

Kaerle by der gratien Gods Keyser van Romen altijt vermeerder 't rijx Coninck van Germanien,

Digitized by Google

van

van Castilien, van Leon van Granaden, van Arragon, vã Navarre, van Naples, van Cicilien, van Majorque, van Sardeinje, van de Eylanden Indien en vaster aerde Oceane, Eerts-Hertogh van Oostenrijk, Hartoge van Bourgongen, van Lotrijc, van Brabant, van Lemburg, van Luxzenburgh, Grave van Vlaenderen, van Artoys, van Bourgogne, Palts-grave ende van Henegouwen, van Hollandt, van Zeelandt, van Feretie, van Hagenaut, van Namen, &c. Prince van Swaben, Martkgrave des H. Rijcx, Heere van Vriesslandt, van Salijns, van Mechelen, van Vtrecht, van Over-Yssel, ende Dominateur in Asien en Afriken. Allen den geenen die dese onse tegenwoordige sien sullen, salueyt. Alsoo die Eerwaerdige Deecken en Capittulen van Oudemunster en St. Ians Abdissen ende Conventen van Oudewijck buyten, St. Servaes binnen onser Stadt Vtrecht, de Huysmeesteren van St. Barthelemeus en Elizabethen Gasthuysen binnen Vtrecht, met andere gemeen geerfden ende ingelanden, in den over ende neder landen gelegen in Maerssseveen, Onsen lieven ende getrouwen Stadt-houder den eersten raedt en andere heyden van onsen Raedt t'Vtrecht, by seeckere haere supplicatie vertoont ende te kennen gegeven hebben, dat sy in den jaare twee-en-dartigh laatst leden den XXII dagh in Martio, onderlinge en mindelijk accoord ende overeenkomst gemaakt hadden tot gemeen profijt van haeren goeden, landen ende veenen aldaer ghelegen, om een watergaenck wijck, ende Weteringhen te maecken, ende daer beneffens een Kaeyste wegh,

ende

ende dat noodtlijk was, dat deselve waterganck wijck oft weteringe behoeft-slaecht, gerepareert ende yegelijk van den ingelanden sijn pardt toegedeylt werde, ende een schou daer op te ordonneren met boeten ende bruecken tot onderboudeniſſe van dien dienende, van welcken accoorde ende concepte de teneuren hier nae volgen. Wy Deekenen ende Capittulen van Oudemunſter ende S. Ians kerken binnen Vtrecht, Abdiſſen ende Conventen tot Oudwijk buyten ende St. Servaes binnen Vtrecht, die Huysmeesteren van St. Bartholemæus ende St. Eliſabeths Gaſt-huyſen ook binnen Vtricht, met allen den gemeenen geerfden ende gegoeden in den overlaen ende nederlaen van Maerſſeveen, doen conde eenen ygelijken dient behoort, dat wy voor onſen erfgenaamen ende nakomelingen eendrachtelijk, geſamenderhandt met malkanderen mindelijk overdragen ende overghekomen zijn met voorgaende communicatien ende behoorlijke deliberatien daer op gehouden tot gemeen profijt van onſe goeden ende onſen geerfden, aldaer eenen watergange; wijk ofte weteringe te maken, beginnende aen de Loedijck, daer de Kapel van Thienhoven op ſtaet, ſtreckende van Thienhoven tot aen Weſt broeck toe; Ende die waterganck wijck ofte vaert ſtreckende van de Loedijk naer Maerſſen, die ſelve ter eerſter reyſe maecken ende graeven uyt die Kerck-laen buyten koſten der boeven, daer Ian Ghijſbrechtſen op woont aen de wijck ghelegen, ende des ſelven langhes die wijk ofte die vaert en Kae op het Landt daer naeſt ghelegghen legghen, drie

Digitized by Google

voet breet ende een voet hoogh, ende die kae salmen maecken ende onderhouden ende mede over schouwen elk sijn slach naer advenant ende grootte sijns Landts, ende daer 't van nooden is eenen tuyn te slaen om die kae te onderhouden; ende waert saecke dat die gront-Heeren ofte bruycker des Landts, daer die Kae op leydt, daer inne eenigh gebreck by hadden van 't maecken der Kae ende tuynen, sullen sy die schouwinge mogen ophouden ende steuten, ter tijdt toe, dat die Kaede ende tuynen gemaekt zijn alst behoeren sal, ende die aerde daermen de Kaede mede maecken ende onderhouden sal, sal een ygelijk nemen en haelen uyt die veteringe ofte een yegelijk van sijn selfs gronde, sonder den eygen, daer die Kaede op leydt te roeren ende te beschadigen, ende den selven watergange wijk oft veteringe van nu voort aengesamenderhandt te onderhouden ende doen onderhouden onse wegen daer toe dienende metten watergangen ende vijcken, bruggen, sluysen, opstallen, waterschuttingen ende dammen, ook voort van alles dat ons van noode wesen mach tot nutschap ende profijt van ons, onsen gemeyne landen ende veenen ende velden, die wy geerfden ende gegoeden aldaer op Marsseveen leggende hebben, ende dat alle gesamentlijk helpen uytdragen op gelijke kosten naer quantiteyt en grootheyt sijns erfs eygens of grondts aldaer in Marsseveen gelegen, die een over den anderen te vaeren, te rijden, te keeren ende te verkeeren by dage, by nachte, een yegelijk van onsen hun te behelpen ende te geneeren, alsmen boven ende beneden doen mach, ende

Digitized by Google

dat-

datmen den schouw daer opleggen ende onderhouden sal by consent, autoriteyt der Keyserlijke Majesteyt, als Erf-heere deser Landen, gelijker wijs alsmen op andere heerstraaten, wegen, watergangen, wijken, bruggen, stuysen, opstallen, waterschuttingen, dijken oft dammen by den Heer Borgemeester geordonneert en doet onderhouden naer gewoonte en profijt van den Lande; ende om dat wy Deekenen, ende Capittulen, Abdissen ende Conventen ende Huys-meesteren voorgenoemt, alles des voorsz. staet, gantselijk onderhouden ende onverbreekelijke achtervolgen. willen en in goeder trouwen naegaen; soo hebben wy onse zegelen aen desen onsen brieve van accoord gehangen, ende alsoo wy andere gemeen Lantgenooten geerfden ende gegoeden in Maerseveen voorsz. geen generael zegel en gebruyken; soo hebben wy gebeden eendrachtelijk den Edelen Heeren, Heere Gerrit van Lockhorst, Ridder, desen brief over ons allen te besegelen met sijnen zegele; dat ick Gerrit van Lockhorst voorgenoemt ter beede voorsz. geerne gedaen hebbe. Ten oirkonde deses briefs zijn twee alleens spreekende gegeven, in't jaer ons Heeren 1532 den XXII. dagh in Martio.

In gevolght hier van, zijn door sijn Keyserlijke Majesteyt, in den jaare 1535 aen de Heerlijkheyt van Maerssleveen Schou-brieven en vryheden vergunt, die ter deser tijdt, onder 't gesicht van Maerssleveen berusten.

Door verstuymenis en oorlogs beroerten, daer dit gewest sijn deel van gehadt heeft, sijn veel Papieren vermist en vernielt, soo datmen

Digitized by Google

de Heeren, die *Maerſſe-veen* toe-behoort hebben, niet vervolgens kan ſtellen; 't is altijdt ſeker, dat eertijdts *Maerſen*, onder den wel Ed: Hoogh gebooren Heer van *Arkel*, van *Gaesbeek*, *Abcoude*, *Maerſſe-veen* geweeſt is; welken gemelden Heer, ook Heer van *Putten*, en *Geervliet* geweeſt is, alwaer hy met ſijn Gemalin begraven, en op haer Graef-ſtede in ſteen uytgehouwen, noch heden te ſien zijn.

Den Gemelden Heer, op een ſekeren tijdt tegen zijn eenigen Soon met toorn ontſteken en in de ſtal by een zijnde, heeft den ſelven met een toom, dat hy by geval in de handt kreegh, niet denkende het ſoo hardt aenkomen ſou, op ſijn hooft geſlagen, waer van hy korts daer aen overleeden is. Dit ter ooren van den Biſſchop van *Vtrecht* gekomen zijnde, heeft ſijne goederen verbeurt gemaekt; en alſoo is deſe Heerlijkheyt, benevens andere goederen, aen den Biſſchop, en daer na aen de Staten des Lants Utrecht gekomen. Eyndelijk in den jaare 1646 is de Heerlijkheyt van *Maerſſe-veen*, door de Ed: Heeren Staaren van 't *Stichi Vtrecht*; aen den *Ed. Heer Iohan Huydekooper*, &c. opgedragen; die de ſelve, als nu geſeght is, ſeer uytmuntende en vermakelijk ghemaakt heeft, alſoo dat mijn bedunkens, om een welluſtiger plaats in ons Nederlandt te ſoeken, geen heerlijker oft vermakelijker kan gevonden worden; waerom ook dien kloeken Heer *Conſtantijn Huygens* in deſe woorden uytbreekt:

Digitized by Google

't Landt-

't Landtschap

VRIES-LANDT.

VRieslandt oft (soo d' inwoonders spreken) Frieslandt, 'twelk met 'et Latijnsche woort *Frisia* naest over een komt, meenen sommighe dat sijnen naam heeft gekregen van *Phrygia*, een landtschap in Asien, daer eertijdts de Stadt Troyen gestaan heeft, en dat den Troyaen Grunius, na de destructie der selver stadt alhier nedergeslaagen zijnde, niet alleen het geheele landtschap de naam van sijn Vaderlandt gegeven, maer ook de Stadt Groeningen gesticht, en na hem selven genoemt sonde hebben. Andere schrijven, dat het landt desen naam heeft van *Frisius*, soone van Alanus, broeder van Mesa en van Sem, en dat dese Vriesen haeren naam niet van Phrygia ontleent, maer aen Phrygia selfs gegeven hebben. Daer sijnder ook die den selven naam afbrenghen van het Duytsche woort *Vriesen*, overmits het in dit Landtschap door de bittere koude sterk en langhduyrigh vriest. De Abt van Spanheym, daer in volgende Hunibaldus, verdicht dat hy komt van eenen Frisius, soone des Conings Clouis van Vrankrijk. Doch alle dese opinien sijn niet dan ydele droomen, niet waerdigh om het pa-

Digitized by Google

pier mede te vullen. Veel beter ſeght Adrianus Junius, dat men den oorſpronk deſes naams moet toeſchrijven de vryheyt, die d'inwoonders deſes landſchaps altijdt ſeer bemint en voorgeſtaan hebben. Watter van ſy, oft niet, de naam is ſeer oudt; en den Preſident Viglius, een gebooren Vries, over een komende met veel goede Schrijvers, ſeght: dat de Vrieſen haeren naam langer behouden hebben, dan meeſt alle andre volkeren van Duytslandt; want onder dit landſchap worden ſy by d'oude Romeynſche Autheuren gerekent. Soo dat na dit ſeggen, de Vrieſen *Aborigines* ſouden zijn, dat is, volk die van aenbeginne haeren oorſpronkelijken naam ſonder verandering behouden hebben, en ſoo oudt zijn, dat men haeren eerſten oorſpronk niet en weet.

Cornelius Tacitus in ſijn Boexken van de Zeeden der Duytſchen, deelt de Vrieſen in *majores* en *minores*, dat is, meerdere en mindere. De meerdere bewoonden 't landt daer nu in gelegen zijn de Steden van Staveren, Sneek, Franeker, Haerlingen, en Leeuwaerden. De mindere, die (ten aenſien van d'andere) Weſt-Vrieſen genoemt worden, oft ook *Cis-rhenani*, dat is, Deeſzijd-rhijnſche, beſitten de ſteden, Hoorn, Enchuyſen, Edam en andere daer omtrent gelegen.

Plinius noemt een deel van deſe Vrieſche Volkeren groote en kleyne *Chauchos*; maer Ptolomæus geeftſe in 't gemeen de naam van Vrieſen. Ende deſe landen wierden ten tijde

Digitized by Google

dat'et

dat 't Romeynsche rijk in fleur was, voor Vriesen erkent; doch als naderhant het Romeynsche rijk van de Duytsche verwoest wiert, hebben sy mede allengskens haere paalen verbreyt, soo datmen in de jaaren ses, seven, acht, negen, en thien hondert, de geheele zee-kant naer het ooſten, tot de Jeder toe, Vriesen geweest te zijn, sal bevinden uyt de oude handtvesten en Historien. Wederom na het Westen niet alleen van Hollandt, na dat de selvige in een eeuwigh verbondt met de Vriesen getreden waren, maer oock Utrecht, jaa geheel oud Batavia, en dat deel van Zeelandt, het welcke aen dese zijde van de Schelde gelegen is, waren onder den naam van Vrieslandt bekent. Doch naderhant de Vrede gebrooken zijnde, heeft by na elk Landt weder een besonderen naam aenghenomen, soo dat alleen die geene den naam van Vriesen behouden hebben, die van de Jaden af, tot Waterlandt in Hollandt toe, de tusschen-gelegene landen bewoonen.

Het deel van Vrieslandt, dat wy nu voornemens zijn te beschrijven, hoe wel het, ten aensien van de boven verhaelde West-Vriesen, den naam van Ooſt-Vrieslant behoort te dragen, ende dien den Graefschappen van Embden, als onder Vrieslandt begrepen zijnde, met recht soude mogen ontnemen, wordt nochtans gemeenlijk West-Vrieslant geheten, ende 't rechte West-Vrieslant draaght den naam van Noord-Hollant. Immers dit Vrieslandt is in 't noorden en westen bepaelt met

Digitized by Google

de groote Zee: in't zuyder deel met de Zuyder-zee, en voorts met'et landt van Over-Yssel, in 't Ooſten met de riviere Ems en het Graefſchap van Embden. Voor Vrieſlant als een beſchut tegen de groote Zee, leggen de Eylanden Vlielandt, Schellingh, en Amelant, waer van de twee eerſte ſtaan onder 't Graefſchap Hollant. Amelant heeft ſijnen eygenen vryen en erf-Heer geſprooten uyt den weledelen huyſe Camminga.

Het Landtſchap van Vrieſlandt, (dewijl Groeningen met de Ommelanden een landſchap beſonder is) wort gedeelt in drie Staaten, namentlijk *Ooſtergoe*, *Weſtergoe*, en de *ſeven Wolden*. Welke elk onder haer hebben verſcheyde Steden, Dorpen en Lant gebieden, ſoo dat in geheel Vrieſlandt geteelt worden elf beſlooten ſteden, als Leeuwaerden, Dockum, Franeker, Bolſwaert, Sneek, Ylſt, Sloten, Harlingen, Worcum, Hindeloopen en Staveren, met ontrent vijf hondert Dorpen, (doch die van Groeningerlandt mede daer onder gereekent) eenige van dewelke ſeer volk-rijk, groot, en machtigh zijn, en daerom met verſcheyde goede Privilegien en Vryheden verçiert.

Het Collegie der Staaten van Vrieſlant beſtaat uyt negen perſoonen, waer van datter twee gekoren worden uyt Ooſter goe, twee uyt Weſter-goe, twee uyt de ſeven Wolden, en drie uyt de ſteden. Ende verſchijnt in dit Collegie mede een beſondere Gouverneur van Vrieſlant en Groeningen, welke tegenwoordigh is Wilhelm

Digitized by Google

helm Frederik, Furſt tot Naſſau, Grave tot Catzenellenbogen, &c.

Men heeft hier te lande geen andere levende water-vloeden, als de Ems en Lauwers: maer uyt de ſelve ende uyt andere binnen-wateren zijn over al ſeer groote Grachten en Slooten afgeleyt, ſoo om de Coopmanſchappen van d'een plaats tot den anderen te brengen, als ook om het overtollige water van het land te doen afloopen; want het ſelve is doorgaens poelachtigh en ſeer broeckig, en derhalven op veele plaatſen onbequaem ombeſaeyt te worden, overmits de overvloedige wateren, die gemeenlijk vroegh beginnen aen te komen, en ſpade vertrecken, het gezaeyde meeſt over al ſouden verderven. Maer daer tegens is't boven maten gras-rijk, en vol ſchoone beemden om beeſten te weyden, zijnde 't ſelve een neering waer in de meeſte rijkdom van deſen lande beſtaat. Want de Vrieſſche oſſen zijn niet alleenlijk de grootſte, maer ook de beſte van deſe Nederlanden. De Koeyen gevender niet alleenlijk overvloedigh veel Melks, maer ſijnder ook uytnemende vruchtbaer, ſoo datſe dikwils twee Kalveren werpen t'eender dracht, en de Schapen twee, jaa dikwils drie of vier Lammeren. De Paerden zijn hier ook beſonderlijk goedt en ſchoon, en beneffens dit al, heeft Vrieſlandt meenichte van Veenen, oft gronden om Turf uyt te graven, welke redelijk goet valt, maer nochtans by den Hollandſche niet en is te vergelijken. Het landt iſſer ſoo

 Digitized by Google laegh

laegh, voornamentlijk ontrent de zee-kant, datmen van 't beginsel des Herfts af tot de Lenten oft voor-zomer toe, het selve niet bereysen en kan dan te water. Daerom ook de steden en Dorpen door een sonderlinge behendigheyt der inwoonderen, hoo wat hoog en verheven leggen, in voegen, datmen wel seggen mach, dat men't een deel van den jaare het landt alhier bouwen, en't andere met schepen daer over varen. Behalven dat het den vreemden man wonder geeft, in den voorsomer so veel lands onder water te sien, dat'et schijnt een aem van de Zee te wesen, en daeren tusschen de Steden en Dorpen droog leggen, en 't heeft uyt de wateren opsteeken. Maer laet ons nu komen tot de besondere beschrijvingh van de Steden in dit Vriesland, het welke men voor de grootste en beste Heerlijkheyt van Christen-rijk gerekent, gelegen.

LEEUVVAERDEN.

IN het Landschap Vriesland gelegen, is een groote, vermaerde en volkrijke Stad; soo datse boven alle andere van dese Provincie, uytsteekt, en met reden het Hooft der selve genoemt wordt. Sy is tamelijk oudt, want men gelooft, datse in 't jaar duysent een hondert t'negentigh tot een stadt geworden is.

Den oorspronk des naems van dese Stadt willen sommige hier uyt haalen, als dat aldaer eerst

Digitized by Google

Digitized by Google

1. t Recht huys. 2. t Kruys van S. Anna
3. Nieuwe kerck. 4. Nieuwe hoffstat kerck
5. Jacobs kerck. 6. S. Barbara kerck.
7. Cloister kerck. 8. t Lants huys.
9. Vyf toren. 10. Staten College.
11. De Munte. 12. t Block huys.
13. De Deele. 14. Stal van S. Anna.
15. De Waye. 16. Vis markt. 18. t Waes huys
19. t Casthuys. 20. Oude Hoofstat kerck
LEEVW

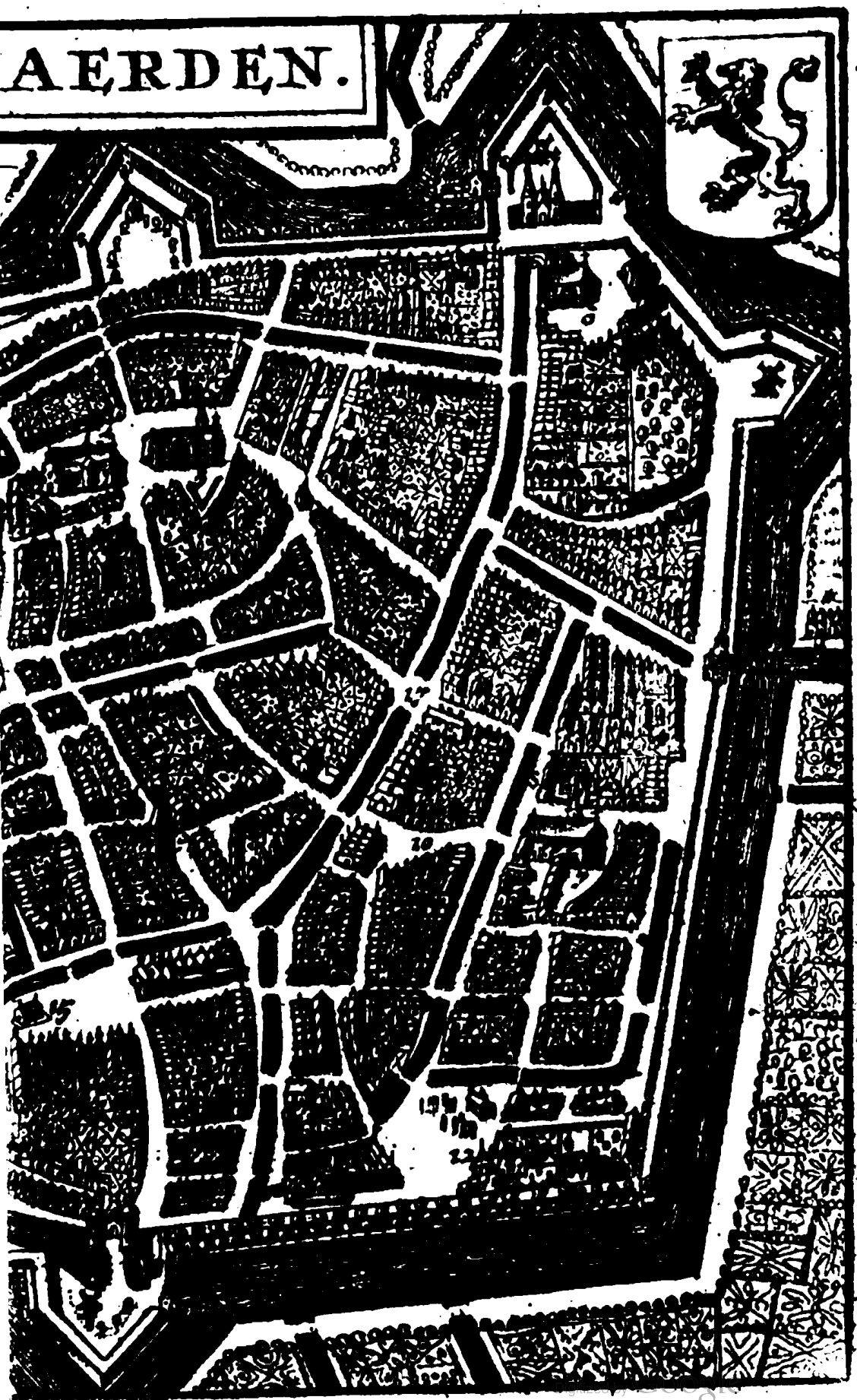
AERDEN.

Digitized by Google

eerst soude een Waerdt gewoont hebben, die den *Leeuw* uythingh, waer van (na dat de plaats groeyde) de selvige *Leeuwert* genoemt soude zijn. Dese herbergier hadde sijne wooninge staende dicht aen de middel-zee, ende gemeenlijk logeerden de Cooplieden aldaer, die over de selve zee quamen gevaren. Dese middel-zee was een afscheydse tusschen Westen-Oostergoe, en hadde haeren oorspronk uyt een ader van d'Yssel ontrent Tierckweert, loopende dicht onder Weedom, naderhandt Monicken-huys genaemt, ter tijdt toe, dat de Noord-zee, door behulp van storm en onweder, de Zuyder-zee plaatse maakte, dewelke voort soo geweldigh wierdt, datter veele landen uytkolkten en afspoelden, die dan weder na de middel-zee toedryvende, allenskens eenige ondiepten maakten; en tot schoone landen wierden, natuur wonderlijk spelende. Andere brengen den naam der Stadt Leeuwaerden af van een oudt huys, Leeuwaerden Stins, ofte Leeuwenburgh geheeten; maer de geenen die van beter oordeel zijn, haalen den selvigen met meerder verstant van een *Leeuwius*, Heer der selvige plaats, en het woordeken *Weert*, het welke een hooghte betekent, oft na sommiger meeningh, welke niet vreemt is, een eylandt tusschen de armen van eenige stromen. Ende men vindt ook veel plaatsen in Vrieslant, die dit woordeken behoudende, het eerste deel haeres naams van haere meesters hebben, en by aldien ymandt lustigh is

Digitized by Google

het ſelvige te onderſoeken, die kan Ubbo Emmius in ſijne beſchrijvingh van Leeuwaerden hier van naſien.

Als men deſe Stadt eerſt begon te bouwen, waren de twee Dorpen Oldehooven en Hoeck dicht by haer in't weſt en 't ooſt gelegen, welke daer na binnen de muuren beſlooten zijn, doch behielden haere voorige namen, en de Kerken haer recht en gebiedt. Aen de Zuydzyde iſſe ſeer vermeerdert, ſoo datſe nu ontrent duyſent en ſes hondert treden in haer omringh groot is: haere ſtraten zijn ruym genoegh, met allerley geeſtelijke en wereltlijke gebouwen, en veele ſchoone huyſen van beſondere lieden dicht beſet.

Sy heeft ſeker privilegie oft recht, in 't jaar duyſent vier hondert twee-en-dertig tot Bolſwaert, daer de Staaten van Ooſter en Weſtergoe toen vergadert waren, gegeven, by het welk de twee gemelde Dorpen Oldehooven en Hoeck aen de Stadt gehecht, en haer gebiedt onderworpen worden, niet alleen 't gene dat'er van binnen de muuren, maer ook dat buyten deſelvige leght; 't welk gelijk 't ghemelde Privilegie ſeght, tot nut van 't gemeene beſte gedaen is; en aen alle Steden en Amptlieden geboden deſe ordre te gehoorſamen; die, eenige jaaren daer na, door den Hertogh van Saxen, en, in 't jaar duyſent vijf hondert ſeſtien, door Carel Prins van Spanje en van Bourgondien, en namaels Keyſer beveſticht is.

Digitized by Google

Veele

Veele oude Adelijke geslachten hebben hier schoone huysen laten bouwen, om in tijden van oorlogh, als 't platte landt plach verdorven te worden, en anders, als 't hen geliefde, in de stadt te woonen; als dat van *Camminga*, *Vnia*, *Camstra*, *Mimema*, *Martena* en *Burmana*: het oudtste van dese huysen is *Camminga*; want op haert landeryen en gronden is aen d' oostzijde een groot deel der stadt gebouwt, waer ontrent sy oock een schoon Casteel en een Dorp, die haeren naam voerden, hadden. Eyndelijk, na 't voort-rollen der jaaren, sijn dese Geslachten soo machtigh in de stadt geworden, dat d' oude vryheyt verdrukt wiert; soo dat d' Raet, in saken van belang en gewicht, niet sonder hun toestaan durfde besluyten. Doch t' sedert het jaar duysent vier hondert twee-en-dertig heeft de Magistraat der stadt, door last van de Staaten van Vrieslandt, de ordre en wijse van gebieden over alle d' inwoonders ontfangen.

Leeuwaerden wiert eertijts na veelerhande en besondere wetten bestiert, die in 't jaar duysent ses hondert vijftien versamelt, d' overtollige afgeschaft, en tot de volgende gebracht zijn, te weten, dat niemandt tot Raet noch Geswoorene verkoren sal worden, die geen openbaere oeffeningh en belijdenis doet van de Religie, die nu in d' openbare Kerken geleert wordt; noch niemant die geen vaste goederen in de stadt oft haer gebied heeft: sy moeten ook Vyanden van al de geene zijn, die dese

Digitized by Google

len staet willen bestrijden, oft eenigh leedt doen; van een vroom en onberispelijk leven; en t' eenemael genegen om de vrydom te handthaven en beschermen. Dat de Raet op den laatsten December; als sy haere ampten een jaar bedient hebben, twaelf van de voornaamste Burgers, en den eersten Januarii vier andere, die geen Geswoorene noch Bevelhebbers over de Burgers vaendels geweest zijn, noemen sal; daer na sullen sy op't Stadthuys alle de gemelde Geswooren, bestaande in dertien mannen, ende geseyde Bevelhebbers versamelen, aen wie sy bevelen, datse door 'tlot vier uyt yder vergaedering sullen kiesen, buyten 't ghetal der gene, die te vooren door de Raet genoemt zijn; en soo 't lot by geval op een van hen viel, dat men voortga, tot dat men een verkrijghe die niet ghenoemt is: dan sal men noch ses andere uyt d' aensienlijkste Burgers kiesen, om het getal van achtien te vervullen, van dese salmen de helft door het lodt affonderen, om de Stadt als Overheden te bestieren; waer van jaarlijx drie afgaan, als een Burgermeester en twee andere, die geen Boumeesters zijn. Dat de negen gekoren so veel andere, in de plaats der genen die afgaan, genomen uyt de twaelf die de Raet genoemt had, sullen stellen. Dat alle d' afgaende mogen tot Geswore mannen gemaakt worden. Dat niemant stem sal hebben om te kiesen, die eenig ander ampt in dese Provincie heeft, oft het Ontfangerschap oft eenige diergelijke bedieningh

Digitized by Google

ningh bekleet. Dat de gene, die nu een der verkiesers geweest is, 't selve in't volghende jaar niet wesen magh. Dat de Raedt jaarlijks eedt doen sal, op de selve wijse, als men in d' andere steden doet: Dat de Raet alle Processen oft gedingen sal vonnissen na't gemeen gebruyk, 't welk men in't hooge Hof en andere Rechtbanken van Vriesland onderhout. Dat'er jaarlijcx: als de nieuwe Heeren hunne ampten beginnen te bedienen, een amnestie oft vergetenis van alle saken sal afgekondight worden: en eyndelijk, soo ymant tegens dese Wetten en bevelen sondigt, dat men hem strafbaer, en als een vyant van de gemeene rust sal oordeelen. Dit zijn meest al de wetten, maer noch noyt gebruyckt. Van de Geswoorenen heb ick gesprooken, maer ick vint niet dat'er jets in verandert is, of ick heb 't alrede aengewesen, te weten, dat de drie die van den Raet jaarlijx afgaan, onder de Geswoornen gestelt worden, 't welk ook tot noch toe niet geschiet is; in voegen dat, volgens dese ordre, jaarlijx drie andere uyt de gemelde Raet afgaen: soo dat men d' oude gewoonte onderhoudt, niet alleen in de wijse van verkiesen, maer ook in de bedieningh der ampten.

In't jaar duysent ses hondert sestien, heeft men eenige van d' eerste der voorverhaelde wetten wat verandert, te weten, dat'er maer de helft van de Raeten der geswoorenen, op wien 't lot valt, jaarlijx sal afgaen, dewelke, na haer believen, op den eersten Januarii, andere

Digitized by Google

in

in haer plaats noemen sullen. En nademael datter twee Burgermeesteren in 't eerste half jaar gestorven waeren, en dat d' overgebleve om dese eer loten mosten, kosen de gene, die dese ordre maakten, behalven drie Schepenen en een Bouw-meester, ook drie nieuwe Burgermeesteren uyt de genen, die dit ampt meer bedient hadden. In de overige wetten vonden sy niet noodig iets te veranderen. Dit geschiede na 't raets-besluyt van 't jaar duysent ses hondert vijftien, daerom wy raetsaem geacht hebben, dit hier by te voegen.

De twee gemelde Collegien oft vergaederingen sijn van groot aensien, en hebben ook haere Achtbaerheyt in de gemeene saaken van dit Lantschap, als de Staaten by elkander zijn: want gelijk het vermoghen deser Stadt door 't onderhouden der Wetten kracht verkrijght, soo heeftse ook, als de voornaamste, wiens ordre en bestiering boven de andere steden uytmunt, een groot gesach onder hen, waer door haere meening dikwils op de Lantdaagen der Staaten gevolght wordt. Doet hier by, haren rijkdom, en d' achting van wijs beleyt, datse by alle hare nabuuren verworven heeft, welke oorsaak zijn, dat geheel Vriesland dikwils 't voordeel van hare voosichtige raden geniet. De Raat gebiet over de geheele Stadt, en al de leden van dit lichaem hebben een gelijk vermogen in haere meeningen voort te brengen, en hare stemmen te geven: Doch in andere saaken gaet het gesagh der Burgermee-

Digitized by Google

meesteren over alle andere Magistraten; want, yder vierdedeel van 't jaar heeft een van hen het voorsitten in den gantschen Raet, die dan ook het Zegel en de Sleutelen der Stadt bewaert, zegelt en onderschrijft alle brieven en bescheyden, heeft acht dat de Wacht-meester de Poorten op sijn behoorlijken tijdt doet sluyten en openen, en geeft self het Wachtwoort. Hy heeft ook 't vermogen om alle saken en personen voor 't gerecht te roepen; de quaetdoenders in hechtenis te doen stellen, en door de Dienaers alle wetten, bevelen en vonnissen van den Raet te doen uytvoeren. De Schepenen hadden eertijdts sit-plaats in de Raats-kamer, daer sy de ghedingen der twistende parthyen aenhoorden en scheyden; maer nu geschiet het op een andere wijse. De Ampt-lieden, die als Bouw-meesters zijn, handelen gemeenlijk van de Stadts penningen, de gemeene en besondere gebouwen, het bedienen der Kerken, en diergelijke saaken, als van de straaten, wegen, bruggen, dijken, en meer andere: Sy sijn als opsienders en Hoofden der Ontfangers, die gehouden sijn aen hen rekeningh te doen, op welke sy acht hebben, datse d' Amptenaers der Stadt wel betaalen, en getrouwelijk de gemeene schatten ontfangen en uytgeven.

De Raet plach eertijts maer een Rechts-geleerde te hebben, maer sy heeft'er nu drie, alle Doctoren in de Rechten, en met goede jaargelden voorsien, die 't ampt van Pensionaris bedie-

Digitized by Google

bedienen: sy sijn de Overheyt dienstigh, om alle Processen oft gedingen van groot belang tusschen d' inwoonders te beslechten. Een van hen is als Secretaris, en bewaert alle acten, bescheyden en andere Papieren der Stadt: hy heeft een mede-kulper, die onder hem is, en andere mindere schrijvers tot sijn dienst.

De Stadt heeft vier Thesauriers oft Schatmeesters, waer van d' eerste de bediening van alle haere inkomsten heeft; want hy ontfangt, geeft uyt en bestiert het stadts gelt, volgens d' ordre van den Raet, insonderheyt der twee Bouw-meesters, die daer toe van den Raet gestelt zijn, voor welke en voor de Burger-meesteren hy rekening doet van alle sijne handelingen. De Raet stelt ymant die haer behaegt in dit ampt, en hoewel 't maer voor een jaar is, sy hebben 't vermogen om hem 't selve langer te doen houden. De tweede Thesaurier heeft last alle penningen, die van de geestelijke goederen komen, te bedienen; hy betaelt daer van de Predicanten, den Rector en andere opsienders der Schole; hy besorght ook d' arme Studenten, die in dese Stadt geboren zijn, en geeft de mindere Ampt-lieden der Kerken hare jaar-gelden: en is ook, op dat men gerust sy in sijne bedieningh, gehouden rekeningh van sijne handelingen aen de Bou-meesters te doen: een van de Costers der Kerken is gehouden hem ten dienst te staan. Het ampt van den derde is, alle drie maenden d' inkomsten in te vorderen van al de landen, die buyten de poor-

Digitized by Google

ten

ten en in't gebiedt der Stadt zijn: En de vierde ontfanght al d' impoſten, die op alle waaren, welke in de Stadt gebruykt worden, geſtelt zijn; hy moet ook d' armen verſorgen, ſonder eenigh jaar-gelt oft vergelding. Deſe twee laatſten, alſoo wel als de twee voorige ampt-lieden, ſtaen geheel onder den Raet, door wiens ordre ſy in hare bedieningen geſtelt oft afgeſet worden.

Leeuwaerden is eertijts in drie onderſcheyden Parochien gedeelt geweeſt, die yder haro Kerk en Prieſters, die wel onderhouden wierden, hadden.

Behalven de Parochien waren hier noch vier Clooſters, als twee van mannen, 't een van d' ordre van S. Franciſcus, en't ander van S. Dominicus; d' ander twee van Vrouwen, van S Catharine, daer in ſeer geſchickte en devote Dochters met groote ſtichtingh in die tijdt leefden.

Hier ſijn ook rijke Gaſt-huyſen, als klaerblijkende teekenen van de Godtvruchtigheyt der Voor-ouderen, dieſe met groote koſten hebben doen bouwen, en met goede inkomſten voorſien. Alle deſe bewijſen van Godtsdienſtigheyt waeren oorſaack dat Philips de tweede, Coning van Spanje, als hy verſcheyde nieuwe Biſſchoppen in de Nederlanden ſtelde, deſe ſtadt ook tot een Biſſchoppelijke Stoel maakte; d' eerſte, die dit Ampt bediende, was *Petrus Cunerus*, een Godts-geleerde van Leuven; doch hy is in't ſelve, door d' overko-

Digitized by Google

mende

mende swarigheden, en de veranderingen in Kerkelijke en Polityke saaken, niet voorspoedigh geweest. De bedieningh der gemelde Gast-huysen, opgerecht voor vreemde. Arme en sieke lieden, is by na deselve als de Diaconie, welke beter een andere naam verdient. In dese Stadt sijn'er twee: 't een, het Gast-huys van S. Antony genaemt, is in 't midden der Stadt, waer in gemeenlijk hondert arme menschen soo mannen als vrouwen, eerlijk onderhouden worden: het is in drie deelen afghescheyden, en begrijpt ook het Sieck-huys en Oude-mannen-huys, 't eerste deel is van een sekeren Bolon gesticht, wiens naam het noch voert, waer in 't kleynste getal der armen zijn: in dit en d' andere deelen zijn d' arme lieden mildelijk en bequamlijk in besondere kamerkens gehuyst, sommige alleen uyt liefde, andere voor een somme gelts, die sy eens voor al betaalen, als sy daer in haer gantsche leven willen blijven, en dat sy oft haere Vrienden 't vermogen hebben: die niets hebben, en uyt Christelijke mededogentheyt ingenomen worden, zijn, sonder onderscheyt, soo wel vreemden als inwoonders deser Stadt en van dit Landschap; en soo wel siecke en gewonde Soldaaten, als andere siecken, kranckzinnigen en oude menschen, die alle gespijst, met genees middelen en alle noodruft versorght worden.

Wat haeren tegenwoordigen staat belangt, 't is seker, datse noyt heerlijker geweest is: want

Digitized by Google

want het is een bloeyende ſtadt, met aenſienlijke gebouwen, ſoo gemeene als beſondere, verçiert, waer van d' uytſtekenſte zijn, het Hof van Vrieſlandt, en van de Gouverneur: ook ſijn hier veele huyſen der Heeren en Edelen, die hier haeren gewoonelijken verblijf-plaats houden.

De Kerken zijn ſchoon en wel gebouwt, de ſtraten net en ſuyver, en doorſneden met vele grachten, daer ſteene en houte bruggen overleggen; waer door men, tot groot gemack der inwoonders, met kleyne ſchepen kan vaeren, en alle waaren af en aenbrengen. Sy heeft ook, ſoo binnen als buyten, veele fraeje Thuynen, die tot een aengenaem vermaak, niet ſonder voordeel, dienen. Sy is met een hooge en brede aerde wal, en met een diepe gracht omringht, en met vijf aerde bolwerken, waer van vier ſeer groot zijn, geſterkt. Haere groote is omtrent duyſent ſes hondert treden in d'omgangh: de gedaante by na vierkant, maer ongelijk aen de zijden. Sy heeft vier Poorten, yder met een bolwerk voorſien, die aen de Zuyd-zijde is, noemt men S. Jacobs oft ook de Widummer-poort; die naer het Weſten ſtreckt, de Lieve-vrouwe-poort; en de derde, die aen d' Ooſt-zijde is, de S. Catharine-poort.

Hier ſyn vier beſondere wateren, die in en uyt de Stad loopen, en ſeer dienſtigh zijn tot de Koophandel, die d' inwoonders met de vreemden doen. Daer is maer een Voorſtadt

Digitized by Google
aen

aen d'Ooſt-zijde; die veele fraeje huyſen en thuynen heeft; en *Vliet* genaemt wort na een gracht van deſelve naam, die daer door loopt, en als een haven voor de Scheepen is. De Markt, waer op de Waagh en een beſondere plaats voor de Coop-lieden is, ſtreckt ſig uyt nevens een gracht, doch meer in de lenghte, dan in de breete.

De ſtedelingen zijn zeedigh, beleeft, neerſtigh en ſinlijk over haere lichamen en huyſen, waer in hare nettigheyt uytblinkt: voorts zijnſe vrolijk, geeſtigh en vernuftig, genegen tot allerley Coopmanſchappen en andere eerlijke oeffeningen: ſy handelen niet alleen met malkanderen, en haere nabuuren van geheel Vrieſlandt, en andere Landtſchappen van Nederlandt, als Brabant, Gelderlandt, Vlaenderen, Hollant en Zeelant, maer ook met Vrankrijk, Spaenje, Engelandt, Denemarken, Sweden, Pruyſſen, Poolen, Littou en Ruſſen.

Leeuwaerden is in een aengename en ſeer vruchtbaere Lands douwe gelegen, inſonderheyt in't Noorden: waer dat'et met veele kleyne Rivieren beſproeyt wort: ook in't Weſten, daer ſoo ſchoone Bouw landen zijn, als men wenſchen kan, die allerley ghewas voortbrengen.

Het grootſte water, dat in de Stadt komt, is 't gene dat na Dockum ſtreckt, 'twelk twee mylen van hier legt, en een mijl voorby deſelve in de Zee loopt, die haere vloet tuſſchen d' Ey-

Digitized by Google

d' Eylanden en't vaſte landt in een plaats ſodaenigh ſtut en ophoud, dat'er van de ſelve tot in de ſtadt diepte genoeg is voor kleyne ſchepen: 't welk de Coop-handel van d' inwoonders met die van Huesum, Hamburgh, Bremen, Embden en Groeningen ſeer dienſtigh en vordetlijk is. d' Andere rivier, die aen de Ooſt zijde der Stadt is, daerſ. Vliet genaemt wordt, na datſe recht naer't Ooſten geloopen heeft, keert ſich allengskens naer 't zuyden, en gaet met veele draeyen en keeren ſich eyndelijk in een Meyr ſtorten, daer ſy ſich in veele armen verdeelt, waer langs men naer Sneek, Ylſt, Worcum, Hindeloopen, en Bolſwaerdt, met kleyne Schuyten kan vaeren; eyndelijck looptſe door twee Grachten, waer van d'eene ſich te Staveren met de Zuyder-zee vermenght, d' andere vloeyt dwers door Sloten, komt voor Tackezijl ook in deſelve Zee, en dient tot een bequame doorvaert aen alle ſchepen die gaen en komen van en naer Amſterdam, Munnekendam, Edam, Hoorn, Enchuyſen, Medemleck: Deventer, Swol, Campen, Haſſelt, Harderwijck, Elburgh en andere ſteden: doch eer ſy ſich met het gemelde Meyr vermenght, ontfanghtſe aen de ſlinker-hant eenige kleyne wateren, diemen bevaaren kan; ſoo dat men door de ſelve bequamelijk in de Stadt kan brengen, alles wat het bygelegen landt van Ooſter-goe voortbrenght, als kooren, boter, kaes, hout, turf, en andere diergelijke Coopmanſchappen, tot groot gerief, ſoo

Digitized by Google

der

der Burgers, als der inwoonders van't Lant: sy dient ook tot een wegh, om in de winter na Groeningen te reysen; want het is niet mogelijk, om de quade wegen, in die tijt, te lande derwaerts te komen. De derde arm, nae datse door Franeker en Harlingen geloopen is, stort sich ook eyndelijk in de zee.

In den jaare duysent vier hondert drie-en-tachtig leedt dese Stad een over groote schaade van Brandt, die uyt een Pot-backery ontstont, en ontrent de twee hondert huysen weghnam. Maer na dat dese Stadt wederom in sijn fleur geraekt was, en heeft haer geen Vyanden ontbrooken; want drie jaaren na den voornoemden Brandt, hebben de Schieringers deselve met gewelt ingenomen, geplundert, en verscheyde Burgers gevangen genomen en gerantsioneert; daer nae met den buyt vertrekende, hebben aldaer tot Gouverneur gestelt *Worp Lieuwes Iuckama.*

In den jaare duysent vier hondert vijf-en-t'negentig, meende de Schieringers, versterkt met een goet getal Krijgs-volk, Leeuwaerden wederom t'overvallen, maer quamen tot haer voornemen niet, door dien haere ladders, waer mede sy de Stadt meende te beklimmen, te kort waaren.

In den jaare duysent vier hondert acht-en-t'negentigh, als door toestaan der Schieringers in Westergoe dē Hertog van Saxen groot gebiet in Vriesland bekomen had, onder wien de Leeuwaerders haer niet wilden begeven,

Digitized by Google

wierde

wierde de Stadt sterk belegert; waer door sy genootsaakt wierden, tot stadts voordeel, met den Heer Wilebrord, Gecommitteerde des Hertogs te accorderen, en haer op sekere voorwaerden over te geven. Degemelde Heer Wilebrord binnen dese stadt een seker sterk huys gekocht, en met eenige amunitie van oorloge voorsien hebbende, gaf de Burgeren oorsaak te gevoelen, dat sulx tot verradery soude strecken; alsoo dat hier door een groot oproer ontstaen en eenige der volkeren van den gemelden Heer doot geslaagen wierden. Dit ter ooren van den Heer Wilebrord gekomen zijnde, begon op nieuw de Stadt te belegeren: de stedelingen verweerden haer dapper, te meer, alsoo die van Groeningen haer met Volk bystonden; maer eyndelijk den Drossaert van Embden overgekomen zijnde, bracht te wege, dat de vrede tusschen de Stadt en den gemelden Heer getroffen wierdt; haer begevende onder de gehoorsaamheyt des Hertoghs, die haer aennam, mits conditie, dat in de Stadt een sterk Bolwerk soude ghemaakt worden, het welk in het jaar duysent vier hondert neghen en t' negentigh begonnen wiert.

Eyndelijk na veele elenden, is dese Stadt, gelijk heel Vriesslandt, doen de pacificatie tot Gent geslooten wierdt, in den jaare duysent vijfhondert acht- en-t'seventig, onder de Unie der Staaten Generael geraakt; op welken tijdt ook de Burgers goedt vonden, dat'et voor-

Digitized by Google

noemde Bolwerk oft Casteel, dat tot dwangh van de Stadt was, onder haer gewelt mocht gebrocht worden; die het derhalven deeden opeyschen, en in haer macht kregen, 't selve tot de gront ruinerende en gelijk makende, s'Sedert heeft haer dese stadt met d'andere nabuurige steden der Geunieerde landen stille en voorspoedelijk gehouden.

BOLSVVAERT.

IS een der oudtste Steden van Vriesland, in't Lant van Westergoe, gevaerlijk een groote mijl van de Zee, op een verheven plaats, gelegen, rontom van vlacke velden, en vruchtbaare ackers, omringht. Sy heeft haer naam, (veeler meeninge voor by gaende) gelijk 't seer waerschijnelijk is, van *Bolone* oft *Badelone*, den Bouwer der Stadt, oft Heer van de plaats daer se gebouwt is, welke eerst by na niet anders dan water was, dat uyt een arm der Zee, die tusschen Westergoe en Oostergoe doorliep, herwaarts quam en over 't Lant vloeyde, doch met verloop der tijden allengskens afliep en verdrooghde; waer door dit gewest, vermits de slijk die overbleef, een der vruchtbaarste plaatsen van dit Landschap wiert: d' overgeblevene tekenen der dijken, die men genootsaakt was te maken, om 't water buyten te houden, verstrecken tot een genoegsaam bewijs van 't voorverhaalde.

Bolf-

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Bolſwaert leght een mijl van Sneek, drie van Leeuwaerden, twee van Hatlingen en Franeker, en van Staveren twee en een half. Sy ſtaat in Verbondt met de Hanſe-Steden; in geheel Vrieſlandt en ſijn geen ſteden, die deſe eer genieten, als ſy, en Staveren.

Sy heeft omtrent twee duyſent treden in haeren omringh, ſoo datmen'er in een half uur rontom kan gaen. Sy is eertijts met een muur beſloten geweeſt; doch tegenwoordig met aerde wallen en een diepe gracht omringt. Sy is rijk van volk na haer groote; en met ſchoone huyſen, nette ſtraaten en veele grachten verçiert.

Haer Stadt-huys is aenmerkelijker om ſijn ouderdom, als groote: de Kerk is niet uytſtekende, daer een fraey Kerk-hof by gelegen is.

Door twee Predicanten worden hier de geeſtelijke ſaaken bedient, en de gemeente beſtiert.

Hier zijn eertijts drie Clooſters geweeſt, 't een van d'ordre van S. Franciſcus, gebouwt in't jaar duyſent twee hondert een-en-dertigh: t'ander van S. Jan, dat buyten de Stadt was; maer in't jaar duyſent vijf-hondert negen, zijn de Monicken binnen gekomen, dewijlſe buyten met d' ondervloeyinghen geplaeght waeren: het derde was de H. Geeſt genoemt, door arme Nonnen bewoont, van wiens begin en bouwer men geen kennis kan bekomen.

Digitized by Google

Hier is ook geweeſt een fraey Gaſt-huys, op deſelve plaats, 't welk nam aels S. Jans Clooſter geweeſt is, als de Monicken in de Stadt hun woonplaats, en een tamelijken Kerk, in't jaar duyſent vier hondert vier-en-t'ſeventigh, door laſt van den Paus, Paulus de tweede, verkregen.

* Hier is ook een Arm-huys; daer alle bejaarde Burgers, ſoo mannen als vrouwen, voor een redelijcken prijs, eerlijck kunnen onderhouden worden. In dit ſelve huys worden ook alle ſtedelingen, die arm, oudt, ſinneloos, oft met eenigh ander gebrek beſet zijn, van woonplaats, ſpijſe, drank, klederen, en allerley noodruftigheden verſorght.

Ook is'er een Wees-huys, in't jaar duyſent vijf hondert twee-en-veertigh gebouwt en rijkelijk begiftight, door de Burgermeeſter *Nanneman Reyns* en ſijn Huyſvrouw *Hidde Heeren*.

d'Inwoonders van deſe Stadt, zijn goet-aardigh, groote lief-hebbers van de vryheyt en geneeren ſich met den Coop-handel, met handt-werken, oft met beeſte te weyden.

Haere tegenwoordige Regeringh, (d'oude voorbygaende) beſtaat uyt Burgermeeſteren, ſes Schepenen, die 't recht aen yder bedienen, en twee Raets-heeren en Bouw-meeſters, die alle gemeene gebouwen beſorgen, en alle quaedt-doenders voor recht roepen, en haere ſtraf bevorderen. Sy worden jaarlijkx van hun dienſt en eed ontſlaagen, en andere in haere plaatſen verkooren. De verkieſingh der Overheden,

Digitized by Google

heden, is op de selve wijse, als die van d'andere steden, uytgeseyt Leeuwaerden en Franeker: alleen is'er dit in 't besonder, als d'oude Magistraten hun ampt verlaten, kiesen sy andere, doch niet buyten den Raet der Gesworenen, die dan 't selve vermogen, als d'Overheydt in andere steden, hebben.

In den jaare duysent drie hondert ses-en-dertigh, zijn in dese Stadt afgebrant hondert ses-en-dertigh huysen; en wederom in den jaare duysent vier hondert vijf-en-t'seventig, op den vijf-en-twintighsten April wel twee hondert, waer door de Stadt elendig en deerlijck misnaeckt wierde.

Behalven 't ongenadig element des vuurs heeft sy noch verscheyde andere rampen uytgestaan; want terwijl, datse met haere naburen in twist was, en dat'er om haer heerschappy gevochten wierdt, heeft sy veel van degenen geleden, die haer voor hun eygen eyschten en begeerden, en met Saxischen en Gelderschen bestreden; want als Luwo Luwingius met Goslicus, sijn broeders soon, over 't gebiedt der Stadt in geschil was, wiert sy door de Saxische wapenen, die tot dienst van Goslicus in Vrieslandt quamen, verdrukt, en eyndelijk de twist der Heeren ge-eyndight.

In't jaar duysent vijfhondert twee-en-twintigh, is sy, na veele elenden en swarigheden, onder 't gebiedt van't huys van Bourgondien oft Oostenrijk gekomen, waer onder datse begon een soeter lucht van een gunstiger lot en

Digitized by Google

geluckiger ſtaet te genieten; alſoo, datſe niet alleen tot haeren voorigen ſtaat en luyſter geraakte; maer boven haer eerſte voorſpoet verheyen wiert.

FRANEKER.

HEeft ſijn naam van het velt, daer de Kerk op ſtaat: dit velt is tot een Stadt verordent, eer deſe gebouwt wiert; van het welk de deelen *Fraen-acker*, *Gods-acker* en *Dijl-acker* genaemt waeren. De Kerk is in't eerſte deel, daer de Stadt de naam af heeft, gebouwt. De namen van d' andere deelen beſpeurt men ook noch in twee wijken. De Kerk ſtaat by na in 't midden van de Stadt. Franeker is van middelbare groote, en ſtreckt ſich in't langh. Sy is met een hooge en breede wal beſlooten, en van een diepe en breede gracht omvangen, hebbende drie poorten waer door men in en uyt kan gaan, en verſcheyde andere water-poorten: Sy wordt ook van twee grachten doorſneden, welke een groote nettigheyt veroorſaaken, en ſeer bequaem zijn om alle waren en koopmanſchappen te vervoeren.

Dicht by de poort, waer door men naer Harlingen reyſt, die de Weſter poort genoemt wordt, is een Caſteel, met een gracht omvangen, *Sieerdema Slot* geheeten: het heeft ſteene toorens aen de hoeken, die ſoo ſterk zijn, datſe door de Vrieſen, als ſy Hendrick van Saxen, Soon van Aelbrecht, daer in belegerden, met geen grof geſchut konden ter neder geworpen worden,

Digitized by Google

Als

Digitized by Google

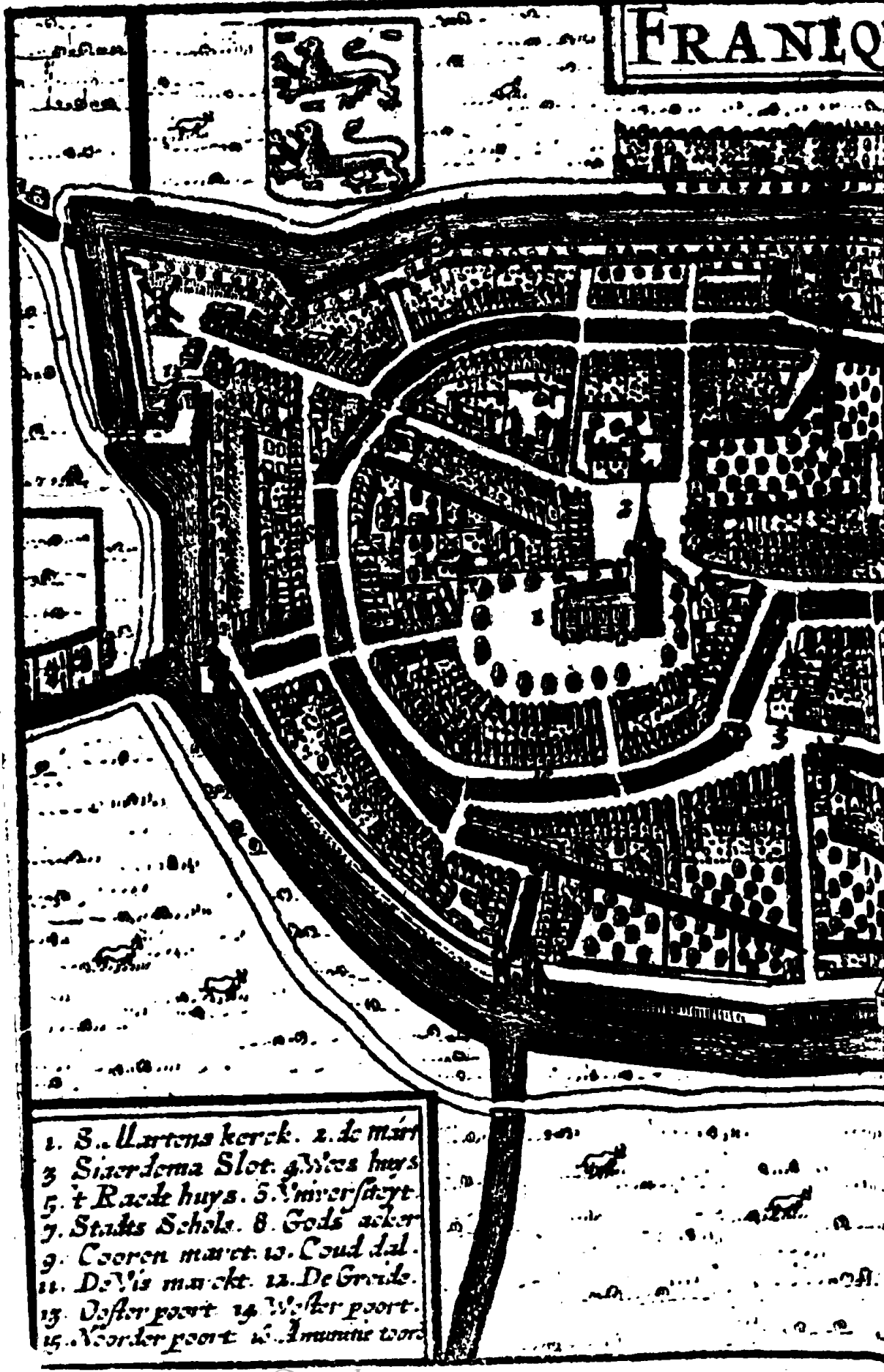

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Als de voorseyde Hertogh Aelbrecht van Saxen in Vrieslant quam, vont hy geen gelegener plaats, om d'Oversten en voornaemsten der Schieringers te huysvesten, dan dit Casteel.

Hier is maer een Parochie-kerk van redelijke groote, met een hoogen en dicken toren verçiert. Sy is eertijts aen S. Marten gewijdt; en wordt nu by de Gereformeerde tot haeren Gods-dienst gebruykt.

Franeker is gelegen in Westergoe, twee mylen van Leeuwaerden, en een van Harlingen, en plach eertijdts wel van den Adel en voornaemste lieden bewoont te worden, gelijk sulkx de huysen, die sy gebouwt hebben, genoeghsaam uytwijsen.

Men gevoelt dat dese Stad in't jaar duysent een hondert een-en t'negentig gebouwt is, als Keyser Hendrick de seste, soon van Frederick d'eerste, in Duytslant en Italie heerschte.

In't eynde van't jaar 1645, en in't begin van 't volgende, is van dese stadt tot Harlingen en Leeuwaerden toe, een bequame trek-wegh gemaakt, seer bequaem voorde reysende lieden.

d'Inwoonders van Franeker zijn beleeft en van een kloekmoedigen aert, gelijk sulx overvloedelijken gebleken heeft in den jaare duysent vier hondert ses-en-'t negentigh; want se alsdoen tot spijt van Groeningen gewapenderhandt te velt quamen, d'eene Stadt na den anderen bestormende en veroverende, en voorts met den buyt verreckende. Sy hebben de Leeuwaenders, tegens de welken sy geoorloge

Digitized by Google

hebben, verscheyde maalen in de vlucht geslaagen en veele der Groeningers verslaagen: en als de Geldersche en Seven-wolden, Geester-landt, Staveren, Sloten, en Sneek verovert en ingenomen, en Franeker daer aen belegert hadden, zijnse soo ontmoet geworden van dese inwoonders, datse met groote schande hebben moeten opbreeken en de Stadt verlaaten. Haere dapperheydt hebbense ook getoont aen Hendrik, soon van Hertogh Aelbrecht van Saxen, die in't jaar duysent vijf hondert van al de Vriesen belegert was, waerom haer den gemelden Hertogh met twee hondert bunderen Lants, tot een soon van hare dapperheyt en getrouwigheyt, beschonk.

Dese stadt heeft het vermogen om selfs haere Magistraten, als Burgemeesters en geswooren Raedt te kiesen; 't welk geene steden in Vrieslandt, als haer en Leeuwaerden toegelaaten is.

De Magistraet van Franeker bestaat in ses Burgemeesters, die een Secretaris tot hun dienst hebben. Dese maken de geheele Raat, bestieren 'tgemeene best en bedienen 't recht aen 't volk.

De Kerkelijke regeering wort hier bestiert door twee Predicanten, die vier Ouderlingen tot hun mede-hulpers hebben, te saamen de geheele Kerken-raat vertoonende.

Hier is ook een fraey Wees-huys, door verscheyde giften en geschenken der Edelen opgerecht, waer in gemeenlijk dertig vader en moederloose Kinderen eerlijken opgevoet worden.

Hier is mede een treffelijke Latijnse School voor de jonkheyt.

Digitized by Google

Be-

Digitized by Google

Digitized by Google

Sneek
1. 't Raedthuys
2. Marct straet
3. Groote Kerck
4. Kleine kerck
5. 't Wees huys
6. Noorder poort

Digitized by Google

Behalven al 't voorseyde is hier een Academie oft Hooge School, in 't jaar duysent vijf hondert vijf-en-tachtig opgerecht, en met verscheyde geleerde mannen voorsien, waer door dese Stadt in de geheele werelt vermaert is.

* Hier is ook een Beurs opgerecht, door de Staaten van Vriesland, voor de Studenten, waer op dat 'er 's middaghs en 's avondts sestigh ter maaltijt komen, mits betaalende jaarlijx yder 72 guldens voor sijn kost, waer toe het Landt ook soo veel geeft, alsoo datse niet meer als de helft betaalen: sommige arme Studenten hebbender de kost voor niet, dat meest inlanders, en geen vreemdelingen zijn.

SNEEK.

LEght drie mijlen van Leeuwaerden, een van Bolswaert, en een halve mijl van Ylst, in 't landt van Wester-goe, en in moerassige landeryen, bequamer tot weyden, als tot kooren-ackers; want hier omtrent is een gebrooken lant, vol poelen en moerassen, soo dat men dese Stadt met dijken aen beyde zyden genootsaakt is te beschermen.

Dese Stadt heeft in 't jaar duysent vier hondert seventien een groote slagh geleden door 't ongenadigh en al verslindende vuur, want alsdoen het grootste deel der selve afbrande; en men gelooft, dat d' originele oft oorspronkelijke Brief van Karel de Groote, daer de Privilegien oft Voor-rechten van Vrieslandt in vervat waeren, toen oock verbrandt is.

Digitized by Google

In 't jaar duysent vier hondert twee-en-t'negentigh, lieten de Sneekers haer Stadt met nieuwe Grachten en Bolwerken omvangen, ten eynde sy haer teghens hunne vyanden mochten beschermen, van d'Ooster tot de Noorder-poort toe. Daer na trocken sy uyt tegen de Groeningers; maer kregen omtrent Barra-huys de nederlaegh; dies sy met haere Vyanden vrede maakten. Niet langh na dit voorviel, wiert dese stadt, nevens verscheyde andere in Vriesslandt van de Gelderschen ingenomen: waer over sy, in 't jaar duysent vijf hondert seventien van de Bourgoensche oft Oostenrijksche belegert wierdt, die haer, om dat 't begon te doyen, mosten verlaaten en de belegeringh opbreecken.

De Graef van Meurs, Stadt-houder over Vriesslandt uyt de naam van den Hertogh van Gelderlandt, vondt raatsaam, tot versekeringh der Stadt, een sterkte te bouwen, om alsoo vreemde Soldaten, in de selve te brengen, en sijn voornemen uyt te werken. Als de Favoryten oft gunstelingen der Bourgoensche dit gewaer wierden, liepen sy op 't Raadt-huys, verjoegen den Raadt, namen de sleutelen der Stadt, en lieten de slooten veranderen. De gemelde Graef van Meurs quam in de stadt, om kennis van dese oproer te nemen; hy vermaende haer tot gehoorsaamheyt, en eyschte de sleutels weder. Waer op sy antwoorden, dese zijn begeerte wilden doen, op voorwaerde, dat hy de vier-en-twintigh duysent gul-

Digitized by Google

dens

dens, die de Gelderſche henſchuldigh waeren, eerſte ſoude weder geven; oft, in mindering der gemelde ſomme, vijftigh laſten Cooren beſtellen, dewijl de Burgers, door de dierte en gebrek van gelt, van honger vergaan moſten; oft dat hy middelen aenwijſen ſou, waer door ſy ſich konden geneeren en onderhouden. Op deſe voorſtellingh kreegh hy weynigh tijd om ſich te beraaden: waer door hy, vol ſpijt en vrees, in alle ſtilheydt, verkleet ſijnde, de Stadt verliet, en reyſde na Sloten. Toen nam Jonker Michiel Hertſteyn volk aen, dat hem van den Graef van Meurs, als Gouverneur van Vrieſlandt, verbooden wierdt: waer door de Capiteyn en eenige Soldaaten, vergramt en met een dronken hooft op 't Raadthuys liepen, roepende ſlaa doodt, ſlaa doodt. Hier over quam men in de wapens, Hertſteyn vluchte met de ſijne in de Kerk, daer hy den volgende dagh uytraakte, en eenige gevangen wierden. Dus wierdt de verbitteringh noch grooter, en quam tot ſulk een heftigheyt, dat de Staaten van Vrieſſandt de gemoederen niet konden neerſetten en vereenigen: waer over een gebodt uytquam, dat men die van Sneek niets ſoude toevoeren, nochte met hen handelen. Maer als Keyſer Carel de vijfde, in 't jaer duyſent vijf hondert twee-en-twintigh ſelf in 't landt quam, en als Landts-Heer gehuldt wierdt, deê hy de Gelderſche uyt 'et Landt vluchten, en ſoo quam ſy in een langh-gewenſchte ruſt en vrede. In 't jaar duyſent vijf hon-

Digitized by Google

hondert twee-en-t'ſeventigh zijn de Geuſen, (ſoo noemde men toen de gene, die ſich tegen de ſtrenge Heerſchappy des Hertogs van Alva ſtelden) met toeſtaan der inwoonders, in Sneek gekomen: waer door ſy de gulde vryheyt, nevens andere Steden der Vereenighde Nederlanden, verkregen heeft, en t'ſedert gelukkigh genooten en behouden.

Sneek is een volkrijke Stadt, verçiert met ſchoone huyſen en ſterke wallen, en heeft t'ſedert eenige jaaren herwaerts ſoo toegenomen, datſe nu voor geene ſteden van heel Vrieſlant en wijkt. Veele inwoonders generen ſich met de viſſchery, andere met den Coop-handel en eenige met handtwerken.

Hier is mede een ſchoone Kerk, en Latijnſche School, waer uyt verſcheyde gheleerde Mannen geſprooten zijn, onder welke uytmunt en d' eerſte plaats verdient de treffelijke *Ioachimus Hopperus*, die met grooter eer veele boeken geſchreven heeft: hy was een man van groote geleertheydt, waerom hy oock Raets-Heer in den ſecreten Raadt des Conings in de Nederlanden gekooren wiert, van waer hy in Spanje geroepen is, om eerſte Preſident van den Raet van State te zijn; welk ampt hy met groote eer eenige jaaren bedient heeft, en niet dan met ſijn leven afgeleyt.

De Regeringh van Sneek beſtaat uyt vier Burgemeeſters, en ſoo veel Schepenen; twee Raets-heeren, die mede Bouw-meeſters zijn. De Burgemeeſters verhandelen de ſwaarſte

Digitized by Google

ſaaken,

Digitized by Google

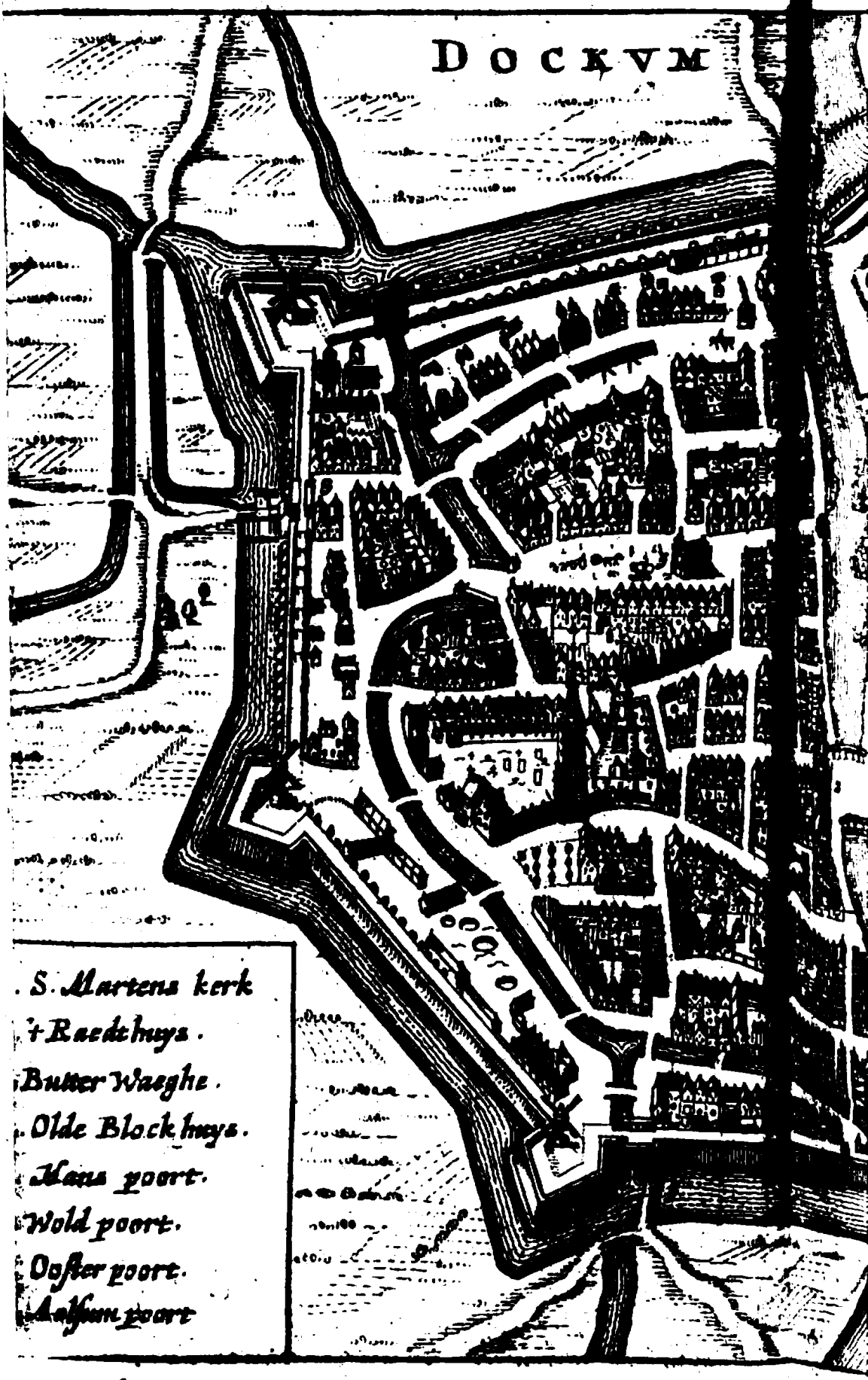

Digitized by Google

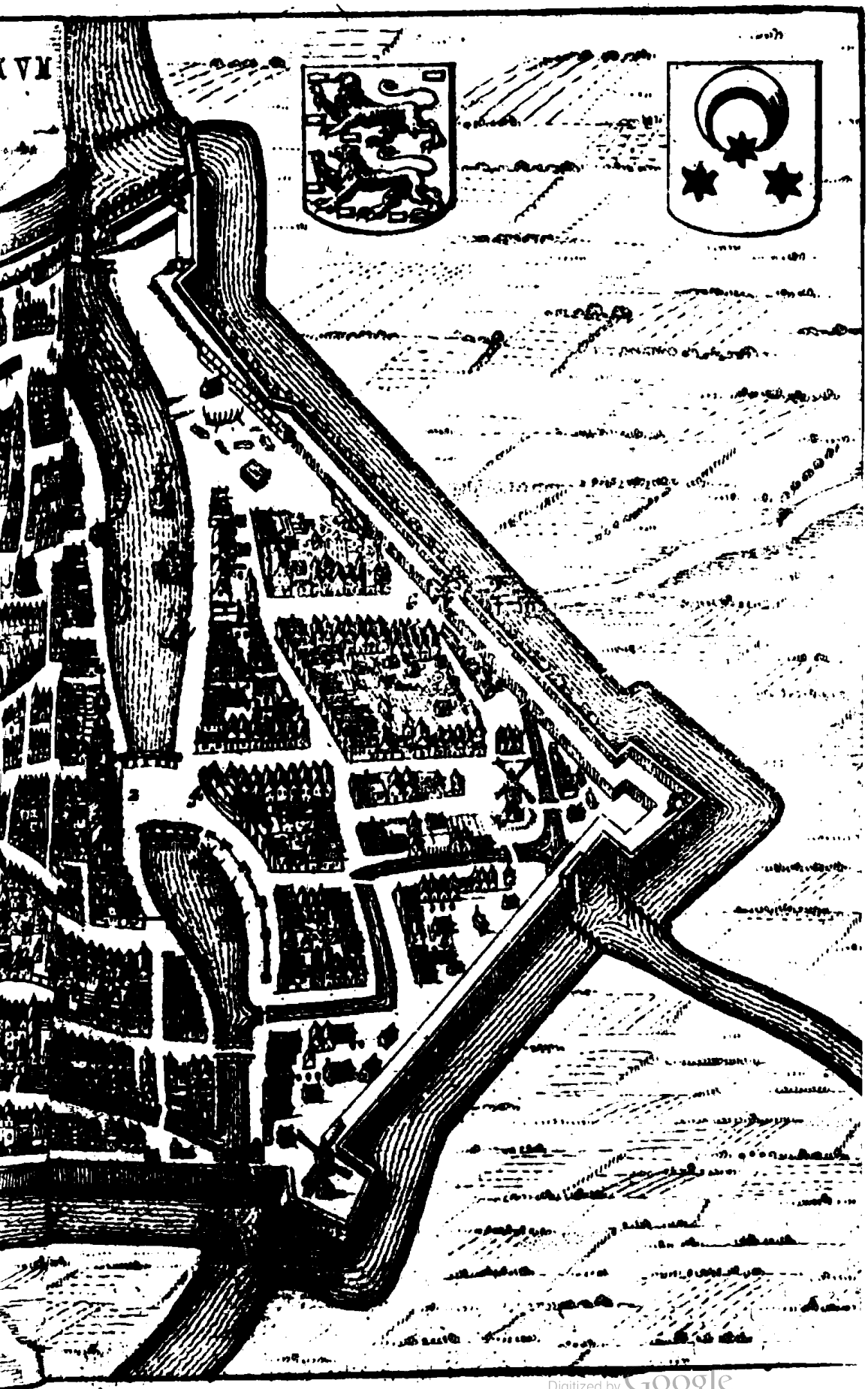

Digitized by Google

Digitized by Google

saaken, die 't gemeen betreffen: de Schepenen wijsen de vonnissen over de ghedingen: De Raets-heeren, die ook Thesauriers zijn, ontfangen de gemeene penningen, en besorgen de Stadts gebouwen, gelijk in andere steden. Hier zijn ook ten besten van de Gemeente ses-en-twintigh Gesworenen, die 't volk voorstaen, en haere rechten beschermen. 't Verkiesen der Magistraten geschiet op deselve wijs, als te Bolswaert en Harlingen. Hier is ook een Secretaris, die sijn ampt voor al sijn leven bekleedt.

DOCKUM.

IS een van d' outste steden van Vrieslandt, gelegen in 't landt van Ooster-goe, vijf groote mijlen van Groeningen en acht van Franeker, rontom met gras-rijke weyden omringht.

Van dese Stadt wordt gewach gemaakt in 't leven van den Heylighen Bonifacius, eerste Aerts Biscchop van Ments, die met sijn bloet de straten der selve besproeyde, als hy hier van d' ongeloovige Heydenen, die hy, door de verkondingh van 't H. Euangelium, tot 'et ware geloof en 't leven pooghde te brengen, de doodt verkreegh en de Martel-kroon verworf; 't welk in 't jaar seven hondert vijf en-vijftigh geschiede, als Pepijn, Vader van Keyser Carel de Groote, vijf jaaren te voren, door de ghemelde

Digitized by Google

melde Bonifacius, in de ſtadt Soiſſons, Coningh van Vrankrijk gekroont was. In deſe tijdt was Dockum Maer een Dorp, en ghenaemt *Dockinga*, als af te nemen is uyt'et *tweede boeck van de Frieſche Hiſtorien*, beſchreven door den wel-geleerden *Chriſtianus Schotanus*, en de Hiſtory-ſchrijvers van't lijden van S. Bonifacius, en de Geſchiedeniſſen der Biſſchoppen van Utrecht; maer d' inwoonders door verſcheyde yverige geleerde mannen onderweſen en d' Afgoderye der Heydenen verlaaten en de Chriſtelijke Religie omhelſt hebbende, ſoo is deſe Stadt ſoo gezegent geworden, datſe van een dorp tot een tamelijke ſtadt is geworden; en daer na, gelijk't niet onwaarſchijnnelijk is, in de burgerlijke twiſten tuſſchen de Schieringers en Vet-koopers, eerſt geſterkt is tegen een overval.

Deſe Stadt is, (na dat haare verſterkingh verſcheyde maal, en neder-geworpen en wederom opgebouwt was, en daer na wederom geſlecht door Keyſer Carel de vijfde,) in de laatſte beroerten en tweedracht, tuſſchen de Coningh van Spanje en de Staaten der Vereenighde Nederlanden, van de meer ghemelde Staaten met een aerde Wal, ſes bolwerken, en een diepe gracht, in't jaar duyſent vijf hondert twee-en-tachtich, verſterkt en verſekert.

Den omringh der Stadt is niet ſeer groot, doch is daer-en tegen ſo bequamelijk gelegen, als men wenſchen kan. De riviere *Ee*,

Digitized by Google

die

die dwars door de Stad loopt en haer met een breede en diepe haaven door-snijt, en groote schepen draeght, vermeerdert hare goede gelegentheyt, en vermits deselve Rivier in de groote Noord-zee sijn loop neemt, soo hebben d' inwoonders gelegentheyt tot de Schipvaert en Coophandel met Hollandt, Zeelandt, Engelandt, Denemarken, en andere plaatsen meer.

Hoewel dese Stadt kleyn is, soo isse evenwel net, met fraeye straaten en huysen, doch niet kostelijk, maer sinlijk, so binnen als buyten, voorsien. Het Stadt-huys is geen van de slechste werken. De Kerk is een redelijk fraey gebouw aen S. Marten gewijdt. Hier is oock een Huys der Admiraliteyt, Waagh, en meer andere gebouwen, die haer aensienlijck maecken.

Dockum heeft vier landt en eenige waterpoorten: Sy is ook verdeelt in vier wijken, die yder, een vaendel Burgers, tot beschermingh van de Stadt, uytleveren.

Eertijts heeft hier een Clooster geweest, dat ter gedachtenis van S. Bonifacius ghebouwe was, wiens gebouw en de Kerk groot en heerlijk waren, met een tooren, hooger als die van S. Martens Kerk, verciert, waer van nu niets meer, dan de gemelde tooren, overigh is.

Hier zijn ook drie Godts-huysen, om de siecken, oude-lieden, en Wees-kinderen van alle noodtdruft te besorgen.

Digitized by Google Alle

Alle eet-waeren, dienſtigh tot 's menſchen onderhout, zijn hier voor een kleyne prijs te bekomen: van aerd en boom-vruchten is hier ook geen gebreck.

De Regeeringh van Dockum beſtaat uyt ſes Burgemeeſters, die 't ſelve vermogen, als die van andere ſteden hebben, uytgeſeyt dat haer gebiedt wat meer bepaelt is, en dat van de Geſworenen wat breeder, die nu maer twaelf in't getal zijn; doch behouden evenwel haer oude naem, en worden noch de Seſtienen genoemt, ſonder wiens toeſtaen de Burgemeeſters in de ghewichtighſte ſaaken niets konnen verrichten oft moghen beſluyten.

Hier is eertijts ook geweeſt de woonplaats van de Zee-Raedt, die men d' Admiraliteyt noemt, en d' oorlooge ter zee beſorght, die t'ſedert eenige jaaren, om dat de haaven ſoo goet niet is, alſſe wel plach, te Harlingen verplaatſt is.

HARLINGEN.

IS nu, na Leeuwaerden, de grootſte, machtighſte en volk-rijkſte Stadt van Vrieſlant. Haer eerſte begin waeren eenige huyſen, tuſſchen twee adelijke wooningen gebouwt, wiens Heeren *Harliga* en *Herns* ghenoemt wierden; dit was oorſaak, dat men deſe plaats, die

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

die allengskens tot de gedaante van een Dorp aengroeyde, nu d'eene en dan d'andere naem deſer edele Heeren gaf, en ſomtijts in twijffel was, welke van beyde ſy behoorde te hebben; tot dat de Monicken van Ludingkerke 't huys van *Harliga* deden afbreken, op wiens gront dit Dorp uytgeſtreckt en grooter ghemaakt wiert, waer door de naem *Harliga* meeſt begon gebruykt te worden; in voegen, datſe die eyndelijk geheel behiel, welke t' ſedert in *Harlingen* verandert is.

Daer wordt van een ſeker Autheur verhaelt, dat *Harliga* in 't jaar duyſent twee hondert vier-en-dertig verwoeſt is; maer 't is geloofliker, dat de Zee allengskens in dit Dorp ingebrooken is, en ſommige huyſen ingeſwolgen heeft, waer door het dieper in 't Landt ooſtwaerts, niet wijdt van Almenum, 't welk toen onder 't gebiedt van Franeker was, verplaatſt is. 't Sedert heeft het geduurigh toegenomen; en de huyſen en inwoonders zijn vermeerdert.

In den jaare duyſent vier hondert ſes-en-t'negentigh, hebben de Groeningers hier een Caſteel met een wal en gracht beſlooten, gebouwt. Ontrent vier jaaren daer na is hier een tweede, ſterker als 't eerſte, dat t'eenemael over de kuſt geboodt, door den Soon van Aelbrecht van Saxen, gebouwt: wanneer datſe eerſt gheſterckt is, kannen niet weten, dan het is ſeecker, datſe niet ſeer oudt is.

Digitized by Google

Sy is in't jaar duyſent vijf hondert drie-en-veertigh vergroot, om dat'er een groote meenigte volks van verſcheyde plaatſen toevloeyde; daer na wederom in 't jaar duyſent vijf hondert negen-en-tſeventigh en volgens, door den Prins, Willem van Oranje, die haer met een aerde wal en breede gracht omringt heeft: achtien jaaren daer na is ſy voor de derdemael vergroot, en gebracht in ſoodaenigen ſtaat: alſſe tegenwoordigh noch is; de zee beſproeyt omtrent het vierde-deel der ſtadt, welk aldaer met ſteene wallen, dijken en andere werken voorſien en beſorght is, op dat het woedende zee-water haer niet beſchaadighe en afbreuk en doe.

Haere gedaente is bykans vierkantigh, en haer omringh een weynigh minder dan die van Leeuwaerden. De wallen zijn met acht groote bolwerken verſterkt, die ſoo konſtigh geleyt zijn, datſe elkanderen ſoo wel als de ſtadt konnen beſchermen.

Haere gelegentheyt is te ſterker, om datſe rontom laage landen heeft; die men door de ſluyſen onder water kan ſetten, alſoo datſe niet wel te belegeren is. Het landt rontom deſe ſtadt is ſeer vruchtbaer, daer verſcheyde groote dorpen in leggen, die met ſterke dijken, welken aen de noord-zijde leggen, tegen de bruyſende zee bewaert worden.

Binnen en buyten de ſtadt zijn veel kleyne wateren, die ſeer dienſtigh zijn, om alle Coopmanſchappen naer alle omleggende ſteden

Digitized by Google

den en dorpen, die tusschen 't Vlie en de Lauwers leggen, te vervoeren. Dese stadt is seer vermaert van wegen de goede gelegentheydt haerer haaven, die seer breedt is, en waer in een groot getal scheepen konnen leggen. Men siet hier ook veel Coop-lieden, Scheeps-volk, en allerley waeren in overvloet.

Voor eenige jaaren hebben haer d'inwoonders tot de Haeringh-vanghst begeven, maer, na veele moeyten en onkosten, konden sy hun voornemen met geen voordeel uytvoeren. Die geen Coop-handel doen, begeven haer tot verscheyde handtwerken, soo datse meest alle Coop-lieden oft Ambachts-lieden zijn. Hier zijn veele Sout-ketens, daermen 't sout wit maakt, 't welk in groote meenichte gesooden, en met goede winst vervoert wordt. Ook sijn buyten de Stadt op de kleyne waters verscheyde Papier-moolens, en in d' omleggende landen een groote menichte van steen en kalk-ovens.

De straaten binnen dese stadt zijn seer net en groot, en veele met wateren doorsneden. Sy heeft vier poorten aen de land-zijde, de vijfde is by de haaven. De Markt en 't Raedt-huys zijn niet seer groot nade gelegentheyt van dese Stadt. Hier is maer een Kerk, gebouwt op de plaats, daer eertijdts het dorp Almenum was, welk in de stadt getrocken wierdt, toen Prins Willem van Oranje defelve voor de tweedemael uytleyde.

De Regeeringh van Harlingen bestaat uyt acht

Digitized by Google

acht Burgemeesters, die maer een jaer regeeren, na 't welk sy soo veel andere uyt de voornaamste Burgers, insonderheyt uyt de Geswo-renen, kiesen, wiens namen sy met de haere naer 't Hooge Hof van Vrieslandt senden, 't welk terstont, uyt sijn eygen en des Gouverneurs naam, een van haere leden als Afgesant na Harlingen sendt, om kennis te nemen van 't eerlijk leven en goede zeeden der verkoorenen: dit gedaan hebbende, keert hy na Leeuwaerden, daer hy sijn wedervaaren verhaelt. Dan kiest de Gouverneur in den vollen Raedt acht uyt de voorgestelde sestien, die het aenstaende jaer regeren; doch met die vryheydt, dat hy van d' oude, die onlangs 't selve ampt bedient hebben, oft van de nieuwe voorgestelde, soo veel magh kiesen, als hy goet vint; maer in 't gemeen neemt hy uyt yder de helft, oft vier oude en vier nieuwe Heeren; hoewel het ook wel gebeurt, dat men al d' oude doet blijven, somtijts neemt men ook wel al de nieuwe, ook wel van d'een meer, als van d'ander, na gelegentheyt. Als de verkiesingh gedaan is, gaat de voorseyde Raedts-Heer, die te vooren afgesonden was, tegen de rechte tijd weder na Harlingen, om, in tegenwoordigheydt van 't volk, de nieuw-gekore Heeren in haere ampten te bevestigen; die haere regeeringh beginnen met het verkiesen van acht nieuwe Wijk-meesters uyt de oude Magistraten ofte voornaemste Burgers, wiens ampt en vermogen is, 't selve als te Leeuwaerden en

Digitized by Google

Frane-

Franeker. Sy hebben mede een Secretaris, die 't ſelve ampt voor ſyn leven bekleet.

De Stadt is gedeelt in 't acht wijken, waer van yder een Compagny Burgers uytlevert, die 's nachts waaken en de Stadt voor alle onheyl beſchermen.

Sy heeft ook haer Theſaurier, die de gemeene Penningen ontfanght en uytgeeft, en een Bouw-meeſter, die over de gemeene gebouwen geſtelt is.

In deſe Stadt wordt mede de jeught in de Grieckſche en Latijnſche taal onderweſen, ten welken eynde hier een Rector, en drie Meeſters zijn.

t' Sedert eenige jaaren herwaerts heeft de Raat, met hulp van verſcheyde Godtvruchtige burgers, twee Godts-huyſen doen bouwen, op de plaats, daer eertijts 't Caſteel geweeſt is, die dagelijks toenemen en verbetert worden door de mildheydt en mededooghſaemheydt der vrome lieden.

STAVEREN.

OFt gelijk ſommige ſeggen *Stavoren*, wordt gehouden voor d'alder oudtſte Stadt van Vrieſlandt, dewelke ſommige meenen geſticht te zijn in 't jaar na de ſchepping der werelt drie duyſent negen hondert t'ſeventig, dat is een jaar na de geboorte onſes Heeren Jeſu Chriſti, door Azinga Aeſon, in

die

die tijdt Prins van't Lant, en met diepe grachten, hooge wallen en toorens voorsien.

Den oorsprongh van haaren naam wordt by sommige toegeschreven *Stavo*, een Afgod der Inwooners te dier tijdt, den welcken sy aenbaaden, en by de Vriesen, gelijk eenighe meenen, als *Iupiter* ge-eert wierde. Dese *Stavo* oft Afgodt was een onbeschaefde stock oft tronk, die men in't gemeen de Staf van *Friso* noemde, en hier 313 jaaren voor Christi geboorte als een groote godt gestelt is, tot wie een yder uyt verre Landen, als tot een Staf der reysende lieden, om raat quamen.

Sy was in die tijdt niet ver van de Riviere *'t Vlie* genaemt, waer toe sich haere haaven streckte, gelegen. De Yssel, die voor by Campen, de Kuynder en Sloten liep, quam in die tijdt aen d'oost-zijde deser Stadt, en van daer in de Noord-zee, daerse haer naem verloor, en had oock een ader die in de Middelzee uytgingh. Sy is allengskens, seer machtigh en volkrijk geworden, en tot een groot aensien en heerlijkheyt geklommen; soo dat alle gemeene saaken, die men met de Romeynen, Franschen, Deenen, en Batavieren, te verhandelen had, hier afgedaen wierden. In't kort sy wierdt een Coninglijken Stoel, daer in negen Friesche Coningen haer Hof gehouden hebben.

Hier hebben ook de seven Princen en Hertogen, die, voor de Coningen, Vrieslandt regeerden, haer Hof gehouden; soo datse in alle

eer

eer en hoogheydt verheven was. 't Schijnt dat d' oude inwoonderen deser Stadt de selve sijn, die van Plinius *Steries* genoemt worden.

Als sy van veele zee-vaerende luyden bewoont, en daer door seer vermaert wiert, is sy onder de Hanse-steden getelt geworden, zijnde haere Inwoonders d' eerste geweest, die met Scheepen door de Zont in d' Oost-zee gevaeren zijn, waer door hun by den Deenen dit Privilegie gegunt is geworden, *dat de Schepen van Staveren van dien tijdt af daer ter plaatse aller eerst mogen vertollen*. Sy heeft een schoone, vermaerde en wijdt besochte Coopstadt geweest tot in den jaare 1200 toe, oft daer ontrent, en leefden over sulx haere Inwoonders in alle weelden en dertelheydt, selfs tot haere Stoepen en Leuninghen voor de deuren toe verguldende, daerom sy ook by veele genaemt wierden, *de weldige oft verweende kinderen van Staveren*. Maer als sy nu tot den oppersten graedt gekomen waren, zijn sy ook haest gevallen, het welke toegeschreven wordt de broodtdronkenheydt van een rijcke Weduwe, dewelcke een Schip op Danzik bevracht hadde, met bevel, dat de Schipper tot sijn last aldaer soude innemen de beste waaren, die hy konde bekomen. Als nu de Schipper geen beter waaren en wist mede te brengen als tarwe, heeft sulcx dese Weduwe een hooghsten mishaaght, die derhalven tot hem geseydt heeft; hadde hy 't Cooren te back-boort ingenomen, hy soude 't stracx

voor

voor haer oogē weder te ſtuur-boort uytwerpen. Het welke geſchiet zijnde, iſſer terſtont mirakuleuſelijk een hoogh zandt voor 't diep der Stadt opgewelt, ſoo datter na dien tijdt geen geläade Scheepen meer met volle vracht aen en konden komen. Ende aldus is des Stadts koophandel en Schipvaert ſeer vervallen, (het voorſchreven zandt noch ter tijdt den aaam dragende van't *Vrouwe-zandt*,) doch heeft noch een redelijk welvaaren behouden, zijnde met de voorſchreve Hanſe-ſteden als noch in verbont. Sy is gelegen op den ingangh van den Boeſem der Zuyder zee, een half mijl van Hindeloopen, en ontrent drie van Enchuyſen in Noord-Hollant. Hoewel dit verhael van de gemelde Weduwe, &c. my een praetje ſchijnt, heb het niettemin hier willen in voegen; yder ſyn oordeel vry latende, daer van te gelooven, ſoo veel hem gelieft.

Omtrent het jaar 1250 konmen noch met een pols oft ſpringh-ſtok van Staveren naer Enchuyſen over 't Landt, door het Boſch *Kreyl*, gaen; maer onlangs daer na begon de Noort-zee de gaten van Texel en 't Vlie wijder te maken: ſoo dat ontrent het jaar 1400 een vrije vaert van deſelve Noord-zee voor by Staveren, Medemlecken Enchuyſen tot in de Zuyder-zee liep, daer te vooren alleen een kleyne Sloot plach te zijn.

Staveren heeft verſcheyde maalen groote ſchade van het al verſlindende element, het vuur, geleden, waer door geſchiet is, dat er

Digitized by Google

veel

veel kleynder geworden is, als 't wel eertijdts plach te zijn. Het ſtreckt ſich tegenwoordigh meer uyt in de lenghte, als in de breete, langs een wijde gracht, de *Delft* genoemt, die daer doorloopt, wiens beyde zijden met ſchoone huyſen verciert, en met verſcheyde bruggen aen een gevoeght zijn. Aen de eynden der gemelde gracht zijn sterke Sluyſen, die 't water uyt en in laaten.

Die van Staveren zijn kloeke Zee-luyden, en ſchijnen tot de Schipvaert gebooren te zijn; want het meeſtendeel van de Inwoonders geneeren ſich by de Zee, vaaren ſelfs, oft reeden aen de Scheepen: het grootſte deel van 't gemeen volk leeft by de viſſchery, die hier onterent, om de menighte der wateren, die aen alle zyden rontom de Stadt zijn, ſeer goedt is.

De Regeeringh van deſe Stadt beſtaat uyt acht Burgemeeſters, die 't gemeene beſte beſorgen en jaarlijx verandert worden.

In 't jaar duyſent ſes hondert acht, heeft men, met toeſtaan van de Goeverneur en het hooge Hof van Vrieſlant, en op 't verſoek van de Gemeente, hier een Raadt van Geſworenen gemaakt, die jaarlijkx door de Overheyt, uyt de bequaemſte burgers, ten beſten van de Stadt, gekooren worden.

Digitized by Google

SLOTEN.

IS een kleyne ſtadt, doch is by na ſoo wel geſterckt, als een groote; want ſy is met grachten, wallen en bolwercken voorſien. Sy is de eenigſte ſtad in de Seven-wolden, legt anderhalf mijl van Staveren, niet wijdt van de Zuyder-zee, in een waterigh landt. Voorby haer wallen loopt een breet water, dat uyt't Sloter-meir komt, wiens omgangh een duytſche mijl groot is. Dit water is ſeer dienſtigh voor deſe ſtadt, om daer door met de gebuur-ſteden te Coopmanſchappen: oock loopt het door de ſtadt na Take-zijl, daer het ſich in de Zuyder-zee ontloſt.

Sy heeft maer twee poorten; en hoewel deſe ſtadt kleyn is, ſy is even wel volck-rijk: de huyſen ſijn in tamelijk goet getal; maer laagh en ſlecht gebouwt, uytgeſcyt eenige wooningen der voornaemſte burgers.

Hier is een Raedt-huys dat redelijk fraey is: maer een Kerk, en een Predicant: weynige ſtraten zijnder, doch net en wel gheſchickt.

Overvloet van alle dingen, die tot 's menſchen onderhoudt vereyſcht worden, en is hier geen gebrek, als kooren, boter, kaes, en andere eet waaren, die tot een redelijke prijs te bekomen zijn.

De Regeringh beſtaat uyt vier Burgermeeſters

Digitized by Google

sters en drie Raaden; sonder Gesworenen ofte diergelijke Amptenaers van 't volk. De meeste inwoonders geneeren sich met de schipvaert en handel over zee. Den Raet heeft ook sijn Secretaris, de Stadt haer Thesaurier, en haere Burgers in Vaendelen verdeelt, die met Capiteyns en andere Bevel-hebbers voorsien zijn.

WORCUM.

LEght aen de Zuyder-zee, een mijl van Bolswaert, Hindeloopen en Maccum, en twee van Harlinghen. Het landt hier rontom is soo vruchtbaer in alle dingen, als men wenschen magh: doch dat geluk is met een ongemak vergeselschapt, namentlijk, het hooge overvloeyen van 't zee-water, insonderheyt als de zuyt-weste en noort-weste winden haer gewelt en krachten uytblasen. Hier is een haaven, doch kleyn, die hoewel 't inkomen moeylijk ghenoegh is, nochtans d' inwoonders dienstigh is tot haeren koop-handel. Sy hebben veele kleyne waters, die overal landtwaerts in loopen en tot de omgelegen binne-meiren strecken, daer sy water van ontfangen; waer door men seer gevoeghlijk van hier met kleyne scheepen na Maccum, Ylst, Hindeloopen, Staveren en Sloten kan varen. Daer-en-boven zijnse seer visch-rijck, en strecken d' inwoonders daer door tot groot voordel.

Digitized by Google

Deſe Stadt heeft, t' ſedert veele jaaren, open en ſonder muuren geweeſt, waer doorſe dikmael geplundert is: maer daer na heeft men eenige kleyne werken, tot haer beſchermingh, gemaakt. Die van 't geſlacht van Hottinga, die hier ontrent haer meeſte goederen hebben, lieten 'er een Slot oft Caſteel bouwen.

Hier is maer een kerk, daer twee Predicanten hunnen dienſt verrichten, en op de ſelve wijs, als die van Bolſwaert, Sneek en Harlingen, de Gemeente beſtieren.

Haere Regeeringh beſtaat tegenwoordigh uyt acht Burgemeeſters, die de Stadt regeren. Oock is 'er een Raadt van vier-en-twintigh mannen, die onder de Heerſchappy en met toeſtaan van Keyſer Carel de vijfde, door den Raadt en 't gesagh van den Gouverneur Georg Schenk van Tautenburgh en 't hooge Hof, op 't verſoek van den Raat der Stadt, ingeſtelt zijn, die ſich daer door van 't krijgel volk, dat ſich ſelf tot de kennis der gemeene ſaaken indringen wilde, pooghde t' ontſlaen: invoegen dat de Raat jaarlijks de gemelde vierentwintigh mannen kieſt, die d' eedt van getrouwheyt aen hen doen, waer by ſy belooven 't gemeene nut te beſorgen, en niets tot nadeel des volks te doen; 't welk met de volgende ordre geſchiet: als de vier en-twintigh gekoren zijn, ſend men haere namen aen 't hooge Hof van Vrieſlandt, om de verkieſingh te beveſtigen.

Ook neemt men jaarlijks vier van hen, die, als

Digitized by Google

als 't de Burgemeesters belieft, in de Raadt geroepen worden, en stem daer in hebben: maer men is niet gewoon hen alle in de vergaederingh te roepen, om dat de Burgemeesters het selve voor 't gemeene best ondienstigh achten.

Dese Stadt wierde eertijts *Waldrichum*, ook *Wolderkum* genaemt, als eenige oude brieven noch kunnen getuygen; selfs om 't zegel der stadt staat *Wolderkom*, in voegen dat men daer na, door verkortingh', 't gemelde woort in *Worcum*, gelijk sy nu noch genoemt wordt, verandert heeft.

YLST.

IS ook een kleyne Stadt, gelegen in't midden van Westergoe, gevaerlijk een half mijl van Sneek, en van Slooten een mijl; sy is seer smal, sich uytstreckende in de lenghte, en bestaet in een lange gracht, aen elke zyde met een rye huysen en boomen van't ooften tot'et westen beset, wiens water van Sneek komt, en haer in't midden doorsnijdt, in't uytgaen der stadt deelt het sich in verscheyde tacken, die alle bequaem zijn om schepen te dragen, en doortochten aen d'inwoonders geven, om naer alle d' omleggende plaatsen te vaaren.

Ylst heeft, gelijk Worcum en Hindeloopen, geen wallen noch muuren, maer alleen een gracht, die haer omringht en beschermt. Sy

leght in een drooge lands douwe. De huysen zijn redelijk wel gebouwt, en in het kleyn der selve, worden noch eenige aensienelijke ghevonden; als onder andere, het Stadt-huys, 't welk niet groot, maer schoon en fraey is. Hier is maer een Kerk, die eertijts aen't Klooster der Carmeliten, dat in de laatste Oorlogen verwoest is, behoorde. Over de voorseyde gracht sijn verscheyde bruggen, en 't gerief van't water is oorsaak, dat de straaten aen alle zijden net en suiver zijn.

Men seyt dat Ylst eertijts veel grooter en rijker, als Sneek geweest is, en de naam en gedaente van een Stadt had, als d' ander noch maer een geringh dorp was; doch daer na allengskens vergroot en verbetert is, terwijl dat Ylst afnam: of dit seker en vast gaet, kan ick niet verseckeren; want my dunkt dat de Schrijver, die dat seydt, niet seer geloofwaerdigh is.

d' Inwoonders geneeren sich meest met de Landt-bouwery, en het Scheeps-timmeren: want hier worden soo veel schepen gemaakt, als in eenige andere stadt van Vriesland.

Dit Stedeken wordt van vijf Burge-meesters bestiert, die recht spreeken en 't gemeene beste besorgen, sonder eenighe Geswoorenen.

HIN-

Digitized by Google

HINDELOOPEN.

OFt *Hinloopen*, is oock aen de Zuyderzee, een half mijl beneden Worcum, en wat minder dan een mijl boven Staveren, gelegen.

Haere haven is kleyn, en wordt weynigh besocht; haer geluck is niet seer groot; alsoo haere meeste inwoonders van geringen staat zijn, die sich door de landtbouw, visschery, en het timmeren onderhouden: weynige van hen doen Coophandel.

Hier sijn oock vijf Burgemeesters, die jaarlijkx verandert worden, en 't selve vermogen, als die van andere steden hebben. Op 't verzoeck van 't volk sijn hen ses geswornen bygevoeght, die sy self tot haere hulpe verkiesen.

Hindeloopen heeft sijn naam van 't *loopen* der *Hinden*, die hier uyt 't bosch van Kreyl, daer nu de zee overvloeyt, quamen, waer door de Vriesche Koningen hier ontrent ter jacht gingen.

Daer na sijn hier, in 't jaar negen hondert tien, d'eerste huysen gebouwt; doch in 't jaar 1254, is sy tot een Stadt geworden. De Bourgoensche oft Oostenrijksche hebben namaels dese plaats versterkt tegens 't bespringen der Gelderschen; maer *Lange Pier* heeft het evenwel, in den naem van den Hertogh van Gelder, met gewelt ingenomen.

Digitized by Google

GHeel Vrieslandt, soo wel 't gene wy nu beschreven hebben, als oock Groeningerlandt, is seer volk-rijk, en de Inwoonders zijn van oudts her wonderlijck strijdtbaer, straf, en altijt dappere voorstanders van haere vrijheyt geweest. Begeven haer nu ter tijdt veel tot den koophandel en zeevaert, waer toe sy een groote meenichte Scheepen uytreeden, zijn behalven dien groote Visschers, daer by sy mede veel gelts verdienen. Dit volk heeft een geweldigen afkeer en grouwel van overspel en allerhande onkuysheydt. Derhalven sy ook den geestelijken persoonen lange tijdt niet en hebben willen toelaten ongehouwt te blijven, op datse haer te beter daer van onthielden; want hun docht, dat sy sonder vrouwen niet wel en konden leven. Ende heeft dese wet by haer geduurt tot den tijdt toe van Paus *Pius de II*, die (gelijk hy schrijft) selfs in persoon aldaer geweest is, en 't geenewy hier leggen, gesien heeft. Sy beminnen seer haere vrijheydt, en om die te beschermen, achtense selfs haer leven kleyn: Invoegen dat, als sy van eenige nieuwe Heeren t' onder gebracht, oft van haere eygene qualijk zijn getracteert geweest, hebbense t' allen tijden het hooft opgesteecken, en met gewelt van wapenen haer van de dienstbaerheydt ontslagen. D'eerste diese onder 't jock der Romeynen gebracht heeft, is geweest *Drusus Germanicus*; ende met den afgangh des Koomsche Rijx, zijnse niet gekomen onder de heerschappy der Franschen,

Digitized by Google

maer

maer maakten sich eenen Landt-Vorst van haer eygen volk, den welken sy somtijts Coningh, somtijts Hertogh noemden. Daer na begosten sy te komen tot de kennis des Christelijken geloofs, door de predicatie van S. Clemens te vooren genaemt S. Willebord, ten tijde van Carel Martel: en door verloop des tijdts is't gebeurt, dat de selvige met de Hollanders (alhoewel die naem doen noch in geen gebruyck en was, maer mede Vriesen geheten wierden) t'samen-spannende, eenen Vorst verkoören, onder den tijtel van Graef, dien sy alsulken macht gaven, als vrije volkeren leyden konden: soo dat de Vriesen van dien tijdt af, wel gestaen hebben onder een gebiedt met de Hollanders, maer zijn dickwils weder-spannigh geweest, ende hebben selfs haeren Lants-heer, den Roomschen Coning Willem de II, van die naem, als hy haer overwonnen hebbende, weder keerende, in het ys gevallen was, verslagen, in't jaer 1255. Doch eyndelijk zijn sy met Henegouw, Hollandt en Zeelandt, onder den Hertogh Philips van Bourgondien, bygenaemt de Goedertieren, gheraakt; van wiens huys sy by houwlijk overgegaen zijn aen dat van Oostenrijk. Nu ter tijdt levense beneffens de andere Vereenigde Nederlanden in volkomen vrijheyt.

Digitized by Google

OVER-YSEL.

DEn Ysel, een arm van den Rhijn, ende den derden uytgang daer hy sijn water pleeg te lossen, heeft den staet en 't landtschap Over-Ysel, welk wy nu voornemens zijn te beschrijven, den naam gegeven: want deselve daer over gelegen is, en daerom ook by de Latinisten *Trans-Isalani* genoemt wordt. Om dit te beter te verstaen, en te weten wat dese Ysel eygentlijk is, salmen weten, dat ontrent twee duysent schreden weeghs boven de stadt Arnhem in Gelderlandt een nieuwe achter-een volgende Gracht begint, die met onuytsprekelijken arbeyden kosten van Drusus Germanicus, stief-soon van Tiberius, derde Keyser van Romen, door de handt sijner Krijgs-lieden gemaeckt is, op dat haere dapperheydt door ledigheydt niet en soude verslappen. Dese Gracht nu werdt na sijnen naem geheeten *Fossa Drusiana*, de Gracht van Drusis; en door deselve is *Germanicus Cæsar* sijn soon, om de belofte, die hy sijn Vader gedaen had, te volbrengen, (soo Cornelius Tacitus getuyght) met een Vloot van duysent kielen voorspoedelijk in de Meer des Rhijns, en des Oceaens, nu de Zuyder-

zee

Digitized by Google

zee geheeten, en van daer voort met een rechte vaert ofte gracht, in de Eems gekomen. Deselve vaert oft gracht duurt tusschen twee en drie mijlen; en brenght den Rhijn voorby het Stedeken Doesburgh, ghelegen in 't Graefschap Zutphen, dat misschien van Drusus sijn naam gekregen heeft; alwaer hy d'oude Yssel, een rivier uyt Westphalen komende, ontfangt, en den naam Yssel van haer ontleent. Daer na voorby Bronkhorst en Zutphen vlietende, komt hy tot Deventer, de Hooft-stadt des Landt-schaps van Over-Yssel, en van daer voort tot Hattem en Campen; welke laatste stadt, door de verandering des water-stroms, nu aen dees zijde van de Yssel gelegen is, maer nochtans mede behoorende onder het selve Landschap. Van daer, na dat hy sommige Eylandekens gemaakt, en het Swarte-water ingenomen heeft, stort hy sich in het Ye, dat hem voorts in de Zee brenght; latende Urk en Ens, twee kleyne Eylantjes, ter slinkerhandt; maer eer hy daer toe komt, wordt van de Schippers met haer kloeten en boomen een steenen wegh vernomen, waer uyt blijkt, (ô vreemden keer van alle aerdsche dingen!) dat de Visschen nu swemmen daer de Menschen eertijts plegen te woonen. Soo dat 't'se Gracht van Drusus, geholpen zijnde van eenige Meiren, en met name van het voorschreven Ye, allenskens de Zuyder zee gemaakt heeft. Het welke voorwaer de Landen van Vriesslandt en Over-Yssel groote schaade ge-

Digitized by Google

daan heeft, als die daer doot seer verminderd en tot kleyne Landtschappen, ten aensien van haere voorleden grootheyt, geworden zijn. Waer by de selve Gracht oft nieuwe Yssel ook weynigh voordeels gedaan heeft, want sy nu van de Zuyder-zee versmacht is, en sijnen ouden loop, die tusschen de Eylandekens Vlieland en Schellingh plagh uyt te komen, niet langer en kan toonen.

Om nu te komen tot de beschrijvingh van het tegenwoordige Over-Yssel. Dit Lantschap is in't Noorden besloten met Vrieslandt, in't Zuyden met 'et Hertoghdom van Gelderlant en 't Graefschap Zutphen, in't Oosten met Westphaelen, in't Westen met de Zuyder-zee, en met de voorgeschreve Yssel.

Het wordt gedeelt in drie goede Staeten, namentlijk *Yselande* oft *Zallandt*, *Drente* en *Twente*. 't Geheele landt is seer effen, goedt en vruchtbaer, gevende onder anderen veel goede Greynen oft Kooren. Heeft ook veel lustige en profijtelijke, hoewel kleyne ende onvernaemde Bosschen, en begrijpt acht beslooten steeden; als Deventer; Campen, Swol, Vollenhooven; Steenwijk; Hasselt; Ootmarsen en Oldenzeel; met thien treffelijke plaatsen, die seer groote privilegien en vrydommen hebben; als Meppel; Geelmuyden; Coevorden, Hardenberge; Ommen; Almeloo; Goor; Diepenhem; Delden en Enschede. Daer-en-boven zijnder meer dan twee hondert Dorpen, en onder deselve sommighe seer groot en schoon.

Digitized by Google

Digitized by Google

DEVENTER.

Digitized by Google

es Lants beſtaan uyt
ne maken d' Officie-
, het tweede de drie
eventer, Campen en

NTER.

te zijde van dt Yſel,
en is een goede, rede-
oor al ſterke en wel-
ae huyſen en publijke
ewoont en machtigh
eſten leght ſy aen een
en is voorts omringt
weyden, die met hoo-
loeyen. d' Yſel loopt
ier Stadt, haer aen
in plaats van een
den zijn ten deele
ten, ten deele met
. De muuren ſijn al-
de toorens wel dicht
iet te min dicke wal-
halven noch het ſeer
, dat voor de Brink-
et een laagh muurken
olwerk van den gront
t welk leght op den
rugh, en beſchermt

Digitized by Google

Digitized by Google

ſchoon. De Staaten des Lants beſtaan uyt twee Leeden, het eene maken d' Officieren en den Edeldom, het tweede de drie Hooft-ſteeden, als Deventer, Campen en Swol.

DEVENTER.

IS gelegen op de rechte zijde van dt Yſel, vier mijlen van Swol, en is een goede, redelijke groote, maer voor al ſterke en welbeſette ſtadt, vol ſchoone huyſen en publijke wooningen, ook wel bewoont en machtigh van volk. Ten Noord-weſten leght ſy aen een zandtberghſche plaats; en is voorts omringt met laage beemden en weyden, die met hooge opper-wateren overvlocyen. d' Yſel loopt neffens de Werf van der Stadt, haer aen die zijde verſtreckende in plaats van een Gracht. d' Andere zijden zijn ten deele met diepe water-grachten, ten deele met een breede haaven beſet. De muuren ſijn alleſints hoogh en met goede toorens wel dicht beſtreeken, hebbende niet te min dicke wallen daer achter aen, behalven noch het ſeer groote aerden Rondeel, dat voor de Brinkpoort leght, beneden met een laagh muurken omcingelt, en 't groote Bolwerk van den gront op met ſteen bekleedt, 't welk leght op den hoeck voor d' Yſels-brugh, en beſchermt

Digitized by Google

de water-schuttinge der Grachten. Tusschen dit Bolwerk en de voorbeschreve Brinkpoort staet de Nurenburghsche Tooren; zijnde wel achtien voeten dick van muur, en daer beneffens seer groot en hoogh, so datmen daer af de rontom gelegene plaatsen heel wel ontdecken en beschieten kan. Behalven den uytterssten muur en wal, isser binnen allerthalven een ringh-muur, die ook met toorens bestreken is, maer sonder gracht. In somma, Deventer is in aller manieren een sterke Stadt, in de welken ook grooten Coop-handel gedreven wordt, derhalven sy al van oudts her, beneffens de twee andere Hooft-steden deses Landschaps, met de Hanse steden in verbondt staat, zijnde daer-en-boven alle drie dese steden in den jare duysent vier hondert vijf-en-t' negentigh in 't getal der vrye Keyserlijcke Rijks-steden opgeschreven, om het Rijck te versterken: want alsoo de Roomsche Coningh Maximiliaen d'eerste, op de Dagh-vaert tot Worms voorhiel de swackheydt des Rijcx, soo wierden den Rijcke toegevoegt, noch een-en-t' negentigh Steden, die men gissinge maakte, dat den selve Rijcke gerrouwelijkst en stantvastelijkst souden mogen in alle voorvallende saaken by staen: onder die een-en-t' negentigh nu wierden ook dese drie steden verkooren, en met sonderlinge Privilegien beneffens andere Rijck-steden begaeft.

Deventer heeft een groote en uytstreckende Marke, daer een huys is, tot gemeen gebruyk dien-

Digitized by Google

dienstigh, waer in de Burgers alle nachten ook somtijts des daags waken. Het Raet-huys staat dicht by de groote Kerk, en heeft, behalven sijn groote, niets aenmerkelijck als sijne oudtheydt.

Sy heeft het recht van goude en silvere munt te slaan, en die met haer wapen te verçieren.

t' Zedert eenige jaaren hebben de Heeren Staaten van Over-Yssel hier een Hooge School opgerecht, om de jeught in alle Faculteyten en wetenschappen te onderwijsen.

Sy heeft behalven haere week-marckten, noch vijf jaar-marckten, daer men van alle zyden allerley Coopmanschappen brenght: d'eerste wordt omtrent midden-vasten gehouden, d'andere vier te S. Jan, S. Jacob, S. Lieven en S. Maerten.

De Hooft-kerk is aen S. Lebuinus gewijdt, en in't jaar duysent vijf hondert negen-en-vijftigh, als Paus *Paulus de derde* de nieuwe Bisdommen in Nederlandt instelde, tot een Bischoppelijke Stoel gemaakt; een andere kleynder aen de slinker zyde daer neven, is na de Maget Maria genoemt; de derde, die men de Bergh-kerk noemt, is op de hooghste plaats der stadt gebouwt, en aen S. Niclaes gewijdt.

Hier waren eertijts vijf Cloosters, vijf Gasthuysen, en een besonder huys voor d' arme Weesen.

De stadt heeft ses Poorten, waer van eenige seer fraey gebouwt zijn, als de Brink-poort,

in

Digitized by Google

in wiens gevel een Zinne-beelt, te weten den Rijx-Arent, door Keyser Otto de derde tot hun wapen geschonken, uytgehouwen is.

De gedaante deser Stadt is rondt, uytgeseyt datse sich van de Brinck-poort tot aen de Bergh-poort een weynigh in de lenghte uytstreckt.

De Regeeringh oft burgerlijke bestieringh van Deventer bestaat in vier-en-twintig Burge-meesters, Schepenen en Raaden, die jaarlijcx verandert worden, en dagelijx vergaederen, om over alle saaken raadt te houden en 't Recht te bedienen. Ook zijn hier noch ses-en-t'negentig mannen, die 't geheele lichaem der Stadt vertoonen, en vier of vijf-maal des jaars vergaederen, oft soo dickwils als het de Magistraat noodigh acht, te weten, als men van vrede, oorlogh, schattingh-, oft veranderingh der wetten, en diergelijke saken, handelen sal. Dese verkiesen jaarlijx, op de Feestdagh van S. Pieters Stoel de Magistraet. De verkiesingh geschiet op de volgende manier: in een groote Saal dicht by 't Raadt huys sijn sit-plaatsen voor twaelf persoonen, die uyt de acht wijken der Stad genomen zijn, dese acht Collegien looten elk uyt een hoet; daer acht witte en vier swarte boonen in zijn; die de swarte krijgen, mogen dat jaar niet kiesen, en konnen nochtans verkooren worden. d' Overige kiesen eerst twee *Weydegreven*, dat is Oversten van de *Weyde*, die de Stadt heeft, te weten, twee aen dese zijde, en twee aen gene

zijde

Digitized by Google

zijde van d' Yssel; daer na kiesense drie Schepenen en Raets-heeren voor yder wijk, te samen vier-en-twintigh mannen. Indien dese acht Collegien, die elk maer een stem hebben, niet over eenkomen, en yder vier oft gelijke stemmen uytbrengen, so vergelijkt d'oude Magistraet, die in de naeste kamer sit, dit geschil, en heeft de negende stem. Als de Magistraat dus gekooſen is, soo swerense eyndelijk op 't Stadt-huys, in tegenwoordigheydt van al de Burgers, die daer by willen zijn, datse haer ampt ghetrouwlijck sullen bedienen. Acht daghen daer na worden de mindere stats diensten aen bequaeme persoonen gegeven.

Hier zijn vier Secretarissen, die hun ampt voor al haer leven bekleeden. t'Sedert eenige jaaren is in't getal en de manier van verkiesen eenige veranderingh voorgevallen. want eerst is't getal van vier en-t'negentigh mannen op vier-en-sestigh, en daer na op acht-en-veertigh gekomen. De Magistraet die uyt vier-en-twintigh mannen bestont, is tot sestien gebracht, t' sedert dat de stadt voor de Vereenighde Staaten gewonnen is: ook wort 'er nu maer een, door de swarte Boon, in yder vergaederingh, uyt het getal der kiesers gestooten.

d' Inwoonders van Deventer, die 't volle burger recht hebben, mogen op de Stads weyden, een stier, drie koejen en een paert om niet weyden.

Digitized by Google

Als

Als de Graef van Rennenbergh, in't jaar duysent vijf hondert achte-en-t'seventigh dese stadt, uyt de naam der Vereenighde Heere Staten, ingenomen had, heeft hy daer beset-tinge in geleyt, welken de Burgers grooten overlast deden; dies sy soo veel te weeg brach-ten, dat de gemelde Rennenbergh met sijn volk daer uyt trock: hier door was nu de stadt van Krijgs-volk ontbloot, waer over de Staa-ten bekommert waren, te meer, dewijl Parma daer ontrent was, en de Burgers weygerden Soldaaten in te nemen. Doch de Graef van Lycester vondt eyndelijk middel, om daer Volk in te brengen, en alsoo de Stadt voor hem te verseckeren, waer over hy Willem Standley tot Gouverneur stelde; welke met Taxis handelde, en gaf Deventer, dat hem ver-trouwt was te bewaaren, in't jaar duysent vijf hondert seven-en-tachtigh, aen de Spaensche over. Maer in't jaar duysent vijf hondert ten-en-t'negentigh, na dat Prins Maurits Zutphen op den dertighsten May verovert had, heeft hy noch den selven avondt de stadt doen beren-nen en voorts belegert, en met achit-en-twintig stucken doen beschieten, en eyndelijk deselve opge-eyscht; maer die van binnen wilden daer na niet luysteren. Waer op de Prins binnen korten tijdt ontrent ses-en-veertigh hondert schooten op de stadt liet doen, waer door een groot deel van een dubbelde muur, daer aerde tusschen lagh, ter neder geschooten wiert; waer op gereetschap gemaakt wierde om te stormen,

dies

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

dies de belegerden om verdrag riepen, dat den tienden Junij geslooten wierdt; en trok het krijgs-volk met haer geweer en goederen uyt de stadt. Aldus is dese geweldige sterke stadt, mitsgaeders ook de stadt Zutphen, in soo korten tijdt gedwongen, dat men bykans soo haest van's innemen, als van't belegh hoorde; daer van, naest de Goddelijke beschicking, het voorsichtigh beleyt der Opper-hoofden, en menichte van krijgs-gereetschappen, en de gewilligheyt der Soldaeten, de voornaemste oorsaken waeren.

CAMPEN,

SOo wy hier vooren gesegt hebben, wort mede begrepen onder't Landschap Over-Yssel, maer leyt nochtans op deese zyde van d' Yssel, recht by den ingangh des selven vloets, vijf mijlen van Deventer. Hy is een seer treffelijke, groote en schoone stadt, nochter tijdt wel vaarende, maer in voortijden eer het diep verloopen was, is sy veel beter en neeringh-rijker geweest.

Dese stadt is met een hooge en dicke muur, daer verscheyde kleyne toorens, naer d'oude wijse, opstaan, beslooten. Sy heeft ses poorten, en breede graghten, doch niet seer diep: en is soo der wallen en bolwerken geweest, tot dat de Prins van Oranje haer op nieuws versterckte.

Digitized by Google

Sy heeft oock het recht van gelt te munten, en d' Inwoonders genieten verscheyde andere treffelijke Privilegien. Hier zijn veele rijke Burgers, geschickte en kloeke lieden, en seer beleeft tegen de vreemden. Sy leght, als geseydt is, in de laaghte aen den oever van d' Yssel, in de gedaante van een Hantboogh, daer van de Rivier als de Pees is, zijnde daer ter plaatsen seer breedt en tegen het midden der Stadt met een schoone brugh overleyt, de welcke niet alleen op geweldige Balken, die in den grondt geheyt zijn, gefondeert is; maer wiens jucken oock tot gemack der Schipvaert, ende om de kosten van 't fondeersel te schouwen, sommige t' negentigh voeten wijt van den anderen staen, met sulken konst gebouwt, ende met paalen in de hoogte soo t' samen gespits en gewelft, dat het geheele werk schijnt als uyt de lucht te hangen, ende soo vast leyt, of 'er jucken onder stonden. Aen 't eynde deser brugh, op d'ander zijde van de vloet, leyt een Fort, met vier Bolwerken, om deselve te beschermen.

Campen is met veele fraeye, soo gemeene als besondere gebouwen, voorsien. Onder alle de Kerken, steekt de grootste Kerk, genaemt de *Boven-Kerk*, in ruymte en heerlijkheydt boven d' anderen uyt. Het Raadthuys is niet wijdt van de groote brugh; en hier omtrent, op den Oever der gemelde Rivier, is het Tolhuys, daermen de grootste Heeren als sy hier komen, herberght, 't welk soo

Digitized by Google

wel

wel gebouwt is, dat de vreemdelingen daer over verwondert zijn.

De Regeeringh van dese Stadt bestaat uyt thien Schepenen (waer van twee alle thien weeken als Burgemeesters het voorsitten hebben, en in die tijdt ook soo genoemt worden) vier Raats-heeren, en 28 Gemeyntes luyden.

Eertijts zijn hier vier-en-twintigh Raats-heeren, en acht-en-veertigh uyt de Gemeente oft *Gemeyntes-luyden* geweest; maer in't jaar duysent vijf hondert een-en-tachtigh, is't getal der Raadts-heeren tot vier, en der Gemeynte tot ses-en-dertigh gebracht. Dit getal der Raaden is noch't selve, doch de Gemeyntes-luyden zijn eerst tot dertigh en daer na tot acht-en-twintigh gekomen: dese gesworen mannen, oft de *Gesworen Gemeynte* zijn in vier beemden, diese *Espelen* noemen, verdeelt, en worden alleen in den Raadt gheroepen, als men van de gewichtighste saacken, als schattingh, oorlogh, vreede, en diergelijke handelt. Hier zijn twee Rechtbancken, de laaghe en de hooge: in de laage worden de kleyne saaken voor twee Burgemeesters van die tijdt afgedaan en ghewesen. De hooge banck bestaat uyt de gheheele Magistraat; te weeten, de twee Burgemeesters van die tijdt, d' andere Scheepenen en vier Raadts-heeren, van welcke de groote en swaare saaken gevonnist worden, van wiens uytspraak geen appel is tot andere Rechters.

Digitized by Google

Als

Als dese Stadt in 't jaer 1578 met een goet getal Hooghduytsche Soldaaten van den Oversten Polwijler, die Don Joan van Oostenrijck aenhingen, beset was, hebben de Staaten gepooght deselve onder haer gehoorsaemheyt te brengen. Sy maakten in die tijd den Graef van Rennenbergh tot Gouverneur van Over-Yssel, welk ampt hy over Vriesslandt alreede bekleede: dese meende Campen met een deel Krijgs-volk, onder 't dekssel van koopliedon en Handtwerckers, in te nemen, maer dat misluckte, en wierde den aenslagh ontdekt, door een, die sijn volk in 't dorp Herde hadde gestelt; dies gingh men de Stadt belegeren; en, nadat men acht kartouwen daer voor gebracht had, dapper beschieten, waer door een stuck van de muur ter neder geworpen wiert, dat de gracht ten deele vulde, en een openingh van omtrent 33 schreeden maakte. De Stadt had in die tijdt geen Bolwerken, om de bespringers van ter zijden te beschaadigen. Ook quam 'er een gerucht dat Casimier met veel volks tot hulp der beleggers aenquam en niet wijdt van hier was. Men haelde in de Stadt door noot 't Silverwerck uyt de Kerken en Cloosters, daer men stucken van 42 stuyvers van sloegh, waer op stont *Extremum subsidium*, dat is, *d'uytterste noothulp*. Don Joan verrooste hen met ontset; doch de booden wierden meest alle onderschept. Dies waren sy eyndelijk genoodsaakt in handelingh te treden, en verdroegen, dat de besettingh met haer volle-

Digitized by Google

Digitized by Google

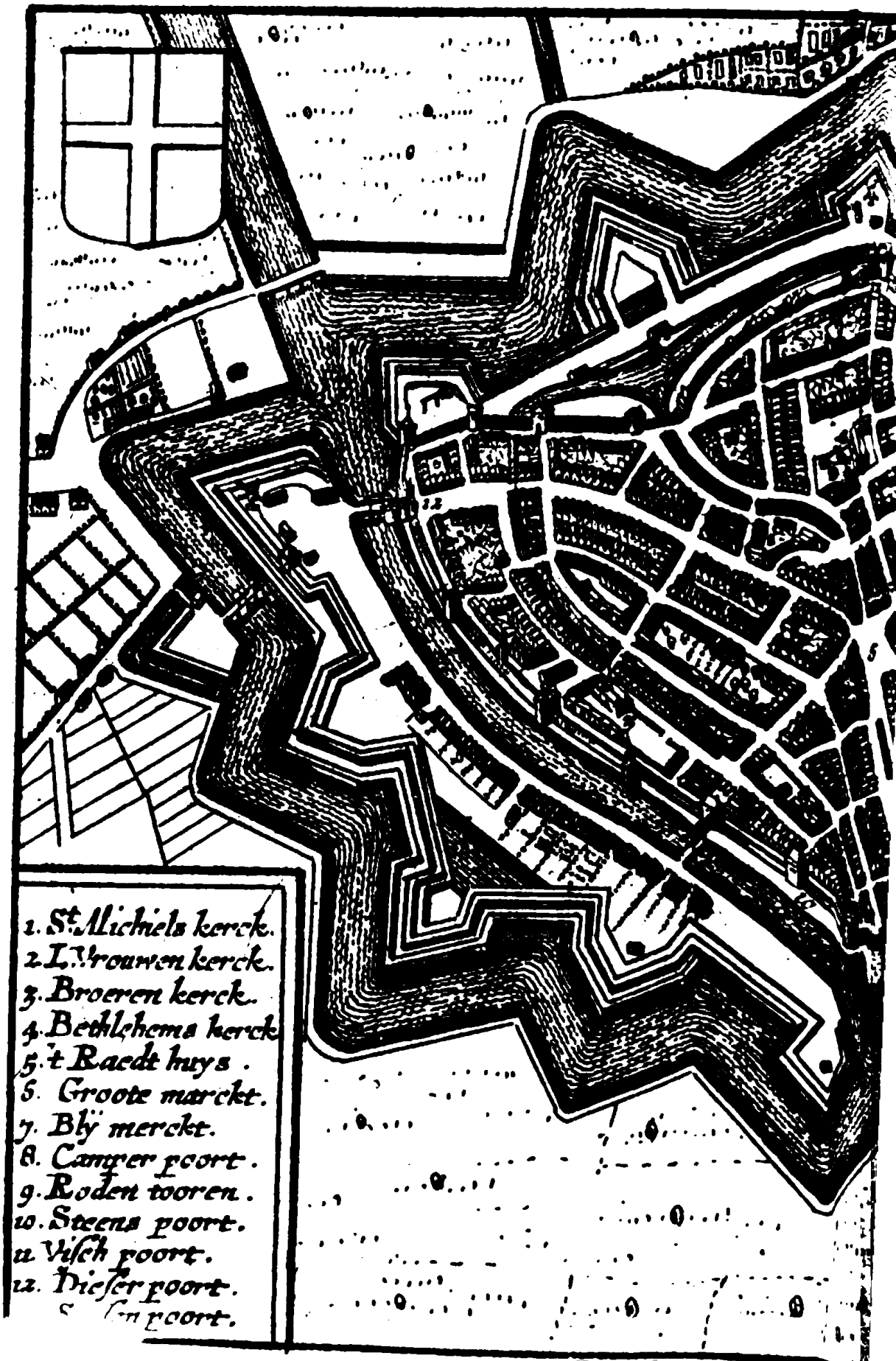

Digitized by Google

ZWOL.

Digitized by Google

Digitized by Google

volle geweer, sack en pack, maer gevouwe Vaendelsen doove Lonten, souden uyttrecken, en veyligh in't Graefschap Benthem gebracht worden, onder belofte van nimmer eenige betaalinge te eyschen, en in ses maenden tegen d'Algemeene Staaten niet te dienen: de stedelingen moften de selve Staaten getrouwheydt sweeren, 't verbondt aennemen, en sulke besettinge ontfangen als de Gouverneur goet vond. Dus gingh de Stadt den 20 Julij over, en is t' sedert onder 't gebiedt der Vereenighde Staaten gebleven.

In't jaar 1579 den 17 October raakten'er een groote beroerte in de Stad, want sommige de Gereformeerde Predicanten voorstonden, en andere wederom de Monnicken, waer door geschiede, alsoose de wapenen tegens elkanderen in de handt genomen hadden, datter eenige doot bleven; doch dese beroerte en duurde niet langh, maer wierde metter haest gestilt.

SWOLLE,

IS eertijdts geheeten geweest *Middelwijck*, om dat het Clooster, genaemt Bethlehem, in de Bourschap Middelwijk gelegen, een oorspronck en beginsel geweest is, dat de selve Bourschap eerst een Dorp geworden is; zijnde namaels in plaats van *Middelwijk*, *Swolle* genaemt; het schijnt om dese redenen, vermits de

Digitized by Google

de koeyen, en alle andere vee aldaer weydende, gemeenlijk met veele geſwellen geplaagt waren.

In 't jaar duyſent twee hondert dertigh, heeft de vijf-en-dertighſte Biſſchop van Utrecht, genaemt Wilbrordus, d' inwoonders van't Dorp *Swolle*, met alle ſtadts Privilegien en Vryheden beſchonken, van weghen haere goede en getrouwe dienſten, en deught, inden oorlogh, die hy tegens de Drenten uytgevoert had, aen hem getoont en beweſen.

Door deſe ſtadt vloeyt een ſeer aengenaem rivierken, genaemt de *Aa*, voortkomende uyt verſcheyde wateringen, en wort, na dat'et de ſtadt doorgeloopen heeft, het Swarte-water geheeten; omtrent een uure gaans buyten de ſtadt vermenght het ſich met de riviere de *Vecht*; het is, van wegens de byna-gelegentheydt der Zee, ebbe en vloet onderworpen: dit veroorſaakt, dat de ſtraaten van deſe Stad meeſtendeel klaer en reyn bevonden worden: daer benevens is dit rivierken ſeer bequaem om alle nootwendigheden te ſcheep in de ſtad te voeren. Rontom deſe ſtadt zijn verſcheyde çierlijke Boomgaerden, gras-rijke weyden: ſy is ook inſonderheyt, in deſe eerſte jaaren van vrede, binnen om de wallen, en buyten om de grachten, met de plantagie van eyke en andere ſoorten van boomen verçiert.

Sy heeft ook drie groote Voor-ſteden, buyten de drie Lant-poorten; welke pootten uytnemende hoogh en voortreffelijke gebouwen zijn,

Digitized by Google

zijn op de wijs, als sterke Kastelen gebouwt, en tot beschermingh der stadt bequaem ghemaakt: behalven de drie gemelde poorten, zijnder noch andere, als ook sommige minderen tot op de stadts wallen leydende: hier benevens is de muur rontom de stad gaende, met ontrent drie oft vier-en-twintigh steene toorens versterkt, zijnde van een onghemeene dickte en hooghte, doch sommige der selven zijn nu bykans heel vervallen. Voor eenighe jaaren herwaerts isse, boven de gemelde muur, met elf voortreffelijke Bolwerken versterkt en met een breede en diepe gracht omvangen, alsoo datse tegenwoordigh een uyttermaten sterke stadt is.

Sy is gelegen twee mijlen van Campen en drie van Deventer. Haere goede gelegentheyt om Ossen te weyden rontom de Stadt en besonderlijk in *Mastebroek*, wordt voor een der sonderlinghste middelen gehouden van haer opkomst en welvaeren; daer benevens ook de Coopmanschap van Eyken-hout, Benthemer steen, wolle, kooren, en andere vruchten, alhier in groote overvloedigheyt wassende.

d'Inwoonders van Swol zijn seer mildadigh jegens d' arme en vreemdelingen; daer benevens deughdelijk en de vrye konsten sonderlingh toegedaan.

Binnen dese stad sijn ook veel treffelijke gebouwen, soo geestelijke, als wereltlijke, behalven andere burgers huysen, die ook door-

Digitized by Google

gaens seer wel opgetimmert zijn. Onder de gebouwé der kerken verdient met recht d'eerste plaats, die van *S. Michiel*, dicht aen de markt gelegen, zijnde soo van binnen als van buyten seer konstig gebouwt en met een uytnemende kostelijke Predick-stoel verçiert; in de tooren van dese Kerk, hangt ook een fraey Klocken-spel, welke tooren van een buytengemeene hooghte is, met een aensienlijke spitse opgetrocken. De tweede Kerk wordt genoemt, *onse l. Vrouwen Kerk*, die mede met een hooge, doch stompe tooren uytmundt. Daer benevens sijnder noch andere voortreffelijke Klooster-kerken, genaemt *Bethlehem* en der *Broeren-kerke*, in't jaar duysent vier hondert acht-en-sestigh gebouwt.

Het Raadt huys is nu soo schoon wel niet, als 't wel eertijts geweest is, niet te min nochtans aenmerkens waerdigh. Behalven alle dese gebouwen, sijnder noch in dese Radt verscheyden anderen, als het Wees-huys, Oudemannen-huys, H. Geests Gast-huys, Pesthuys, Soldaten-Gast-huys, voorts Ammunitie en Cooren-huys.

In't begin dat dese stadt begon te bloeyen, is hier ook een Latijnsche School opgerecht, en een Frater-huys, tot dienst der Clerken, waer in de selve gemeenlijk haer woonplaets hadden.

Het Wapen van dese stadt plag eertijts den Engel Michaël te zijn, staende op een Drack, houdende een schilt, met een kruys daer op geschil-

Digitized by Google

geschildert, voor hem; doch is nu alleen maer een wit kruys op een blaeuw velt.

Swol is ook van outs, soo wel van de Keysers als Bisschoppen van Utrecht, met verscheyde treffelijke vryheden beschonken; als hebbende 't recht om by arrest in alle saken te vonnissen, sonder eenigh appel; het hooge gerecht van leven en doodt; 't recht om allerhande Keysers Rijcx-munte te laten slaan; het recht van Hanse-steden, van vry geley, zijnde des selfs burgers in geene andere steden arrestabel, ten ware sy ter selver plaatse eenige fouten begaan hadden: en daer benevens wordt aen dese stadt van verscheyde andere kleyne steden van dese Provincie gheappelleert, als van Steenwijk, Hardenbergh, en andere vryheden meer.

Het Gouvernement van dese Stad wort bestiert door twee Leeden; de acht Schepenen en soo veel Raaden maken het eerste lidt, dewelken alle stadts saaken verrichten, so wel Burgerlijke als Criminele in bedieningh van Justitie; 't ander lidt bestaat in acht-en-veertig Gemeyntes luyden, sonder de welken de Schepenen en Raaden niets mogen resolveren, in saaken van nieuwe Schattingen, vervreemdingen van Stadts domeynen, nieuwe wetten, en diergelijke saaken meer. De Schepenen en Raaden regeren maer een jaar, die op S. Paulus dagh haer bedieningh aenveerden, en op den selven wederom eyndigen.

Dese stadt heeft altijt een Gecommitteerde

in 't Collegie van de Gedeputeerde Staeten binnen dese Provincie, zijnde Schepen oft Raadt. Hier benevens is ook altijdt ymandt uyt 'et getal der Schepenen en Raaden, in alle andere Collegien buyten de Provincie, die de generale regeringe der Vereenighde Nederlanden, de welvaert ter zee, en te lande besorgen, residerende.

Haer Rechts gebiedt streckt sich tamelijk ver aen alle zijden buyten de drie land-poorten; en heeft mede onder haer 't Schout-ampt *Swolle*, bestaande in achtien wel bewoonde Buurschappen, onder welken *Maste-broek* mede voor een begrepen wordt.

De Schout wordt by ontbreekingh mede gekooren van Schepenen en Raaden, uyt haer eygen Collegie, by overstemminge.

Van de Sententien en decreten van de Schout wordt geappelleert aen Schepenen en Raedt.

In 't Schout-ampt *Swolle*, zijn eertijdts twee treffelijke Cloosters geweest, als te Winssem een, en 't ander tot Berchum, genaemt *S. Agniete*, in welk laatste *Thomas de Kempis* gestorven en begraven is, hebbende 't selve Clooster seer bekent ghemaakt, insonderheyt door sijn Boekjen van de *Navolginge Christi*.

Wy sullen, om een eynd' der Beschrijving deser stadt te maken, besluyten met dese weynige regelen.

Swolle, van outs vermaert, heeft door haer deught gewonnen

Digitized by Google

Haen

Haer wapens, die het recht van Adel geven konnen
Aen een goet strijdbaar volk, roemweerdigh door sijn daaden,
Voorvechters van de deughd, een geessel van den quaaden:
Waer door ook dese stadt is in 't verbondt gekomen,
En voor de derde strengh by d' andre aengenomen.

HASSELT,

IS gelegen aen de riviere, die genoemt wort, het *Swarte-water*, die sijn oorspronck neemt uyt'et Graefschap Benthem, vloeyende door Twente en Zallandt in de Zuyder-zee. Waer van dat dese Stadt sijn naam heeft, is onbekent. Sy leydt rontom in groene en gras-rijke weyden, seer playsant en vermakelijk, omtrent twee mijlen van Vollenhove.

Haere Regering bestaat in acht Burgemeesters: waer van vier Schepenen, en vier Raden genoemt worden; die de vryheyt hebben van hoogh en laagh rechts-gebiedt, en wijsen haer vonnis by arrest.

Hier is mede een Schout, die in de Stad niet anders heeft, als arresten aen vreemde persoonen, wegens civile actien. Buyten de stadt, in *Hasseler-ampt*, oeffent de Schout ook hoogh en laagh rechts-gebiedt.

Digitized by Google

In't jaar duysent twee hondert twee-en-vijftigh, heeft de Bisschop van Utrecht, als Heer van Over-Yssel, dese stad gegeven gelijke vryheydt, recht en macht, als die van Deventer, Campen, Swol; en hebben de Regeerders der stadt, dese vryheydt, van de volgende Bisschoppen, tot op Keyser Carel de vijfde toe, by d' inhulding sorghvuldighlijk laten bevestigen. Middeler-tijdt hebben d' inwoonders noch van de Bisschoppen bekomen verscheyde Privilegien; en insonderheydt in't jaar duysent vier hondert twaelf, van een Bisschop, genaemt Frederik van Blankenheim, bequamen sy vryheidt van tollen: als mede dat gheen Schout binnen Hasselt sal gestelt worden, hy en sy een burger en aldaer woonachtigh.

In't jaar duysent vijf hondert een-en-twintigh was dese stadt sterk beleghert door den Hertogh van Gelder, maer moste de gemelde Hertogh de beleegeringh opbreeken, en met groot verlies en schande vertreeken.

In't jaar duysent vijf hondert vijf-en-tachtigh, heeft sich Hasselt onder de Unie van de Vereenighde Nederlanden begeven. En wort nu in dese stadt groote Koopmanschap van Eyken-houdt gedaan. De natuur en situatie geeft dese stadt groote sterkte teghen haere vyanden, en is daer benevens gheduurende den laatsten oorlogh, met Bolwerken versterkt, en met amunitie van oorlog en geschut wel voorsien.

Behalven de Kerk, die aen S. Stephen gewijt

Digitized by Google

is,

is, is hier ook een Wees-huys, Peſt-huys en Sieken-huys, na proportie en vereyſch der inwoonders.

VOLLENHOVE.

LEggende op den boeſem van de Zuyder-zee, twee mijlen van Steenwijk, is een goede ſtadt, en wel gelegen tot alle lijf-neeringe, die daer van alle kanten te water en te landt ſeer gerieflijk kan gebracht worden. Als ſy noch onder 't gebiet van den Coningh van Spanje ſtont, was hier den Raedt Provinciael van dit geheele Landtſchap, van wiens vonniſſen gheen vorder appel en viel, doch met die ordre, dat men geen uytſpraack deê, dan in de tegenwoordigheydt van den Gouverneur, die daerom in 't ghemeen in deſe ſtadt ſijn reſidentie had, en met een de Provincie van Vrieſlandt en Groeninghen regeerde. Maer deſen Raadt, is in 't jaar duyſent vijfhondert acht-en-t'seventigh door Georg Lalain, Graef van Rennenbergh, afgeſtelt.

Deſe ſtadt is ſulke een luſtige en vermakelijke plaats, dat een groot deel van den Adel des Landts, aldaer haere wooninge heeft.

In 't jaar duyſent een-hondert t'seventigh liet Godefroy van Rhenen, de acht-en-twintigſte Biſſchop van Utrecht, hier een Kaſteel maken, om 't ſtroopen der Vrieſen te beletten, die dikwils gepoogt hebben 't ſelve te verdelgen, maer zijn noyt tot haer voornemen gekomen.

Digitized by Google

In 't

In't jaar duysent vijfhondert een-en-tachtigh, is de stadt en't Kasteel door *Sonoy* voor de Staaten ingenomen.

Dicht by dese Stadt is het Slot *Tautenburgh* gelegen, 't welk door twee sijner Heeren, die de naam van't selve gevoert hebben, seer beroemt is geworden.

Ioannes Vollenhovius, een geestigh Poët, en van dese stadt geboortigh, heeft voor eenige jaaren, een welgemaekte Lof-sangh tot haerder eere uytgegeven, aldus luydende:

O Vollen hof, aertsch lustpriëel
O Kandelaer van's hemels gaven,
Cieraet der bueren, pronk juweel
Van't Landt, dat d' Ysel is te laven
Besteet.

En vorders van haer vruchtbaerheydt singende, seyt hy seer vernuftigh.

Ick zie, ghy hebt in't kleen en gheefte
Alwaer des werelts kreits by leeft.

STEENVVYCK.

't WElke wel schijnt een oude Stadt te zijn, leght in't ronde tegen't Rivierken *Aa*, ook *Blockzijl* genoemt, 't welk een uure gaens van Meppel in de Zuyder-zee loopt. Sy is kleyn van begrijp, en heeft omtrent duysent ses hondert treden in d' ouringh. D' omleggende landts-douwe is seer Kooren rijk, en levert eensdeels ook veel

Digitized by Google

Turf uyt, waer door de Stadt rameljken neeringh heeft. Eertijts plag het een swacke Stadt te weſen, maer is, ſtaende den Oorlogh uytnementlijk ſeer verſterkt; en heeft drie Kerken, waer van d'eerſte *S. Clemens*, of de *groote Kerk*, met een hoogen vierkanten Tooren verçiert, genaemt wordt: de tweede *S. Marie-Kerk*, en de derde de *Gaſt-huys-Kerk*.

Hier is ook wel eer een Casteel geweeſt, dat Georgh Schenck gebouwt had; en in 't jaar duyſent vijf honderr drie-en-twintigh afgebrooken is.

In 't jaer duyſent vijf honderr twee-en-twintigh is *Steenwijk* door den Graef van Meurs, uyt de naem van den Hertogh van Gelder, beſtormt; maer hy wierdt afgeſlagen. Evenwel quam ſy onlangs daer na onder 't gebiedt der Gelderſchen, doch die verlieten haer, als de Bourgonſche hen wilden bevechten. In onſe Nederlantſche beroerten heeft ſy ook een ruym gedeelte der Oorloghs rampen gehadt: want in 't jaar duyſent vijf honderr een-en-tachtigh, als de Graef van Rennenbergh, Coeverden, Oldenzeel, Ootmarſen en Enſchede verovert had, quam hy deſe Stadt belegeren: maer 't leger der Heere Staaten dee alle vlijt om haer t'ontſetten, 't welk ook, naer veele geleede ſwaerigheden in een belegh van vijf maenden, geſchiede. Doch twee jaaren daer na is ſy van de Spaenſche troepen onder Taxis overvallen, te eerder, om dat ſommige Capiteynen en Soldaaten uyt waeren; waer door

Digitized by Google

d' Inwoonders, die te vooren ſo een ſwaer belegh uytgeſtaan hadden, in een oogenblick vermeeſtert, en ter genade van d' overwinners geſtelt wierden, die, na 't plonderen hunner goederen, hen dwongen haere Lichamen, en die van haere wijven en kinderen, met losgelt, 'twelk men boven haer vermogen eyſchte, vrij te koopen.

De Heere Staaten der Vereenighde Nederlanden, de gelegentheyt by 't hayr grijpende, dat Parma in den Franſchen Oorlogh was, pleeghden raadt om Steenwijk weder onder haer gehoorſaemheyt te brengen; op datſe Vrieſlandt daer door in meerder ruſt ſouden ſtellen. Ten dien eynde gingh de belegering aen, en quam na een belegh van ſeven-endertigh dagen in't jaar duyſent vijf honderd twee-en-t'negentigh, onder 't beleyt van Prins Maurits van Naſſouw, in der Staaten gebiedt, waer onder ſy t'ſedert gebleven is.

OLDENZEEL,

IS een van de kleyne ſteeden in't Landtſchap Over-Yſel, 't welk eertijts, ſoo men gelooft, van d' oude *Salii* oft *Suliers* bewoont was, en ſijnen naam ontfangen heeft.

Haere gedaante is by na geheel rondt. Sy leyt omtrent een mijl van Oortmarſen, vijf kleyne mijlen van Coeverden, en ſes van Deventer.

Het heeft eertijts een tamelijk ſterk Steden ke-

Digitized by Google

ken geweest, met een hoogen muur en toorens versien, op d' oude manier, en een gracht daer rontom; buyten deselve was noch een andere wal, met negen Bolwerken, en een tweede gracht gesterkt; soo datse redelijk vast was, doch had geen bruggen, en al 't water van de gracht wierdt met dammen geschut, 't welck men kon afgraven.

Oldenseel is, als veele andere, door de laatste Oorlogen seer vermaert geworden: want als Prins Willem van Oranje in 't jaar duysent vijf hondert tachtigh besigh was, om geheel Over-Ysel onder de ghehoorsaemheydt der Staaten te brengen, sond hy den Graef van Hohenlo voor dese Stadt, die haer op goede voorwaerden innam. Seventhien jaaren daer na quam Prins Maurits van Nassouw voor dese plaats, die haer op eyschte; maer afslanend' antwoort verkregen hebbende, liedt haer terstont belegeren en met eenighe stucken beschieten; maer alsoo de Burgers groote schaade door 't schieten leeden, en voor meerder vreesden, begeerden dat men accorderen souw, 't welk ook geschiede, en vertrok den volgende dagh, zijnde den twintighsten October van 't jaar duysent vijf hondert seven-en-t'negentigh, de besettingh daer uyt.

Den Marquis Spinola, in 't jaar duysent ses hondert vijf met sijn leger in Vriesland ghetrocken zijnde, quam in de maent van Augustus voor dese stadt, zijnde alsdoen omtrent de drie hondert mannen daer binnen: hy begon

Digitized by Google

gon terstondt de stadt te naederen, quam tot aen de grachten, en liet met elf stucken daer op schieten; waer door de belegerde soo bevreest wierden, datse sich op goede voorwaerden overgaven.

Eyndelijk, in't jaar duysent ses hondert sesen-twintigh, heeftse Prins Hendrik Fredetik van Oranje voor de Staaten ingenomen, die haer van wallen en alle sterkte ontbloot hebben; op datse den Soldaten niet meer tot een schuyl-plaats sou dienen, om daer uyt d'omleggende landen met roveryen te quellen; nochte ook soo veel veranderingen van Heeren voortaen sou onderworpen zijn.

OOTMARSEN.

LEyt drie mijlen van Almeloe: is een kleyne, maer oude Stadt, eertijts met een wal en dubbele grachten voorsien, die door de tijdt gevult en vernielt zijn. Sy is, so Trithemius schrijft, van Odemaer, Coning van Vrankrijk, daer het de naam af heeft, gebouwt, en dat op de selve plaats, daer sijnen grooten vriendt Vechtan begraven was. Daer sijn Schrijvers die verhaalen dat de voorseyde Coningh Odemaer ook te Ootmarsen begraven is.

Eenighe anderen achten, dat dese plaats haer naam heeft van de volkeren *Martii*, die daer in eertijts soude gewoont hebben, en dat daer na die naam in Ootmarsen verandert is.

Digitized by Google

MEPPEL,

DAt d' eerſte plaats is, onder de Over-Yſelſche Vryheden oft onbeſloote ſteden, leght op een kleyn waterken, vier mijlen van Coeverden.

GEELMUYDEN,

SYnde een goedt en ſterk Slot oft Caſteel, leght op de mondt van 't rivierken de *Vecht*, dat de Latijnſche Schrijvers *Vidrus* noemen, en ontrent een uure gaens van Haſſelt en Vollenhoove, in 't midden tuſſchen deſe twee ſteden.

Sy is met haer gebiedt door Joan van Naſſau aen den Biſſchop van Utrecht met ſtadts rechten vereert.

COEVERDEN,

IS een ſeer ſterke en vermaerde plaats, leggende een mijl van Hardenbergh, zijnde een gemeene doortocht oft paſſagie, van alle die te landt uyt Vrieſlandt, de Ommelanden, Drenthe en Over-Yſel, na Duytſlandt willen reyſen; want d' andere paſſagie van Wedden over de Boertange, een Heyde alſoo genaemt, is den meeſten tijdt des jaars onbequaem om te bereyſen. *Coeverden* heeft in 't noord-ooſten een geduurig moraſch tot Wed-

Digitized by Google

den toe; in't weſten een ſtaende water tot voorby Haſſelt en Swarte-ſluys; in't Noorden het Dorp Daelhem, en een harde heyde na Groeningen toe: in't Ooſten het Graefſchap van Lingen; in't Zuyden het Graefſchap van Benthem, en Hardenbergh in't Zuydt-weſten. Leght vijf mijlen van 't ſtedeken Lingen, vijf van Oldenzeel, negen van Deventer, vijf van Swolle, ſes van Steenwijk, en ſeven van Groeningen.

In't jaar duyſent vijf hondert een-en-tachtigh, heeft den Graef van Rennenbergh, *Coeverden* beneffens *Delfzijl* voor den Coningh van Spanje inghenomen: in't ſelfde jaar dwongh den Graef van Hohenlo deſe plaats weder tot overgeving voor de Heere Staaten; maer de gemelde Graef door den Graef van Rennenberg ontrent Wedden geſlagen zijnde, gaf oorſaak, dat hy daer op Coeverden, Oldenzeel, Ootmarſen en Enſchede weder veroverde.

Als de Staaten in't jaar duyſent vijf hondert twee-en-t'negentigh Steenwijk gewonnen hadden, beraadtſlaaghden zy, wat plaats 't leger eerſt aentaſten ſou, en na verſcheyde overlegginge vandenſe goet, om *Coeverden* te belegeren, 't welk geſchiede den ſeſtienden Julius, en geraakte na't belegh van eenige weeken onder der Staaten gebiedt, zijnde t'ſedert daer onder gebleven.

HAR-

Digitized by Google

HARDENBERGH.

IS door den Bisschop Joan van Arkel, in't jaar duysent drie hondert vijf-en-vijftigh, met muuren omringht; en in't jaar duysent drie hondert vijf en-tachtigh heeft den Bisschop, Florentius van Wevelinckhoven hier een Casteel, en een stal voor twee hondert paerden, doen bouwen. Sy leght gevaerlijk een mijl van Coeverden en vier van Swolle, op de Vecht, welke uyt'et Graefschap Benthem komende; en een half uur gaens boven Hardenbergh, by het huys te Gramsberge, de Aa van Coeverden met sich nemende, loopt door Ommen voor by Swolle, en van daer voort met het Swarte-water voor by Hasselt in de Zuyder-zee.

OMMEN.

IS ontrent twee kleyne mijlen van Hardenbergh, en oock aen de gemelde rivier, de Vecht, gelegen. Den Bisschop terstont verhaelt, namentlijk, Florentius van Wevelinckhoven heeft dese plaats in't jaar duysent dese hondert twee-en-tachtig met muure beslooten.

ALMELOE.

LEyt op een kleyn waterken, dat in de Vecht loopt, zijnde twee mijlen van Goor

GOOR,

Digitized by Google

GOOR.

IS mede gelegen aen de Vecht, omtrent een mijl van Diepenheym.

DIEPENHEYM.

LEydt twee mijlen van Delden, zijnde een redelijke goede plaats.

DELDEN.

IS gelegen omtrent een anderhalve mijl van Enschede.

ENSCHEDE.

HEt laatste van de thien Over-Yselsche Vlecken, leght maer een mijl van Oldenzeel.

Behalven alle dese plaatsen zijnder noch drie uytnemende sterke Forten, waer van d'eerste genaemt wordt de

KUYNDER-SCHANS.

SYnde een van de sterkste Forten van dit geheele gewest, en met vijf vaste Bolwerken voorsien: gelegen aen de Zuyder-zee, en aen de riviere de Kuynder, daerse de naem af heeft, omtrent de grensen daer Vrieslant en Over-

Digitized by Google

Over-Yſel ſich van een ſcheyden, in 't geweſt dat d'ouden, (die dit Landt meê onder Vrieſlandt ſtelden) *Boſch-achtigh Vrieſlandt* noemden. De wateren *Linde* en *Kuynder* komen hier dicht by elkander, en ontlaſten ſich in de gemelde Zuyder-zee, waer door d'inwoonders bequame gelegentheydt tot de Coop-handel en 't vervoeren van allerley waren hebben.

BLOCK-ZYL,

IS geen van de minſte Forten, die in de laatſte Nederlantſche oorloogen, door de Vereenighde Staten, om 't groot vermogen des Coninghs van Spanje te wederſtaen, gemaakt zijn. Het is aen de grooten arm der Noord-zee, die wy de Zuyder-zee noemen, ſeer bequaemelijk gelegen. 't Was te vooren maer een ſlechte en geringe plaats, daer weynigh huyſen en inwoonders waren; maer t' ſedert ſoo verandert, dat het na ſijn voorige geſtalte niet meer gelijkt; want het is nu Volk-rijker en bloeyender in Coop-handel, dan ſommige ſteden, het welk aen de menighte der ſchepen blijkt, die, behalven veele kleyne ſchuytjens, hier meer dan 200 t'huys hooren; waer doorſe dageliks toenemen en haren ſtaat verbeteren,

SWARTE-SLUYS,

HEeft ſijn naam, gelijck 't ſchijnt, van de Sluys, en het Swarte-water, daer het

Digitized by Google

byna

byna van omringht wordt. Het is een kleyne plaats, seer bequamelijk gelegen, want men moet die wegh nemen, om na Groeningen, Embden, en andere nabuurige plaatsen, te reysen, als men uyt Hollandt komt. Al de Turf die te Meppel, en een deel van die te Griethorn, en daer ontrent gegraven wordt, brengt men te scheep door dese plaats, om die na Hollant, oft elders te voeren en verkoopen. De gelegentheyt en de werken maken het tot een sterk Fort, waer in al de huysen van Swarte-sluys, uytgeseyt eenige weynige en geringe, begrepen zijn; en is, gelijk veele andere Schanssen, dienstigh, om dit Landschap te versterken, en tegen alle gewelt te bevrijden.

HEt volk van desen Lande, gelijk sy tusschen de Gelderschе en Vriesen gelegen zijn, alsoo deelense ook mede aen den aerdt en zeden van beyde die volkeren. Maer dat vreemt is, en by na ongeloofelijk schijnt, den geleerden *Hadrianus Iunius* haelt uyt dit Over-Yssel als uyt den Put van *Democritus*, de oude *Franken* voort, die *Gallia* bekrachtight, en na haeren naam *Frankrijk* genoemt hebben, daer nochtans de gemeene opinie houdt, dat het Landt te *Franken*, gelegen in Hoogh-duyts-landt, de rechte moeder sy van de selve *Franken* oft *Fransen*. Hy bewijst sijn segghen met de namen van *Salii* en *Ansuarii*, volkeren daer de Fransen in verdeelt waren, welke in dese Landtstreeke noch geen onbekende voetstappen en hebben na-gelaten.

Digitized by Google

Want

Want de *Salii* zijn van outs geweest de bywoonders van den Yssel, daer ook *Zallant* afkomt, en het dorp *Zallick*, aen de zijde des Yssels daer Campen leght. De *Ansuarii* zijn die van Deventer, daer (gelijk hy seght) ook van over gebleven is de naem van *Anse* oft *Hanse*-stadt, alsoo *Ans* een Hooft oft Heer beteekent; gelijk wy dan noch de treffelijke luyden groote *Hansen* noemen. Waer over ook de *Lex Salica*, by den Fransen *Loy Salique* genoemt, van wiens oorspronk soo seer gestrist wordt onder de Ghelcerden, van dese Landen oft Volckeren haeren rechten naem behoudt, met een sonderlinge glorie voor ons Over-Yssel, dat uyt haer gekomen is, een soo vermaerde Natie, als de Fransen zijn, die soo schoonen Koninghrijk met de Over-Yselsche Wetten regeren. Hier beneffens de oude *Tenchteri* zijn Inwoonders geweest van Drenthe; de *Tubantes* van Twente; en de *Chamavi* van de Landen ontrent Campen. Wat hier nu van sy of niet, *Claudianus*, een seer treffelijck oudt Poët, geleeft hebbende ten tijde der Keyseren *Honorii* en *Arcadii*, maakt met name gewach van de *Salii*, openlijk te kennen gevende, dat sy hare woonplaatsen aen den Rhijn gehadt hebben. De Wet *Salica*, 't daer wy af geroert hebben, bracht en brenght noch in Vrankrijk sommierlijk mede, dat de Vrouwen ghesloten zijn buyten de successie des Rijcx, en luyden hare woorden uytdrukkelijk aldus: *Nulla hereditatis portio de lege Salica*

ad

Digitized by Google

ad mulierem venito; ofte: *In terra Salica mulieres ne succedant*; dat is: *dattet volghens de Salijke wet geen deel van erffenis en kome tot de vrouwen: dat in het Salijkse Landtschap geene vrouwen en succederen.* De Francken hadden boven dien noch meer andere wetten, kortelijk begrepen in dese naervolgende verser.

De Bedelaers door 't Landt te loopen niet gedooghe,
Den Armen in 't Stadt voedt; na ghy best vermooghe.
Geeft niet den geenen, die ghy niet en siet arbeyden.
Straftse die door bedroch d' onnoosle verleyden.
Voor d' eerste maal een oogh steeckt uyt heen die misdoet,
Snijdt haer de neus af, die door sulks niet werden vroet,
En die dan noch volhardt, sal 't met den hals betalen,
Den Dronkaert set die vrij te water sonder dralen.

't Landtschap.

GROENINGEN en d'OMMELANDEN.

GRoeningen heeft dien naem, oft van de groene weyden, die rontom dese Stadt

Digitized by Google

Digitized by Google

GROENINGA.

1. A. Kerck.	10 Cranepoort
2. Vis marckt	11. A. Poort
3. Raedthuys	12. Heer poort
4. Brede marct	13. Ooster poort
5. St. Martens kerc	14. Steentil poort
6. Dolhuys	15 Oßen merct
7. Franse kerck	16. Raede merct
8. Ebinge poort	17. Nieuw Artil:
9. Pooteringe poor	lery huys.

Digitized by Google

Digitized by Google

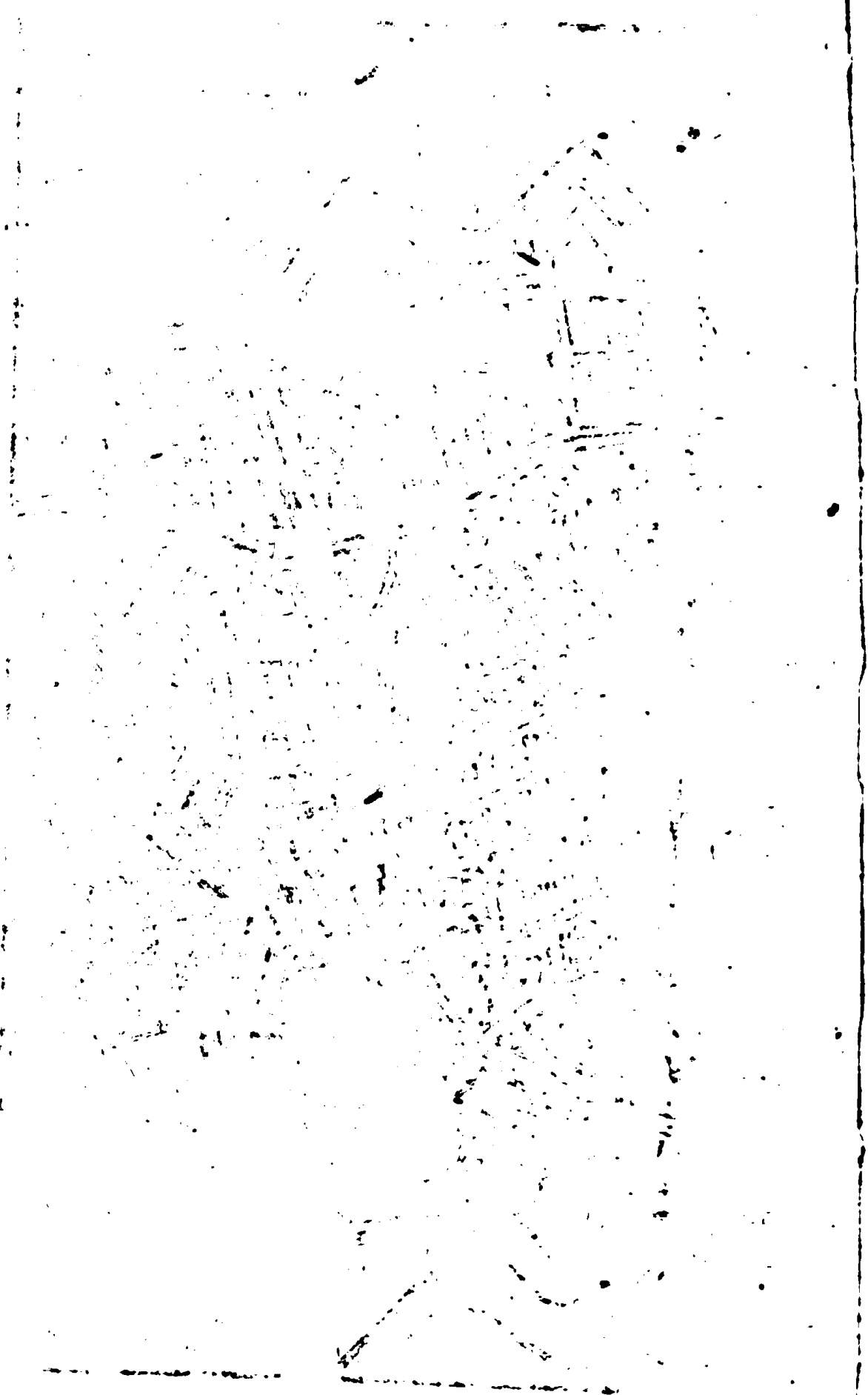
Digitized by Google

Stadt ghelegen zijn, oft van de ghemeugelijke situatie oft gelegentheydt. Hoewel deſe Stadt met haere omgelegen Dorpen en Landen, een deel van Vrieſlandt ſchijnt te zijn, nochtans maecktſe op haer ſelven een van de ſeventhien Provincien der Nederlanden. Sy heeft langen tijdt haer vrijheydt na haer eygen ſtatuyten en wetten beſchermt; dan aen den Biſſchop van Utrecht, dan aen den Graef van Hollandt, als haere Beſcherm-Heeren, een jaarlijkſe penſioen oft vereeringe gevende. Eyndelijk, als de Factien der Schieringers en Verkoopers in Vrieſlandt op-rees, heeft Keyſer Maximiliaen d'eerſte, den ſtaat van Groeningen en Vrieſlant, 't welk over de Eems gelegen is, aen Hertogh Aelbrecht van Saxen, als een Vicario des Rijx (onder welke gebiedt deſe Provincien ſtonden) tot een erfleen gegeven. Waer toe, als de Vrieſen niet wilden verſtaen, heeft hy de Edelen van de Schieringhſche factie op ſijn handt gekregen, door wiens hulpe hy een ſwaren Oorlogh tegens de Verkoopers; (met welke die van Groeningen haer gevoeght hadden) door ſijnen Overſte *Fuchs* gevoert heeft, ſoo dat die van Groeningen moſten renuncieren alle haere actien, die ſy hadden aen *Ooſtergoe*, *Weſtergoe*, en de *Sevenwolden*, en jaarlijcks aen den Hertogh betaalen dertigh duyſent kroonen.

D'andere Steden, onder welke Leeuwaerden het hooft was, onderſchreven ook deſe conditien, doch namaels berouw krijgende,

Digitized by Google

viel-

vielen van hem af, tot dat de Sax wederom met gewapender handt haer daer toe gedwongen heeft. De Groeningers vresende ongelijker voegen getracteert te worden, hebben, door tusschen-spreken des Bisschops van Utrecht, een bestant gemaakt. Als de Vriesen naderhandt ten derden maal rebelleerden, is men wederom in den Oorlogh gesaakt, tot op het overlijden des Hertoghs Alberti, die sijn Soon tot een erfgenaem naliet. Alsdoen meenden de Vriesen van alle gevaerlijkheydt en perijkel verlost te zijn, grepen derhalven eenen moet, ende belegerden de Stadt Damme, die Graef Edsard van Embden, van wegen den Sax in hadde, daer-en-tegen belegerde den Graef Hugo van Lausitz de Stadt Groeningen; doch, door interceßie des Bisschops van Utrecht, wierde een bestant van vier jaren gemaakt, welke verstreecken zijnde, als die van Groeningen des Keysers beveelen niet wilden gehoorsaemen, hebben Graef Edsard van Embden, ende Vijt van Draekendorf, als Opper-velt-heeren van Hertogh Hendrik van Saxen, de Stadt Groeningen wederom belegert, twee Forten opgeworpen, en den geheelen winter benauwt.

De Stadt, de toegeseyde hulpe van de Overysselsche steeden ontbreekende, stonde om in accoort te treden met de Saxische, 't en ware de Overste Vijt van Draekendorf eenige gevangen Burgers, die haer rantsoen niet konden opbrengen, neus en ooren hadde doen afsnijden,

Digitized by Google

snijden, en wederom na Groeningen gesonden; waer door de Burgers verstoort, met hem en de Saxische gants niet te doen wilden hebben; boden derhalven de Stadt aen den Graef van Embden, met conditie, dat hy die nimmermeer soude laten komen in handen van de Saxische. Na dat accoort is den Graef, inde stadt gekomen, met volle macht ende authoriteyt, anno duylent vijf hondert ses, na dat de burgers hem den eedt van getrouwigheyt gedaen hebben, heeft hy daer een Casteel gebouwt. Hertogh Georgh van Saxen, broeder van Hertogh Hendrick, heeft sulks seer qualiken genomen, en is door hulpe van Hertogh Erich van Brunswijk, met een groote macht in Oost-Vrieslant gevallen; soo dat den Graef gedwongen wiert uyt Groeningen te vertrecken, ende sijne eygen erfnissen te beschermen; ende door dien hy van het Rijk in de Acht oft Ban gedaan wierdt, daer door hy ook de stad Damme verloor, moste hy de beschermingh van Groeningen t'eenemael verlaten. Die van Groeningen haer alsoo verlaaten siende, sonden Gesanten aen den Hertog van Saxen, om met hem te accorderen, behoudens haere Privilegien, en dat sy souden het Casteel mogen afbreken. Hertogh Georgh van Saxen dese conditien niet willende accepteren, als komende van hooveerdige en hooghertige luyden, die t'elkemael tot den afval ghenegen waeren, begeerde sonder eenige reserve oft exceptie, de stadt in sijn handen te hebben; de

Digitized by Google

gesan-

gesanten seyden hem, dat noch hy, noch ymant van sijne nakomelingen, nu, oft nimmermeer der stadt Heer soude worden: en soo haest sy weder gekeert waeren, begondemen te raedtslaagen van eenen anderen Bescherm-Heer te kiesen, en wierde goet gevonden de stadt te presenteeren aen Carel van Egmont, Hertogh van Gelder, die haer in sijn beschrming ontfingh, en terstondt de besittinge daer van nam, door Wilhelm van Oyen, en Werner Spiegel. Het Casteel wierde terstont afgebrooken, en deeden de Burgers den eedt aen den Hertogh, en de Croon van Vrankrijk, na dien de voorseyde Hertogh, altijdt de partye van de Fransen gehouden had, om sich te mainteneren tegens 't geweldt der Bourgonsche.

Uyt dese oorsaak is langen tijdt oorlogh gevoert tusschen beyde de Hertogen, soo dat ten laatsten, den Hertogh van Saxen, des oorloghs moede, al sijn recht, dat hy aen Vriesland hadde, verkocht, en opgedraagen heeft aen Carolus Prins van Spanje, voor twee hondert duysent kroonen. Van die tijdt af, rees de oorlogh tusschen de Gelderscheen Bourgonsche; Flóris van Yselsteyn de Oostenrijksche, en den Graef van Embden de Geldersche partye voorstaande. Doch ten laatsten als de Groningers by de twintingh jaaren onder de gehoorsaemheyt der Gelderschen gheweest waeren, en jaarlijks dertigh duysent guldens aen den Hertogh tot een schattinge betaelt hadden, sijnde geen uytkomste van desen oor-

Digitized by Google

logh,

logh, haer dien des Keyſers macht dagelijks meer en meer toenam, hebbenſe des Hertoghs van Gelders ſwacke protectie en beſcherming verlaten, en haeren toevlucht genomen tot de Gouvernante der Nederlanden, Vrouw Margarita, 's Keyſers moeye; die terſtont derwaerts geſonden heeft Georgh Schenk van Tautenburgh, ſoo dat den eedt van getrouwigheyt in't jaar duyſent vijf hondert ſes-en-dertigh den achtſten Junii gedaen wierdt, aen haeren neef den Keyſer. In dier voegen is deſe Stadt eyndelijk onder 't huys van Bourgondien oft Ooſtenrijk gera kt.

In't jaar duyſent vijf hondert vier-en-'t negentigh in de maent van Julius, heeft Prins Maurits deſe ſtadt ſeer hardt belegert, en tot overgevingh gedwongen, en gevoegt in de Unie der Vereenighde Nederlanden.

GRONINGEN, 't hooft des ſelvigen Lantſchaps. is een ſeer oude ſtadt. en gelijk *Munſterus* ſchrijft, drie hondert acht-en-t'ſeventigh jaaren voor Chriſti geboorte, van een Trojaner *Grunnio* gebouwt. Sy leydt ſes goede mijlen van Leeuwaerden in een uyttermaten ſchoone Landts-douwe, zijnde omcingelt met vijf kleyne Landtſchappen, als 't *Weſterquartier*, *Hunſegoo*, *Fivelegoo*, *Oldampten* en *Reyderlant*, welken gemeenlijk de *Ommelanden* genoemt worden; die haer edelen ook hebben, makende het tweede lidt van 't Lantſchap Groeningen; want de ſtadt ſelfs met de Magiſtraet aldaer worden voor 't eerſte lidt gerekent.

Digitized by Google

Van binnen heeftſe veel vloeyende en ſtaende wateren, eenſdeels van natuuren, eenſdeels met menſchen handen gemaakt, mits het leyden van ſeer groote grachten. Sy is van een goede groote, zijnde in voortijden veel kleynder geweeſt, alſſe tegenwoordigh is; daer benevens iſſe wel bebouwt, en met heerlijke huyſen van rijke Burgers verçiert. Sy is na verſcheyde vergrootingen, in't jaar duyſent ſes hondert veertien, en de volgende jaaren voor de laatſtemaal vergroot en met ſeventien rondeelen, daer benevens een wijde en ſeer diepe gracht verſterkt; alſoo dat deſe ſtadt nu onder de voornaemſte Veſtingen van Europa gerekent mach worden.

Sy heeft tegenwoordigh ſeven poorten. Vorders iſſe gedeelt in twee Kerſpelen, van S. *Marten*, en van der *A* ende vier Kluften, als *Ebbinga-kluft*, *Goldinga-kluft*, *A kluft*, en *Bottinga kluft*. Hier benevens, zijnder drie groote Marcken, als de *Bree-markt*, *Vis-markt*, en d' *Oſſe markt*, behalven noch eenige mindere, en andere ruyme plaatſen en ſtraaten.

Binnen de ſtadt ſijn elf Kerken, en daer onder twee Hooft-kerken; d' eerſte is gewijt ter eeren van S. Marten, na wien ſy genoemt wordt: heeft eertijts onder den Biſſchop van Munſter geſtaan, maer is in't jaar duyſent vijf hondert ſes-en-ſeſtigh, van Philippus de tweede, Coningh van Spanje, tot een Biſdom verheven: haer eerſte Biſſchop was *Ioannes Knijf*, een van de twaelf nieuwe Biſſchoppen, die de gemel-

Digitized by Google

gemelde Coning voor sijne Nederlanden gekooren, en de Paus bevestight had. In deselve Kerk is noch een schoon Orgel, gemaakt met d'eyge handen van den seer geleerden *Rudolphus Agricola*, een burger van Groeningen. Sy is ook verçiert met een grauwe steene tooren van drie transen, hooght drie hondert seven-en-twintigh voeten, en daer in een grof klokspel. De tweede Kerk noemt men *van der A*, ook met een tooren twee hondert acht-en-tachtig voeten hoogh, en een klok spel verçiert. Hier-en-boven sijnder vijf Cloosters en vier Gast-huys-kerken, makende t'zamen 't getal van elf. De grootste onder de Cloosters kerken sijn de Franciscaner, nu de Academie oft Fransche Kerk; de Jacobijner, nu arme Kinder-huys; Geestelijke Maegden, nu t' Wees huys; en de Frater-huys-ketk, nu Stadt-houders hof; en onder de Gast-huys-kerken, de H. Geest, en S. Geertruyt, nu beyde seer aerdigh opgemaakt, en tot den Gods dienst gebruykt: behalven alle dese sijnder noch wel negentien groote en kleyne Armen oft Gast-huysen van mannen en vrouwen alomme door de stadt.

Groeningen wordt volk-rijk gemaakt, (behalven de gewoonelijke handteeringe van alle Steden) insonderheyt door de Regeeringhe: den handel van Brouwerye: Booter-kopen: Osse weyden, en Paerde-handel: waer by onlangs is gekomen de Academie in't jaar duysent ses hondert veertien opgerichte; en de schipvaert van groote schieepen, insonderheyt van de West-Indische Compagnie. Aa 2 De

De Burgers van deſe ſtadt die neering doen, zijn verdeelt in ſekere Gilden, geregeert by een Olderman en twee Hovelingen, (verſien met een Gilden-bode) alle jaaren nieuws gekooren, die in haer Gilde-ſaaken haer vergaederingh hebben in een ſeker huys, in't Geeſtelijk Maaghden-klooſter, (by ouds 't Spreeckhuys) nu 't Raventer genaemt, zijnde nu in't getal ſes-en-dertigh, waer van achtien, (gemeenlijk genaemt de achtien Gilden) in haer Gildt-ſaaken ter eerſter inſtantie ſtaan onder haer Olderman en Hovelingen; en voor de tweede inſtantie onder twee Bouw-meeſters, van de ſamentliike achtien Oldermannen gekooren, blyvende de derde inſtantie aen den Raedt: dewelke Bouw-meeſters en Oldermannen mede ſitten over de Stadts-rekeningen, en ſtellen mede een Perſoon in de ſtadts Pondt-kamer; en worden de andere achtien genaemt de Raets-gilden, ſtaende ter eerſter inſtantie onder de Raedt, waer onder het Brouwers-gildt het voornaemſte is, en eygentlijk de Raets-gildt genaemt, zijnde by ouds de hooft-neering van deſe ſtadt geweeſt, daerom ook veele perſonen van treffelijcken en Edelen geſlachte; inſonderheyt na de Raets en andere hooge ampten ſtaende, het recht van deſe Gilden hebben aengenomen, en ten deel ook deſelve handt-teeringe, volgende 't voorbeelt van haeſt alle Edelen in de Dorpen van Duytſlant, laten doen.

Het voornaemſte dat deſe ſtadt neeringh maakt,

Digitized by Google

maakt, is dat uyt deselve en van de vergaderingen, die alhier gehouden worden, dese geheele Provincie van alle ouden tijden is geregeert, als eerstelijk van de Staaten deser Provincie, Landt-daghs wijse in het Provincie-huys vergaederende, bestaende in twee leden, Burgemeesters en Raedt der Stadt; en Jonkeren, Hovelingen, Eygenerfden, en Volmachten der Ommelanden; ten tweeden, de hooge Justitie-kamer der vier Hooft-mannen; ten derden, het Celligie van Stadt-houder en acht gedeputeerde Staaten; ten vierden, de Reeken-kamer van ses Reken-meesters; ten vijfden, het Krijghs-gerecht, van een Gericht-schout, twee Bysitters, en de Hooft-Officieren van het regiment; ten sesten, behalven de kamer van voorhien Bewint hebbers van de West-Indische Compagnie; ten sevenden, de Academie; Raedt van de Magnifico, vier Curatoren, en drie Bysitters; waer van de Raedt noemt de helft van alle de voorseyde en andere Provinciale ampten, en de onderhoorige Politijke, Kerkelijke en Militaire Officiers, soo binnen, als buyten de Provincie, als Stadt houder en Capiteyn Generael, Gecommitteerde in de vergaederinghen van de Staaten Generael, Raaden van Staaten, Generaliteyts Reken-kamer, Admiraliteyten tot Amsterdam, Middelburgh, en Harlingen; Oversten, Capiteynen, Gericht-Schout, Ontfangers, Fiscael, en andere Officieren; als mede alleene alle Stadts-dienaers, Syndicus, Rentemeester,

Digitized by Google

Secretarissen, Stads Advocaet, Bouw-meester, Wacht-meester, Stads-Schout, uytgeseyt, dat de afgaende Raedt het Gild-recht bestelt, oft mogelijk by ours afgaende, in't selve een jaer heeft geseten; de Bewint-hebbers van de West-Indische Compagnie worden gekooren by de Hooft-participanten; en de keur van de Magnificus geschiet by nominatie van de Professoren, en approbatie der wel-gemelde Staaten van de Provincie.

De Personen die in dese, als oock Stadts hooge Regeringe gemeenlijk worden gebruyckt, sijn vier-en-twintigh oft ses-en-twintigh in't getal, om dat alle jaaren acht Raats-mannen uyt den Raedt afgaen, genaemt de Oude-Raedt, en acht weder aengaen, by de ache Raedt-mannen die een jaar hebben geseten, te samen sestien; zijnde dese sestien sittende en regerende Raedt, waer onder zijn vier Burgemeesters en twaelf Raedts-heeren, alle te samen sittende rondomme de Raedkamer op hooge banken, soo hoogh verheven, dat de vier-en-twintigh Oefweren daer beneden konnen sieten, en de ses eerst aengegaen sitten 't eerste jaar aen de west-zijde, en 't tweede jaar aen d' oost-zijde van 't Raedthuys, en 't derde jaer afgaende, en 't vierde jaar na ghewoonte door de keur weder aengaen; sijn sy dan dat om grooter redenen deselve niet wederom mochten worden gekooren, soo dat sy te samen twee jaer in de Raedt sieten, de Burgemeesters

Digitized by Google

gemeesters gemeenlijk twee jaar, en de Raedts-Heeren een jaer uyt de Raedt, en d' oude Raedt blijven, versien met andere hooge binnen oft buyten 's Landts, Stadts, en Provinciale Ampten.

In swaere saaken neemt de sittende Raedt dickwils het advijs van den ouden Raedt, en van de vier-en-twintigh geswoore Gemeente, en geschiet sulks in saaken, daer mede de Stadts middelen beswaert worden, en andere groote verrichtingen. En heeft de Raedt van dese Stadt den voortgangh, voorsit, en voorteekeningh in alle Provinciale vergaederinghen, handelingen en commissien, voor Jonckeren, Hovelingen, Eygen-erfden en de Volmachten der Ommelanden. Behalven 't voornoemde hooge Collegie van den regeerende Raedt, als mede van de voorseyde geswooren Gheemeente, en de voorverhaelde seven Provinciale vergaederingen en collegien, zijn noch in dese Stadt veertien andere Collegien en laage banken, te samen versien met Secretarissen, Schrijvers, en Dienaers; en meerendeels oordeelende ter eerster instantie, blijvende het appel aen den Raedt, alles na sekere Boeken, Wetten ende Instructien. I, de vier Burgemeesters over de versegelinge; Kerken, en andere Conventen rekeningen, ende de jaarlijke keur van de Gasthuysen Vooghden, op het Raedthuys oft Rekenkamer. II, het ne-

Digitized by Google

dergerichte, van een Burgemeester ende drie Raedts-heeren, over kleyne saaken, alle namiddaghs op 't Raedthuys. III, de Stadts Reeken-meesters, van een Burgemeester, drie Raedts-heeren, den Syndico, Rentemeester en Secretaris over de Stadts weekelijke rekeninghen, ordonantien, en de Financien van de Stadt, ordinaris alle Saturdaghen, en voorts na ghelegentheyt op de Reeken-kamer. IV, de Kerken-raedt van ses Predicanten ende twaelf Ouderlingen, over Kerckelijcke en arme saaken, alle Woensdaagen in de Consistorie. V, het Gerecht van Selwers oft van het Goo-recht, van een Amptman, en twee, oft na gelegentheyt van tijden en saken acht Gesworenen, over de questien oft geschillen van de Ingesetenen van 't Goo-recht, alle Vrydaagen en Saturdaagen, op 't Rechthuys. VI, het Gild-recht, van een Olderman, twee Bus-heeren en vijf Gild-rechters over het Stapel-recht en Water-recht, alle Saturdaagen op de Oldermans-kamer. VII, het Kluft-recht, van acht Kluft-meesters, over de timmeringen, straten, wegen, brandt-gerechtschap, en de generaele opsicht op 't leven van de Burgerye, tweemael des jaars, in S. Mertens choor, zeent-houdende en voorts vergaederende na vereysch van saaken. VIII, het Burgerlijke krijghs-recht van twaelf personen, over wacht-saaken, mate en gewicht, voorkoop, reyninge van de straeten, en opsicht

Digitized by Google

op

op de Mullens, op het Recht-huys. IX, de drie Wees-heeren, over de goederen der onmondige kinderen, alle dagen op de Weeskamer. X, de Bouw meesters van de achtien Gilden, over der selver Gilde saaken, in't Spreek-huys oft Reventer. XI, de Kerkvooghden van drie Kerken, over saaken van graven en sit-plaatsen, in't Consistorium. XII, twee Scholarchen over de Latijnsche en alle Duytsche Schoolen. XIII, en drie Excijs meesters van de stadts Pondt-kamer. XIV, de stadts Advocaet, Geweldige en andere Officiers, tot aenklagh en straffe van de onghehoorsamen. Behalven de veelvoudige publijke soo Provinciale als stadts Commissarissen, in't Provincie-huys, op de stadts Nieuwe-kamer, en de Wees-kamer, Behalven ook noch een groot getal Collegien van twee, drie, en vier Vooghden over elk van de voorseyde negenthien Arm-huysen en andere Conventen, in haere Conventen vergaederende.

Groeningen is in voortijden met groote Privilegien en Vrydommen van haere Vorsten besthonken gheweest, alsoo datse selfs civilijk en criminelijk recht doet, na haer eygen wille-keuren en stadts-rechten, sonder eenige vorder appellatie. En is daerbenevens van groot vermogen, hebbende treffelijke heerschappy soo binnen als buyten. Oostwaerts ende West-waerts sterckt haer ghebiedt seer ver, heeft veele vruchtbaere ackeren, en groote meenichte van Dorpen.

Digitized by Google

Noortwaerts heeft sy bondtgenootschap met alle het landt dat sich lank en breedt uytstreckt, tot aen de zee toe, vol van goede dorpen, met een vruchtbaere Lands-douwe en schoone weyden.

Het Wapen van dese Stadt is eerst en eygentlijk een groene Balk, elcker zijts in een wit velt, by 't welke daet na is gecomen een Kerk, eyndelijk twee Aroden in malkanderen gevoeght, genaemt een dubbelden Arendt.

DAMME.

LEgt ontrent twee mijlen van Groeningen welk eertijts een goet stedeken geweest is, maer haere muuren en vesten sijn afgeworpen, in 't jaar 1536, als sy van de Geldersche beschermt, en van des Keysers volk met gewelt ingenomen was; op welken tijdt beslooten wierdt, datse niet meer mochte bemuurt worden, soo datse tot eenen armen en sloberen staat gebracht is.

DELFZYL.

LEgt aen de riviere Ems, een mijl boven Damme, van Groeningen en Embden by na even ver, te weten drie mijlen, en heeft een haaven, die noch beter is, als die van Embden. Edsard, Graef van Oost-Vrieslant, heeft haer, in 't jaar 1500, beginnen sterk te maken; daer na Hertogh Carel van Gelderlandt. Ook had den Hertogh van Alva in 't

Digitized by Google

begin

begin der Nederlantſche beroerten, 't voornemen om hier een ſtadt te bouwen, en die *Marſburgh* te noemen; maer de veranderingen der tijden en ſaken, en de kortheydt ſijner heerſchappy, hebben 't ſelve belet.

Door ſeker verdragh, tuſſchen den Keyſer en die van Groeningen gemaakt, is dit Fort geſlecht; maer door d' oorlogen, die onlangs daer na ontſtonden, weder opgebouwt: doch andermael neergeworpen; en eyndelijk weder herſtelt, op de wijs, gelijk 't nu noch is.

De Spaenſche hebben 't ſelve, in 't jaar 1581, na dat de Graef van Hohenlo by Hardenbergh geſlaagen was, ingenomen.

Graef Willem van Naſſouw, Gouverneur van Vrieſlandt, pooghde, in 't jaar 1588, alle middelen aen te wenden, om Groeningen te benauwen, en eyndelijk onder de Staten en ſijn Gouvernement te brengen; en dewijl hy vreeſde, dat die hun Leger in Vreiſlandt niet ſouden ſenden, ſoo beſloot hy met ſijn Regiment Vrieſen yets voor te nemen; en de Groeningers, na ſijn vermogen, de neeringh, de toevoer van alle noodruft, het oſſeweyden, de contributien, en ander voordeel van 't platte landt, af te ſnijden, oft te bekommeren en verhinderen, gelijk de Prins van Parma de grootſte ſteden in Brabant en Vlaenderen, ſonder merkelijke belegering, met dergelijke middelen afgemat, en eyndelijk vermeeſtert had. Maer aengeſien Delfzijl de voornaemſte plaats was, daer door ſy ter zee na

Embden koophandel dreven, gespijst wierden, en de Scheepvaert van Vrieslandt naer die een andere Oosterssche steden onveyligh maakten, vont hy raatsaam dese plaats met Krijgs-list te verrassen: hier toe had hy deselve by ervare en getrouwe Krijghs-lieden des nachts verscheyde mael laten besien, die bevonden, dat men, sonder eenige verhinderingh van water, aen een kleyne poort kon komen, en die met een petard doen springen. Doch om die van Delfzijl alle nadenken te benemen, liet hy eerst de Schans van *Ementil*, op de West-zijde van Groeningen gelegen, bespringen, om aldaer eenen half blinden alarm te maken, en des Conings volck derwaerts te locken. Doch eer dat uytgevoert was, sond hy Michiel Hage, een van d' oudste Capiteyns, met drie Vaendelen te Scheep uyt Vrieslandt voor by Delfzijl na *Otterdum*, onder schijn van daer in Guarnisoen te gaen, en d' oude besetringh te verlossen; maer de gemelde Hage quam met sijn volk, en 't gene hy te *Otterdum* vondt, met noch eenige andere Soldaaten, des nachts voor Delfzijl te lande, en in alle stilheyt voor de poort, die een seker Frans soldaat, met een petard, gelijk hy aengenomen had, sou doen springen; dese, om d' eer alleen te hebben, begeerde geen hulp; doch hy was de man niet: want hy verspilde meer dan twee uuren aen de poort, sonder sijn werck te verrichten. Graef Willem had hem uytdrukkelijk verbooden, de tweede petard aen de binnen poort te bren-

Digitized by Google

gen,

gen, eer d'eerſte aen de hamey aengeſteken en geſprongen ſou zijn; op dat die van binnen hen niet gewaer ſouden worden, en alſoo den aenſlagh ontdeckt zijn: maer hy gehoorſaemde dat bevel niet; want als hy d'eerſte ſonder ontdeckingh aen de hamey geplant had, wou hy ook de tweede aenhangen; die hy gevoeglijk, na't ſpringen van d'eerſte, met ſekere inſtrumenten aen de binnen poort had konnen ſetten en aenſteeken: dus beſich zijnde, wort hem de Wacht gewaer, en roept. De Soldaaten van Graef Willem tot den aenſlagh, die ſich dus langh ſtil gehouden hadden, en van koude beeſden, hoorende datſe ontdeckt waren, begonden de hamey met handen te breken; en de wal op te loopen; maer Hage vond geraden, dewijl de petard gemiſt had, de Soldaaten weder af te voeren, en ſoo is deſen aenſlagh, gelijk meeſt altijt gebeurt, miſlukt.

In't jaar duyſent vijf hondert een-en-t'negentigh, quam der Staaten Leger voor Delfzijl, daer twee Vaendelen, omtrent drie hondert mannen ſterk, die de Magiſtraet van Groeningen op hunne koſten aengenomen hadden en betaelden, in beſettingh lagen: de grachten waeren ſeer diep, en meer dan hondert voeten wijdt; de wallen hoogh en ſterk, ook was het met vier Bolwerken, doch wat te kleyn, voorſien. Soo haeſt het geſchut te lande gebracht, en noch niet geſtelt, ick laet ſtaen een ſchoot gedaen was, zijn die van binnen, ſoo haeſt ſy opge-eyſcht waeren, met Prins Maurits van

Digitized by Google

Nassouw veraccordeert, en trocken den een-en-twintigsten Julij daer uyt, met haere vaendels, volle geweer, goet en reys tuyg, na Groeningen haeren cours nemende. Als sy daer quamen, ontschuldighden sich de Capiteynen met d'ongehoorsaemheyt der gemeene soldaaten, die om accoort riepen: de soldaaten wierden oneerlijk verklaert, en sonder gelt en Paspoort afgedankt; omtrent twaelf van hen steldemen in de gevangenis, om het met hun leven te betaalen. De Capiteynen wierden ook bewaert, om sich selfnaerder voort 't Recht te verantwoorden.

Delfzijl aldus verovert zijnde, heeft Graef Willem, als Gouverneur van d'Ommelanden raedt gehouden met verscheyde Ingenieurs, om deselve plaats sterker te maken; en alsо tot dit werk een goede somme gelts van nooden was, soo wierdt over d'Ommelanden een contributie van vijftigh duysent guldens verordent, waer mede den gemelden Graef tot sijn voorgenomen dessеyn quam.

In't jaar 1594 hadt Verdugo een aenslagh op dese sterke plaats, die by na gelukt was; maer alsoo de besetting dese aenslagh gewaer wierd, hebben terstondt haer dapper te weer gestelt alsoodat Verdugo eyndelijk met schade moest ruymen.

Eyndelijk, dese plaats is van groot belangh en als een bolwerk voor Oost-vriesland, Groeningen, en d'Ommelanden; waerom de Prinsen en Heeren altijdt gepooght hebben, tot

Digitized by Google

verseke-

verſekering der gemelde landen, deſe plaats te verſterken en wel te bewaeren.

BOURTANG.

DE *Bourtang* is een grens-plaets van het Landſchap Groeningen, en de Drente in 't ooſten; 't is een moeraſſigh en waterigh lant, waer door het by na aen alle zyden ongenakelijk is.

In't jaar 1593 heeft Graef Willem van Maſſouw, Gouverneur van Vrieſlant, op deſe plaats een ſterke Schans gemaakt, die deſelve naam draeght; op dat hy daer door Groeningen, dat hy meende te belegeren, te beter ſoud winnen, en dat 't ook tot een Bolwerk voor 't geheele landt ſou dienen, om dat van 't ſtroopen en rooven der Soldaaten te bevryen. Men raadtſlaeghde eenige dagen over de plaats en gedaante van dit werk; doch eyndelijk begonnen een mijl boven *Vlaegh-Wedde*, in een woeſt en breet moeras, op een kleyn ſand-heuvelken, daer de gemeene wegh dwars over gingh, te graven; want een mijl in't rondt konnen geen bequamer plaats vinden. de hutten der Soldaaten ſtonden op den heuvel, en de geheele gracht met vijf bolwerken waeren in het moeras. Het eerſte werck was een ſmalle Gracht van omtrent twaelf voeten, diemen rontom leyde, tot een begin van beſchermingh, en daer nae allenskens wyder maakte; de middel-linie binnen de wal,

Digitized by Google

W

was vijf-en-veertigh roeden langh; in korten tijdt waeren de werken van dese Schans soo gevordert, datse met een dubbele besettingh eenighsints te beschermen en in te houden waeren; derhalven leyde de ghemeldo Graef ses Vaendelen in deselve. t' Sedert dese tijdt is dit Fort met verscheyde kroon-werken gesterkt, en altijdt onder 't gebiedt der Vereenighde Staaten gebleven.

Die van Groeningen, siende dat 'er hen een doorn in de voet was, hebben verscheyde maalen getracht, om dese sterke plaats te vermeesteren; maer is altijdt te vergeefs gheweest.

BELLINGWOLDE

IS niet vijdt van den Dullaert, en bequaemelijk gelegen, om aen die zijde de wegh naer Groeningen onvry te maken. Sy konnen als 't water hoogh is, de sluysen openen, en al 't omleggende landt onder setten; en, als sy die sluyten, 't water tegen houden, dat van de Bontrangh afkomt.

Dese plaats, is door Graef Willem, Gouverneur van Vriesslandt, gesterkt, en met verscheyde krijghs-werken voorsien gheworden in den jaare duysent vijf hondert drie en-t'uegentigh, en is t'sedert dese sterkte, schoon de Spaensche daer eenige aenslaagen op gehadt hebben, onder 't gebiet der Vereenigde Staaten gebleven.

Digitized by Google

WINSCHO-

WINSCHOTEN.

SYnde eertijdts een open dorp gewreft, is door bevel der Heere Staaten, om de Spaensche 't stroopen in Vrieslant, Groeningen, en de Drent te beletten, versterkt, en tot een bequaem Fort gemaakt.

LANG-ACKER-SCHANS,

IS een sterkte, gelegen op de kant van den Dullaert, tusschen de Wester-wolt en Oost-Vrieslandt; soo dat tot een grens-plaats en scheydingh van dese Landschappen verstrekt.

BEhalven de plaatsen daer wy van gesprooken hebben in West-Vrieslant, hebben de Vereenighde Staaten ook onder haer gehoorsaemheyt gebracht in Oost-Vrieslant eenige sterk- plaatsen, als insonderheyt

LINGEN,

SYnde een vrye Heerlijkheyt, bestaende in de Stadt, Casteelen vier Dorpen, daer de stadt haer naem af heeft is gelegen een weynigh van de Eems, op een kleyn rivierken, omtrent vier mijlen van Benthem, twee-en-een half van Northolm, en twee mijlen van Meppen; zijnde de uytterste Frontier-plaets van Nederlant: wesende een stercke stadt, versien met dubbele grachten, vesten, dry bolwerken, en twee ravelynen: en met een Casteel, dat veel aerde rondeelen heeft.

Dese

Digitized by Google

Dese Heerlijkheyt, met'et Graefschap van Teckelenburgh, en de Heerlijkheyt van Reyden, heeft Keyser Carel de V, in't jaer 1546, by confiscatie, den Grave Coenraedt van Teckelenburgh, mits hy zijnde van't Smalkaldisch verbont, tegen hem oorlog gevoert hadde, en voor rebel was gevonnist, afgenomen: gevende dat te Leen aen Maximiliaen van Egmondt, Graef van Buren, voor sijne getrouwe diensten den Keyser bewesen. Daer na versoende den gemelden Graef met den Keyser, en dat op die voorwaerde, dat *Lingen* met haer Heerlijkheyt soude blijven aen den Graef van Buren; want de Keyser van sijn woort niet wilde afstaan. Daer na heeft Graef Nicolaes van Teckelenburgh, Oom van Graef Coenraet, die daer over niet wel te vreden was, sich seer beklaegt sijns Neefs naye, en aen den Keyser bewesen, dat het een Gelders Leen was: den Keyser dit verstaende, heeft'et weer in handen gekregen, en namaels daer van gedisponeert na sijn welgevallen.

Dese stadt heeft in de Nederlantsche oorloogen veel uytgestaan, insonderheyt twee belegeringen, d'eene van Prins Maurits, en d'ander van den Marquis Spinola; waer van wy dit kortelijk seggen sullen.

Als in't jaar 1597 Graef Frederik van den Bergh, na dat hy met appointement de stadt Grol overgegeven had, binnen *Lingen* getrocken was, wel geresolveert dese stad met'et kasteel te houden, gemerkt het seer sterke plaet-

Digitized by Google

sen

sen waeren, en ten dien eynde deselve van alles wel voorsien hadden; schoon de winter voor handen stont, en oogenschijnelijk alle daagen quaet weder te verwachten was: soo heeft niet te min Prins Maurits van Nassouw, den 28. October sijn leger hier voor geplant, beginnende met groot gewelt daer op te schieten; maer alsoo de gemelde Graef vreesde, dat hy stormender handt soude overvallen worden, en alreede dese plaats opge-eyscht was, soo verdroeg hy sich met sijn gemelde Hoogheyt, en stelde daags daer aen het kasteel in sijne handen; sijn Hoogheydt leyde terstont een goet getal krijghs-volk daer binnen, en daags daer aen in de stadt: en deede dese plaats na oogenschijn soor wel beseetten.

Omtrent acht jaren daer na heeft den Marquis Spinola dese plaats belegert en eyndelijcken met accoort verovert. Doch na verloop eeniger jaaren, isse wederom onder der Staaten gehoorsaemheyt gebracht, en daer onder tot op den huydigen dagh gebleven.

HOewel de Stadt *Embden* onder de Seventien Provincien niet gerekent wordt, soo hebben wy nietteminder geoordeelt, vermits deselve daer seer na is aenpalende, en ook van de beroerten des Krijghs gesmaakt heeft, dat 't et den Gunstigen Leser niet soude onaengenaem zijn, hare Beschrijvingh in 't kort, tot besluyt van dit werk, hier by te voegen.

Digitized by Google

EMBDE

EMBDEN.

IS een seer oude Stadt, gelegen aen de mont van de Riviere Eems, de Coopstadt van die geheele Landtschap, in rijkdom, vryheydt, heerlijkheyt, meenighte van volk, grootheyt van haer handelingh, en bequame gelegenheyt, alle d'andere steden van Oost-Vriesland verre overtreffende, waerom sy oock niet alleenlijk 't oogh van dit Landtschap, maer ook van geheel Vriesland wel mach genaems worden. Sy heeft certijts de naem gevoert van *Emetha*, gelijkmen in een oude geschreven Boek, volgens 't seggen van *Ubbo Emmius*, vindt; en was doenmaels een kleyne Stadt, in enge en swacke wallen beslooten, en had echter haer plaets en burgerlijk recht.

Behalven verscheyde schoone gebouwen soo der Burgers als van den Adel, sijn wel de besonderste, het kostelijke Palleys van den Graef, de Heerlijke Kerk, het Raedthuys. In't Raedt-huys, dat aenmerkens weerdigh is, is een Rust-kamer te sien, waer in een groot getal van wapenen bewaert worden, om, soo 't de noot vereyscht, terstondt eenige duysent mannen met wapenen te versien.

Dese Stadt heeft ook in groote, rijkdom, en treffelijkheyt seer toegenomen, geduurende de groote Tyranny van den Hertogh van Alva, in de Nederlanden; want een ongelooffelijk getal van Nederlanders haeren toevlucht na dese Stadt namen, alsoo de oeffe-

Digitized by Google

ningh

ningh haeres Geloofs en Godts dienſt aldaer vry toegelaaten wierdt. Het heeft de Spaenſche dickwils verdrooten, datſe moſte lijden, dat aldaer de Gereformeerde Religie openlijk geleert ende gehanthaeft wierdt, en daerom verſcheyde maalen getracht, de Stadt in haer geweldt te krijgen, oft ten minſten de neeringe oft Zee-vaert te benemen; maer Godt heeftſe bewaert.

De Staaten van de Vereenighde Provincien hebben altijdt goede vrientſchap en naburſchap met deſe Stad gehouden, ſo wel om de eenigheyt in de Religie, als ook om de goede gelegentheyt des koophandels met haer.

In den jaare 1595, raakten'er eenige oneenigheyt tuſſchen den Graef en de Stadt, 't welck al langh te vooren had leggen ſmooken, en nu eerſt begoſt te branden. Sy verſtonden, dat den Graef haer atbreuk in de Religie ſocht te doen, dewijl (hy Luthers zijnde) de Collecten, die men in de Stadt en Kerken dede voor de Armen, in ſijne handen ſocht te hebben, en haere Privilegien te verminderen; dit gaf haer vermoeden, dat hy met den Coningh van Spanje correſpondentie had, en haar met ſijn macht ſocht te overvallen, vermits hy guarniſoen op ſijn Slot en meeſt op alle ſijne Huyſen bracht, en volk aennam, verbiedende alle byeenkomſten der Burgers en Huys lieden binnen oft buyten de Steden, ook de Kerkelijke by-een-komſten oft Conſiſtorien. De Burgers, opdat hier in ordre

Digitized by Google

moche

mocht gheſtelt worden, vergaederden in de groote Kerk by een, die onder malkanderen beſlooten de Magiſtraet te veranderen, alſoo ſe meer den Graef, als de gemeynte voorſtanden, en des Graefs Volmachtigen de Stadts Sleutelen te benemen, als ook geſchiede, waer opſe het Canon na 't huys van den Graef ſtelden. De Graef de tijding hier van bekomen hebbende, ſondt terſtondt ſijne Geſanten na de Stadt, liet haer d' oorſaak van dit werk afvragen; die tot antwoort kregen het boven verhaelde, beloovende gelijkwel niemant te beſchaadigen, maer alleen hare Privilegien te beſchermen, erkennende middelerwijl, den Keyſer en ſijn Genade, ook voor hare Opper-Heeren in alle billickheydt. Ondertuſſchen maakten de Burgers een nieuwen Magiſtraet; beſtaande uyt vier Burgemeeſters en acht Raets-Heeren.

De Geſanten dit den Graef geboodſchapt hebbende, ſonde terſtondt ſijn Cancelier met brieven na den Haagh, waer in hy aen de Staaten ſijn beklagh deê over de Burgers van Embden, verſoekende te gelijk hulp en krijgsvolk op ſijne koſten, om ſijne rebellen te dwingen. De Staaten het gevaer van dit werk voor oogen ſiende, vermaenden den Graef tot vrede en verdragh, beloovende met etnen, datſe dit van de Stadt ook daer toe ſoude vermanen, preſenterende daer benevens haer tot Middelaers te laaten gebruyken, maer eer dit alles konde gerapporteert worden, hadd hebben de

Digitized by Google

Burgers

Burgers haer meester gemaakt van des Graven Slot, dat binnen de Stadt leyde, en 't selve ontmantelt aen de zijde tegen de stadt, en van sijne Wallen ontbloot. Ook hebbense met opene placaaten gelast, dat alle d'inwoonders van 't platte Landt, het Krijgs-volk, 't welk den Graef hier en daer vergaederde, soude verstroyen, oft dreygdense met het openen der Sluysen rontom haere stadt in 't water te setten. Doch 't quam eyndelijck soo ver, dat die van de Stadt, soo wel als den Graef om hulp en raedt by de Staaten versochten: die de saak by der handt namen, en eyndelijk soo ver brachten, datter tot Delfzijl een verdragh getroffen wierdt, tusschen den Graef en de Stadt, het welke ook noch het Delfzijlsche verdragh genaemt wort: na 't overlijden van den gemelden Graef, zijnder noch wel eenige onrusten tusschen *Graef Enno*, outste Soon van hem, ontstaen; maer zijn tijdelijk, door de goede voorsorge der Vereenigde Staaten, bygeleyt geworden.

Haer tegenwoordige, Regeering bestaat uyt vier Burgemeesters, en eens soo veel Raets-heeren, die, als 't hooft van de stadt, jaarlijks van veertig mannen verkosen worden: dese veertig mannen zijn in de troublen, waer van het besonderste aengewesen is, opgeregt, om d'overgebleve deelen der vrijheyt tegen den Graef te beschermen, en om 't geene alreede vervallen was, weêr op te richten, voor soo veel de saak toeliet, maer sonder beroerte van de gemeente

Digitized by Google

meente, en door wettelijcke wegen van 't recht.

In dese Stadt is ook een Pensionaris, dat gemeenlijck mede een Rechts-ghelcerde is, welckers wijsheydt en kennis de Raedt ten meestendeel in de ghemeene en besondere saaken gebruyckt. Dese Raedt heeft, behalven desen Pensionaris, noch twee Secretarissen, die oock onder haer eenighe Schrijvers hebben. Behalven dese, zijnder noch verscheyde mindere Amptenaren te lang om verhalen.

Hier zijn mede twee Thesauriers die al 't Stadts geldt handelen, en jaarlijks oft meermael daer van rekeningh doen aen de vier mannen, die Reken-meesters genoemt worden, in dese naeste jaaren met believen en wil van den Raet uyt de vergaedering van de veertigh mannen, en uyt der selve Raet voortgekomen. Hun ampt spreydt sich wijt en breet uyt; want sy zijn gehouden dit ampt met yver te bedienen, en eenigh deel van 't gemeene gelt te handelen Sy vergaederen drie mael 's weeks des namiddags, oft soo dickwils, als de saak sulx vereyscht, en ter plaats, die in 't Raadt-huys tot dese saak geschickt is, en besorgen daer 't gene, dat hun ampt aengaet.

Het Bouw-meesterschap is ook een der voornaemste ampten in dese Gemeente, en de gene, die dit bedient, heeft de toesicht over al de gemeene werken en gebouwen; en bevordert dat het geene 't welk getimmert wordt, gelijke-

Digitized by Google

gelijkelijk tot nuttigheyde en bequaemelijkheyt van de Stadt ſtreckt.

De Burgery van deſe Stadt is gedeelt in 21 Vaendelen, van de welke dertien in d'oude, en acht in de nieuwe Stadt getelt worden. Yder Vaendel heeft ſijn Capiteyn, Leutenant, en Vaendrager, alle uyt d'eerlijkſte ſtaat der Burgers verkooſen; en tot deſe ampten bequaem, en behalven deſe noch andere amptenaers, tot de minſte toe, gelijk in de Krijgs-vaendelen, die met Soldy aengenomen worden. Daer zijn behalven deſe Capiteynen, noch vier mannen, die Wijk-meeſters genoemt worden, twee tot beſorgingh in d' oude, en twee tot de nieuwe Stadt, die ongelijk getal van Vaendelen onder ſich hebben.

Hier is mede een Wacht-meeſter, die het waak-woordt van de voorſittende Burgemeeſter haelt, brengende dat aen de Wachters, wijſende haer met eenen aen haere plaatſen, die hen by lootingh ten deel gevallen zijn; hy beſichtight ook met anderen dickwils de wachten; ontfanght de Sleutels der Poorten van deſelve Burgemeeſter, en, van twee dienaers en vier Soldaaten verſelt ſluyt en ontſluyt de Poorten, en brenght de Sleutels weer by deſelve Burgemeeſter.

Daer zijn ook vier mannen, Overſten der Schutters, die ſy, gelijk eenige meenen, hierom dus noemen, dat ſy, door't handelen met de Boogh, oft met minder Krijgs-ruſtingh, de jonkheydt plachten te oeffenen. Hun voor-

Digitized by Google

naemste ampt is toesicht te hebben op de gemeene plaatsen, marckten, straaten, havens, grachten, en andere diergelijke dingen, die dienstigh zijn om de Stadt van alle slijk en vuyligheyt te ontlasten.

Behalven alle dese, zijnder noch tien mannen, *Brant meesters* genaemt, om de brandt te weeren, en te dempen, van de welke twee en twee in yder vijfde deel van de Stadt woonen. Men vint'er ook Haven-meesters; Besorgers van de dagelijkse toevoer, die in de stadt ingevoert en op de markt te koop gestelt worden, en toesicht over 't gewicht en de maaten hebben.

't Gemeen volk is ook, na de gewoonte van andre steden, in verscheyde Gilden onderscheyden, gelijk dat van de Coop-lieden, Scheepslieden, en van allerhande Ambachts-lieden, die yder in't besonder hun insettingen, wetten, s'samen-komsten, en Voorsitters hebben, die *Oldermannen* genoemt worden.

Om te besluyten, in dit Landtschap zijn verscheyde treffelijke Sloten en Hoeven; het getal der Dorpen is soo groot, dat d' een d'ander dikwils genaakt, van welken het meeste deel, alsoo uytmuntende is, eensdeels in lustigheyt van Huysen en Straten, eensdeels ook in veelheyt der inwoonderen, soo ingebooren, als vreemdelingen, datse tegen veele der Duytsche steden van wegen haere weerdigheydt mogen strijden.

Digitized by Google

EYNDE.

REGISTER
Van't tweede Deel
DER
NEDERLANDSCHE
BESCHRYVING.

A.

Alemaer. 261. van de Spaensche belegert, doch te vergeefs. 263
Alblas en Alblasser-waert. 26
Almeloe. 543
Alphen. 121
Amesfort. 446
Amsterdam. 125. het Slot Amstel. 129. is aen Hollandt gevoegt. 134. haer Privilegien. 141. wort vereert met een Keyserlijke Kroon. 142. haer eerste bemuuring. 144. naams oorspronck. 145. haer vergrooting. 146. en 147. 184. treffelijke gebouwen, van p. 158. tot 211.
Arnemuyden. 401
Asperen. 334

B.

Bakenesse. 55
Beyerlandt. 25
Bellingwolde. 568
Beschrijvingh van Hollandt. 5
van Zeelandt. 364
van't Stichtt Vtrecht. 431
van Vriesslandt. 461

Digitized by Google

van Over-Yſel. 514
van Groeninghen en d' Ommelanden. 548
Beverwijk. 358
Block-zijl. 545
Bolſwaert. 482
Bourtang. 567
Brederode. 55
Briel. 258. haere gelegentheydt. 260
Brouwers-haven. 415

C.

CAmpen. 543
Caſteelen in Rhijnlandt gelegen. 123
Catwijk-op-Rhijn. 121
Coeverden. 545
Crempender-waert. 25
Clundert. 361

D.

DAmme. 562
Delden. 544
Delfs-haven. 242
Delft. 57. van wien gheſticht, doch wanneer onſeecker. 57. 58. naams oorſprónk. 58. Floreert door 't brouwen der Bieren. 63. groote brandt aldaer. 71
Delfzijl. 562
Deventer. 517. verciert met een Mundt, Hooge-Schoole. 519. haere gedaente. 520
Diepenheym. 544
Dockum. 493

Digitized by Google

Dordrecht. 11. haer naems oorſpronck. 11. 12. 15. is een oude ſtadt 14. verçiert met de Munt van geldt te ſlaan. 20. is van't vaſte landt door inbreuk van wateren geſcheyden. 22. groote brandt aldaer 24. verſcheyde kaſteelen ontrent deſe ſtadt. 27
Dorpen van Zeelandt. 407
Dortmonde. 26
Duyvelandt. 428

E.

EDam. 296
EEmbden. 572
Enchuyſen, naems oorſpronck. 293
Enſchede. 544
Egmont. 362

F.

FRaneker. 486. naams oorſpronck. 486. het Caſteel. 486. haer oudtheydt 487. verçiert met een Academie. 489

G.

GEelmuyden. 541
GGeertruydenbergh. 313. groote brant aldaer. 314. door den Prins aan Oranje inghenomen. 315. door Parma. 315. wederom door Prins Maurits. 316
Geeree. 343
Goes, haer oorſpronck. 418. 419
Goor. 544
Gorcum. 241
Gouda. 221. haer privilegien. 222. 223. 224. 225. &c

Digitized by Google

225. &c. groote brandt aldaer. 234
's Graven-haage. 344
's Gravesande. 78. en 337
Groeningen. 553. een oude stadt. 553. en 554
haere versterkingh. 554. neeringh. 556

H.

HArlea. 55
Haerlem 28. wanneer en van wien ghesticht. 28. 29. Haerlemmers nemen Damiaten in Egypten in. 30. sijn vinders van de Boeck-druckery. 32. 33. &c. Haerlem wordt tot een Bisdom verheven. 42. is de Hooft-stadt van Kennemerlant. 44. wordt van de Spanjaards belegert, en na een langduurige belegeringh tot overgevinge gedwongen. 47. 84. 94. 50. 51. 52. &c.
Hardenbergh. 543
Harlingen. 496. naams oorsprongk. 496. en 497. haere vergrootingh. 498. ghedaante en gelegentheydt. 498
Hasselt. 338
Heemstede. 356
Heerlyckheeden van 't Sticht Vtrecht. 452
Heerlyckheyt van Muerisse-ten. 454
Heukelum. 325
Heusden, een oude stadt. 306
Hindeloopen. 511
't Hof van Hollandt. 353
Hoorn, naams oorsprongk. 268. haere Privilegien. 273. 275. 277. haere versterking. 278. is

Digitized by Google

278. is met een Munt van gelt te slaan verciert. 280. haere gelegentheyt. 282. 283. &c.
Huntslaerdijk. 77

K.

Kvynder-schans. 544

L.

Lang-acker-Schans. 569
Leerdam. 331
Leeuwaerden. 466. naams oorspronk. 466. en 467. haer begin. 468. haere tegenwoordige gestalte. 476. gelegentheydt. 478
Leyden. 81. haer oorspronck en naam is onbekent. 81. 82. 83. 84. 85. 86. &c. is verciert met een treffelijke burght. 89. Academie. 101. is van de Spaensche belegert geweest, doch te vergeefs. 106. 107. &c.
Lingen. 569
Loevesteyn. 321
Loosduynen. 72

M.

St. Martens-dijk. 427
Medemleck. 298
Meppel. 541
Middelburgh. 373. naams oorspronk is onseker. 373. en 374. haere Privileghen. 374. en 375. haere vermeerderingh. 376. gelegentheyt. 378. van de Staaten belegert en gewonnen. 387. 388. &c.
Monnickedam. 297

Digitized by Google

Monsier. 78
Montfoort. 451
Muyden. 328

N.

Aeltwijk. 76
Naerden. 321. *groote brandt aldaer.* 324. *van de Spaensche ingenomen, die 'er groote moordadigheyt pleeghden.* 325
Niemants-vrient. 26
Noord-bevelandt. 429

O.

Oestgeest. 320
Oldenseel. 538
Ommen. 543
Oresant. 428
Ootmarsen. 540
Oudewater. 350
Overschie. 78

P.

Purmerendt. 309

R.

Ramnekens. 405
Rhenen. 451
Rijnsburgh. 119
Rodenburgh. 121
Romers-wale. 417
Rotterdam. 235. *hare teghenwoordighe ghelegenheyt.* 240

Digitized by Google

S.

Schagen. 356
Schiedam. 251
Schoonhooven. 254. groote brandt aldaer. 255
Schouwen. 408
Sloten. 506
Sneeck. 489. groote brandt aldaer. 489
Sparenwoude. 56
Staveren, haer begin. 501. naams oorsprunk. 502. haere privilegien. 503
Steenwijk. 536
Swarte-sluys. 545
Swolle. 547

T.

Ter Tholen. 424

V.

Valkenburgh. 123
Veere. 396
Velsen. 55
Vianen. 329
Vlaerdingen. 340
Vlissingen. 390. eerste oorsprunk. 391. tegenwoordighen staat. 393. komt onder 't gebiet van Oranje. 395
Vollenhoove. 535
Voorburgh. 78
Vtrecht. 416

W.

Walcheren. 372
Weesp. 326

Digitized by Google

Wekkendam. 25
Wijk te Duerstede. 450
Winschooten. 569
Woerden. 303
Wolfers-dijk. 430
Workum. 318
Workum in Vriesland. 507

Y.

Yl. 509
Yselsteyn. 302

Z.

Zierikzee. 409
Zuyd-bevelandt. 416

EYNDE.

REGISTER

der Steden van 't

EERSTE DEEL,

Op wat plaats deselven moeten gheset worden.

Leuven, pag. 6.
Brussel, 16.
Antwerpen, 25.
's Hertogenbosch, 66
Thienen,

Digitized by Google

Thienen,	63.
Bergen-op-Zoom,	70.
Breda,	76.
Maastricht,	84.
Lier,	99.
Grave,	109.
Limburgh,	127.
Mechelen,	133.
Gent,	154.
Brugge,	168.
Sluys,	128.
Ostende,	188.
Duynkerken,	200.
't Sas van Gent,	234.
Rijssel,	242.
Douay,	245.
Doornick,	250.
Aelst,	256.
Hulst,	259.
Atrecht,	272.
Bergen in Henegouwe,	292.
Valencijn,	299.
Lutzenburgh,	328.
Namen,	340.
Niemegen,	350.
Tiel,	359.
Bommel,	360.
Zutphen,	385.
Aernhem,	406.
Harderwijck,	416.

Digitized by Google

REGISTER

der Steden van't

TWEEDE DEEL.

Dort, 41.
Haerlem, 28.
Delft, 57.
Leyden, 81.
't Huys te Britten, 120
Amsterdam, 125
Gouda, 221.
Rotterdam, 235.
Gorcum, 241.
Briel, 258.
Alcmaer, 261.
Hoorn, 268.
Enchuysen, 293.
s'Graven-Haagh, 344.
Middelburgh, 373.
Vlissingen, 390.
Utrecht, 436.
Leeuwaerden, 466.
Bolswaert, 482.
Franeker, 486.
Sneeck, 489.
Dockum, 493.
Harlingen, 496.
Deventer, 517.
Campen, 523.
Swolle, 527.
Groeningen, 553.

FINIS.

Digitized by Google

Ly Ch. 15 — 30 — 90

— 120 — 134 — [illegible] —

160 — 344 — 3[illegible] —

390 — 456 — 402 —

486 — 488 — 492 —

496 — 516 — [illegible] —

526 — 548

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google